

DCID LIBRARY

0000008646

ค 9231 น:ก

ว 546 ก

๙.1

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์
พระบรมราชินีนาถ

જા. રાજકોટ-૧૦૩૫, ૧
૨-૧૨૩૧, ૨૧/૧૨
૩-૧૦૩૨

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์
พระบรมราชินีนาถ

เลขที่	๐๕๔๔๖	ค.๑
วันที่	๑๕ ต.ค. ๒๕๓๓	
สาขาเรียกหนังสือ	๙ ๙๒๓.๑	ม.ค.

๗ ๕๔๖๕

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

หนังสืออ่านเพิ่มเติมสังคมศึกษา
สำหรับ
ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย

กรมวิชาการ

กระทรวงศึกษาธิการ

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. ๒๕๓๗ จำนวน ๒๐,๐๐๐ เล่ม

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ จัดทำเพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าฯ
พระบรมราชินีนาถ ในวโรกาสทรงเจริญพระชนมพรรษา ๕ รอบ

พิมพ์แจกโรงเรียน สถาบันการศึกษา และหน่วยงานต่างๆ ทั่วประเทศ

สงวนลิขสิทธิ์

ISBN 974-26-7730-1

พิมพ์ที่โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว

๒๒๔๙ ถนนลาดพร้าว บางกะปิ

กทม. ๑๐๓๑๐

ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ
เรื่อง อนุญาตให้ใช้หนังสือในโรงเรียน

ด้วยกรมวิชาการได้จัดทำหนังสือเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้า
พระบรมราชินีนาถ ในวโรกาสทรงเจริญพระชนมายุครบ ๕ รอบ เรื่อง สมเด็จพระ
นางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ และให้ใช้เป็นหนังสืออ่านเพิ่มเติมวิชาสังคม
ศึกษา ระดับมัธยมศึกษา

กระทรวงศึกษาธิการพิจารณาแล้ว อนุญาตให้ใช้หนังสือนี้ในโรงเรียนได้

ประกาศ ณ วันที่ ๑๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๗

(นายสุวัจน์ ศิลปอนันต์)

รองปลัดกระทรวง ปฏิบัติราชการแทน
ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

คำนำ

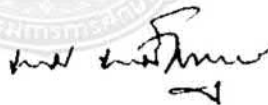
สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เป็นสมเด็จพระบรมราชินีนาถ คู่พระราชหฤทัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทั้งสองพระองค์ ทรงพระคุณล้นพ้นต่อประเทศชาติ และพสกนิกรชาวไทย สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจต่างๆ เพื่อประโยชน์สุขของ พสกนิกรชาวไทย และเพื่อความเจริญมั่นคงของประเทศชาติ ตามรอย พระยุคลบาทสนองพระเดชพระคุณพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ด้วยพระราช วิริยะอุตสาหะ มิได้ทรงย่อท้อต่ออุปสรรคใดๆ พระองค์จึงเป็นที่ยกย่องเทิดทูนของ ประชาชน ทั้งในประเทศและนอกประเทศ ต่างชื่นชมยกย่องถวายสดุดีพระเกียรติคุณ พระเมตตากรุณาและพระปัญญาบารมีคุณบันดาลประโยชน์สุขแก่สังคมทั้งในด้าน วัฒนธรรมของชาติ ศาสนา การศึกษา ทรงส่งเสริมศิลปาชีพของชาวชนบททุกถิ่น ทุกภาค ทรงส่งเสริมสถานภาพสตรี ทรงใฝ่พระราชหฤทัยในการสังคมสงเคราะห์ และสิ่งแวดล้อมของบ้านเมือง มีป่าไม้ ดินน้ำลำธาร พันธุ์สัตว์ที่หายาก เพื่อชีวิต ความเป็นอยู่ของผู้คน บ้านเมือง ได้ร่มเย็นเป็นสุขยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อนกาล

ในวโรกาสมหามงคลวาระเฉลิมพระชนมพรรษา แห่งสมเด็จพระนางเจ้า สิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ซึ่งเวียนมาบรรจบครบ ๕ รอบ ณ วันที่ ๑๒ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๕ กรมวิชาการจึงได้ขออนุมัติกระทรวงศึกษาธิการ แต่งตั้ง

คณะกรรมการจัดทำหนังสือเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
ชื่อเรื่อง สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ให้เป็นหนังสืออ่านเพิ่มเติม
วิชาสังคมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา เพื่อให้เยาวชนไทยได้ตระหนักและซาบซึ้งใน
พระกรุณาธิคุณของพระองค์ ผู้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจต่างๆ อันยังประโยชน์
ใหญ่ยิ่งต่อประเทศชาติและประชาชนของไทย และเพื่อนมนุษย์ทั้งหลาย โดยมีได้
ทรงเลือกชาติชนวรรณะใด

ขออาราธนาคุณพระศรีรัตนตรัย ได้โปรดอภิบาลให้ทรงพระเจริญด้วยจตุรพรชัย
ทรงสถิตสถาพรอยู่ด้วยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมทั้งพระราชตระกูลตลอด
เจียรกาลเทอญ

อนึ่ง กรมวิชาการใคร่ขอขอบคุณคณะกรรมการจัดทำหนังสือเฉลิมพระเกียรติ
สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และผู้มีส่วนร่วมในการจัดทำหนังสืออันมีคุณค่า
เล่มนี้ไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย

(นายพนม พงษ์ไพบูลย์)

อธิบดีกรมวิชาการ

๑๒ กรกฎาคม ๒๕๓๗

สารบัญ

หน้า

อาศิรวาทราชสดุดี

บทที่ ๑	สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถพระองค์ที่สอง	๑
บทที่ ๒	พระราชประวัติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ	๑๕
บทที่ ๓	พระราชกรณียกิจด้านวัฒนธรรม	๔๐
บทที่ ๔	พระราชกรณียกิจด้านการศึกษา	๗๑
บทที่ ๕	พระราชกรณียกิจด้านศาสนา	๗๕
บทที่ ๖	พระราชกรณียกิจด้านการส่งเสริมศิลปาชีพ	๘๖
บทที่ ๗	พระราชกรณียกิจด้านการส่งเสริมสถานภาพสตรี	๑๐๓
บทที่ ๘	พระราชกรณียกิจด้านสังคมสงเคราะห์	๑๑๒
บทที่ ๙	พระราชกรณียกิจด้านสิ่งแวดล้อม	๑๒๕
บทที่ ๑๐	พระเกียรติคุณแผ่ไพศาล	๑๓๘

ภาคผนวก

แนะนำหนังสือที่มีคุณค่าอ่านอย่างยิ่งชุดหนึ่ง	๑๖๕
อาศิรวาทถวายชัยมงคล	๑๗๖

อาศิรวาทราชสดุดี
แด่
สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

จันทร์เพ็ญ
ก้องประกายฉายพื้นพสุธรา
แสงโสมโลมโลกด้วยรัศมี
ทรงโลมเล้าประเทาทุกษ์ปลูกพลอยไทย

สายฝน
จวบจิตรอ่อนระอุบนพสุธา
พระกรุณาบารมีที่สาดสาย
อาชีพรสปลื้มไทยได้คงคืน

แสงเย็นแจ่มกระจ่างกลางเวหา
ให้ชาวหล้าชื่นชมภิรมย์ใจ
บรมนาถราชินีผู้ยิ่งใหญ่
ด้วยแสงใสพระเมตตาทั่วหน้าเอย

จากเมืองบนหลังลงตรงโลกหล้า
ให้พสกนิกรสำสัตรีได้หยดยืน
คือฝนทิพย์โปรยปรายให้ฉ่ำชื่น
เหมือนทรงฟื้นชีวิตใหม่แก่ไทยเอย

(ท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา ผู้ประพันธ์)

... ข้าพเจ้าตระหนักดีว่า สถาบันพระมหากษัตริย์ไทยดำรงอยู่ได้
โดยตลอดมาด้วยความรักของประชาชน ด้วยความพร้อมใจกันปกป้อง
รักษาของประชาชน ข้าพเจ้าได้สั่งสอนลูกๆ เสมอว่า ถ้าไม่ใช่เพราะคนไทย
ผูกใจมั่นอยู่กับสถาบันพระมหากษัตริย์แล้ว สถาบันนี้ก็คงจะดำรงอยู่มาจน
ทุกวันนี้ไม่ได้ เพราะฉะนั้นพวกเราทุกคนจึงมีหน้าที่ทำเพื่อประชาชนเสมอ...

(พระราชดำรัส ในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ๑๒ สิงหาคม ๒๕๓๕
ณ ศาลาดุสิดาลัย วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๓๕)

บทที่ ๑
สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์
พระบรมราชินีนาถพระองค์ที่สอง

เมื่อใกล้จะถึงวันที่ ๑๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๕ ถนนสายสำคัญๆ ในกรุงเทพมหานครประดับประดาไปด้วยทิวธง ตามประทีปโคมไฟ งดงามราวกับเมืองสวรรค์ ต่างอัญเชิญพระฉายาลักษณ์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ขนาดใหญ่ในพระราชอิริยาบถต่างๆ ขึ้นประดับไว้ตามซุ้มที่ออกแบบวิจิตรตระการตา โดยเฉพาะถนนที่เป็นเส้นทางเสด็จพระราชดำเนินจากสวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต ไปสู่พระบรมมหาราชวัง กรุงเทพมหานครได้แสดงความจงรักภักดีด้วยการตกแต่งไม้ดอกไม้ประดับสดชื่นสวยงามมากราวกับทะเลดอกไม้ คลื่นประชาชนหลังไหลออกมาชื่นชมความงามของพระนคร และคอยเฝ้าฯ รับเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินโดยขบวนรถยนต์พระที่นั่งไปงานพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษาห้ารอบของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ใบหน้าของพสกนิกรแต่ละคนอัมเฝ้าปีติยินดีเพราะความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ผู้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจเพื่อประโยชน์สุขของมหาชนชาวไทย ด้วยพระราชวิริยะอุตสาหะอันแรงกล้า เป็นเวลาต่อเนื่องกันมาหลายสิบปี

ด้วยพระปรีชาสามารถของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ผู้ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจและพระราชภารกิจ สนองพระเดชพระคุณพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและทรงบำเพ็ญประโยชน์สุขแก่รัฐและพสกนิกรเป็นอเนกประการ จึงได้รับพระราชทานพระมหากษัตริย์คุณ โปรดเกล้าฯ ให้ดำรงพระราชอิสริยยศสูงยิ่ง ในตำแหน่งสมเด็จพระบรมราชินีนาถ เป็นพระองค์ที่สองของประวัติศาสตร์แห่งชาติไทย

เพื่อให้เยาวชนไทยได้รับทราบ ทั้งเกิดความภาคภูมิใจในพระราชประวัติ และพระเกียรติคุณ แห่งสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ผู้ประเสริฐของชาวไทย จึงขอเล่าถึงความเป็นมาของตำแหน่งพระบรมราชินีนาถพอสังเขปดังนี้

ในสมัยต้นของกรุงศรีอยุธยา นั้น พระมหากษัตริย์มีพระมเหสีเทวีและพระสนมในตำแหน่งต่าง ๆ หลายพระองค์ หลายคน ซึ่งอาจเป็นไปตามความนิยมของพระมหากษัตริย์โบราณของประเทศตะวันออก ดังปรากฏในกฎหมายเทียรบาล ซึ่งอยู่ในกฎหมายตราสามดวงที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นักปราชญ์ราชบัณฑิตชำระและรวบรวมขึ้น จากกฎหมายเก่าของกรุงศรีอยุธยา ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงสถาปนาพระมเหสีเทวี อนุโลมตามตำแหน่งที่มีในกฎหมายเทียรบาล ดังนี้

สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชเทวี หรือ สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินี

สมเด็จพระนางเจ้าพระอัครราชเทวี

พระนางเจ้าพระวรราชเทวี หรือ พระนางเจ้าพระราชเทวี

พระอัครชายาเธอ

นอกจากนั้นยังได้ทรงสถาปนาตำแหน่ง พระราชชายา เพิ่มเติมจากโบราณ ขึ้นมาอีกตำแหน่งหนึ่ง

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงสถาปนา ตำแหน่งสมเด็จพระบรมราชินีนาถขึ้นเป็นครั้งแรกของประเทศไทย กล่าวคือเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๙ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำริที่จะเสด็จประพาสยุโรปเป็นครั้งแรกใน พ.ศ. ๒๔๔๐ จึงได้ทรงสถาปนาสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระอัครราชเทวี เป็นผู้สำเร็จราชการต่างพระองค์ โดยได้ทรงตราพระราชกำหนดผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน รัตนโกสินทร์ศก ๑๑๕ ขึ้น ในมาตรา ๒ แห่งพระราชกำหนดนั้น มีว่า “ในระหว่างเวลาที่ไม่ได้เสด็จประทับอยู่ในกรุงสยามนี้ ให้สมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระบรมราชินีนาถ อันเป็นพระราชชนนีแห่ง

สมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี
พระบรมราชินีนาถ

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชกุมารนั้นเป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์
กับทั้งให้มีที่ประชุมอันหนึ่งเป็นที่ปรึกษาด้วย” ในพระราชพิธีทรงสถาปนา สมเด็จพระ
พระบรมราชินีนาถ เป็นผู้สำเร็จราชการรักษาพระนคร เมื่อวันที่ ๒๑ มีนาคม
พ.ศ. ๒๔๓๙ นั้น สมเด็จพระบรมราชินีนาถได้ทรงกระทำสัจจาธิษฐานเฉพาะ
พระพักตร์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในการรับพระราชทานตำแหน่งผู้สำเร็จ
ราชการต่างพระองค์ ตามที่บัญญัติไว้ในพระราชกำหนดนั้น

ต่อมาได้มี “พระบรมราชโองการออกประกาศลงวันที่ ๑ เมษายน
รัตนโกสินทร์ศก ๑๑๖ กำหนดแบบแผนแห่งถ้อยคำที่จะใช้ในส่วนราชการสืบไป
ให้ทั่วกันว่า

๑. ตั้งแต่วันที่ ๒๑ มีนาคม ร.ศ. ๑๑๕ ไปจนถึงเวลาที่ได้เสด็จพระราช
ดำเนินออกจากพระนคร และเวลาเสด็จกลับคืนยังพระนคร ถ้าจะใช้บัตรหมายออก
พระนามสมเด็จพระนางเจ้าพระอัครราชเทวีนั้น ก็ให้ใช้ได้เป็น ๓ อย่างดังนี้

๑. ว่า สมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระบรมราชินีนาถ
๒. ว่า สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ
๓. ว่า สมเด็จพระบรมราชินีนาถ

ให้ใช้ตามประเภทแห่งการที่ควรใช้ ตั้งแต่เวลาเสด็จออกจากพระนครไปจน
เวลาเสด็จกลับยังพระนคร ให้เพิ่มท้ายพระนามอีกว่า ซึ่งเป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน
ต่างพระองค์

๒. ในบัตรหมายและหนังสือราชการทั้งปวง ซึ่งเคยรับพระบรมราชโองการใส่เกล้าฯ ให้ใช้ว่า รับพระราชเสาวนีย์ใส่เกล้าฯ

๓. คำที่กราบทูลทั้งปวง ให้ใช้ถ้อยคำเสมอกราบบังคมทูลพระกรุณา ยกเสียแต่คำที่มี บรม ให้ยกคำ บรม นั้นเสีย เช่นคำว่า พระบรมราชวโรกาส ให้ใช้ว่า พระราชวโรกาส พระบรมราชานุญาต ให้ใช้ว่า พระราชานุญาต ให้พระบรมวงศานุวงศ์ และข้าทูลละอองธุลีพระบาททุกกระทรวง ใช้หนังสือและคำพูดให้ต้องตามประกาศนี้ เทอญ”

พระราชประวัติของสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระบรมราชินีนาถ พระองค์แรก สรุปได้ดังนี้

พ.ศ. ๒๔๐๖ ทรงพระราชสมภพ ณ วันที่ ๑ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๐๖ เป็นพระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระปิยมหาราช รัชกาลที่ ๔ เมื่อยังเป็นเจ้าจอมมารดาเปี่ยมเป็นพระราชมารดา สมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระบรมราชินีนาถ ในขณะนั้น จึงมีพระราชฐานันดรศักดิ์เป็น พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าเสาวภาผ่องศรี

พ.ศ. ๒๔๑๑ เสด็จขึ้นครองราชย์ เป็นพระเจ้าน้องนางเธอ พระองค์เจ้าเสาวภาผ่องศรี

พ.ศ. ๒๔๒๑ สถาปนาเป็น พระนางเธอ พระองค์เจ้าเสาวภาผ่องศรี

พ.ศ. ๒๔๒๓ สถาปนาเป็น พระนางเธอเสาวภาผ่องศรี พระวรราชเทวี และพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระวรราชเทวี ตามลำดับ

พ.ศ. ๒๔๓๘ สถาปนาเป็น สมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระอัครราชเทวี

พ.ศ. ๒๔๓๙ เสด็จขึ้นครองราชย์ เป็น สมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระบรมราชินีนาถ ผู้สำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์

พ.ศ. ๒๔๕๓ เสด็จขึ้นครองราชย์เป็น สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนี

พ.ศ. ๒๔๕๖ มีพระอิสริยยศ เป็น สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพระพันปีหลวง^๑

^๑ พระอิสริยยศนี้ปรากฏอยู่ใน “หมยกำหนดการสำนักพระราชวัง เรื่องการพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษาสมเด็จพระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพระพันปีหลวง”

พ.ศ. ๒๔๗๗ เถลิงพระอิสริยยศเมื่อสวรรคตแล้ว เป็น สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ

ปัจจุบันไม่มีการสถาปนาพระภรรยาเจ้าและพระสนมของพระมหากษัตริย์หลายตำแหน่งเช่นโบราณ อันเป็นการสอดคล้องกับ พระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๕ และบรรพ ๖ พ.ศ. ๒๔๗๘ ซึ่งกำหนดให้หญิงและชายไทยมีคู่สมรสโดยชอบด้วยกฎหมายเพียงคนเดียว นอกจากนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ยังมีพระมหากษัตริย์คุณ ทรงจดทะเบียนสมรสตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ดังกล่าว เพื่อให้เป็นแบบฉบับที่ดั่งามแก่มหาชนชาวไทยสืบไป

ประวัติศาสตร์ชาติไทยได้จารึกถึงเรื่องการสถาปนาสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถเป็นพระองค์ที่สอง เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช มีพระราชดำริที่จะทรงพระผนวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาในเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๔๙๙ เมื่อวันที่ ๑๘ กันยายน พ.ศ. ๒๔๙๙ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินี เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในระหว่างที่ทรงพระผนวชเป็นเวลา ๑๕ วัน ทั้งนี้เป็นไปด้วยความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎร ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ดังประกาศแต่งตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๗๓ ตอนที่ ๗๖ ลงวันที่ ๒๕ กันยายน พ.ศ. ๒๔๙๙ และในวันที่ ๒๐ กันยายน นั้น สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินี ได้มีพระราชดำรัสปฏิญาณพระองค์ในสภาผู้แทนราษฎร ก่อนที่จะทรงดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

ประกาศ แต่งตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

ภูมิพลอดุลยเดช ป.ร.

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศว่า

โดยที่มีพระราชประสงค์จะทรงผนวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาในเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๕ เป็นการสมควรที่จะแต่งตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย และทรงพระราชดำริเห็นว่า สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินี เป็นผู้ทรงพระปรีชาสามารถในอันที่จะรับพระราชภารกิจในคราวนี้ได้

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๑๗ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๕ แก้ไขเพิ่มเติมพุทธศักราช ๒๕๕๕ และด้วยความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎร จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินี เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในระหว่างที่ทรงผนวช

ประกาศ ณ วันที่ ๑๘ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๕๕ เป็นปีที่ ๑๑ ในรัชกาลปัจจุบัน

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

พลเอกประจันตจิน

ประธานสภาผู้แทนราษฎร

ทรงปฏิญาณพระองค์ก่อนดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงลาสิกขาแล้ว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เฉลิมพระอภิไธยสมเด็จพระบรมราชินี เป็น สมเด็จพระบรมราชินีนาถ ดังปรากฏในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๗๓ ตอนที่ ๑๐๓ ลงวันที่ ๑๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๙๙ ดังนี้

ประกาศเฉลิมพระอภิไธย
สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี

ภูมิพลอดุลยเดช ป.ร.

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศว่า ตามพระราชประเพณีเมื่อสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีได้ทรงดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เคยมีประกาศให้ออกพระนามว่า สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และทรงพระราชดำริเห็นว่า สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินี ได้ทรงดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในระหว่างที่ทรงผนวช และได้ทรงปฏิบัติพระราชภารกิจแทนพระองค์ด้วยพระปรีชาสามารถสนองพระราชประสงค์เป็นที่เรียบร้อย เป็นการสมควรที่จะได้เฉลิมพระอภิไธยให้เชิดชูพระเกียรติยศยิ่งขึ้น

จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เฉลิมพระอภิไธยสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีว่า สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

ประกาศ ณ วันที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๕๙ เป็นปีที่ ๑๑
ในรัชกาลปัจจุบัน

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

จอมพล ป. พิบูลสงคราม

นายกรัฐมนตรี

พระราชกรณียกิจของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ที่ทรงบำเพ็ญเพื่อประโยชน์สุขของประชชนนั้น จักได้ปรากฏในบทต่อไป แต่เรื่องที่เยาวชนควรจะทราบก็คือ พระราชบุพการีของพระองค์ได้ทรงบำเพ็ญคุณประโยชน์แก่ชาติบ้านเมืองมาแล้วเป็นอเนกประการ ฉะนั้นสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถเมื่อยังทรงพระเยาว์ ย่อมได้รับการอบรมให้เป็นกุลสตรี มีพระเมตตา กรุณา กตัญญูกตเวที อันเป็นธรรมะสำคัญยิ่งในพระพุทธศาสนา การอบรมอันดังกล่าวนั้นสืบเป็นพระราชอุปนิสัย เมื่อทรงดำรงตำแหน่งสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี มีพระราชภารกิจและพระราชกรณียกิจที่จะต้องทรงปฏิบัติสนองพระเดชพระคุณ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงทรงปฏิบัติด้วยพระราชวิริยะอุตสาหะและพระราชหฤทัยบริสุทธิ์โดยแท้ จะขอเชิญพระประวัติและประวัติของพระราชบุพการีในสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ มากล่าวไว้ตามสมควรดังนี้

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ อดีตเสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติและเสนาบดีองค์แรกของกระทรวงพาณิชย์ ทรงเป็นต้นราชสกุลกิตติยากรและเป็นพระอัยกาของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงรับราชการมีผลงานด้านการคลังและการพาณิชย์เป็นคุณประโยชน์แก่ชาติเป็นอันมาก เช่น การก่อตั้งคลังออมสิน ตั้งกรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์ จัดการสหกรณ์ และรวมงานด้านภาษีอากรมาเป็นกรมสรรพากรอยู่ในกระทรวงพระคลังมหาสมบัติแห่งเดียว ได้ทรงบุกเบิกก่อตั้งกระทรวงพาณิชย์ งานเหล่านี้ได้ยังประโยชน์เป็นรากฐานแห่งความเจริญวัฒนาของประเทศชาติในปัจจุบัน

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ พระนามเดิมว่า พระองค์เจ้ากิตติยากรวรลักษณ์ เป็นพระเจ้าลูกยาเธอองค์ที่ ๑๒ ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เจ้าจอมมารดาอ่วมเป็นพระมารดา ประสูติเมื่อวันที่ ๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๑๗ ขริวตาของพระองค์คือพระยาพิสมรค์สมบัติบริบูรณ์ (ยิ้ม พิศลยบุตร) หรือที่ประชาชนชาวสำเพ็งเรียกโดยทั่วไปว่าเจ้าสัวยิ้ม ดังนั้นพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถจึงทรงเป็นสื่อสัมพันธ์ให้พี่น้องชาวจีน โดยเฉพาะชาวจีนในท้องสำเพ็ง จงรักภักดีต่อพระบรมราชจักรีวงศ์อย่างสนิทสนม

แน่นแฟ้น และเหตุที่พระญาติทางเจ้าจอมมารตามีฐานะร่ำรวย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงตรัสหยอกเย้าท่านผู้อื่นที่มีฐานะดีว่า “มั่งมีกิตติยากร”

เมื่อมีพระชันษาพอจะศึกษาอักษรสมัยได้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็โปรดให้ศึกษาภาษาไทยในสำนักพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) และในโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบถึง พ.ศ. ๒๔๒๘ โปรดให้บรรพชาเป็นสามเณร ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม แล้วเสด็จไปประทับ ณ วัดบวรนิเวศวิหารรวมเวลา ๒๐ วันจึงทรงลาสิกขา หลังจากนั้นจึงโปรดให้เสด็จไปศึกษา ณ ทวีปยุโรป มีเจ้าพระยามรราช (ปั้น สุขุม) ตั้งแต่ยังเป็นขุนวิจิตรวรรตาสน์ และเคยเป็นครูถวายพระอักษรภาษาไทยที่โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ ตามเสด็จไปเป็นพระอภิบาลด้วย

พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้ากิตติยากรวรลักษณ์ เสด็จกลับจากการศึกษาที่ทวีปยุโรปในปี พ.ศ. ๒๔๓๗ ขณะมีพระชันษา ๒๐ ปี ได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ ให้เข้ารับราชการในกรมราชเลขาณูการ ปีถัดมาจึงมีพระบรมราชโองการแต่งตั้งให้ทรงดำรงตำแหน่งเป็นอธิบดีกรมศึกษาธิการ กระทรวงธรรมการ งานชิ้นแรกของพระองค์คือ วางหลักสูตรการศึกษาตลอดจนกำหนดวิชาที่ต้องเรียนประจำชั้นต่าง ๆ ใหม่ จัดให้มีการประชุมอบรมครูขึ้นเป็นครั้งแรกที่ “วิทยาทานสถาน” อยู่ที่สี่กั๊กพระยาศรี พระนคร ทรงริเริ่มออกหนังสือพิมพ์วิทยากร เป็นนิตยสารสำหรับครูขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๔๓ นิตยสารนี้มีอายุยืนยาวมาจนปัจจุบัน มีข้อสังเกตอยู่ประการหนึ่งคือ พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้ากิตติยากรวรลักษณ์ ทรงสนพระทัยการศึกษาภาษาบาลีมาก โปรดให้บรรจุวิชาภาษาบาลีไว้ในหลักสูตรประโยค ๓ ตั้งแต่ชั้น ๑ ถึงชั้น ๔ ต่อมาเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชปรารภให้แปลและพิมพ์นิบาตชาดกภาษาบาลี ออกเป็นภาษาไทยตลอดทั้งคัมภีร์ พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้ากิตติยากรวรลักษณ์ ทรงรับแปลเรื่องจันทรกุมารชาดก และมีพระเถรานุเถระและนักปราชญ์ราชบัณฑิตรับช่วยกันแปลเรื่องอื่นๆ อีกหลายท่าน ต่อมาได้ทรงย้ายมารับราชการเป็นอธิบดีกรมตรวจ กรมสารบาญ ในกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ ทรงปฏิบัติราชการด้วยความเรียบร้อย จึงได้รับสถาปนาขึ้นเป็นพระองค์เจ้าต่างกรม เป็นพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นจันทบุรีนฤนาถ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๔๕ และได้เป็นเสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๐

ครั้นถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว กรมหมื่นจันทบุรี

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมพระจันทบุรีนฤนาถ

นฤนาถ ได้รับสถาปนาพระอิสริยยศเป็นกรมหลวงเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๔ และเป็น
กรมพระเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๕ เพราะได้ทรงงานสำคัญต่างๆ ดังกล่าวแล้ว

พระกรณียกิจสำคัญยิ่งอีกประการหนึ่งของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ
จันทบุรีนฤนาถ คือการบุกเบิกก่อตั้งกระทรวงพาณิชย์ โดยมีประกาศพระบรม
ราชโองการในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๓ ยก
กรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์ในกระทรวงพระคลังมหาสมบัติขึ้นเป็นกระทรวงพาณิชย์
แต่อยู่ในสังกัดกับบัญชาของสภาเผยแผ่พาณิชย์ ซึ่งพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ
จันทบุรีนฤนาถก็ทรงเป็นสภานายกพระองค์แรก ในปี พ.ศ. ๒๔๖๕ ทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ ดำรงตำแหน่งเสนาบดี
กระทรวงพาณิชย์และนายกลูกสภาเผยแผ่พาณิชย์แต่ตำแหน่งเดียว หลังจากทรง
ดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติอยู่ถึง ๑๕ ปี และในปี
พ.ศ. ๒๔๖๖ ทรงเป็นสภานายกแห่งสภาการคลังด้วย

ลูธิสมัชชพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ให้พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ ทรงเป็นสมาชิกอภิรัฐมนตรีสภา
กันเป็นสภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน สูงกว่าเสนาบดีสภา และให้พ้นจากตำแหน่ง
เสนาบดีกระทรวงพาณิชย์ พระองค์ได้ทรงเป็นนายกลูกกรมการรักษาพระราช
บัญญัติข้าราชการพลเรือนองค์แรก ทรงริเริ่มจัดวางระเบียบการต่างๆ ในการบริหาร
งานบุคคลของชาติ อันเป็นรากฐานการบริหารราชการของคณะกรรมการข้าราชการ
พลเรือน (ก.พ.) ในปัจจุบัน

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ ประชวรมีพระอาการอักเสบที่หลอดพระคอ จึงได้กราบถวายบังคมลาออกไปรักษาพระองค์ที่กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส และสิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ ๒๗ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๔ พระชนม์มับเรียงปีได้ ๕๘ พรรษา โปรดเกล้าฯ ให้อัครราชทูตสยามประจำประเทศฝรั่งเศส จัดการถวายพระเพลิงพระศพ แล้วเชิญพระอัฐิกลับมายังกรุงเทพมหานคร

นอกจากพระกรณียกิจต่างๆ อันเป็นคุณประโยชน์ต่อชาติอย่างยิ่งแล้ว ยังปรากฏพระเกียรติว่าทรงเป็นปราชญ์ในด้านภาษาศาสตร์ ทรงพระนิพนธ์ปทานุกรมบาลี-ไทย-อังกฤษ-สันสกฤต ได้ทรงสะสมตำราไว้เป็นจำนวนมาก เมื่อครั้งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี บัณฑิตยสภาได้ทรงพระนิพนธ์ยกย่องไว้ในคำนำหนังสือจันทกุมารชาดก ซึ่งพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถได้ทรงแปลจากภาษาบาลีเป็นภาษาไทย และได้ตีพิมพ์เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๒ ความตอนหนึ่งว่า “คนทั้งหลายโดยมากยังไม่ทราบว่า กรมพระจันทบุรีนฤนาถได้ทรงพากเพียรเรียนภาษาบาลี จนสามารถแปลได้ดีถึงผู้มีศักดิ์เป็นเปรียญ ถ้าหากจะกล่าวต่อไปยังยกย่องได้สถานหนึ่งในทางสำนวนภาษาไทย ผู้อ่านจะพึงเห็นได้ว่าทรงแต่งดีกว่าผู้เป็นเปรียญที่เคยแปลมาแล้วเห็นจะหลายสำนวน” เมื่อสิ้นพระชนม์แล้ว พระทนายทได้ยกหนังสือที่ทรงสะสมไว้ให้แก่หอสมุดกลาง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นประโยชน์ในด้านการศึกษาอย่างยิ่ง เพราะล้วนแต่เป็นหนังสือหลักสำคัญๆ มีราคาสูงและหายาก

พลเอกพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นจันทบุรีสุรนาถ

พลเอกพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นจันทบุรีสุรนาถ พระนามเดิม หม่อมเจ้านักขัตรมงคล เป็นพระโอรสองค์ที่ ๓ ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ กับ หม่อมเจ้าอัปสรสมาน พระธิดาในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ ดันราชสกุลเทวกุล พลเอกพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นจันทบุรีสุรนาถ ประสูติเมื่อวันที่ ๔ มกราคม พ.ศ. ๒๔๔๐ ณ วังปากคลองผดุงกรุงเกษม ทรงเข้าศึกษาอักษรสมัยในโรงเรียนราชวิทยาลัย และโรงเรียนนายร้อยทหารบก ต่อมาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็น

นักเรียนหลวง ออกไปศึกษาวิชาการ ณ ประเทศอังกฤษ ครั้นสำเร็จวิชาสามัญแล้วโปรดให้ย้ายไปศึกษาวิชาการทหาร ณ ประเทศฝรั่งเศส จนจบปริญญาจากโรงเรียนนายร้อยทหารบกฝรั่งเศส และรับพระราชทานยศเป็นร้อยตรี กรมทหารราบที่ ๑ มหาดเล็กรักษาพระองค์ ต่อจากนั้นทรงเข้าศึกษาวิชาการทหารชั้นสูงในโรงเรียนเสนาธิการทหารบกฝรั่งเศส ขณะที่กำลังทรงศึกษาอยู่ในประเทศฝรั่งเศส พันโทสมเด็จพะเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนสุโขทัยธรรมราชา ก่อนเสด็จขึ้นเสวยราชย์เป็นพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จไปรักษาพระองค์และทรงศึกษาวิชาการทหารเพิ่มเติม ณ ประเทศฝรั่งเศส พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้หม่อมเจ้านักขัตรมงคล กิติยากร เป็นนายทหารประจำพระองค์ของ พันโทสมเด็จพะเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนสุโขทัยธรรมราชา

ในปี พ.ศ. ๒๔๖๘ หม่อมเจ้านักขัตรมงคล กิติยากร เสด็จกลับประเทศไทย ทรงรับราชการในกระทรวงกลาโหม ต่อมาได้รับพระราชทานยศเป็น พันเอก ดำรงตำแหน่งเลขานุการสภาป้องกันราชอาณาจักร และผู้ช่วยเสนาธิการทหารบก ครั้นถึง พ.ศ. ๒๔๗๕ ได้ทรงย้ายไปรับราชการในกระทรวงการต่างประเทศ ตำแหน่งเลขานุการเอกสถานทูตสยาม ณ กรุงวอชิงตัน ดี.ซี. ประเทศสหรัฐอเมริกา ทรงรับราชการอยู่ถึง พ.ศ. ๒๔๗๗ แล้วทรงลาออกจากราชการ เสด็จกลับประเทศไทย

ครั้นหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ในปี พ.ศ. ๒๔๘๙ พันเอกหม่อมเจ้านักขัตรมงคล กิติยากร ทรงได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเป็นรัฐทูตวิสามัญและอัครราชทูตผู้มีอำนาจเต็มประจำประเทศอังกฤษ แล้วทรงย้ายไปประจำประเทศเดนมาร์ก และประเทศฝรั่งเศส ในปี พ.ศ. ๒๔๙๑ ได้ทรงกลับมารับตำแหน่งเอกอัครราชทูตไทยประจำประเทศอังกฤษอีกครั้งหนึ่ง จนถึง พ.ศ. ๒๔๙๓

เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินกลับจากทรงศึกษา ณ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ ถึงประเทศไทยในปี พ.ศ. ๒๔๙๓ ทรงประกอบพระราชพิธีราชาภิเษกสมรส และต่อมาในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนาพระอิสริยยศักดิ์ พันเอกหม่อมเจ้านักขัตรมงคล กิติยากร ขึ้นเป็นพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้า รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ปฐมจุลจอมเกล้า และรับพระราชทานยศเป็น พลเอก ตำแหน่งนายทหารพิเศษประจำกรมทหารราบที่ ๑ มหาดเล็กรักษาพระองค์ ในปี พ.ศ. ๒๔๙๕ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนาขึ้นเป็นพระองค์เจ้าต่างกรม เป็น พลเอกพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นจันทบุรีสุรนาถ ซึ่งเป็นพระอิสริยยศครั้งสุดท้ายก่อนสิ้นพระชนม์ ๑ ปี

พลเอกพระวรวงศ์เธอ
กรมหมื่นจันทบุรีสุรนาถ

พลเอกพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นจันทบุรีสุรนาถ เสกสมรสกับหม่อมหลวงบัว สนิทวงศ์ นิตานายพลเอกเจ้าพระยาวงศาานุประพัทธ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๑ มีโอรสธิดาคือ

๑. หม่อมราชวงศ์กัลยาณกิติ์ กิตติยากร
๒. หม่อมราชวงศ์อศุลยกิติ์ กิตติยากร
๓. สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ
๔. ท่านผู้หญิงบุบผา สอนพงษ์

พลเอกพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นจันทบุรีสุรนาถ มีพระอัจฉริยภาพอ่อนโยนต่อชนทั่วไปมาตั้งแต่ทรงพระเยาว์ เป็นที่โปรดปรานของพระบรมวงศานุวงศ์ และเป็นที่ยอมรับนับถือของข้าราชการทั้งผู้ใหญ่ผู้น้อย ในการปฏิบัติราชการนั้นทรงเคร่งครัดต่อระเบียบแบบแผน ทรงงานอย่างรอบคอบ ไพร่ตบั้นที่กิจการราชการและเรื่องสำคัญต่าง ๆ พร้อมกับแสดงเหตุผลไว้อย่างแจ่มแจ้ง อันเป็นลักษณะของนายทหารฝ่ายเสนาธิการโดยแท้ ในบั้นปลายแห่งพระชนมชีพ ได้ทรงปฏิบัติหน้าที่สนองพระเดชพระคุณพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในตำแหน่งองคมนตรีตลอดมา ตราบจนสิ้นพระชนม์ด้วยพระโรคพระวักกะพิการ ณ วันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๖ สิริรวมพระชนมายุได้ ๕๕ ปี ๑ เดือน ๗ วัน

นายพลเอก เจ้าพระยาวงศาอนุประพัทธ์

นายพลเอก เจ้าพระยาวงศาอนุประพัทธ์ ผู้เป็นพระอัยกาของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ มีนามเดิมว่า หม่อมราชวงศ์สท้าน สนิทวงศ์ เกิดเมื่อวันที่ ๒๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๐๙ เป็นโอรสในพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์ กับหม่อมเจียน สนิทวงศ์ ณ อยุธยา

เมื่อหม่อมราชวงศ์สท้าน สนิทวงศ์ มีอายุได้ ๖ ปีเศษ ได้เข้าศึกษาวิชาหนังสือไทยในโรงเรียนหลวง ในพระบรมมหาราชวัง และต่อมาศึกษาภาษาอังกฤษขั้นต้นในสำนักบาปารามสามี่ ที่โรงพยาบาลเล็ก พ.ศ. ๒๔๒๕ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ออกไปศึกษาวิชาทหารบก ณ ประเทศเดนมาร์ก โดยเข้าศึกษาวิชาสามัญในโรงเรียนพลเรือนก่อน ถึง พ.ศ. ๒๔๒๘ จึงสอบเข้าโรงเรียนนายร้อยทหารบก ณ กรุงโคเปนเฮเกน สำเร็จวิชาทหารมียศเป็นนายร้อยตรีในกองทัพบกเดนมาร์ก เข้าประจำการทหารทั้งสามเหล่าทัพ คือ ทหารราบ ทหารช่าง และทหารปืนใหญ่ เพื่อให้ถูกต้องตามระเบียบ ที่จะต้องเข้าประจำการทหารทั้งสามเหล่าทัพก่อน แล้วจึงมีสิทธิเข้าเรียนในโรงเรียนเสนาธิการได้ ท่านเข้าศึกษาในโรงเรียนเสนาธิการอีก ๒ ปี จึงสำเร็จในปลายปี พ.ศ. ๒๔๓๕ ขณะมีอายุได้ ๒๗ ปี เมื่อจบการศึกษาแล้วได้ไปดูงานการทหารในประเทศฝรั่งเศสประมาณ ๖ เดือน จึงเดินทางกลับประเทศไทย รวมเวลาที่ศึกษาในต่างประเทศ ๑๑ ปี

หม่อมราชวงศ์สท้าน สนิทวงศ์ ได้เข้ารับราชการในกรมยุทธนาธิการ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๖ และได้ไปช่วยราชการกระทรวงการต่างประเทศในการทำสนธิสัญญาระหว่างประเทศไทยกับประเทศฝรั่งเศส เรื่องเขตแดนฝั่งแม่น้ำโขง ต่อมาได้ดำรงตำแหน่งผู้บังคับการโรงเรียนนายร้อยทหารบก และได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเป็นนายพันตรี มีบรรดาศักดิ์เป็น หม่อมชาติเดชอุดม (หม่อมราชินิกุล) ในเวลานั้นเป็นระยะสมัยวางรากฐานกองทัพบกแผนใหม่ ท่านได้บริหารงานโรงเรียนนายร้อยทหารบกจนเจริญรุ่งเรือง เป็นที่นิยมของเจ้านายข้าราชการและประชาชนทั่วไป นักเรียนซึ่งสำเร็จวิชาจากโรงเรียนนายร้อยทหารบก ได้เข้ารับราชการเป็นนายทหารมีจำนวนพอกับความต้องการของราชการในสมัยนั้น

พ.ศ. ๒๔๔๖ ท่านได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเป็นนายพันเอก และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ดำรงตำแหน่งเสนาธิการทหารบก ท่านอยู่ในตำแหน่งนี้เป็นเวลา ๕ ปีเศษ ได้จัดวางระเบียบราชการไว้เป็นบรรทัดฐานอย่างดี จนสามารถ

ตั้งโรงเรียนเสนาธิการขึ้นเป็นครั้งแรก และท่านสอนวิชาเสนาธิการกิจด้วยตนเอง
 ระยะนี้ท่านได้รับราชการพิเศษหลายครั้งหลายเรื่อง ที่สำคัญคือ ทรงพระกรุณา
 โปรดเกล้าฯ ให้เป็นข้าหลวงใหญ่ปักปันเขตแดนระหว่างประเทศไทยกับแคว้น
 อินโดจีนตอนเหนือ (หลวงพระบาง) ตามข้อตกลงระหว่างข้าหลวงไทยกับ
 ข้าหลวงฝรั่งเศส ที่ได้ทำกันไว้ ณ กรุงเทพมหานคร ราชการพิเศษที่สำคัญอีกเรื่อง
 หนึ่งคือ ในปี พ.ศ. ๒๔๕๐ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นผู้แทนรัฐบาลไทยผู้มี
 อำนาจเต็ม ในการประชุมใหญ่ว่าด้วยวิธีการทำสัญญาสงบศึกครั้งที่ ๒ ณ กรุงเฮก
 ประเทศเนเธอร์แลนด์ ในคราวเดียวกันนี้ท่านได้เดินทางไปดูการทหารในประเทศ
 เยอรมนี และได้สั่งซื้อปืนใหญ่มาใช้ในราชการทหารด้วย ท่านรับราชการในกรม
 ยุทธนาธิการตลอดมา จนในปี พ.ศ. ๒๔๕๒ จึงได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเป็น
 นายพลโท และมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายไปรับราชการในตำแหน่ง
 รองเสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการ ในปีเดียวกันนี้ ท่านยังได้รับพระราชทาน
 สัญญาบัตร เป็นพระยาวางศานุประพัทธ์ วิทยาลัยปริวรรตเกษตราธิบดี ได้รับพระราช-
 ทานกระบี่ฝักทองคำกับพานหมาก พร้อมคนโทและกระโถนทองคำเป็นเครื่องยศ
 และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการ

ในการบริหารราชการกระทรวงเกษตราธิการ ท่านได้ดำริให้โอนกรมแผนที่
 ไปสังกัดกรมยุทธนาธิการทหารบก เพื่อจะได้ทำแผนที่ประเทศขึ้นใช้ในราชการ
 ทั้งฝ่ายทหารและพลเรือน รับโอนกรมราชโลหกิจมาจากกระทรวงมหาดไทย รวมเข้า
 กับกรมทะเบียนที่ดิน เป็นกรมทะเบียนที่ดินและราชโลหกิจ เร่งการบำรุงและ
 ส่งเสริมการเลี้ยงไหม การปลูกฝ้าย การชลประทาน จัดทำประตุน้ำ ขุดลอกคลอง
 เตรียมบำรุงท้องทุ่งฝ่ายตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา การก่อสร้างเกี่ยวกับการประปา
 ดอนนอกกรุงเทพฯ และงานสำคัญอีกประการคือ ในการบำรุงพันธุ์ข้าว มีการแสดง
 กลีกรรรมและพาณิชยกรรมที่ปทุมวัน จัดประกวดพันธุ์ข้าวเพื่อให้กลีกรเห็นคุณค่า
 รู้จักเลือกสรรพันธุ์ข้าวที่ดีสำหรับปลูกต่อไป ซึ่งก็ได้ผลสมประสงค์

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระยาวางศานุประพัทธ์
 ได้รับพระมหากรุณาธิคุณ โปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนบรรดาศักดิ์เป็นเจ้าพระยาใน
 ราชทินนามเดิม ขณะนั้นมีอายุได้ ๔๕ ปีเศษ และในปีต่อมาได้ย้ายจากกระทรวง
 เกษตราธิการมาดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงโยธาธิการ ซึ่งได้เปลี่ยนนามเป็น
 กระทรวงคมนาคมในคราวเดียวกัน ท่านได้ดำริให้มีการขนส่งไปรษณีย์ภัณฑ์
 ทางอากาศ โดยเริ่มทดลองดำเนินการระหว่างกรุงเทพฯ กับจันทบุรี เป็นแห่งแรก

นายพลเอก เจ้าพระยาวงศาานุประพัทธ์

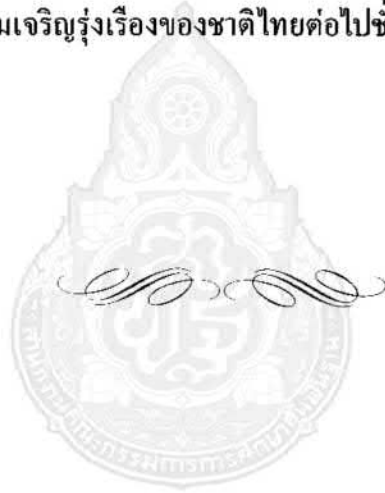

ต่อมาเมื่อประกาศใช้พระราชบัญญัติวิทยุโทรเลข กระทรวงคมนาคมจึงได้ขยายงานวิทยุโทรเลขออกไปเปิดให้มหาชนใช้สำหรับการสื่อสาร งานด้านการรถไฟได้ขยายทางรถไฟทั้งสายใต้ สายเหนือ สายตะวันออกและสายตะวันตกเฉียงเหนือ เปิดรับส่งคนโดยสารและสินค้าตลอดทั้งสี่สาย และแก้ไขทางรถไฟซึ่งเดิมมี ๒ ขนาด ให้เป็นขนาด ๑.๐๐ เมตร เหมือนกันหมด เมื่อสร้างสะพานพระราม ๖ ข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาทางรถไฟทั้งสายใต้และสายเหนือจึงเชื่อมถึงกันได้ ท่านได้กำหนดนโยบายให้จัดทำทางเกวียนเพื่อเตรียมทำเป็นถนนออกมาคิดค่อกับแม่น้ำ ทะเล หรือทางรถไฟ อันเป็นทางคมนาคมที่สะดวก อนึ่งในระหว่างดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงคมนาคม ใน พ.ศ. ๒๔๖๒ ท่านได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเป็นนายพลเอก และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นนายทหารพิเศษ ประจำโรงเรียนนายร้อยทหารบกด้วย

เจ้าพระยาวงศาานุประพัทธ์ดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงคมนาคมจนถึง พ.ศ. ๒๔๖๘ รวมเป็นเวลา ๑๔ ปี จึงได้ออกจากราชการรับพระราชทานเบี้ยบำนาญ ต่อมาเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว รัฐบาลได้เชิญท่านเข้าดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรพาณิชย์การ ตั้งแต่วันที่ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ ถึงวันที่ ๒๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๖ จึงลาออกจากตำแหน่ง เจ้าพระยาวงศาานุประพัทธ์ถึงแก่อสัญกรรม เมื่อวันที่ ๒๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๘๓ กำนวณอายุได้ ๗๔ ปี กับ ๔ เดือน เจ้าพระยาวงศาานุประพัทธ์เป็นผู้มีความรู้ความสามารถบำเพ็ญประโยชน์แก่ประเทศชาติไว้มาก บุตรธิดาของท่านหลายคนก็ได้รับราชการเป็นผู้มี

ชื่อเสียง ทำประโยชน์ให้แก่สังคมและประเทศชาติดังที่ทราบกันอยู่ทุกวันนี้ ในส่วนตัวเจ้าพระยาวางสนามประพัทธ์นั้น ท่านมีจริยวัตรคุณธรรมและกิริยามารยาทงดงาม เป็นคนถือสันโดษ มีปกติอดกลั้นและสงบเสงี่ยม เป็นนักชาตินิยม เกื้อกูลคนไทยสินค้าไทยทุกโอกาส เมื่อพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์ พระบิดาของท่านสิ้นพระชนม์ ท่านได้แนะนำญาติพี่น้องในวงศ์สกุลของท่านให้ยกวังของพระบิดาให้เป็นสถานศึกษา ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานนามว่า โรงเรียนสายปัญญา

นายพลเอก เจ้าพระยาวางสนามประพัทธ์ (หม่อมราชวงศ์สท้าน สนิทวงศ์) เป็นปูชนียบุคคลซึ่งอนุชนไทยรุ่นหลังควรเคารพและศึกษาประวัติผลงานของท่าน อันมีคุณประโยชน์ต่อชาติบ้านเมืองอย่างยิ่ง แล้วควรดำเนินชีวิตตามแบบอย่างของท่านเพื่อความเจริญรุ่งเรืองของชาติไทยต่อไปชั่วกาลนาน

บทที่ ๒
พระราชประวัติ
สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เป็นพระธิดาองค์ใหญ่ของ พลเอกพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นจันทบุรีสุรนาถ กับหม่อมหลวงบัว กิตติยากร ได้รับพระราชทานนามจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า “สิริกิติ์” เสด็จพระราชสมภพ ณ วันศุกร์ที่ ๑๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ ที่บ้านนายพลเอก เจ้าพระยาวงศาอนุประพัทธ์ ถนนพระรามหก กรุงเทพมหานคร เนื่องจากเวลานั้น พระบิดาซึ่งทรงดำรงตำแหน่งผู้ช่วยเสนาธิการกองทัพบก ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมียศเป็นพันเอกหม่อมเจ้านักขัตรมงคล กิตติยากร ได้ทรงลาออกจากราชการทหารหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศ จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นระบอบประชาธิปไตย เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ ครั้งนั้นรัฐบาลได้แต่งตั้งให้ไปดำรงตำแหน่งเลขานุการเอกสถานอัครราชทูตไทย ประจำกรุงวอชิงตัน ดี.ซี. ประเทศสหรัฐอเมริกา หม่อมหลวงบัวซึ่งมีครรภ์แก่ ใกล้ครบกำหนดคลอดยังคงอยู่ในประเทศไทย จนกระทั่งให้กำเนิดหม่อมราชวงศ์สิริกิติ์แล้วจึงได้เดินทางตามไปภายหลัง มอบให้หม่อมราชวงศ์สิริกิติ์อยู่ในความดูแลของเจ้าพระยาวงศาอนุประพัทธ์ และทำววนิดาพิจาริณี ผู้เป็นคุณตาและคุณยาย

หม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ กิตติยากร เติบโตขึ้นในระยะเวลาที่มีเหตุการณ์ผันผวนทางการเมือง ต้องอยู่ห่างไกลจากพระบิดามารดา บางคราวต้องระหกระเหินไปตามต่างจังหวัดกับพระบรมวงศานุวงศ์ เช่น เมื่อหม่อมเจ้าอัปษรสมาน กิตติยากร พระอัยยิก้าเป็นพระมารดาของหม่อมเจ้านักขัตรมงคล ได้เสด็จไปเฝ้าฯ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่จังหวัดสงขลา ในปี พ.ศ. ๒๔๗๖ และได้ทรงพาพระนัดดา คือ หม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ไปด้วย เมื่อหม่อมเจ้านักขัตรมงคลทรงลาออกจากราชการ ในตำแหน่งเลขานุการเอกสถานอัครราชทูตไทยประจำกรุงวอชิงตัน ดี.ซี. แล้วเสด็จกลับประเทศไทยในปี พ.ศ. ๒๔๗๗ หม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ ขณะนั้นอายุได้ประมาณ ๒ ปี ๖ เดือน จึงได้กลับมาอยู่รวมพร้อมหน้ากันทั้งครอบครัว

หม่อมราชวงศ์สิริกิติ์เริ่มการศึกษาชั้นอนุบาล ที่โรงเรียนราชินีในปี พ.ศ. ๒๔๗๙ เมื่อสงครามมหาเอเชียบูรพาลุกลามมาถึงประเทศไทย กรุงเทพมหานครถูกโจมตีทางอากาศบ่อยๆ ทำให้การคมนาคมขาดความสะดวกและปลอดภัย ในปี พ.ศ. ๒๔๘๓ หม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ จึงต้องย้ายไปเรียนที่โรงเรียนเซนต์ฟรังซิสซาเวียร์ คอนแวนต์ ในชั้นประถมปีที่ ๒ เพราะอยู่ใกล้วังพระบิดา เรียนอยู่ที่โรงเรียนนี้จนถึงชั้นมัธยมศึกษาและเริ่มเรียนเปียโนที่โรงเรียนนี้ด้วย

เมื่อสงครามสงบ ในสมัยของรัฐบาลพันตรีควง ภัยวงศ์เป็นนายกรัฐมนตรี กลางปี พ.ศ. ๒๔๘๙ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้หม่อมเจ้านักขัตรมงคล เป็นรัฐทูตวิสามัญและอัครราชทูตผู้มีอำนาจเต็ม ประจำราชสำนักอังกฤษ หม่อมเจ้านักขัตรมงคล ได้ทรงพาโอรสธิดาทั้งหมดไปด้วย ขณะนั้นหม่อมราชวงศ์สิริกิติ์อายุได้ ๑๓ ปี เรียนจบชั้นมัธยมปีที่ ๓ ของโรงเรียนเซนต์ฟรังซิสซาเวียร์ คอนแวนต์แล้ว

ระหว่างที่อยู่ในประเทศอังกฤษ หม่อมราชวงศ์สิริกิติ์เรียนเปียโน เรียนภาษาอังกฤษและฝรั่งเศสกับครูพิเศษ แต่อยู่ที่อังกฤษได้ไม่นาน หม่อมเจ้านักขัตรมงคล ได้ทรงย้ายไปเป็นอัครราชทูตที่ประเทศเดนมาร์กและประเทศฝรั่งเศส ตามลำดับ ระยะเวลาที่หม่อมราชวงศ์สิริกิติ์คงเรียนเปียโนอย่างขะมักเขม้น เพื่อเตรียมสอบเข้าวิทยาลัยการดนตรีที่มีชื่อเสียงของกรุงปารีส

ในปี พ.ศ. ๒๔๙๑ ขณะที่อยู่ในปารีส หม่อมเจ้านักขัตรมงคลและครอบครัว ได้รับเสด็จ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช (ขณะนั้นยังมีได้ทรงรับพระราชพิธีบรมราชาภิเษก) ซึ่งโปรดเสด็จฯ ปารีสเพื่อทอดพระเนตรโรงงานทำรถยนต์อยู่เนื่องๆ จนทรงคุ้นเคยกับหม่อมเจ้านักขัตรมงคลและครอบครัวเป็นที่ต้องกับ

(ขวา) หม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ และ (ซ้าย) หม่อมราชวงศ์บุษมา กิติยากร

พระราเชลลียาธิษฐาน ฉะนั้นเมื่อสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงประสูติที่หวัดหลวงรัตนโกสินทร์ ในประเทศสวีเดนแลนด์ ต้องเสด็จเข้ารับพระองค์ในสถานพยาบาล จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้หม่อมหลวงบัว กิติยากร พำริดาทั้งสองคือ หม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ และ หม่อมราชวงศ์บุษมา เข้าเฝ้าฯ เชื่อมพระอาการเป็นประจำ จากนั้นสมเด็จพระราชชนนีได้ทรงขอให้หม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ อยู่ศึกษาในโรงเรียนประจำ มีชื่อในการสอนวิชาพิเศษแก่กุลสตรี ณ เมืองโอซานน์ ประเทศสวีเดนแลนด์

ต่อมาอีก ๑ ปี ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้หม่อมเจ้านักขัตตรมงคลและครอบครัวมาเฝ้าฯ แล้วสมเด็จพระราชชนนีได้รับสั่งขอหม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ต่อหม่อมเจ้านักขัตตรมงคล สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงหมั้นหม่อมราชวงศ์สิริกิติ์เป็นพริภายิกะอย่างเจียะๆ ณ วันที่ ๑๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๙๒ และก็โปรดให้ศึกษาต่อไป ณ เมืองโอซานน์นั้น เมื่อสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จฯ นิวัติพระนครในเดือน มีนาคม พ.ศ. ๒๔๙๓ ได้โปรดให้หม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ ตามเสด็จกลับมาถวายพระเพลิงพระบรมศพ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลด้วย

วันที่ ๒๘ เมษายน พ.ศ. ๒๔๙๓ ได้มีพระราชพิธีราชาภิเษกสมรส ณ วังสระปทุม ทรงรับน้ำพระพุทธมนต์เทพมนต์ จากสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า แล้วโปรดเกล้าฯ สถาปนาหม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ กิติยากร เป็นสมเด็จพระราชินีสิริกิติ์

วันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๓ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงรับพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เสด็จพระบรมนามาภิไธยว่า “พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” และทรงสถาปนา เสด็จพระอิสริยยศสมเด็จพระราชินีสิริกิติ์ ขึ้นเป็น สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินี

ทรงรับสถาปนาพระอิสริยยศ
เป็นสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์
พระบรมราชินี

วันที่ ๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๙๓ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี ได้เสด็จพระราชดำเนินกลับไปประเทศสวีเดน เนื่องจากแพทย์ที่รักษาพระองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้กราบบังคมทูลแนะนำให้ทรงพักผ่อนรักษาพระอนามัยที่ประเทศนั้นสักระยะหนึ่งก่อน ในปี พ.ศ. ๒๔๙๔ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี มีพระประสูติกาลสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าอุบลรัตนราชกัญญาฯ ณ เมืองโลซานน์ ประเทศสวิด-เซอร์แลนด์ เมื่อพระราชธิดาทรงเจริญพระชันษาได้ ๗ เดือน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี พร้อมด้วยสมเด็จพระเจ้า

ลูกเธอ เจ้าฟ้าอุบลรัตน์ราชกัญญาฯ จึงได้เสด็จ นิวัติประเทศไทย ต่อมาสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ มีพระประสูติกาลสมเด็จพระเจ้าลูกเธอพระองค์ต่อไป ณ พระที่นั่งอัมพรสถาน พระราชวังดุสิต ตามลำดับดังนี้

พ.ศ. ๒๔๙๕ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ
สยามมกุฎราชกุมาร

พ.ศ. ๒๔๙๘ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา เจ้าฟ้ามหาจักรีสิรินธร
รัฐสีมาคุณากรปิยชาติ สยามบรมราชกุมารี

พ.ศ. ๒๕๐๐ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์
อัครราชกุมารี

พระราชโอรส พระราชธิดา เมื่อทรงพระเยาว์

ปี พ.ศ. ๒๔๙๙ สมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ผู้ทรงดำรงตำแหน่ง
สภานายิกาสภาอากาศไทยได้เสด็จสวรรคต พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงแต่งตั้งสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินี ให้ทรงดำรงตำแหน่งแทน พระองค์ได้ทรงปฏิบัติพระราชภารกิจในด้านนี้อย่างเต็มพระปรีชาสามารถ ทรงทำให้กิจการของสภาอากาศไทยเจริญก้าวหน้า ได้รับความร่วมมือจากต่างประเทศและจากประชาชนชาวไทยเป็นอย่างดี ตัวอย่างที่เห็นได้เด่นชัดคือ ประชาชนมีศรัทธาในสภาอากาศไทยมากขึ้น ยินดีบริจาคโลหิตให้แก่สภาอากาศเป็นจำนวนมากในแต่ละครั้ง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระผนวชตามโบราณราชประเพณี

ในปี พ.ศ. ๒๔๙๙ นั้นเอง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกทรงพระผนวชตามโบราณราชประเพณี ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เมื่อทรงสาส์นเสด็จขึ้นสู่ราชสมบัติ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนาพระอิสริยยศเป็น สมเด็จพระบรมราชินีนาถ นับเป็นสมเด็จพระบรมราชินีนาถพระองค์ที่ ๒ ต่อจากสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ในรัชกาลที่ ๕

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงรับคำเชิญของมิตรประเทศ เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยือนเป็นการเสริมสร้างสัมพันธไมตรีระหว่างประเทศ ให้โลกรู้จักเมืองไทยดีขึ้น โอกาสนี้สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงเตรียมฉลองพระองค์ตัดเย็บด้วยผ้าไหมไทย ทั้งแบบสากลและแบบไทย เพื่อทรงใช้ให้ถูกโอกาสในต่างประเทศ ทำให้ผ้าไหมไทยเป็นที่รู้จักแพร่หลายในโลก เป็นที่นิยมกันทั่วไป ทั้งแบบเสื้อไทยที่ทรงกำหนดขึ้นนั้น ก็ได้รับการยกย่องจากสตรีไทยว่าเป็นชุดไทยพระราชนิยมกันงดงาม และโดยเสด็จใช้เป็นแบบแต่งกายประจำชาติของสตรี ตลอดมาจนถึงปัจจุบัน

สถานการณ์และความมั่นคงของประเทศ เป็นเรื่องที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ ทรงสนพระราชหฤทัย มีพระราชกังวลห่วงใยมาก ในฐานะที่ทรงเป็นประมุขของประชาชนชาวไทย พระองค์ได้ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจและพระราชภารกิจอย่างหนักทุกวิถีทาง เพื่อทะนุบำรุงอาชีพและความเป็นอยู่ของราษฎรโดยเฉพาะชาชนบทซึ่งเป็นชาวไร่นา เป็นส่วนใหญ่ให้ร่มเย็นเป็นสุขขึ้น ในด้านความมั่นคงของประเทศชาติทั้งสอง พระองค์ทรงพระราชอุตสาหะวิริยะเสด็จฯ เยี่ยมเยือนทหาร ตำรวจ ข้าราชการพลเรือน ราษฎรอาสาสมัคร ที่ร่วมกันปฏิบัติหน้าที่ป้องกันชายแดนของพระราชอาณาเขต พระราชทานพระราชทรัพย์สิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็น ทรงเป็นกำลังใจและมิ่งขวัญ แก่คนเหล่านั้น ทั้งยังทรงพระมหากรุณาช่วยเหลือครอบครัวของเขาเพื่อคนเหล่านั้น ไม่ต้องห่วงหน้าพะวงหลัง พระเดชพระคุณและพระเกียรติคุณของทั้งสองพระองค์ ได้เป็นที่ประจักษ์ชัดต่อชาวไทยและชาวต่างชาติ ทางราชการทหารสำนึกในพระมหา กรุณาธิคุณอย่างยิ่ง จึงขอพระราชทานพระบรมราชานุญาติทูลเกล้าฯ ถวายพระยศ พันเอกผู้บังคับการพิเศษ กรมทหารราบที่ ๒๑ รักษาพระองค์ และนายทหารพิเศษ ของกรมทหารราบที่ ๑ มหาดเล็กรักษาพระองค์ แด่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรม ราชินีนาถ และทูลเกล้าฯ ถวายพระยศสูงขึ้นตามลำดับ ปัจจุบันทรงดำรงพระยศ เป็นพลเอกของทั้งสามเหล่าทัพ

เสด็จแปรพระราชฐานเยี่ยมราษฎรในท้องถิ่น

เสด็จทรงเยี่ยมเยียนทหารในสมรภูมิชายแดน

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจ ด้านสังคมสงเคราะห์มาตลอดเวลาอันยาวนาน พระองค์โดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเยี่ยมเยียนราษฎรไปทุกท้องถิ่นของไทย ทรงทราบทุกข์สุข ปัญหาต่างๆ ของราษฎรและวิธีดำเนินการแก้ไข ได้ทรงบำเพ็ญพระราชภารกิจนี้อย่างกว้างขวาง ทั้งในด้านอาชีพและความเป็นอยู่ เสด็จพระราชดำเนินไปแห่งใดก็มีคณะแพทย์ตามเสด็จไปดูแลรักษาพยาบาลราษฎรที่เจ็บไข้ พระราชทานการศึกษาแก่ครอบครัว ราษฎรที่มีลูกมาก โปรดให้สร้างศาลารวมใจไว้มากแห่ง มีหนังสือพิมพ์ หนังสือความรู้สำหรับชาวบ้าน ให้เด็กและชาวบ้านได้ศึกษาหาความรู้รอบตัว ทั้งเป็นสถานที่ ชาวบ้านได้พบปะช่วยเหลือกัน ก่อให้เกิดความสามัคคีทั้งในส่วนตัวและส่วนรวม สมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเป็นสถานายिकासภาภาษาชาวไทย และ ทรงพระกรุณาธิคุณรับ สภา สมาคม และมูลนิธิมากมายไว้ในพระบรมราชินูปถัมภ์ ได้เสด็จ ฯ ไปทรงร่วมงาน ตลอดจนพระราชทานพระราชทรัพย์บำรุงตามโอกาส

สมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ โดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ไปเยี่ยมราษฎรต่างจังหวัดทุกภาคอยู่เป็นเนืองนิตย์ในแต่ละปี จนทั่วพระราชอาณาจักร ทรงเห็นสภาพความเป็นอยู่อันแท้จริงของราษฎร ทรงทราบนิสัยใจคอของพสกนิกรไทยทั่วทั้งประเทศดี ภาคใดทำมาหากินด้วยอาชีพใดเป็นหลัก มีทุกข์สุขมีอุปสรรคในการทำอาชีพอย่างไรบ้าง ควรมีรายได้เสริมด้วยวิธีใดจึงจะพอเพียงแก่การยังชีพให้ดีขึ้นในภาวะปัจจุบัน ทรงสนพระทัยในงานหัตถกรรม พื้นบ้าน และวัตถุศิลปพื้นบ้านที่จะนำมาใช้ประกอบเป็นงานอาชีพทางด้านศิลปหัตถกรรมและอุตสาหกรรมพื้นเมือง เป็นรายได้เสริมบรรเทาความขาดสนของครอบครัว ของชาวชนบทถิ่นต่าง ๆ

กล่าวได้ว่า ทุกท้องที่ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริ โครงการอาชีพหลัก อันหมายถึงการทำไร่ทำนาไว้ สมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ก็ได้พระราชทานพระราชดำริโครงการอาชีพเสริม อันหมายถึงหัตถกรรม และอุตสาหกรรมพื้นเมืองประเภทต่าง ๆ ไว้ควบคู่กันไปกับอาชีพหลักด้วย

งานอาชีพเสริมที่เริ่มต้นอย่างจริงจังเป็นครั้งแรก และนำรายได้ย่นำพามาสู่ชาวบ้านนั้น เริ่มที่กลุ่มแม่บ้านหุบกะพง อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี ทั้งนี้ภายหลังจากที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดสรรที่ดินตำบลหุบกะพง พระราชทานแก่ราษฎร ให้ราษฎรได้อาศัยทำไร่เป็นอาชีพ พร้อมทั้งโปรดเกล้า ฯ ให้จัดระบบส่งน้ำ เพื่อการเพาะปลูกได้ผลดี

สมเด็จพระราชินีนาถทรงเยี่ยมสมาชิกสหกรณ์การเกษตรหุบกะพง จำกัด
อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงค้นคิดถึงวิธีการรายได้เพิ่มเติมให้แม่บ้านและสตรีในท้องถิ่นชนบทตามว่างงานไร่นา บางคนก็เจ็บป่วยหรือแก่เฒ่าไม่แข็งแรงพอจะออกไปสู่งานหนักกลางแจ้งแดด จึงโปรดเกล้าฯ ให้เปิดการอบรมประดิษฐ์สิ่งของจากป่านศรนารายณ์ ซึ่งเป็นทอไม้ชิ้นง่ายในพื้นที่ดินปนทราย เช่นที่อำเภอชะอำและหัวหิน โดยทรงมอบให้นางสนองพระโอษฐ์เป็นผู้ดำเนินโครงการขอความร่วมมือจากกระทรวงอุตสาหกรรม ส่งครูจากกรมส่งเสริมอุตสาหกรรมไปฝึกอบรมชาวบ้านหุบกะพง จนสามารถประดิษฐ์ป่านศรนารายณ์เป็นสินค้าเครื่องใช้ต่างๆ ออกจำหน่ายได้หลายอย่าง ได้แก่ กระเป๋า หมวก เข็มขัด รองเท้า และที่ใส่ผลไม้ ซึ่งเป็นที่นิยมใช้กันตลอดมา

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ มีพระราชดำริกว้างไกลไปถึงชนบทถิ่นอื่นๆ ที่มีวัตถุดิบพื้นบ้าน ซึ่งจะใช้ทำหัตถกรรมเครื่องใช้พื้นเมืองที่ใช้ในบ้าน และงานประดิษฐ์ศิลปะประเภทต่างๆ อันงดงามทันสมัย ออกเป็นสินค้าหารายได้มาเสริมค่าใช้จ่ายของครอบครัว เช่น เมื่อทรงทราบว่ากลุ่มสตรีนิคมสร้างตนเอง ตำบลอ่าวน้อย จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีความต้องการอาชีพเสริมหารายได้เพิ่มแก่ครอบครัว จึงโปรดให้กลุ่มสตรีนั้นฝึกอบรมทำดอกไม้ประดิษฐ์ แต่เพื่อไม่เป็นการแย่งตลาดสินค้าป่านศรนารายณ์จากตำบลหุบกะพง จึงโปรดให้ทำ

ดอกไม้ประดิษฐ์ด้วยเศษผ้าฝ้าย ผ้าไหม ผ้าป่าน ผ้าแพรหรือผ้าอื่นๆ ตามแต่ลักษณะของดอกไม้ต้นแบบ คณะครูจากวิทยาลัยครูสวนดุสิตได้สนองพระราชประสงค์กรมให้แก่งกลุ่มสตรีชาวบ้านอ้วนน้อย สอนให้ประดิษฐ์ดอกไม้ได้งดงามเหมือนของจริง ไม่ว่าจะเป็นดอกนางแย้ม บุนนาค กุหลาบ มะลิ หรือพุทธรักษา ฯลฯ

เมื่อเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรภาคอีสาน สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเห็นหญิงชาวบ้านที่มีอายุสูง ผ้าไหมมัดหมี่งามความมารับเสด็จ จึงสนพระราชหฤทัยเป็นอันมาก ผ้าไหมของจังหวัดต่างๆ ในภาคอีสานนี้ มีลวดลาย ประดิษฐ์จากธรรมชาติแวดล้อมของท้องถิ่นต่างๆ กัน เป็นศิลปะพื้นบ้านของคนอีสาน รู้จักทำรู้จักทอกันมาแต่ดั้งเดิม แต่ก็ค่อยๆ เสื่อมความนิยมลง เพราะทำยาก และใช้เวลามากด้วย ต้องเลี้ยงไหม สาวไหม และทำเส้นไหมเอง เมื่อทรงทราบว่า ภาคอีสานประสบปัญหาเกี่ยวกับภัยธรรมชาติมากที่สุด และโดยที่โปรดนิยมใช้ของไทย มีพระราชดำริที่จะฟื้นฟูรักษาศิลปะพื้นบ้านให้คงอยู่ จึงทรงส่งเสริมและสนับสนุน การทอผ้าไหมมัดหมี่ โดยมีพระราชเสาวนีย์ให้ราชเลขาฯ เสนอในพระองค์สมเด็จพระบรมราชินีนาถ ติดตามเรื่องการทอผ้าไหมมัดหมี่ ทรงก้เชิญให้ใช้ไหมพันธุ์พื้นเมือง ถิ่น ให้ผู้ชำนาญการย้อมสีไปสอนชาวบ้านให้รู้จักใช้สีที่คงทน ผ้าไหมสีไม่ตกและไม่ต่าง ให้เสาะหาพื้นฟูจัดทำลายผ้ามัดหมี่แบบเก่าๆ ของพื้นบ้านเป็นตัวอย่าง แล้วทรงรับซื้อและทรงนำมาใช้เป็นพระภูษาทรงและฉลองพระองค์ในโอกาสต่าง ๆ

เสด็จพระราชดำเนินทรงเยี่ยมราษฎรภาคอีสาน

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงฟื้นฟูพระบารุงศิลปหัตถกรรม
อุตสาหกรรม มีการทอผ้าฝ้าย ผ้าไหม การทำเครื่องใช้ไม้สอย ศิลปะประดิษฐ์
เครื่องปั้นดินเผา ตลอดจนเครื่องเงิน เครื่องทอง และเครื่องถม ให้ชาวบ้านทุกภาค
ในประเทศไทยมีรายได้เป็นอาชีพเสริม ทั้งยังเป็นสินค้าส่งออกนำทั้งชื่อเสียงและ
รายได้มาสู่ประเทศไทยมิใช่น้อย ดังที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน ราษฎรในภูมิภาคจึงได้มีชีวิต
อยู่ดีมีสุขกว่าเดิม สตรีทั่วไปทั้งในประเทศและต่างประเทศได้ใช้ผลิตผลของศิลป
หัตถกรรม อุตสาหกรรมไทย อันประณีตงดงาม เกิดแต่ฝีมือของราษฎรชาวไร่นา
ผู้ขาดแคลนทั้งการศึกษาและเงินทอง ที่มีชีวิตอยู่ในภูมิภาคต่างๆ ของประเทศไทย
ทั้งนี้ก็เพราะพระเมตตาบารมีของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ผู้ทรง
พระปรีชาสามารถอย่างยิ่ง และมีสายพระเนตรแหลมคมกว้างไกลโดยแท้

ทรงติดตามผลงานและ
พระราชทานคำแนะนำแก่ราษฎรในชนบท

ในคราวเสด็จพระราชดำเนินไปประทับ ณ พระตำหนักทักษิณราชนิเวศน์ จังหวัดนราธิวาสครั้งหนึ่ง ขณะนั้นเป็นเวลาที่เราตายอดค่ามาก ชาวบ้านที่ทำสวนยางหรือรับจ้างกรีดยางมีรายได้น้อยลง เมื่อความทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จึงโปรดให้เขาเหล่านั้นประกอบอาชีพทอผ้าเป็นอาชีพเสริม โปรดให้นางสนองพระโอษฐ์เป็นผู้ดูแลโครงการ ชาวบ้านได้รับพระราชทานกี่ทอผ้า เส้นฝ้ายและอุปกรณ์ทุกอย่าง ทั้งได้รับความร่วมมือจากกรมส่งเสริมอุตสาหกรรมส่งครูไปอบรมความรู้ทางการทอ และได้ครูสอนการทอจากเกาะยอ จังหวัดสงขลา เริ่มการทอผ้าวิวัฒนาแบบเกาะยอขึ้น มีพระราชดำริว่า ดอกไม้ประจำจังหวัดนราธิวาส คือดอกต้นหยงหรือดอกพิกุล ผ้าที่ทอจากจังหวัดนี้จึงควรมีลวดลายเป็นดอกพิกุล เมื่อครูจากเกาะยอสอนทอผ้าลายดอกพิกุลอย่างง่าย ๆ แล้ว ได้โปรดให้ครูจากจังหวัดลำพูนไปสอนทอผ้ายกดอกพิกุล ด้วยวิธีทอถักมือแบบจังหวัดลำพูน

เสด็จทรงเยี่ยมราษฎรจังหวัดนราธิวาส

หลังจากเกิดน้ำท่วมใหญ่ในท้องที่จังหวัดอ่างทอง และพระนครศรีอยุธยา เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๘ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้โดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปเยี่ยมราษฎรผู้ประสบภัยเหล่านั้น ทรงทราบว่าราษฎร

ประสบความสำเร็จร้อนจากสภาพนาล่ม อาชีพอื่นที่ทำประกอบเป็นอาชีพส่วนมากคือ การทำอิฐ อันเป็นงานหนัก ต้องอาศัยดินฟ้าอากาศช่วย ถ้าฝนตกก็ตากอิฐไม่ได้ ส่วนการเหลาไม้แก่นสุกก็เป็นงานที่ใช้เวลามากแต่ได้ค่าแรงต่ำ ได้ทอดพระเนตรดินริมฝั่งแม่น้ำที่ตำบลบางเสด็จ อำเภอบางบาล จังหวัดอ่างทอง ว่าเป็นดินมีลักษณะเหนียวพอที่จะปั้นตุ๊กตาได้ ทรงรู้สึกถึง “ตุ๊กตาชาววัง” ซึ่งเป็นของเล่นเมื่อครั้งทรงพระเยาว์ จึงโปรดให้อาจารย์จากโรงเรียนเพาะช่างไปสอนการปั้นตุ๊กตาไทยแก่ชาวบ้านบางเสด็จ โดยมีเจ้าหน้าที่ในกองราชเลขาณูการในพระองค์สมเด็จพระบรมราชินีนาถ เป็นผู้ประสานงาน งานปั้นตุ๊กตาไทยเป็นงานฝีมือละเอียด แสดงชีวิตและวัฒนธรรมของไทยสมัยเก่า ทั้งยังเป็นเครื่องประดับบ้านที่น่ารักน่าเอ็นดู ฝีมือและความคิดประดิษฐ์ งานปั้นตุ๊กตาไทยจึงดำเนินไปด้วยดี มีผู้นิยมซื้อหา บางทีก็มีนักทาสมากรเป็นคันรถไปชมและซื้อตุ๊กตาเหล่านั้นถึงหมู่บ้าน

ตุ๊กตาชาววัง

ใกล้ๆ กับหมู่บ้านตุ๊กตาไทยนั้น โปรดให้ตั้งกลุ่มทอผ้าฝ้ายขึ้น สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถทรงเห็นการณ์ไกลว่า ต่อไปภายหน้าโลกจะประสบภาวะน้ำมันขาดแคลน เครื่องอุปโภคบริโภคส่วนใหญ่จะต้องหันมาประกอบด้วยมือแทนเครื่องจักร ดังนั้นจึงนำฝ้ายมาทอด้วยมือเพื่อใช้เป็นเครื่องนุ่งห่ม ต่อมา

กลุ่มทอผ้าฝ้ายด้วยมือ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

หมู่บ้านในอำเภอใกล้เคียงอีก ๓ แห่งในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้ขอพระราชทานตั้งกลุ่มทอผ้าฝ้ายขึ้นบ้าง ก็โปรดเกล้า ฯ พระราชทานทั้งกี่ สี เส้นด้าย อุปกรณ์การซ่อมการทอทุกอย่างโดยมีครูจากกองอุตสาหกรรมสิ่งทอ กระทรวงอุตสาหกรรมเป็นผู้อบรม และนางสนองพระโอษฐ์เป็นผู้ดูแลโครงการ ในปัจจุบันผ้าฝ้ายทอมือจากรายนี้ ๔ กลุ่มนี้ ได้รับความนิยมมาก เพราะเนื้อผ้าฝ้ายแน่นเนียน สีสดสวย และใช้ทน ทำเป็นเสื้อผ้าใส่ก็ไม่ร้อน

โครงการทั้งหมดที่ได้กล่าวมาแล้ว เป็นโครงการที่ดำเนินด้วยทุนอันเป็นพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ของสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ประกอบด้วยความร่วมมือที่ได้รับจากหน่วยงานต่างๆ ตามที่ได้กล่าวมาแล้ว โครงการเหล่านี้มุ่งรักษาสืบทอดงานฝีมือละเอียดประณีต เพิ่มรายได้แก่ชาวไร่ชาวนา ลักษณะการช่วยเหลือของโครงการในพระราชดำริของสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ อาจแบ่งได้เป็น ๒ ประเภทคือ

๑. โครงการส่งเสริมสนับสนุนงานฝีมือพื้นเมือง ที่ชาวบ้านทำเป็นอยู่แล้ว เช่น ผ้าไหมมัดหมี่

๒. โครงการฝึกอบรมให้ชาวบ้านทำงานฝีมือที่ตนเองไม่เคยทำมาก่อนเลย เพราะมีใช้ศิลปะท้องถิ่นของตน เช่น การปั้นตุ๊กตา ทำดอกไม้ การทอผ้า เป็นต้น

เมื่อประชาชนได้รับรู้ผลงานจากโครงการต่าง ๆ และเมื่อทำขึ้นก็เป็นที่นิยมใช้กันกว้างขวางมาก จึงมีข้าราชการและผู้มีจิตศรัทธา ทูลเกล้าฯ ถวายเงินโดยเสด็จพระราชกุศล เพื่อทรงใช้จ่ายในกิจการเหล่านี้ และได้ขอพระราชทานให้ก่อตั้งเป็นมูลนิธิขึ้น ในที่สุดก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ก่อตั้งมูลนิธิขึ้นใน พ.ศ. ๒๕๑๙ พระราชทานชื่อว่า “มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพพิเศษในพระบรมราชินูปถัมภ์” ได้ทรงรับเป็นประธานกรรมการบริหารของมูลนิธิด้วย ดังนั้นโครงการต่าง ๆ ดังได้กล่าวมาแล้ว จึงได้รวบรวมนำมาไว้เป็นโครงการของมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพพิเศษฯ ภายหลังจากที่สมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงดำเนินงานเป็นการส่วนพระองค์มาแล้วเป็นเวลานานกว่า ๑๐ ปี ต่อมาภายหลังได้เปลี่ยนชื่อเป็นมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ วัตถุประสงค์หลักของมูลนิธิก็คือ เพื่อจัดหาอาชีพเสริมเพิ่มรายได้ให้แก่ชนวนาชาวไร่ และเพื่อธำรงรักษา ตลอดจนสนับสนุนศิลปหัตถกรรมไทย ให้เป็นที่นิยมของชนทั่วไป

งานฝีมือพื้นบ้านซึ่งทรงเริ่มและทรงสนับสนุนให้ฟื้นฟูขึ้น ยังมีอีกหลายอย่าง ได้แก่

๑. โปรดให้ตั้งกลุ่มทำกระเป๋าด้วยย่านลิเภาที่จังหวัดนราธิวาส ด้วยทรงเห็นว่าที่จังหวัดนี้ มีย่านลิเภาซึ่งเป็นเฟิร์นพื้นบ้านชนิดหนึ่ง มีมากมายเหมือนกับที่จังหวัดนครศรีธรรมราช แต่ก่อนประมาณต้นรัชกาลที่ ๕ เคยมีผู้คิดประดิษฐ์เป็นของใช้ เช่น กระเป๋า เข็มขัด กล่องบุหรี์เลี่ยมเงิน นาก ตามฐานะผู้ใช้ ทำกันเป็นประดิษฐศิลป์ในจังหวัดนครศรีธรรมราช แต่แล้วก็เสื่อมซาไป จึงโปรดให้ครูจากจังหวัดนครศรีธรรมราชไปฝึกสอนกลุ่มที่ทรงตั้งขึ้น จนผลิตงานย่านลิเภาออกมาจำหน่ายได้

๒. ทรงสนับสนุนการทอเสื่อด้วยกระจูดและใบเคยหอม ซึ่งเป็นพืชที่ขึ้นในที่ชื้นแฉะ และมีอยู่ทั่วไปในจังหวัดภาคใต้ ทรงแนะนำเรื่องการใช้สีย้อมและทอเป็นลวดลายสวยงาม

๓. ตั้งกลุ่มจักสานด้วยไม้ไผ่ที่อำเภอบางปะหัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๔. ตั้งกลุ่มทอผ้าฝ้ายยกดอกด้วยด้ายมันแบบพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัด

จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งปัจจุบันนี้พัฒนาเป็นการทอผ้าไหมยกดอกมีผลงานที่สวยงามและสม่ำเสมอ

๕. โปรดให้สอนการปักชอยแบบไทย ทั้งที่ภาคกลาง ภาคเหนือ และภาคใต้ เป็นลายเด็กไทย และลายดอกไม้ต่างๆ เป็นลายจิตตามแบบอีสานก็มี ซึ่งได้นำมาทำหน้าหมอน กรอบรูป กระเป๋าถือ ชองแว่นตา และกล่องใส่ของเครื่องประดับ

๖. สอนให้ชาวบ้านจังหวัดเชียงใหม่ทำไม้แขวนเสื้อจากไม้ซ้อ ซึ่งเป็นไม้เนื้ออ่อน และหาได้ง่ายในท้องถิ่น นำออกจำหน่ายเป็นที่นิยมใช้กันมาก

เมื่อมีผลงานหลายชนิดดังกล่าวผลิตออกมาอย่างสม่ำเสมอ จึงทำเป็นสินค้าออกขายเป็นการกุศลและในโอกาสต่างๆ เช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษา วันพระราชสมภพและวันประสูติของเจ้านาย เป็นต้น แต่ก็เป็นการจำหน่ายในวงแคบและภายในเวลาจำกัด เลขาธิการมูลนิธิ^๑ จึงดำริจะให้มีการจำหน่ายอย่างกว้างขวาง โดยเริ่มเปิด “ร้านจิตรลดา” ขึ้นจำหน่ายสินค้าจากฝีมือราษฎรทุกภาคตามโครงการในพระราชดำริ ปัจจุบันร้านจิตรลดามีหลายสาขา เช่น ที่ชั้นล่างของศาลาเครื่องราชอิสริยยศและเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ในพระบรมมหาราชวัง ที่บริเวณหมู่บ้านไทยสวนสามพราน และที่เมืองพัทยา เป็นต้น

นอกจากสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จะทรงช่วยเหลือชาวไทยในชนบทอย่างเต็มพระกำลังแล้ว ยังมีพระราชภาระในฐานะสถานายิกาสภาภคชาติไทยอันมีกิจการเชื่อมโยงกับสภาภคชาติสากล พระราชภาระอันหนักเกิดแต่พระเมตตาบารมีต่อผู้ทุกข์ยาก เช่น เมื่อเกิดศึกกลางเมืองขึ้นในประเทศกัมพูชา ก่อให้ประชาชนได้รับความทุกข์ยากแสนสาหัส พวกเขานอพยพหลบเข้ามาตามชายแดนของประเทศไทยหลายจุด ส่วนใหญ่จะเข้ามาทางอรัญประเทศ จังหวัดปราจีนบุรี ที่เข้ามาทางจังหวัดจันทบุรีและจังหวัดตราดก็มี ในระหว่างที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงแปรพระราชฐาน ณ วังไกลกังวล อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ในฐานะอุปนายิกาผู้อำนวยการสภาภคชาติไทย ทรงได้รับหนังสือรายงานจากเลขาธิการสภาภคชาติไทยว่า ผู้ว่าราชการจังหวัดตราด (นายปัญญา อุทัยไริ) มีหนังสือขอความช่วยเหลือจากสภาภคชาติไทย เนื่องจากมีชาวเขมรอพยพเข้าไปในพื้นที่จังหวัดตราด บริเวณเขาถ้ำ เป็นจำนวนประมาณ ๔ หมื่นคนเศษ ยังไม่มีหน่วยราชการใดๆ เข้าไปช่วยเหลือ ทั้งจังหวัดตราดก็เป็น

^๑ สมัยนั้นคือท่านผู้หญิงมณีรัตน์ บุนนาค

จังหวัดเล็ก ผู้ว่าราชการจังหวัดไม่สามารถที่จะแก้ปัญหาเขมรอพยพได้โดยลำพัง พวกอพยพอยู่กันอย่างแออัดน่าอนาถ ผิดสุขลักษณะด้วยประการทั้งปวง อาจจะก่อให้เกิดโรคระบาดขึ้นได้ สมเด็จพระอนุชาธิราช จึงได้นำความขึ้นกราบบังคมทูลรายงาน สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ในฐานะที่ทรงดำรงตำแหน่งสภานายิกา สภาอากาศไทย สมเด็จพระอนุชาธิราชได้เสด็จไปทอดพระเนตรสถานการณ์ด้วยพระองค์เอง ในวันที่ ๒๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๒ โดยมีได้ทรงหวั่นเกรงอันตรายจากชายแดน ได้ทรงประจักษ์ถึงความทุกข์ยากของเพื่อนมนุษย์ พระเมตตาบารมีแผ่ไปถึงชาวต่างชาติต่างภาษา โดยเฉพาะบรรดาแม่ลูกอ่อนพากันขอพระราชทานความช่วยเหลือเพราะลูกได้รับอาหารไม่เพียงพอ แม้แต่น้ำก็ยังหายากในบริเวณนั้น พวกอพยพอาศัยอยู่กันมาได้เดือนเศษอย่างไม่มีระเบียบ สภาพความเป็นอยู่สกปรก มีแต่สิ่งปฏิกูล แต่ก็มีได้ทรงรังเกียจ สมเด็จพระอนุชาธิราช มีพระราชเสาวนีย์ให้ราชเลขาณูการในพระองค์และเจ้าหน้าที่บางคนในขบวนเสด็จ พักอยู่ที่จังหวัดตราด เพื่อดูแลสร้างที่พักอาศัย และสงเคราะห์พวกอพยพเหล่านั้น พอได้บรรเทาทุกข์ลงบ้าง ก่อนจะเสด็จ ฯ กลับได้ทรงเลือกที่ที่ทรงเห็นว่าเหมาะสม ให้สร้างศูนย์กาชาดขึ้น

ราชเลขาณูการในพระองค์สมเด็จพระบรมราชินีนาถกับคณะ ได้ขอความร่วมมือจากผู้มีศรัทธาและจงรักภักดีต่อสมเด็จพระอนุชาธิราช มีพ่อค้าประชาชนที่มีจิตใจเมตตาเห็นแก่มนุษยธรรมจัดสร้างศูนย์ขึ้น โดยใช้วัสดุที่หาได้ในบริเวณใกล้เคียง ใช้แรงงานเขมรอพยพช่วยกันสร้าง สิ่งที่ยังขาดก็ใช้พระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ซื้อหาพระราชทานไปก่อน ซึ่งภายหลังทางสภาอากาศก็ได้ถวายคืน หลังจากที่ได้รับเงินช่วยเหลือจากรัฐบาลและต่างประเทศแล้ว

ขณะที่การก่อสร้างกำลังดำเนินไป สมเด็จพระอนุชาธิราช ได้มีพระราชเสาวนีย์ให้จัดคณะผู้แทนพิเศษของพระองค์ ส่งไปปฏิบัติงานดูแลชาวเขมรอพยพที่เขาถ้ำนาค ผลัดเปลี่ยนเวรกันทุก ๆ ๑๐ วัน คณะผู้แทนพิเศษแต่ละคณะประกอบด้วยอาสาสมัครทั้งชายและหญิง ที่เต็มใจออกไปปฏิบัติงานโดยไม่คำนึงถึงภัยที่อาจจะเกิดขึ้นได้ทุกเมื่อ ผู้ที่มีหน้าที่ว่าปฏิบัติงานได้เข้มแข็ง ก็จะได้รับเลือกให้เป็นหัวหน้าชุดในคราวต่อไป แรงงานที่พึ่งได้มากก็คือ พวกอาสาพยาบาลสนามซึ่งไปปฏิบัติงานด้วยทุกงวด กับคณะแม่ชีไทยจากสถาบันแม่ชีไทย มีแพทย์ประจำและแพทย์จากโรงพยาบาลต่าง ๆ ผลัดเปลี่ยนกันออกไปตรวจรักษาโรค

ปรากฏว่าพวกเขมรอพยพมานั้น มีเด็กกำพร้าอยู่เป็นจำนวนมาก เด็ก

กำพร้าเหล่านี้ได้รับการจัดให้อยู่เรือนแถว แยกเรือนหญิงและชาย ถ้าเป็นเด็กเล็กๆ ก็อยู่เรือนละ ๘๐ คน เด็กโตก็อยู่กัน ๕๐ คนต่อหลัง ไม่มีผู้อื่นมาปะปน นอกจากผู้ที่ทางเจ้าหน้าที่คัดเลือกให้เป็นพี่เลี้ยงคุมเรือนแถวอยู่แต่ละหลัง หลังเรือนที่พี่ที่มีโรงครัวและมีส้วมปลูกไว้ให้ใช้อย่างถูกสุขลักษณะ

ชาวเขมรอพยพรับประทานอาหารวันละ ๒ มื้อ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถยังมีพระราชดำริว่า ไม่ควรจะปล่อยให้พวกเขมรอพยพในศูนย์เหล่านี้อยู่เฉยๆ โดยไม่ได้ทำงาน ถ้าจะอยู่ก็ต้องอยู่อย่างมีประโยชน์ อีกประการหนึ่ง อาจมีประเทศที่สามมารับตัวบุคคลเหล่านี้ไปเลี้ยงดู ควรให้มีวิชาความรู้ติดตัวบ้าง จะได้ไม่เป็นที่หนักใจหรือเป็นภาระของเจ้าของประเทศเกินไป จึงได้ทรงตั้งโรงฝึกอาชีพขึ้น สอนการทอผ้าฝ้าย ผ้าไหมมัดหมี่ การจักสาน การประดิษฐ์ดอกไม้ การตัดเย็บ เป็นต้น ปัญหาสำคัญก็คืองบประมาณค่ากินอยู่ภายในศูนย์ ซึ่งขณะนั้น สภาพอากาศไทยต้องรับภาระหนัก จึงมีพระราชดำริให้พวกเขมรอพยพผลิตอาหารกันเองในศูนย์บ้าง ได้ทรงส่งพันธุ์ผักไปปลูกไว้กินและส่งเสริมให้มีการเลี้ยงสัตว์ เช่น ไก่ แม้กระนั้นก็ช่วยได้เพียงเล็กน้อยเท่านั้น

ศูนย์กาชาดนี้ ได้ช่วยสกัดกั้นชาวเขมรอพยพซึ่งกำลังอดอยากหิวโหย เพราะจัดที่อยู่และอาหารให้พอมีพอกิน จึงไม่จำเป็นต้องแย่งชิงอาหารและที่อยู่อาศัยจากคนไทย ต่อมาสหประชาชาติได้เข้ามาตั้งศูนย์ช่วยเหลือบรรดาชาวเขมร

เด็กๆ ในศูนย์อพยพ

ตลอดจนชาวญวนอพยพในชายแดนของไทย ที่เขาสีตาง อำเภอสระแก้ว จังหวัดปราจีนบุรี ที่พื้นที่ควบคุมเขต ๒ อำเภอดาพระยา จังหวัดปราจีนบุรี ที่อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี และที่อำเภอสัตตวิ จังหวัดนครราชสีมา และตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๓ ถึง พ.ศ. ๒๕๓๖ ผู้อพยพได้ทยอยกันกลับบ้านเมืองของตนบ้างแล้ว บ้างก็เดินทางไปอยู่ในประเทศที่สาม เช่น เยอรมนี ฝรั่งเศส สหรัฐอเมริกา ฯลฯ ศูนย์กาชาดจึงสามารถปิดตัวได้ในที่สุด

จากการที่สมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงทุ่มเททั้งกำลังพระวรกายและพระราชทรัพย์อย่างมิทรงทอดทิ้งด้วยมีพระเมตตากรุณาบารมีอันไพศาล ทรงทะนุบำรุงชาวไทยให้อยู่ดีกินดีมีอาชีพเสริมอาชีพหลัก ทั้งทรงพระมหากรุณาสงเคราะห์เพื่อนมนุษย์ที่ตกทุกข์ได้ยาก พลัดบ้านเมือง หนีสงครามภายในประเทศของเขาเหล่านั้นมาอาศัยพระบารมีอยู่ในเขตแดนไทย ชาวโลกจึงนิยมยกย่องถวายสดุดีพระเกียรติคุณของพระองค์ให้ปรากฏไปทั่วโลก เริ่มด้วยองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ ได้ขอพระราชทานทูลเกล้า ฯ ถวายเหรียญเชเรสเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๒ สถาบันและองค์การทางการศึกษาและทางสังคม ทั้งในประเทศและนอกประเทศได้ทูลเกล้า ฯ ถวายปริญญา เกียรติบัตร และรางวัลเฉลิมพระเกียรติคุณในกาลต่อมาอีกมากมาย เป็นที่ปลื้มปิติและภาคภูมิใจของประชาชนชาวไทยอย่างยิ่ง

มีพระราชดำรัสตอบในพิธีทูลเกล้าฯ ถวายรางวัลเชเรส ณ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจ ในการเยี่ยมเยียนราษฎรทั่วประเทศอยู่มิได้ขาด ทรงพระราชดำริจะจัดสรรที่ดิน สักแห่งหนึ่งให้เป็นที่ทำมาหากินของราษฎรผู้ปราศจากที่ทำกิน แต่มีฝีมือในทาง หัตถกรรมต่างๆ ให้ราษฎรเหล่านั้นได้อยู่รวมกัน เพื่อผลิตงานฝีมือออกขาย และ สะดวกในการจัดหาตลาดให้ด้วย ดังนั้นเมื่อวโรกาสที่สมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเจริญพระชนมายุครบ ๔ รอบใน พ.ศ. ๒๕๒๓ รัฐบาล จึงได้น้อมเกล้า ฯ ถวายที่ดินแปลงหนึ่งที่อำเภอบางไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นการสนองพระราโชบายเกี่ยวกับโครงการหมู่บ้านนี้ ซึ่งเรียกกันง่ายๆ ว่า “หมู่บ้านศิลปอาชีพ” ดังจะได้กล่าวต่อไปในบทที่ว่าด้วย ศูนย์ศิลปอาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

บทที่ ๓

พระราชกรณียกิจด้านวัฒนธรรม

วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ทำให้หมู่คณะเจริญงอกงามในด้านชีวิตความเป็นอยู่ พระราชบัญญัติวัฒนธรรม พุทธศักราช ๒๔๘๕ บอกความหมายของวัฒนธรรมว่าเป็นลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติและศีลธรรมของประชาชน ทางวิทยาการบอกไว้ว่า หมายถึง พฤติกรรมและสิ่งที่คนในหมู่ผลิตสร้างขึ้นด้วยการเรียนรู้จากกันและกัน และร่วมกัน ใช้ออยู่ในหมู่พวกของตน บางทีก็เลียนแบบจากกัน ถ่ายเทให้กันหรือรับเอาของชาติใกล้เคียงมาปรับปรุงใช้ตามความจำเป็น เช่น ศัพท์บาลี สันสกฤต เขมร ที่ปรากฏอยู่ในภาษาไทยปัจจุบัน คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติจัดแบ่งวัฒนธรรมออกเป็น ๕ สาขาได้แก่ วัฒนธรรมทางภาษาและวรรณคดี วัฒนธรรมทางวัตถุ วัฒนธรรมทางจิตใจ วัฒนธรรมทางจารีตขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมทางสุนทรียะ^๑

^๑ คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ. เมืองไทยของเรา. (กรุงเทพฯ : รุ่งศิลป์การพิมพ์, ๒๕๒๕).
หน้า ๑๑๘.

ทั้งนี้ วัฒนธรรมด้านต่าง ๆ ดังกล่าวอาจพัฒนาให้เจริญงอกงามขึ้นก็ได้ หรือทำให้เสื่อมสลายไปก็ได้ ขึ้นอยู่กับบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่นำมาใช้และปฏิบัติในการดำรงชีวิต อย่างไรก็ตามการอนุรักษ์วัฒนธรรมที่เป็นมรดกจากบรรพชน การฟื้นฟู การสร้างสรรค์ การส่งเสริม ตลอดจนการพัฒนาวัฒนธรรมในสังคมใดสังคมหนึ่งนั้น ส่วนใหญ่มักจะขึ้นอยู่กับผู้นำชุมชน ซึ่งเป็นผู้ที่หมู่ชนยอมรับนับถือและศรัทธาที่จะปฏิบัติตาม

นับแต่อดีตกาล สังคมไทยมีวัดหรือสถาบันศาสนา และวังหรือสถาบันพระมหากษัตริย์ เป็นแหล่งกำเนิดและเป็นศูนย์รวมหรือศูนย์กลางปรับปรุงวัฒนธรรมให้เหมาะสมกับความเป็นชาติไทย ซึ่งต้องมีชีวิตความเป็นอยู่ก้าวหน้าให้ทันสังคมของโลกที่ไทยต้องเกี่ยวข้องมากยิ่งขึ้น แม้ด้านชีวิตความเป็นอยู่ในสังคมไทยยุคปัจจุบันจะได้มีการเปลี่ยนแปลงความเป็นอยู่ไปตามอิทธิพลอารยธรรมตะวันตก ทั้งในสภาพเศรษฐกิจทางวิทยาการสมัยใหม่ ตลอดจนรูปแบบการดำเนินชีวิตและสภาวะแวดล้อมต่าง ๆ ก็จริง แต่ความเคารพเทิดทูนยึดมั่นในสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ยังคงฝังลึกอยู่ในจิตสำนึกของคนไทยส่วนใหญ่ และยังเป็นนิมิตหมายอันดีงามของสังคมไทย ที่มีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ผู้ทรงมีสายพระเนตรอันยาวไกลในการที่จะอนุรักษ์ ส่งเสริม และฟื้นฟูวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ ของชาติ ให้คงความเป็นไทยไว้ตลอดมา โดยเฉพาะสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเป็นผู้นำสำคัญในการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปวัฒนธรรมของไทยได้อย่างงดงาม แสดงถึงเอกลักษณ์ของไทยอย่างน่าชื่นชม โดยทรงยึดวัฒนธรรมไทยเก่าก่อนเป็นหลัก

วัฒนธรรมทางภาษาและวรรณคดี

ภาษาและวรรณคดีเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญอย่างหนึ่งของชาติ เพราะเป็นภาพสะท้อนให้ทราบถึงสภาพอารมณ์ ความรู้สึก ความคิด ปรัชญา ค่านิยม สภาพเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และเหตุการณ์ช่วงต่าง ๆ ในประวัติศาสตร์ แนวทางหนึ่งในการอนุรักษ์ฟื้นฟู และพัฒนาวัฒนธรรมทางด้านภาษาและวรรณคดี ได้แก่การให้ประชาชนได้รับการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบ ซึ่งสมเด็จพระนาง

เจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงสนพระราชหฤทัยเป็นอย่างยิ่ง พระองค์เองทรงเป็น
นักอ่านหนังสือ ดังที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ เจ้าฟ้ามหาจักรีสิรินธร รัฐสีมา
คุณากรปิยชาติ สยามบรมราชกุมารี ทรงเล่าไว้ในบทพระราชนิพนธ์ตอนหนึ่งว่า
“... สมเด็จพระนางเจ้าฯ ทรงอ่านหนังสือมาก มีทุกประเภท ไปไหนก็ต้องไปหาซื้อมาไว้
และทรงใช้หนังสือนั้นเป็นประโยชน์มากที่สุด จนทุกวันนี้ท่านก็ยังอ่านมาก...”^๑
และได้ทรงปลูกฝังความรักทางการอ่านหนังสือแก่พระราชโอรสธิดา เริ่มตั้งแต่ยัง
ทรงพระเยาว์ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ทรงเล่าถึงวิธีการที่สมเด็จพระบรมราช
ชนนีทรงสอนพระองค์ให้อ่านหนังสือวรรณคดีไว้ตอนหนึ่งว่า

“... เมื่อข้าพเจ้าอายุได้ ๖-๗ ขวบ สมเด็จพระนางเจ้าฯ ทรงสอนให้อ่านหนังสือ
วรรณคดีต่างๆ จำได้ว่าที่ง่ายและสนุกเหมาะสำหรับการเริ่มต้นก็คือเรื่องพระอภัยมณี
ต่อด้วยเรื่องอื่นๆ ได้แก่เรื่องอิเหนาและรามเกียรติ์ เป็นต้น เรื่องอิเหนาเป็นเรื่องที่
โปรดมาก ทรงให้ข้าพเจ้าอ่าน คัดบทกลอนต่างๆ ให้ ทำให้ข้าพเจ้าท่องได้หลายตอน
ทรงมีวิธีการสอนแปลกๆ เช่น อ่านอิเหนาตอน เห็นดอกปาทานสำคัญคิด เหมือน
วันพิลิจิตด้วยนขา ท่านสอนว่าดอกปาทานคือดอกกล้าเจียก กลีบใหญ่และแข็งแรงจะ
เขียนตัวหนังสือได้ ให้เก็บมาลองเขียนกลอน แต่เราเขียนด้วยเล็บไม่ได้เพราะเรา
คัดเลืบนั่นก็ให้หาไม้เขียน สมเด็จพระนางเจ้าฯ จำเก่ง บทเพลงแปลกๆ ที่ทรงจำได้ตั้งแต่
ทรงพระเยาว์ บทกลอนที่ทรงเล่าว่าเจ็ดดาท่องให้ฟัง ก็มาสอนเราค่อยๆ...”^๒

“... เวลาว่างสมเด็จพระนางเจ้าฯ จะทรงซื้อหนังสือมาอ่าน แล้วเล่าพระราชทาน
ตั้งแต่หนังสือนิทานสำหรับเด็ก เรื่องประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ประวัติบุคคลสำคัญ
เรื่องศิลปวัฒนธรรมทั้งไทยและสากล แม้แต่ข่าวหนังสือพิมพ์ บทวิจารณ์ข่าวต่างๆ
เมื่อเล่าพระราชทานแล้ว บางทีก็พระราชทานหนังสือไปให้อ่านเองต่อ...”^๓ โดย
ทรงแนะนำ “... ทั้งการอ่านในใจและอ่านดังๆ ซึ่งมีรับสั่งว่าจะช่วยให้ภาษาพูด
ของเราดีขึ้น ทรงสนับสนุนให้ตั้งห้องสมุดสะสมหนังสือ...”^๔

^๑ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. สมเด็จพระนางเจ้ากับการศึกษา. (กรุงเทพฯ : อมรินทร์
พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๕) (โรงเรียนจิตรลดาจัดพิมพ์เฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์
พระบรมราชินีนาถ ในมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ). หน้า ๓๗

^๒ แหล่งเดิม. หน้า ๓๒.

^๓ แหล่งเดิม. หน้า ๓๗.

^๔ แหล่งเดิม. หน้า ๔๐.

ทรงปลูกฝังความรักทางการอ่านหนังสือแก่พระราชโอรสธิดา

ภาษาเป็นสื่อหรือเครื่องมือถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิด ความเข้าใจกันและกันระหว่างมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นชนเชื้อชาติเดียวกันหรือต่างเชื้อชาติ และเป็นประตูสู่ความรู้แขนงต่างๆ ที่มีอยู่เนกประการ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จึงได้ทรงปลูกฝังพระราชโอรสธิดา ให้ทรงศึกษาหาความรู้ด้านภาษาต่างประเทศมาตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ ซึ่งสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ทรงเล่าว่า

“... วิชาที่ข้าพเจ้าได้เรียนพิเศษหลังจากกลับจากโรงเรียนก่อนเวลาออกกำลังกาย หรือในวันหยุดและช่วงหยุดเทอมได้แก่ ภาษาอังกฤษ ภาษาไทย ภาษาบาลี สันสกฤต ภาษาเขมร ภาษาลาติน ภาษาฝรั่งเศส เปียโน วาดเขียน คณิตศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ ฯลฯ ทรงเห็นว่าครูที่ไหนดี ก็ทรงไปขอรับรองให้มาช่วยสอนข้าพเจ้า เวลาตามเสด็จในการแปรพระราชฐานไปต่างจังหวัด...”^๑

ส่วนวิธีการเรียนภาษาอังกฤษ ทรงเล่าว่า นอกเหนือจากที่ต้องเรียนพิเศษเพิ่มเติม สมเด็จพระบรมราชชนนียัง “ทรงสอนเอง ให้อ่านหนังสือและจดศัพท์ที่ไม่ทราบลงในสมุด ตอนหลังคือเมื่อประมาณ พ.ศ.๒๕๐๗ พระราชทานสมุดให้จด บางทีก็จดพระราชทานด้วย สมุดเล่มนั้นยังอยู่จนทุกวันนี้”^๒

^๑ แหล่งเดิม. หน้า ๓๘.

^๒ แหล่งเดิม. หน้า ๓๘.

การที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงใฝ่พระราชหฤทัย ใช้แนวทางฝึกฝนความรู้ความสามารถด้านภาษาไทยและภาษาต่างประเทศแก่พระราชโอรสธิดา ตลอดจนการปลูกฝังให้ทุกพระองค์ทรงรักและสนพระทัยในวรรณคดีมาตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ ผลปรากฏให้เห็นเด่นชัด เมื่อทุกพระองค์ทรงเจริญพระวัยขึ้น ทรงพระปรีชาสามารถตรัสได้หลายภาษา ทรงสามารถสร้างสรรค์ผลงานด้านวรรณกรรมอันทรงคุณค่าแก่ผู้อ่าน วรรณกรรมพระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีนั้น ผู้อ่านย่อมตระหนักดีว่าทรงเป็นทั้งปราชญ์และกวีแห่งรัตนโกสินทร์ ทรงพระราชนิพนธ์ทั้งร้อยแก้วร้อยกรอง สารคดีท่องเที่ยว หนังสือเด็ก ตลอดจนเนื้อร้องเพลงสำหรับเด็กไว้เป็นจำนวนมาก พระราชโอรสธิดาทุกพระองค์ได้ทรงใช้ความรู้ที่ทรงได้รับจากสมเด็จพระบรมราชชนนีมาเป็นพื้นฐานประกอบกับวิชาการอื่นๆ ที่ทรงเล่าเรียนในสถานศึกษาสำคัญๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ได้ทรงนำมาปฏิบัติพระราชกิจน้อยใหญ่ อันเป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติและประชาชนเห็นได้ในทุกวันนี้ เป็นที่ชื่นชมของพสกนิกรและชาวต่างประเทศในทุกดินแดน

สำหรับพสกนิกร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเล่าไว้ในบทพระราชนิพนธ์ของพระองค์ตอนหนึ่งว่า สมเด็จพระบรมราชินีนาถไม่ได้ทรงสนพระทัยเฉพาะพระราชโอรสธิดา พระราชธิดา ลูกหลานของข้าราชบริพาร และของชาวชนบทที่ทรงรับไว้ได้มีโอกาสใกล้ชิดเบื้องพระยุคลบาทเท่านั้น แต่ทรงสนพระทัยการศึกษาของประชาชนทุกคน ดังที่รับสั่งอยู่เสมอว่า “... จะต้องทำให้คนไทยมีโอกาสเล่าเรียนให้สูงที่สุดเท่าที่จะทำได้และให้มากที่สุดถึงแม้ช่วยแล้วเขายังไม่สามารถที่จะเรียนสูงไปมากได้ในระบบ แต่เมื่อเขาอ่านออกเขียนได้ เรายังจะพอลาเอกสารที่เกี่ยวกับการทำมาหากิน การดำเนินชีวิตในโลกสมัยใหม่ที่พัฒนาไปอย่างรวดเร็วนี้ส่งให้เขา เขายังจะมีโอกาสปรับปรุงตัวให้ก้าวหน้าได้ ในระบบการศึกษานอกโรงเรียน...”^๑ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้ทรงพระมหากรุณา พระราชทานทั้งหนังสือและวารสารที่ให้ความรู้ ความบันเทิง รวมทั้งเรื่องเกี่ยวกับการงานอาชีพ ภาพต่างๆ ทั้งภาพศิลปะโบราณวัตถุสถาน ภาพสิ่งต่างๆ ในประเทศไทยหรือต่างประเทศที่น่าสนใจ แก่ศาลารวมใจที่โปรดให้สร้าง

^๑ แหล่งเดิม. หน้า ๖๔.

ขึ้นเพื่อชาวบ้านในถิ่นนั้นได้มาพบปะแก้ไขปัญหาทุกข์สุขแก่กันและกัน เมื่อเสด็จพระราชดำเนินไปทรงสอนหนังสือชาวบ้าน โปรดให้พระราชธิดาและข้าราชการบริพารช่วยกันทำสื่อการสอนเป็นสมุดภาพ เขียนคำอธิบายไว้ด้วย ซึ่งผู้เขียนจะต้องเป็นผู้มีลายมือสวยงาม โดยโปรดให้ “ใช้คำน้อยๆ ง่ายๆ เนื้อหาลึกซึ้ง”^๑ หากไม่เสด็จพระราชดำเนินก็จะพระราชทานเอกสารเหล่านั้นไว้ที่ศาลารวมใจ

วัฒนธรรมทางวัตถุ

วัฒนธรรมทางวัตถุ ได้แก่เครื่องมือเครื่องใช้ในการดำรงชีพซึ่งแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมและความนิยมของท้องถิ่น ส่วนใหญ่อาศัยวัสดุที่หาง่ายหรือมีอยู่ทั่วไปในท้องถิ่นนั้นๆ เช่น ไม้ไผ่ หวาย ปอ ใบตาล กะลามะพร้าว และดินสำหรับทำเครื่องปั้นดินเผา ภาชนะและสิ่งของ เช่น กระบุง ชะลอม ตะกร้า ตะกร้อเก็บผลไม้ ชาม โอ่ง คุ่ม เคียว มีดพร้า ฟานุ่งผ้าห่ม และเครื่องประดับเงินทอง สิ่งเหล่านี้ทำด้วยมือทั้งสิ้น เรียกว่า หัตถกรรมพื้นบ้าน

ในขณะที่หัตถกรรมพื้นบ้านของชาติกำลังจะเสื่อมสูญไปจากความนิยมตามสภาพเศรษฐกิจ ความเจริญในด้านอุตสาหกรรมและเทคโนโลยี และรูปแบบการดำเนินชีวิตของคนไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมเมืองซึ่งวัฒนธรรมตะวันตกเริ่มหลั่งไหลเข้ามาในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง เป็นโชคร้ายประเสริฐของคนไทยและของชาติไทยที่มีสมเด็จพระบรมราชินีนาถผู้มีสายพระเนตรอันยาวไกล ทรงเห็นคุณค่าของหัตถกรรมพื้นบ้านในแง่ของความงามทางศิลปวัฒนธรรม ที่อยู่ในตัวของวัสดุหรือทรัพยากรและผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเหล่านั้น ทรงเล็งเห็นคุณประโยชน์ที่จะมีต่อราษฎรของพระองค์โดยเฉพาะชาวชนบทผู้ยากไร้ ในด้านการฟื้นฟูสิ่งเหล่านี้เพื่อนำมาเป็นอาชีพทำรายได้แก่เขาเหล่านั้นอีกทางหนึ่ง นอกเหนือจากการทำไร่นา เรือกสวนและการประมง อันเป็นอาชีพหลักที่ทำเป็นประจำ ซึ่งได้ผลไม่แน่นอน ขึ้นอยู่กับธรรมชาติและฤดูกาล

^๑ แหล่งเดิม. หน้า ๗๓.

ความสนพระทัยและพระปรีชาญาณด้านศิลปหัตถกรรมของสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ เป็นพระคุณลักษณะเฉพาะพระองค์มาตั้งแต่ยังมิได้ทรงรับสถาปนาเป็นสมเด็จพระบรมราชินี แม้จะต้องทรงติดตามพระบิดาไปประทับอยู่ต่างประเทศ ก็ยังทรงนิยมใช้ผลิตภัณฑ์จากหัตถกรรมไทย เมื่อทรงดำรงฐานะเป็น “พระคู่หมั้น” ชาวไทยในเวลานั้นจะได้เห็นภาพ “พระคู่หมั้น” นุ่งซิ่นมัดหมี่ในการรับเสด็จพระราชดำเนินอยู่เสมอ^๑ ต่อมาเมื่อถึงวันซึ่งเป็นมหามงคลสมัย คือ วันที่ ๒๘ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๙๓ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้โปรดเกล้าฯ ให้กำหนดพระราชพิธีราชาภิเษกสมรสขึ้น ณ วัดสระศุภม ในวันนั้น สมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงดั่งงามอ่อนช้อยยิ่งในฉลองพระองค์แบบไทยสีงาช้างปักไหมทองรอบพระศอ พระภูษายกทอง ทรงประดับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ปฐมจุลจอมเกล้า และเมื่อโดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับแรม ณ วัดไกลกังวล หัวหิน เป็นการส่วนพระองค์หลังพระราชพิธีราชาภิเษกสมรส พสกนิกรที่เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทเป็นจำนวนมาก ต่างได้เห็น สมเด็จพระบรมราชินี ทรงผ้ามัดหมี่ไหมไทย ขณะเสด็จ ฯ ไปทอดพระเนตรตลาดหัวหิน

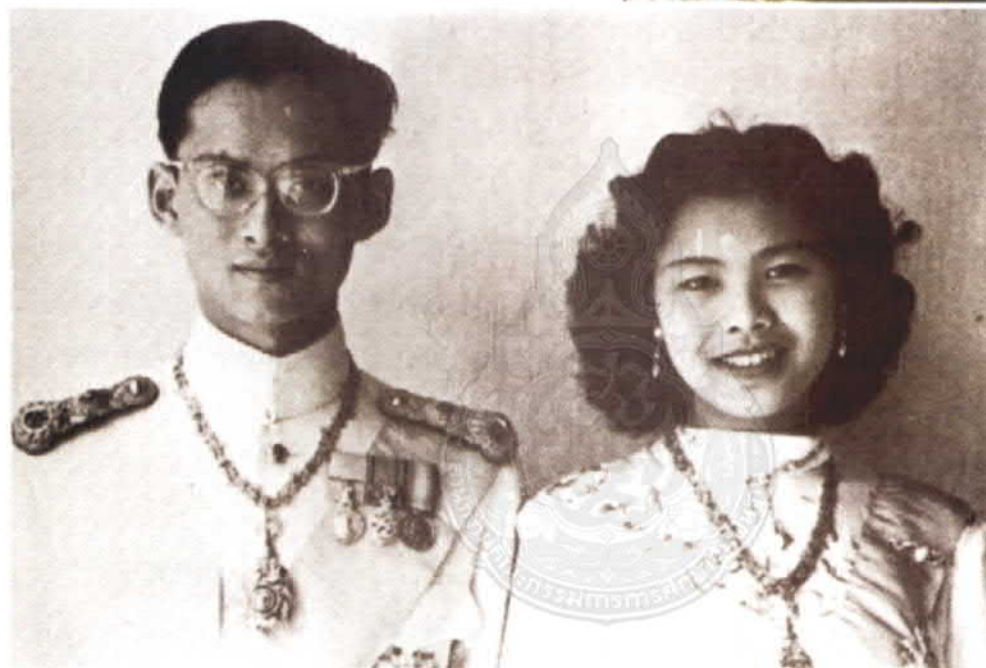
เมื่อมีพระราชโอรสธิดา พระองค์ก็ได้ทรงแนะนำสั่งสอนปลูกฝังให้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอและสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ รักและสนพระทัยฝึกฝนให้มีความสามารถในด้านศิลปะ ควบคู่ไปกับการศึกษาเล่าเรียนวิชาการแขนงอื่นๆ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีทรงเล่าไว้ในบทพระราชนิพนธ์เรื่อง “แม่” ตอนหนึ่งว่า เมื่อพระองค์ยังทรงพระเยาว์ สมเด็จพระราชมารดาได้ทรง “สอนให้พับกระดาษ เขียนรูป และทำการฝีมือต่างๆ โดยถือนิ้วว่า คนเราไม่ควรปล่อยเวลาว่างผ่านไปโดยไร้ประโยชน์ ถ้าเรานั่งดูทีวี วันเสาร์-อาทิตย์เฉยๆ โดยมือไม่ไม่ได้ทำอะไรให้เป็นประโยชน์เป็นโดนกรั้ว”^๒

เมื่อทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจในฐานะสมเด็จพระบรมราชินีนาถ ตลอดระยะเวลาสี่สิบกว่าปีมาแล้ว ได้ทรงอุทิศพระองค์ ทรงเสียสละทั้งกำลังพระวรกาย

^๑ มัดหมี่ไหมไทย... สายโยชนบท. (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงเทพ, ม.ป.ป.)

^๒ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. “แม่” ในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา เจ้าฟ้า มหาจักรีสิรินธร รัฐสีมาคุณากรปิยชาติ สยามบรมราชกุมารี. (กรุงเทพฯ : สัคัยการพิมพ์, ม.ป.ป.). หน้า ๑๔๒

เมื่อทรงดำรงฐานะเป็นพระคู่หมั้น

ฉลองพระองค์ในพระราชพิธีราชาภิเษกเสกสมรส

กำลังพระราชหฤทัย พระราชทรัพย์ ทรงใช้พระปัญญา พระปรีชาสามารถ เป็นอย่างยิ่ง เพื่อธำรงรักษา พื้นฟูพัฒนา งานศิลปะประดิษฐ์ของชาวชนบท ให้ดำรงอยู่ยั่งยืนและสืบทอดต่อไป ทรงส่งเสริมเผยแพร่ผลิตภัณฑ์ศิลปะประดิษฐ์ของชาวบ้าน ออกขายเป็นรายได้มาเลี้ยงครอบครัว เป็นอาชีพเสริมการทำไร่นาอันเป็นอาชีพหลัก ช่วยให้ชีวิตความเป็นอยู่ในท้องถิ่นชนบทดีขึ้น ทั้งนี้ด้วยพระปรีชาญาณกล้าลึกในการวินิจฉัยถึงความมีศิลปะในสายเลือดของคนไทย พระราชกรณียกิจในด้านนี้ที่สำคัญ นำมาซึ่งคุณประโยชน์ต่อทวยราษฎร์เป็นอเนกประการ เป็นที่แซ่ซ้องสดุดีพระเกียรติคุณโดยทั่วไป คือ โครงการส่งเสริมศิลปาชีพพิเศษ อันเป็นที่มาของมูลนิธิส่งเสริม

ศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย มีผลงานเป็นที่เลื่องลือทั้งในประเทศและต่างประเทศอยู่ในปัจจุบัน นางเอสเธอร์ คูเปอร์สมิธ ประธานกลุ่มผู้สนับสนุนพิพิธภัณฑ์เด็ก แห่งกรุงวอชิงตัน ดี.ซี. สหรัฐอเมริกา ได้กล่าวสรรเสริญพระอัจฉริยภาพไว้ตอนหนึ่งว่า

“... การที่ทรงจัดตั้งมูลนิธิศิลปาชีพนี้ก็น่าทึ่งมาก ดิฉันว่าโรงเรียนศิลปาชีพที่อยู่ในพระราชวังเป็นโรงเรียนยิ่งใหญ่ที่สุดในโลก ที่สอนให้ชาวบ้านเป็นช่างฝีมือ และทำสิ่งที่สวยงามได้ถึงเพียงนั้น... ดิฉันคงไม่แปลกใจนัก หากผู้ที่ทำงานศิลปวัตถุนี้เป็นช่างฝีมือมาก่อน...ควีนสิริกิติ์ทรงเฉียบแหลมมากที่ทรงเห็นความสามารถที่อยู่ในตัวชาวไร่ชาวนาพวกนี้และนำมาฝึกจนมีฝีมือเยี่ยมได้เช่นนี้ ดิฉันชื่นชมพระองค์ท่านมากจริงๆ...”^๑

หากมิใช่เพราะพระปรีชาญาณ “เฉียบแหลม” ที่ทรงนำราษฎรชาวไร่ชาวนาฝึกงานหัตถกรรมอันเป็นประณีตศิลป์ของไทย ดังที่นางเอสเธอร์ คูเปอร์สมิธ ได้กล่าวไว้ ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านของไทยอาจจะสูญหาย อนุชนรุ่นหลังจะมีได้ชื่นชมสมบัติอันล้ำค่าเหล่านั้นของชาติ ไม่ว่าจะเป็นงานจักสานย่านลิเภา งานทอผ้าไหมมัดหมี่ งานดกแต่งด้วยปักแมลงทับ โดยเฉพาะศิลปะงานคร่ำเงินคร่ำทองที่เกือบจะเสื่อมสูญ เเคราะห์ดีของไทย ที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้พระราชทานพระราชานุเคราะห์แก่ครูช่างที่เหลือเพียงคนเดียวในประเทศไทย คือ นายสมาน ไซยสุกุมาร อายุ ๘๗ ปี ให้มาฝึกสอนจนได้ช่างคร่ำเงินคร่ำทองใหม่เพิ่มขึ้นอีกประมาณ ๑๐ คน สมเด็จพระบรมราชินีนาถมิได้เพียงทรงริเริ่มงานศิลปะเหล่านี้เท่านั้น แต่ทรงติดตามผลงานด้วยพระองค์เอง ทรงแบ่งหน้าที่ต่างๆ ในด้านงานศิลปาชีพให้ข้าราชการติดตามดูแลอยู่ตลอดเวลา มีกลวิธีในการพัฒนาคน พัฒนางาน โดยโปรดให้แสวงหาผู้ชำนาญงานศิลปะมาเป็นครูอบรม ทั้งในกรุงเทพฯ และในชนบท จนทำให้ผู้มาฝึกศิลปาชีพสามารถพัฒนาฝีมือได้รวดเร็ว มีผลงานที่สวยงามล้ำค่า

ในการตรวจติดตามงาน สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเล่าถึงพระราชวิริยะอุตสาหะของสมเด็จพระบรมราชชนนี ไว้ในบทพระราชนิพนธ์ตอนหนึ่งว่า

^๑ สุวิชา. พระเกียรติคุณในแดนไกล, สกฤตไทย. ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๓๔. หน้า ๕๓.

“... ข้าพเจ้าเห็นท่านทรงทำและไม่มีใครปฏิบัติได้คือความเอาพระทัยใส่ ที่เห็นกันว่าไม่ได้เสด็จออกงานไปไหนนั่น คือทรงใช้เวลาไปในการดูผลงานเกือบ จะทุกๆ ชิ้น ผ้าเกือบจะทุกๆ ผืน ทอดพระเนตรแล้วดัดจริตให้เจ้าของทราบ บางทีใช้เวลา ๕-๖ ชั่วโมง โดยไม่ได้ลุกไปไหนเลย ของอื่นๆ ก็ทอดพระเนตรเป็นประจำ เช่นเดียวกัน เวลาเสด็จแปรพระราชฐานไปที่ไหนๆ ก็ให้คัดเลือกครู นักเรียน ศิลปอาชีพตามเสด็จ มีคนดูแล ท่านเรียกว่าให้ไปเชียร์ให้กำลังใจ เมื่อมีกำลังใจแล้ว ก็สามารถทำงานได้ผลตามที่เห็นนี้...”^๑

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเอาพระราชหฤทัยใส่ในการผลิตสิ่งหัตถกรรมเพื่อให้ได้ผลงานที่วิจิตรประณีต แม้แต่ในรายละเอียดเกี่ยวกับขั้นตอนการผลิต ดังเช่นผลิตภัณฑ์ของนักเรียนศิลปอาชีพที่ทำเป็นรูปสัตว์จำลอง พระองค์ก็ได้พระราชทานพระราชดำริว่า “จะต้องทำให้เหมือนจริง โปรดให้คนนำไปดูสัตว์ที่เขาเดินเลย เพื่อให้จับลักษณะของสัตว์และการเคลื่อนไหวของมันให้ได้ แม้แต่จะเป็นสัตว์ในมโนภาพหรือจินตนาการอย่างเช่น หงส์ ก็ให้ไปดูมาจากวังหลวง เด็กพวกนี้ไม่เคยเรียนเกี่ยวกับพวกกายภาพของสัตว์มาก่อนในโรงเรียน เพราะเขาไม่ได้รับการศึกษาถึงระดับนั้น แต่เขาได้มีโอกาสไปดูของจริง”^๒

ผลจากการที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงฟื้นฟู สนับสนุน ส่งเสริมและเผยแพร่หัตถกรรมพื้นบ้านของไทยในภูมิภาคต่างๆ ทำให้ผลงานหัตถกรรมเหล่านั้นไม่ว่าจะเป็นผ้าไหม เครื่องเงิน เครื่องถม เครื่องปั้นดินเผา เครื่องจักสาน หรือดอกไม้ประดิษฐ์ ฯลฯ ได้รับการอนุรักษ์และพัฒนา คงความเป็นศิลปวัฒนธรรมทางวัตถุที่ล้ำค่าของชาติไทย และเป็นสินค้าที่นิยมซื้อกันแพร่หลายภายในประเทศและต่างประเทศ รวมทั้งนักท่องเที่ยวจากประเทศต่างๆ ที่เข้ามาในเมืองไทยด้วย และที่สำคัญเป็นการส่งเสริมการอาชีพเสริมเพิ่มพูนรายได้แก่ราษฎร โดยเฉพาะผู้ยากไร้ได้เกิดขวัญกำลังใจในการดำรงชีพ เป็นการกระจายรายได้และแก้ปัญหาการว่างงาน ทำให้เศรษฐกิจทั้งของระดับท้องถิ่น ระดับภูมิภาคและของประเทศโดยรวมดีขึ้น พระเกียรติคุณด้านนี้เป็นที่แซ่ซ้องสดุดีไปในสากลประเทศ

^๑ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. สมเด็จพระแม่กับการศึกษา. หน้า ๑๑๗.

^๒ ท่านผู้หญิงสุประภาดา เกษมสันต์ แดลงข่าวเกี่ยวกับงานศิลป์แผ่นดิน ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม สิงหาคม ๒๕๓๕ อ้างใน สุวิชา สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถกับศิลป์แผ่นดินสินของไทย, สกุลไทย. สิงหาคม ๒๕๓๕.

วัฒนธรรมทางจิตใจ

วัฒนธรรมทางจิตใจ เป็นวัฒนธรรมเกี่ยวกับความคิด ความเชื่อ และความศรัทธาในศาสนา ศีลธรรม คุณธรรม และจริยธรรม จากพระราชจริยวัตรและการบำเพ็ญพระราชกรณียกิจต่างๆ ของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ตลอดระยะเวลากว่า ๔๐ ปี ที่ทรงดำรงพระอิสริยยศสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เป็นที่ประจักษ์กันว่าพระองค์ทรงเป็นแบบอย่างของผู้มีจิตใจสูงเปี่ยมด้วยพระคุณธรรมล้ำเลิศ ทรงเชื่อมั่นศรัทธาในคุณงามความดี ทรงพยายามปลูกฝังส่งเสริมอุปนิสัยใจคออันดีงาม ซึ่งก็เป็นเอกลักษณ์พื้นฐานของคนไทยอยู่แล้ว เช่น ความกตัญญูกตเวที ความมีเมตตา การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความผูกพันฉันทาจิตที่น้อม ซึ่งพลานุภาพของพระองค์แสดงออกให้เห็นอยู่ทั่วไป โดยการช่วยเหลือเสียสละจุนเจือกันและกันในหมู่เพื่อนร่วมชาติ เพื่อนมนุษย์ทั่วไป โดยไม่เลือกชาติศาสนา ทรงอบรมสั่งสอนผู้ใกล้ชิดเบื้องพระยุคลบาท พระราชทานพระราชดำรัส พระราโชวาท ในโอกาสต่างๆ แก่บุคคลทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรงปฏิบัติพระองค์เป็นแบบอย่างด้วยการอุทิศกำลังพระวรกาย พระราชหฤทัย พระปัญญา พระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เพื่อส่วนรวมเสมอมา โครงการส่งเสริมศิลปาชีพ กิตติ โครงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมกิตติ การพระราชทานพระบรมราชินูปถัมภ์หรือพระราชนุเคราะห์แก่ราษฎรด้านการศึกษา การแพทย์ กิจการสภาเกษตรกรหรือกิจการด้านสังคมสงเคราะห์อื่นๆ กิตติ หรือแม้แต่การพระราชทานพระเมตตากรุณาแก่ผู้อพยพลี้ภัยสงครามจากประเทศเพื่อนบ้าน เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารในดินแดนไทยกิตติ ล้วนแต่เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นได้ประจักษ์ถึงน้ำพระราชหฤทัยที่เปี่ยมด้วยมนุษยธรรม ทรงรักและเมตตาต่ออาณาประชาราษฎร์และมวลมนุษยชาติ

ในที่นี้ขอพระราชทานอัญเชิญพระราชดำรัส พระราโชวาทบางองค์ และพระราชจริยวัตรบางประการ มาให้ผู้อ่านประจักษ์ถึงแนวพระราชดำริอันดีงามดังกล่าวมาแล้ว และมีพระราชปรารภนาที่จะปลูกฝังให้อยู่ในจิตใจของพลานุภาพด้วย ดังต่อไปนี้

ชาติ

“... ชาติเปรียบเหมือนครอบครัวใหญ่ ต้องอาศัยความสามัคคีของคนในชาติ ดังปรากฏแล้วในประวัติศาสตร์ บรรพบุรุษของไทยได้มีความพร้อมเพรียง

กอบกู้ชาติบ้านเมืองไว้เพื่อให้ดำรงเอกราชอยู่ได้จนทุกวันนี้ ความสามัคคีพร้อมเพรียง เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวในการประกอบคุณงามความดี จึงเป็นสิ่งประเสริฐ เป็นที่น่าปรารถนายิ่ง ประชาชนพลเมืองควรระลึกถึง เหลือवल่ด้วยความห่วงใย ควรปฏิบัติหน้าที่การงานด้วยความตั้งใจให้ได้ผลดีขึ้น ถ้าทุกคนทำได้ดังนี้ ก็เท่ากับมีความพร้อมใจสนับสนุนชาติบ้านเมือง...”

(พระราชดำรัส ในโอกาสเสด็จฯ ไปพระราชทานเข็มที่ระลึกแก่ผู้บริจาคโลหิต ประจำปี ๒๕๑๓ ครั้งที่ ๓ วันที่ ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๑๔)

ศาสนา

“... ศาสนาทุกศาสนามุ่งสอนให้คนประพฤติดี ให้ตั้งอยู่ในสุจริตธรรม ศาสนาเป็นที่พึ่งตลอดไปของมนุษย์ทั้งในยามสุขและในยามทุกข์ ช่วยเตือนสติเราไม่ให้

ประมาทหลงระเริงในยามยินดีมีความสุข ช่วยเราไม่ให้หมดสติ รู้สึกแฉ่งคว้าง ในยามมีความทุกข์ เพราะศาสนาเป็นหลักที่พึ่ง ที่ยึดถือพักพิงทางใจของเราทุกคน ถึงแม้จะต่างศาสนากันก็ยังช่วยประคับประคองให้มนุษย์อยู่ร่วมกันได้ด้วยความสุข ซึ่งจะเห็นได้ว่า ในประเทศไทยเรามีทุกคณะทุกฝ่าย ยึดมั่นในศาสนาอย่างแท้จริง สังคมส่วนใหญ่คือประเทศ จึงมีความสุขสืบเนื่องกันมาช้านาน...”

(พระราชดำรัส ในโอกาสเสด็จฯ เปิดงานโครงการวันแม่ ของสมาคมครูคาทอลิกแห่งประเทศไทย ณ หอประชุมโรงเรียนเซนต์คาเบรียล วันที่ ๔ ตุลาคม ๒๕๑๕)

พระมหากษัตริย์

“... ข้าพเจ้าตระหนักดีว่า สถาบันพระมหากษัตริย์ไทยดำรงอยู่ได้โดยตลอด มาด้วยความรักของประชาชน ด้วยความพร้อมใจกันปกป้องรักษาของประชาชน ข้าพเจ้าได้สั่งสอนลูก ๆ เสมอว่า ถ้าไม่ใช่เพราะคนไทยผูกใจมั่นอยู่กับสถาบันพระมหากษัตริย์แล้ว สถาบันนี้ก็คงจะดำรงอยู่มาจนทุกวันนี้ไม่ได้ เพราะฉะนั้นพวกเราทุกคนจึงมีหน้าที่ทำเพื่อประชาชนเสมอ...”

(พระราชดำรัส ในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ๑๒ สิงหาคม ๒๕๓๕ ณ ศาลาดุสิตาลัย วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๓๕)

สถาบันครอบครัว

“... สมบัติอันยิ่งใหญ่อย่างหนึ่งของประเทศ คือการที่ประชาชนของเรามีความเคารพในครอบครัวเป็นอย่างยิ่ง และในประเพณีครอบครัวของเรา การรักษาให้ครอบครัวแข็งแรงและมีชีวิตชีวา จำเป็นจะต้องดูแลเอาใจใส่และระวังมิให้ค่านิยมของครอบครัวเสื่อมสีกกร่อน ส่วนในด้านของการเลื่องคูอบรมลูก เราควรใช้ธรรมเนียมประเพณีเสริมด้วยแนวทางสมัยใหม่ที่เหมาะสม ..”

(บทพระราชทานสัมภาษณ์แก่นิตยสารฉบับหนึ่งของอเมริกา ซึ่งกราบบังคมทูลสัมภาษณ์ถึงพระราชปรัชญาเกี่ยวกับครอบครัว)

“... อย่างในบรรดาพี่น้องข้าพเจ้าสี่คน ก็รักสามัคคีกันดี การที่ให้พี่น้องรักกันนั้น เป็นเรื่องที่พ่อแม่พยายามที่สุด... อย่างไรก็ตามข้าพเจ้ากลัวว่าพี่น้องจะรักกันเกินไป เป็นเรื่องที่พ่อแม่หวั่นไหว คือลูกของท่านทุกคนมีความรักต่อกัน เอื้อเฟื้อเกื้อกูลกันเท่าที่จะมีกำลังทำได้ ทุกคนมีความขยันหมั่นเพียรที่จะกระทำกิจอันเป็นเกียรติของตนให้ดีโดยไม่ย่อท้อ ตามแนวทางความถนัดและวิธีการของตน ถ่ายทอดสืบต่อไปจนถึงรุ่นหลานที่กำลังเติบโตขึ้นมาให้ครบถ้วนทุกประการ”

(พระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เรื่อง สมเด็จพระแม่กับการศึกษา)

สตรี

“... ข้าพเจ้าเชื่อมั่นว่า ผู้หญิงสามารถเป็นกำลังชักจูงให้เกิดความถ่วงดุลระหว่างการพัฒนาที่จำเป็นกับการอนุรักษ์มรดกของชาติของเรา สิ่งนี้สามารถทำได้ โดยการที่มีความเข้าใจต่อกัน และสันติสุขภายในครอบครัว ในประเทศชาติ ตลอดไปจนถึงทั่วทั้งภาคพื้นเอเชียและแปซิฟิก...”

(พระราชดำรัสตอบนายกิตติมศักดิ์สมาคมสตรีภาคพื้นแปซิฟิกและเอเชียอาคเนย์ระหว่างประเทศ ซึ่งโปรดเกล้าฯ ให้เข้าเฝ้าฯ ณ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท วันที่ ๔ พฤศจิกายน ๒๕๓๓)

“... ข้าพเจ้าขอยกย่องชมเชยสตรีไทยทุกท่าน ที่สามารถแสวงหาวิชาความรู้ใหม่ๆ เพื่อให้ทันกับความเจริญทางด้านเทคนิคของโลก แต่ในเวลาเดียวกัน ข้าพเจ้าขอร้องอย่าให้ละเลยต่อหน้าที่สำคัญที่เคยปฏิบัติกันมาแล้วในอดีต คือ การอบรมและสร้างพลเมืองที่ดีให้แก่ชาติ...”

(พระราโชวาทในพิธีพระราชทานอนุปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์จากมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์ จังหวัดบุรีรัมย์ และอนุปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์จากมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์ จังหวัดบุรีรัมย์ ณ หอประชุมราชแพทยาลัย วันที่ ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๑๐)

เยาวยชน

“... การฝึกอบรมให้เด็กมีความรู้และความประพฤติตัวดี รู้ถึงคุณค่าของการบำเพ็ญประโยชน์เพื่อส่วนรวม เป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้ชาติด้านเมืองมีความเจริญก้าวหน้าและเป็นกุศลสงเคราะห์อันน่าอนุโมทนา...”

(พระราชดำรัส พระราชทานสภาสตรีแห่งชาติ ในพระบรมราชินูปถัมภ์ ในการประชุมศึกษาในส่วนภูมิภาค ที่จังหวัดนครศรีธรรมราช เรื่อง “สมาคมสตรีจะช่วยงานพัฒนาการท้องถิ่นในด้านที่เกี่ยวกับเยาวยชนได้อย่างไร” วันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๕)

ผู้มีเกียรติ

“... ผู้ที่เราควรจะยกย่องว่ามีเกียรติสูง คือผู้ที่ไม่เสียชาติเกิด ผู้ไม่ปล่อยเวลาให้ผ่านไปโดยเปล่าประโยชน์ แต่ใช้เวลาในชีวิตของเขาทุกวินาที สะสมคุณงามความดีขึ้น...การเกิดในตระกูลสูง มีทรัพย์สินเงินทองยศฐาบรรดาศักดิ์ ไม่สำคัญเท่ากับมีคุณธรรมประจำใจ...ข้าพเจ้าขอกล่าวย่ำว่า บุคคลที่สมควรแก่ความเคารพของคนทุกๆ ไป คือคนที่พยายามสร้างสมความดีตลอดไปในชีวิตของเขา บุคคลเหล่านี้แหละคือบุคคลที่มีเกียรติสูง และเกียรตินี้จะไม่มีวันหมดสูญไปเหมือนเงินทองของนอกกาย แม้ชีวิตของเขาทั้งหลายสิ้นไปแล้ว เกียรตินี้ก็ยังคงตกเป็นสมบัติให้ลูกหลานภาคภูมิใจ นี่แหละคือเกียรติที่แท้จริง ที่เราทั้งหลายควรจะยึดถือต่อไป...”

(พระราโชวาท ในโอกาสเสด็จฯ พระราชทานเข็มที่ระลึกแก่ผู้บริหารตลอดชีพให้สภากาชาดไทย ประจำปี ๒๕๑๔ ครั้งที่ ๔ ณ สถานเสาวภา วันที่ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๑๔)

เมตตาจิต

“... เครื่องมือก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ ยังทดแทนเมตตาจิตที่มนุษย์จะพึงมีต่อกันไม่ได้...”

(พระราโชวาทในพิธีพระราชทานประกาศนียบัตรพดุงครรภ์ อนุปริญาณบัตร พยาบาลและอนามัย ณ หอประชุมราชแพทยาลัย วันที่ ๒๖ ตุลาคม ๒๕๑๕)

“... ความอารีมีเมตตาจิตนี้เอง เป็นรากฐานอันดีของความสงบสุข ซึ่งประเทศไทยมีมาช้านาน ความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดความสงบ คนไทยเราแม้ต่างเชื้อชาติศาสนา ก็ไม่เคยรังเกียจียดฉันทกัน ไม่เคยอาฆาตมาดร้ายต่อกัน ให้สังเกตดูสถานการณ์รอบๆ บ้านของเรา จะเห็นได้ว่า การขาดความสามัคคีในชาติ การแตกแยกกันเอง โดยยึดถือแต่ลัทธิหรืออุดมการณ์ของแต่ละฝ่าย แต่ละบุคคล ย่อมเป็นเหตุให้เกิดความเดือดร้อนทุกข์หยาบหนา ศาสนา เศร้าหมอง และราษฎรผู้หาเช้ากินค่ำได้รับความทุกข์ทั้งกายและใจ ไม่สามารถประกอบอาชีพเลี้ยงปากเลี้ยงท้องได้ ต้องคอยอพยพหลบภัยอันตรายที่คุกคามอยู่เสมอ...”

(พระราชดำรัส ในโอกาสเสด็จฯ พระราชทานเข็มที่ระลึกแก่ผู้บริจาคโลหิต ให้สภากาชาดไทย ประจำปี ๒๕๑๔ ครั้งที่ ๒ ณ อาคารใหม่สวนอัมพร วันที่ ๙ ตุลาคม ๒๕๑๔)

การบำเพ็ญประโยชน์

“... การบำเพ็ญประโยชน์ที่แท้จริง คือการทำหน้าที่เพื่อประโยชน์ของหน้าที่ ทำเพื่อมุ่งผลของงาน ทำด้วยจิตใจหวังดีต่อมนุษยโลก ทำโดยไม่คิดว่า ผลประโยชน์นั้นจะกลับสู่ตัวเรา ทำเพื่อประโยชน์ของหน้าที่และเพื่อผู้อื่น ไม่หวังแรง หรือมีความสะเทือนใจต่อความเข้าใจผิด คำครหานินทา หรือคำสรรเสริญเยินยอ ทำทุกสิ่งโดยไม่นึกถึงประโยชน์ส่วนตัว ไม่หวังในลาภยศต่างๆ ทำประดุจดั่งปิดทองเบื้องหลังพระ ถ้าท่านผู้บำเพ็ญประโยชน์ปฏิบัติได้ตามนี้ ข้าพเจ้าเชื่อว่า ท่านคือผู้ที่มีความเป็นมนุษย์เต็มเปี่ยม เพราะท่านได้ปฏิบัติสิ่งที่ดีที่สุดในมนุษยพึงจะปฏิบัติแล้ว นั่นคือ การบำเพ็ญประโยชน์ที่แท้จริง...”

(พระราชดำรัส ในโอกาสเสด็จฯ ทรงเปิดงาน “บำเพ็ญประโยชน์” ของสมาคมผู้บำเพ็ญประโยชน์แห่งประเทศไทย ในพระบรมราชินูปถัมภ์ ณ ศาลาโศภิตาวัน วันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๑๑)

ความสามัคคี

“... ข้าพเจ้าขอขอบใจประชาชนทั่วประเทศ ที่พร้อมใจกันจัดกิจกรรมต่างๆ

เพื่อเฉลิมฉลองวันเกิดครบรอบ ๖๐ ปีให้แก่ข้าพเจ้านับร้อยๆ โครงการ ซึ่งเป็นที่น่ายินดีอย่างยิ่งที่กิจกรรมเหล่านี้ล้วนเป็นไปเพื่อประโยชน์ของสาธารณชน ถ้าพึงข้าพเจ้าคนเดียวคิดจะบำเพ็ญประโยชน์ในวันเกิดก็คงทำไม่ได้กว้างขวางและทั่วถึงทั้งประเทศเช่นนี้ ก็ต้องอาศัยความสามัคคีของประชาชนจึงจะทำให้งานทั้งหลายสำเร็จลงได้ ความปรองดองร่วมแรงร่วมใจกันเช่นนี้แหละ ที่ทำให้ประเทศของเรารอดพ้นจากการเป็นเมืองขึ้น และทำให้ข้าพเจ้าภูมิใจทุกครั้งเวลาที่ไปต่างประเทศแล้วมีคนถามว่า ทำไมประเทศไทยจึงรักษาความเป็นเอกราชมาได้จนถึงปัจจุบัน...”

(พระราชดำรัส พระราชทานแก่คณะบุคคลต่าง ๆ ซึ่งเข้าเฝ้าฯ ทูลละอองธุลีพระบาท ถวายพระพรชัย เนื่องในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ครบ ๖๐ พรรษา วันที่ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๓๕ เมื่อวันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๓๕ ณ ศาลาดุสิดาลัย พระราชวังดุสิต)

วัฒนธรรมทางจารีตขนบธรรมเนียมประเพณี

วัฒนธรรมมีความสำคัญ เป็นเครื่องผูกพันมนุษย์ให้อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มเป็นสังคม เป็นรัฐชาติเดียวกันโดยทางสายเลือด ทางภาษา ทางลัทธิความเชื่อหรือศาสนา ชนชาติไทยมีวัฒนธรรมทางจารีตขนบธรรมเนียมประเพณีสำคัญๆ พอจะจำแนกได้เป็น ๔ ประการ ได้แก่ ประเพณี ขนบ ธรรมเนียม และจารีต สำหรับบุคคลในชาติถือเป็นหลักปฏิบัติสืบต่อกันมาในแต่ละภาคแต่ละถิ่น ซึ่งอาจจะมีวิธีปฏิบัติต่างกันในส่วนปลีกย่อย สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถของไทย ก็ได้ทรงประกอบพระราชกรณียกิจและทรงปฏิบัติพระองค์เพียบพร้อมด้วยพระราชจริยวัตร อยู่ในกรอบของขนบธรรมเนียมประเพณีอันงดงามทุกประการดังกล่าว ทรงเป็นแบบอย่างที่น่ายกย่อง ชาวไทยจึงเทิดทูนพระเกียรติคุณอย่างสูง

นับตั้งแต่ทรงได้รับพระมหากรุณาธิคุณ โปรดเกล้าฯ สถาปนาเป็นสมเด็จพระบรมราชินี เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๓ เป็นต้นมา ทรงวางพระองค์อยู่ในขนบประเพณีคือ ประเพณีที่ประพุดติปฏิบัติกันทั่วไป ทั้งที่เป็นระเบียบบังคับให้สังคมนั้นๆ ยึดถือปฏิบัติตาม เช่น กฎหมาย ข้อบังคับต่างๆ และทั้งที่เป็นส่วนที่ไม่กำหนดแน่นอนว่า

ต้องปฏิบัติตาม โดยทรงดำรงพระองค์ในพระราชสถานะสมเด็จพระบรมราชินีตามกฎหมายบ้านเมืองภายใต้บทบัญญัติรัฐธรรมนูญได้อย่างสมบูรณ์ เทียบพร้อมด้วยพระคุณสมบัติของการเป็นสมเด็จพระราชินีคู่พระบารมีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงดำรงพระองค์มั่นอยู่ในวัตรปฏิบัติ และหลักธรรมของพระมหากษัตริย์อย่างยอดเยี่ยม ในส่วนพระราชประเพณีคือประเพณีที่เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ซึ่งปฏิบัติสืบทอดกันมาแต่โบราณ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงพระราชวิริยะอุตสาหะ ปฏิบัติพระราชกรณียกิจและพระราชภารกิจน้อยใหญ่อย่างเต็มพระกำลัง ทั้งงานพระราชพิธี รัฐพิธี หรือพิธีต่างๆ ทำให้ประชาชนได้ประจักษ์ว่าทรงถึงพร้อมซึ่งความเป็นพระบรมราชินีนาถของชาติไทย เป็นเวลาวันแล้ววันเล่ากว่า ๔๐ ปีมาแล้ว พสกนิกรได้เฝ้าฯ ชมพระบารมีของพระองค์เมื่อโดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปปฏิบัติพระราชภารกิจ ตามราชประเพณีอันดีงามของไทยมาแต่บรรพกาล มีพระราชโอรสพระราชธิดาโดยเสด็จด้วย เป็นภาพที่พสกนิกรประทับใจอย่างยิ่ง

งานทรงบำเพ็ญพระราชกุศล

งานทรงบำเพ็ญพระราชกุศล

ในด้านจารีตประเพณี คือ ประเพณีส่วนที่เกี่ยวกับศีลธรรมและจิตใจ เช่น การตอบแทนบุญคุณบิดามารดาและบุพการี การเคารพเชื้อฟังครูอาจารย์ หรือ การนับถือบรรพบุรุษ เป็นต้น สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้ทรงเป็นแบบอย่างทีประเสริฐยิ่ง ในการที่ทรงดำรงพระองค์อยู่ในศีลธรรมประเพณีดังกล่าวทุกประการ

สำหรับธรรมเนียมประเพณี คือ ประเพณีที่เกี่ยวกับการปฏิบัติระหว่างบุคคลต่อบุคคลที่สังคมยอมรับ เช่น การทักทายด้วยการกราบไหว้ ลักษณะการกิน การอยู่ กิริยามารยาท และการแต่งกาย เป็นต้น ย่อมเป็นที่ประจักษ์กันโดยทั่วไป และเป็นความภาคภูมิใจของพสกนิกรอย่างยิ่ง ที่มีสมเด็จพระบรมราชินีนาถผู้มีพระราชจริยวัตร และพระราชอิริยาธชฌาศัยเรียบง่าย อ่อนโยน ไม่ว่าสภาพแวดล้อมของโลกในด้านวัฒนธรรมหรือความก้าวหน้าทางวิทยาการต่าง ๆ จะแปรเปลี่ยนไปอย่างไรใด สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถก็ไม่ทรงทอดทิ้งพระคุณลักษณะซึ่งเป็นเอกลักษณ์อันดีงามของกุลสตรีไทย จะเห็นได้ว่าไม่ว่าจะเสด็จพระราชดำเนินไปยังแห่งหนตำบลใด ไม่ว่าจะเป็ในในประเทศไทยหรือต่างประเทศ ไม่ว่าจะมึพระราชกระแสนับสั่งกับบุคคลใด ไม่ว่าผู้นั้นจะมั่งมีหรือยากจน พระองค์จะทรงใช้พระวาจาสุภาพอ่อนหวาน ทรงวางพระองค์เรียบบริณนุ่มนวล สะท้อนให้เห็นน้พระราชนฤทัยที่เปี่ยมด้วยพระเมตตาบารมีอยู่เป็นนิจ แม้ชาวต่างชาติซึ่งมีวัฒนธรรมประเพณีแตกต่างจากชาวไทย ก็สรรเสริญสดุดีพระราช

จริยวัตรอันงดงามแบบไทยของพระองค์ไปทั้งสากลประเทศ กล่าวได้ว่า ทรงเป็นผู้เชิดชูเกียรติคุณของสตรีไทยโดยแท้

ขนบธรรมเนียมประเพณีที่เป็นด้านปฏิบัติ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงบำเพ็ญประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติเป็นอเนกประการ ในที่นี้จะขอกกล่าวถึงพระราชกรณียกิจเกี่ยวกับการแต่งกายของสตรีไทยที่เรียกกันว่าชุดไทย ปัจจุบันถือเป็นชุดประจำชาติของสตรีไทยซึ่งเป็นที่รู้จักแพร่หลายไปทั่วโลก กล่าวคือ ในโอกาสตามเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยือนประเทศต่าง ๆ ในยุโรปและอเมริการวม ๑๕ ประเทศ เมื่อพ.ศ. ๒๕๐๓ ซึ่งเป็นการตามเสด็จทางราชการครั้งใหญ่ที่สุดครั้งแรกในรัชสมัย เป็นระยะเวลานานหลายเดือน ตั้งแต่ฤดูร้อนไปจนถึงฤดูหนาว การเลือกฉลองพระองค์จึงเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเหมาะสมสำหรับทรงในแต่ละฤดูกาลและโอกาสที่ต้องเสด็จออกงานต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ต้องเหมาะสมสำหรับพระราชสถานะของสมเด็จพระบรมราชินีนาถของประเทศไทย ทรงเปรียบเสมือนเป็นสัญลักษณ์หรือเป็นผู้แทนของสตรีไทยทั้งประเทศ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงแสดงให้เห็นประจักษ์ถึงพระปรีชาญาณ โดยพระราชทานแนวพระราชดำริริเริ่มรังสรรค์ชุดไทยสำหรับสตรีขึ้น ดังปรากฏในบทพระราชนิพนธ์ของพระองค์ที่ทรงเล่าถึงที่มาในครั้งนั้น ตอนหนึ่งว่า

“... ในชั้นต้นข้าพเจ้าได้เชิญผู้ใหญ่หลายคนที่เคยไปอยู่ต่างประเทศในฐานะเป็นภริยาราชทูต มาสอบถามและปรึกษาเรื่องการแต่งกาย จากการสนทนาครั้งนั้น... ตกลกก็เป็นอันว่าข้าพเจ้าจะต้องเป็นผู้ตัดสินใจเอง ว่าควรจะแต่งกายอย่างไรจึงจะสมควร และเหมาะแก่โอกาสแต่ละโอกาสในการตามเสด็จอเมริกาและยุโรปครั้งนั้น

แต่ไหนแต่ไรมา คนไทยเรามักชอบแต่งกายกันตามสบายให้เหมาะแก่ความสะดวก ความประหยัด และอากาศของเมืองเราเท่านั้น ฉะนั้นรูปแบบประจำชาติของเราจึงเปลี่ยนไปเรื่อย ๆ ไม่มีประจำอยู่เป็นแบบฉบับอย่างของเพื่อนบ้านใกล้เคียงจนเป็นที่รู้จักแพร่หลายกันทั่วโลก เช่น สำหรับของชาวอินเดีย เครื่องแต่งกายของชาวจีน และกิโมโนของชาวญี่ปุ่น เป็นต้น บรรดาพวกผู้หลักผู้ใหญ่ที่ใกล้ชิดต่างก็แนะนำให้ข้าพเจ้านุ่งผ้าจีนอย่างไทย ๆ นี่แหละไปทุกหนทุกแห่ง ข้าพเจ้าก็ยังไม่กล้าตกลงใจที่จะกระทำตาม เพราะมีปัญหาขัดข้องเรื่องเสื้อที่จะสวม

กับผ้าจีน ด้วยเรายังไม่มีเสื้อที่จะใช้เป็นแบบฉบับ เมื่อสมัยสมเด็จพระพันปีหลวง^๑ ท่านทรงผ้าโจงกระเบนอย่างไทยๆ เราครั้งกระโน้น ฉลองพระองค์เป็นคอปิดแขนหมูแฮมแบบพระราชินีอเล็กซานดรา อันเป็นแบบที่นิยมกันมากของชาวยุโรปในสมัยนั้น ซึ่งข้าพเจ้าจะนำไปใช้ในครั้งนี้อาจได้ไม่ เมื่อตอนตามเสด็จสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงไปสิงคโปร์ สมเด็จพระพันปีหลวงก็ทรงชุดฝรั่งอย่างเต็มที่

ต่อมาข้าพเจ้าได้ให้ช่วยกันค้นหาพระรูปพระมเหสีของรัชกาลก่อนๆ ที่มีอยู่ในวังหลวง และของเจ้านายองค์อื่นๆ มาดู... ซึ่งถ้าจะนำมาใช้ในสมัยนี้ก็ดูไม่เหมาะ ดีไม่ดีหนังสือพิมพ์ต่างประเทศก็จะวิจารณ์กันยิ่งใหญ่ว่า เสื้อประจำชาติไทยที่พระราชินีทรงนี้แบบไหนกันแน่หนอ ฝรั่งไม่ใช่ไทยก็ไม่เชิง....

สำหรับเครื่องแต่งกายชุดไทยซึ่งข้าพเจ้าจะไว้ว่าจะใช้เป็นแบบฉบับในการตามเสด็จครั้งนั้น ข้าพเจ้าได้ขอให้ หม่อมหลวงมณีรัตน์ บุนนาค ไปพบกับอาจารย์ผู้ใหญ่ที่มีความรู้ทางประวัติศาสตร์ไทย ให้ช่วยกันค้นคว้าเครื่องแต่งกายแบบไทยสมัยต่างๆ มาดูกัน แล้วให้ อูไร ลืออำรุง ช่างตัดเสื้อที่ตัดให้ข้าพเจ้ามานานปี ช่วยเลือกแบบต่างๆ ที่ได้มาครั้งนั้น มาประสมประเสกกันจนเกิดมีแบบเสื้อชุดไทยขึ้นหลายชุด แต่ละชุดเหมาะแก่โอกาสและสถานที่ โดยเฉพาะผ้าจีนและเสื้อแขนกระบอกทำด้วยผ้าไหมของเราเอง เป็นที่นิยมชมชอบของชาวต่างประเทศเพราะเป็นแบบที่เรียบๆ ไม่ล้าสมัยง่าย ๆ เดียวนี้ผู้หญิงไทยก็นิยมใช้แบบเหล่านี้มากขึ้นทุกที จนกระทั่งเป็นที่รู้จักแพร่หลายไปในต่างประเทศ ในที่สุดก็กลายเป็นเครื่องแต่งกายประจำชาติไปแล้ว...”^๒

^๑ สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ

^๒ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ, ความทรงจำในการตามเสด็จต่างประเทศทางราชการ. (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๒๒). หน้า ๓๑๗-๓๒๑ (จัดพิมพ์เนื่องในวันเฉลิมพระชนมายุครบ ๓ รอบ ๑๒ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๑๑).

ฉลองพระองค์ชุดไทยที่ทรง
ในโอกาสต่างๆ

วัฒนธรรมทางสุนทรียะ

วัฒนธรรมทางสุนทรียะแบ่งเป็นทัศนศิลป์และศิลปะการแสดง ทัศนศิลป์คือ ผลงานสร้างสรรค์ด้านสุนทรียภาพที่รับรู้ด้วยประสาทตา ได้แก่ ผลงานด้านจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม หัตถศิลป์และประณีตหัตถศิลป์ ส่วนศิลปะการแสดง เน้นงานสร้างสรรค์ด้านสุนทรียภาพที่ต้องแสดงออกหรือบรรเลง ได้แก่ นาฏศิลป์ การละคร การดนตรี รวมทั้งเพลงกับดนตรี การละเล่นและการแสดงพื้นบ้าน

สมเด็จพระนางเจ้าฯ ทรงเปียโนได้อย่างไพเราะและชำนาญเป็นพิเศษ

เป็นที่ประจักษ์กันทั่วไปว่า พระมหากษัตริย์แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ทุกพระองค์ ทรงมีพระปรีชาทางด้านศิลปะอย่างสูง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ทรงสืบสายพระโลหิตทางด้านศิลปะต่างๆ ดังกล่าวไว้ โดยเฉพาะทรงมีพระอัจฉริยภาพพิเศษทางด้านการดนตรี ทรงเป็นคีตกวี สากกลประเทศถวายสดุดีพระปรีชาสามารถของพระองค์ กุลสตรีที่ทรงสถาปนาขึ้นเป็นสมเด็จพระบรมราชินี คือสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ มีพระราชอัธยาศัยละเอียดอ่อนละมุนละไม มีความสนพระราชหฤทัยในศิลปะต้องตามพระราชประสงค์ และทรงพระปรีชาด้านการดนตรี ก็ทรงเปียโนได้อย่างไพเราะและชำนาญเป็นพิเศษ พระราชโอรสและ

พระราชธิดา ก็โปรดงานศิลปะสืบทอดมาทุกพระองค์ ทั้งนี้เป็นด้วยผลจากหารที่สมเด็จพระบรมราชชนนี ทรงปลูกฝังอบรมถ่ายทอดความรู้และพระจริยวัตรทั้งหลายมาตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ ดังมีผู้เขียนไว้ว่า

“... สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าอุบลรัตน์ราชกัญญาฯ ระหว่างที่ยังทรงพระเยาว์นั้น โปรดหนังสือการ์ตูน ทรงหัดเขียนตัวการ์ตูนและวาดภาพวิจิตรรมชาติต่างๆ รวมทั้งเล่นตัวอักษรทั้งภาษาไทยและอังกฤษ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ก็ได้ทรงสอนพระราชธิดาให้รู้จักศัพท์ภาษาอังกฤษโดยเริ่มจากคำง่าย ๆ ก่อน ทรงเป็นดัง “ครู” ของพระราชโอรส พระราชธิดาอยู่เสมอ

พระราชโอรสและพระราชธิดาทุกพระองค์โปรดทรงดนตรีและร้องเพลง

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เมื่อยังทรงพระเยาว์ ก็โปรดเล่นกับสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าอุบลรัตน์ฯ เป็นกิจวัตร โปรดเล่นรถยนต์และของเล่นที่เป็นเครื่องจักรกลต่างๆ ทรงมีความจำและพระสติปัญญาดีมาก เพราะเมื่อทรงเล่นแล้วก็จะทรงถอดเครื่องยนต์กลไกของเล่นเหล่านั้นออกมา จากนั้นก็ทรงประกอบเข้าไปใหม่อย่างถูกต้อง นอกจากนั้นก็ยังโปรดดนตรีและทรงร้องเพลงกับสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าอุบลรัตน์ฯ บ่อยๆ เพลงที่โปรดร้องมากในสมัยที่ทรงพระเยาว์ คือเพลง “ลาวดวงเดือน” สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ก็ทรงสอนดนตรีโดยเฉพาะคือเปียโน แก่พระราชโอรสพระราชธิดา

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เมื่อทรงพระเยาว์นั้น ผู้ใกล้ชิดพระยุคลบาทเล่าว่า ทรงชนมาก พระสติปัญญาฉลาดเฉลียว และโปรดการอ่านหนังสือมาตั้งแต่ยังเยาว์พระชันษาแล้ว.....

สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ฯ ก็เช่นเดียวกัน ได้ทรงสืบทอดพระอุปราสาทที่โปรดงานศิลปะมาตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์แล้ว แม้ในช่วงเวลานั้นพระองค์เสวยยาพิษ พระสุขภาพไม่แข็งแรงนัก แต่ก็ทรงอดสาเห และปรีชาสามารถด้านศิลปะมาตั้งแต่ยังเยาว์พระชันษาที่เตี๋ย เช่น การรำไทย บัลเลต์ ทรงเปียโนในงานการกุศล และทรงร้องเพลงได้ไพเราะ....”^๑

สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถทรงสนพระราชมุทิตยและทรงเห็นคุณค่าของเพลงและการละคร ซึ่งนอกจากเป็นสุนทรียภาพทางศิลปะการแสดงอันเป็นวัฒนธรรมแขนงหนึ่งแล้ว ยังสามารถใช้เป็นสื่อทางวัฒนธรรมด้านอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านภาษา ด้านจิตใจ ด้านวัตถุ ขนบธรรมเนียมประเพณี ทั้งเป็นสื่อถ่ายทอดให้เห็นความเป็นมาอันน่าภาคภูมิใจของชาติไทยและคนไทยในอดีตตลอดมาจนถึงปัจจุบันเป็นอย่างดี สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้ทรงเล่าถึงพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ เกี่ยวกับวัฒนธรรมด้านเพลงและการละคร ไว้ในบทพระราชนิพนธ์ของพระองค์ เรื่อง “สมเด็จพระแม่กับการศึกษา” ตอนหนึ่งว่า

“... คนเรามักชอบความรื่นเริง ร้องเพลงเป็นทำนองคล้อยจองกัน สมัยก่อนมีการแต่งเพลงประเภทส่งเสริมให้เกิดความรักถึงบุญคุณของชาติบ้านเมือง สมเด็จพระแม่มีพระราชเสาวนีย์ให้แต่งเนื้อและทำนองเพลงหลายเพลงด้วยกัน โดยที่ จะพระราชทานแนวคิดของเพลงแต่ละเพลง และโปรดเกล้าฯ ให้นักร้องที่มีเสียงมาตรฐานร้อง และอัดเทปถวาย...”^๒

... ในเรื่องการละครนั้น โปรดเกล้าฯ ให้จัดการเล่นละครอิงประวัติศาสตร์หลายเรื่อง... เวลาสมเด็จพระแม่ไปทรงสอนชาวบ้าน ก็ไม่ใช่มิแต่ั่งอ่าน เขียน หรือปัก ถัก ทอ ก็ต้องเปลี่ยนอิริยาบถมาราวง ฟ้อน เซิ้ง เดินรอนเงี้ง ร้องเพลงพื้นเมืองสุด

^๑ วรณิญา สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ “พระแม่” พระองค์หนึ่งในพระบรมราชจักรีวงศ์ (เรียบเรียงจากคำบอกเล่าของ ม.ส.บ.) สกุลไทย, ๒๕๓๕.

^๒ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, สมเด็จพระแม่กับการศึกษา, หน้า ๗๖.

แต่ท้องถิ่น เป็นการเรียนรู้ที่จะชื่นชมวัฒนธรรมพื้นบ้านไปในตัว ข้าราชบริพาร ข้าพเจ้า และน้องเล็ก ก็มีพระราชเสาวนีย์ให้เดิน ฟ้อนรำ ได้ทุกอย่าง แม้ว่าข้าพเจ้า จะเดินประหลาดก็ไม่กลัว ถือเป็นประเภทขบขัน (ประเภทนี้ก็มีหลายคน) เชื่อม สามัคคีได้เหมือนกัน...”^๑

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ มีสายพระเนตรเฉียบคม ทรงมีรสนิยมดีเยี่ยมเกี่ยวกับสุนทรียภาพของสถาปัตยกรรมและศิลปหัตถกรรม ทรงควบคุมและพระราชทานพระราชวินิจฉัยเกี่ยวกับกิจการงานหัตถศิลป์ของมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ ทรงอนุรักษ์และพัฒนาแบบรูปให้ลุล่วงไปด้วยดี เป็นที่ประจักษ์ทั้งในและนอกประเทศดังกล่าวแล้ว นอกจากนี้ยังโปรดการตกแต่งพระราชฐาน และพระราชอุทยานให้งดงามอยู่เสมอมา ท่านผู้ทรงภูมิทัศน์ บุนนาค ได้เขียนเล่าไว้ตอนหนึ่งว่า

“... ในอดีตทุกป้ายวันพุธและวันศุกร์ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเรียนภาษาฝรั่งเศสกับพระอาจารย์ซึ่งเป็นภริยาทูตวัฒนธรรมฝรั่งเศส ชื่อตามดวงฉัตรว่า ที่ห้องกุหลาบซึ่งอยู่ชั้นล่างของพระตำหนักจิตรลดารโหฐาน ได้มีพระราชดำริให้จัดแต่งภายในใหม่เป็นสีชมพู เช่น ม่าน เบาะ เก้าอี้ หมอนอิง เป็นไหมไทยรับกับพรมสีชมพูเช่นกัน ใต้ทรงพระอักษรก็มีแจกันกุหลาบสีชมพูปักอยู่เป็นประจำ

ในเวลาเย็น สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ โปรดที่จะทรงพระดำเนินลงบริเวณพระราชอุทยานโดยรอบพระตำหนัก บางครั้งทรงทำสวนและรดน้ำต้นไม้ด้วยพระองค์เอง โปรดดอกกุหลาบและดอกไม้ทุกชนิดที่มีกลิ่นหอม บางครั้งก็เสด็จลงพร้อมพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชโอรส พระราชธิดา ทรงวิ่งออกพระกำลังบ้าง บางคราว ทรงแบดมินตันกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว บ้าง หรือมิเช่นนั้นก็ทอดพระเนตรพระราชโอรสพระราชธิดาสรงน้ำที่สระว่ายนํ้าโรงเรียนจิตรลดา...”^๒

ประจักษ์พยานแห่งพระเกียรติคุณที่ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจด้าน

^๑ แหล่งเดิม, หน้า ๘๓.

^๒ วรรณญา. สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ “พระแม่” พระองค์หนึ่งในพระบรมราชจักรีวงศ์. เล่มเดิม.

วัฒนธรรมทางสุนทรียภาพประเภททัศนศิลป์ ซึ่งพสกนิกรต่างชื่นชมโสมนัสตราบจนทุกวันนี้ ที่สำคัญแห่งหนึ่ง คือ การบูรณะซ่อมแซมพระที่นั่งวิมานเมฆ ซึ่งเป็นเรือนไม้สักทองใหญ่ที่สุดในโลก พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๓ และได้ถูกปิดร้างอยู่หลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองแผ่นดินเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ จนกระทั่งในรัชกาลปัจจุบัน สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงเห็นคุณค่าทางสถาปัตยกรรม ศิลปวัตถุ และประวัติศาสตร์ ซึ่งประมาณค่ามิได้ของพระที่นั่งองค์นี้ ด้วยสายพระเนตรอันกว้างไกล จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ “ชุบชีวิตใหม่” ให้แก่พระที่นั่งวิมานเมฆ ขึ้นอีกครั้งหนึ่ง โดยได้ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซ่อมแซมพระที่นั่งเพื่อจัดเป็นพิพิธภัณฑ์ส่วนพระองค์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประชาชนได้เข้าชมเป็นครั้งแรกในโอกาสที่กรุงรัตนโกสินทร์มีอายุครบ ๒๐๐ ปี เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๕

ในการบูรณะพระที่นั่งวิมานเมฆนั้น สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ ได้มีพระราชเสาวนีย์ให้ดำเนินการซ่อมโดยรักษาสภาพเดิมของพระที่นั่งไว้ให้ดีที่สุด

พระที่นั่งวิมานเมฆ

ทั้งนี้พระองค์ได้พระราชทานคำแนะนำในเรื่องการจัดแต่งซ่อมแซมที่เป็นประโยชน์มาก ทรงทำความสะอาดเครื่องเรือนบางชิ้นด้วยพระองค์เอง และพระราชทานเครื่องใช้ ส่วนพระองค์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เช่น ชุดลายครามอักษรย่อ พระปรมาภิไธย จ.ป.ร. พระราชอาสน์ มาไว้ในพระที่นั่งวิมานเมฆด้วย

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้มีพระราชดำรัส ณ พระที่นั่งวิมานเมฆ เมื่อวันที่ ๒๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๒๕ พระราชทานแก่คณะนักข่าวหญิง สภาสังคมสงเคราะห์ฯ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สมาคมสตรีและสมาคมส่งเสริมวัฒนธรรมของจังหวัดต่างๆ ฯลฯ ขอพระราชทานพระราชนุญาตเชิญความตอนหนึ่งในพระราชดำรัสองค์นั้นมาไว้ ณ ที่นี้ เพื่อให้ได้ทราบถึงพระปรีชาญาณที่ทรงเห็นการณ์ไกล และทรงเห็นคุณค่าของมรดกทางศิลปวัฒนธรรมของชาติ ดังต่อไปนี้

“... เหตุที่ฉันคิดขอพระราชทานซ่อมแล้วจะให้เป็นที่พิพิธภัณฑสถานส่วนพระองค์ เพราะว่าของของพระพุทธเจ้าหลวงที่ท่านมีมากมายเหลือเกิน ที่เมื่อได้ไปต่างประเทศ ได้ไปดูตามพิพิธภัณฑสถานทั้งหลาย จะเห็นได้ว่าของพระพุทธเจ้าหลวงนี้ไม่แพ้เลย แสดงว่าท่านไม่ใช่สักแต่ว่ามีเงินซื้อของ ท่านรู้ด้วยว่าของสิ่งใดดีหรือไม่ดี คือทรงทราบถึงคุณภาพ แล้วก็คุณค่า แล้วก็รสนิยมของชาวต่างประเทศด้วย เหตุฉะนั้น คิดว่าการที่เมืองไทยไม่ต้องเป็นเมืองขึ้นนี้ เห็นจะเป็นทางด้านจิตวิทยาอย่างหนึ่ง เพราะคนเรานี้สามารถพูดกับชาติอื่นเข้าใจในความคิดเดียวกันกับเขา แล้วก็รู้จักวัฒนธรรม ประเพณีของเขา ที่เขาถือว่าเขาเหนือนี้ ถึงเราจะผิวเหลือง แต่เราก็พูดภาษาเขาได้ แล้วก็รู้ว่าดนตรีของเขานี้อะไรเป็นอะไร แล้วก็รู้ถึงศิลปะต่างๆ การวาดเขียน การปั้นอะไรนี้ การรู้เท่าทันกันทำให้เป็นการยากสำหรับชาติที่เจริญที่จะยึดครองแล้วอ้างว่า เพราะว่าสงสารประชาชนต้องล้าหลังอะไรอย่างนี้ คิดว่าอันนี้สำคัญ จะเห็นได้ว่ามีจดหมายเหตุของเจ้าชายสวีเดน พระราชโอรสของกิงของสวีเดนมาที่เมืองไทยนี้ แล้วมาเห็นมาได้เฝ้าพระพุทธเจ้าหลวง บอกว่าที่แรกก็นึกว่าเป็นพระเจ้าแผ่นดินผิวเหลืองอะไรธรรมดา แต่มาพบมาเห็นแล้วารู้จัก คือการรับรองของฝรั่งเรียกประเพณีของเขารู้จักหมด คือ เท่าเทียมแล้วทันกัน เขาก็เลยรู้สึกว่ามันดี ที่นี้ตอนนี้ก็กะ ตอนนี้อย่างประเทศนิยมไม่มาก เพราะว่ามันนี้หายากเข้าทุกที แล้วนี่เป็นไม้สักซึ่งเป็นผลผลิตในเมืองไทยแท้ๆ เป็นของไทยแท้ๆ แล้วใหญ่ที่หนึ่งของโลก ใหญ่มากทีเดียว เพราะว่าไม่เคยเห็นพิพิธภัณฑท์หรือดีอะไรที่ไหนที่รับเสด็จ ที่จะเป็นไม้ทั้งหลัง แล้วก็ใหญ่โตมโหฬารอย่างนี้ ก็คิดว่าอาจจะ

นำเงินเข้ามาสู่ประเทศไทยได้...^๑

นอกจากนี้สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระราชานุญาตให้ประชาชนเข้าชมพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ซึ่งมีรูปแบบสถาปัตยกรรมเป็นศิลปะผสมระหว่างไทยกับยุโรปทั้งงดงาม ภายในพระที่นั่งตกแต่งด้วยศิลปวัตถุมีทั้งของไทยและของต่างประเทศ จัดได้อย่างกลมกลืนกันน่าชมยิ่ง โดยเฉพาะงานฝีมือช่างในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว คืองานฝีมือของช่างชาวฝรั่งเศสชื่อ ฟาแบร์เช่ (Faberche) ผู้ได้รับการอุปถัมภ์จากราชสำนักรัสเซีย เป็นช่างที่มีชื่อเสียงมากของโลกในด้านฝีมือการลงยาเครื่องเงินทองอย่างวิจิตร ถ้าผู้ใดมีศิลปวัตถุของฟาแบร์เช่ไว้เป็นสมบัติ ก็ได้รับยกย่องว่ามีรสนิยมสูง ศิลปวัตถุของฟาแบร์เช่ที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถโปรดเกล้าฯ ให้นำมาจัดแสดงนั้น มีทั้งที่พระเจ้าซาร์แห่งรัสเซียถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสั่งทำใหม่ตามแนวคิดของไทยเช่น ภาคนั้นบนคมีฐานรองรับเป็นรูปครุฑ วัวและหงส์ ซึ่งถือกันว่าเป็นพาหนะของพระนารายณ์ พระศิวะ และพระพรหม เป็นต้น^๒ นอกจากนี้ยังมี

พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

^๑ สำนักพระราชวัง. จดหมายเหตุเรื่องพระที่นั่งวิมานเมฆ. (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๒๗). หน้า ๔๓ - ๔๔.

^๒ ศาสตราจารย์ พันตรีหญิง คุณหญิงพะยอม โกษะภิญโญ. สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ. บทความออกอากาศ ณ สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย. ๑๒ สิงหาคม ๒๕๓๖.

ศิลปวัตถุที่เป็นฝีมือของช่างไทยในมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ ซึ่งล้วนงดงามประณีต บรรจงด้วยแบบและฝีมือ โดยสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงออกแบบดัดแปลงจากศิลปะพื้นบ้าน มีทั้งเครื่องเงินและเครื่องทองโดยเฉพาะอย่างยิ่งศิลปวัตถุจากวิธีการคร่ำทองซึ่งกำลังจะสูญหายไปจากเมืองไทย เนื่องจากมีผู้ชำนาญการด้านนี้เหลืออยู่เพียงคนเดียวในเวลานั้น

ผลแห่งความตั้งใจพระราชหฤทัยทรงพระราชวิริยะอุตสาหะแรงกล้าสมเ้าเสมอ ตลอดมา เพื่อธำรงรักษาศิลปวัตถุและศิลปสถานอันมีค่าของชาติไว้ให้คงงามสถาวร ข้าราชการบริพารและอาณาประชาราษฎร์ ต่างซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถเป็นล้นพ้น พวกกันส่งเสริมอุดหนุนผลงานรูปแบบต่าง ๆ ของมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เพื่อโดยเสด็จพระราชกุศลสนองพระคุณ จนมูลนิธิฯ สามารถขยายกิจการให้เจริญกว้างขวาง มีผลงานเป็นที่รู้จักแพร่หลายไปทั่วโลก และยังมีผลให้พระที่นั่งอภิเศกคฤศิต ซึ่งเป็นพระที่นั่งที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นภายในพระราชวังดุสิต เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๖ ได้ฟื้นคืนสู่สภาพที่มีชีวิตชีวา ได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ประชาชนชาวไทยและบรรดาชาวต่างชาติที่เข้ามาเมืองไทย ได้ชื่นชมความงามทางสถาปัตยกรรมของพระที่นั่งองค์นี้ ซึ่งเป็นพระที่นั่งสมัยเดียวกับพระที่นั่งวิมานเมฆ แต่มีขนาดเล็กกว่า และงดงามด้วยลวดลายปูนปั้นวิจิตร ประดับด้วยชิ้นไม้ฉลุเป็นรูปต่าง ๆ ตามแบบสถาปัตยกรรมที่เรียกว่า “ขนมปังจิง” พระที่นั่งอภิเศกคฤศิตนี้ ท่านผู้หญิงมณีนีรัตน์ บุนนาค ได้ร่วมกับข้าราชการ

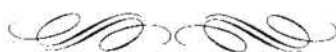
พระที่นั่งอภิเศกคฤศิต

บริพัตร บุณยะดกแต่งตั้งเป็นพิพิธภัณฑสถานศิลปาชีพถาวร น้อมเกล้าฯถวายเพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ในวโรกาสทรงเจริญพระชนมพรรษาครบ ๕ รอบ ณ วันที่ ๑๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๕ ในพิพิธภัณฑสถานดังกล่าวมีห้องจัดแสดงผ้าไหม เครื่องหัตถกรรมย่านลิเภา เครื่องไม้ เครื่องจักสาน เครื่องปั้นดินเผา เครื่องเงินทอง และงานประดิษฐ์อื่นๆ หลายรูปแบบ ซึ่งล้วนเป็นงานฝีมือศิลปาชีพจิตรที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงพระราชดำริให้จัดทำขึ้นทั้งตามแบบพื้นเมืองของเก่า และที่โปรดพัฒนารูปแบบให้งดงาม ด้วยเครื่องมือและวิธีการทำด้วยมืออันก้าวหน้าสะดวกกว่าแต่ก่อน

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงอุทิศพระองค์ตลอดระยะเวลา กว่า ๔๐ ปีอย่างสม่ำเสมอ ในการอนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรมซึ่งเป็นสมบัติล้ำค่ายิ่งของสังคม จนศิลปวัฒนธรรมไทยได้เป็นที่ยอมรับจากชาวต่างประเทศ นำมาซึ่งความปลาบปลื้มยินดีและภูมิใจแก่พสกนิกรชาวไทยเป็นอย่างยิ่ง และที่สำคัญยิ่งด้วยพระอัจฉริยภาพ พระปรีชาญาณ และพระมหากรุณาธิคุณหาที่สุดมิได้ในการที่ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจทางด้านวัฒนธรรมแขนงต่างๆ หรือในแนวทางใดๆ ก็ตาม ได้ส่งผลให้ราษฎรมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีจริยธรรมดีขึ้น สามารถต้อนรับผ่อนทุกข์ของประชาราษฎรทั้งประเทศ คนไทยจึงรักและเทิดทูนพระองค์ ต่างมีความภาคภูมิใจในการที่บ้านเกิดเมืองนอนมี สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ผู้ประเสริฐสุด ทรงเป็นที่พึ่งเป็นมิ่งขวัญและเป็นศักดิ์ศรีของแผ่นดินไทย

เนื่องในวโรกาสวันคล้ายวันพระราชสมภพ วันที่ ๑๒ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๕ คณะบุคคลต่างๆ ได้เข้าเฝ้าถวายพระพรชัย ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ ๑๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๕ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้พระราชทานพระราชดำรัสอันเป็นที่จับใจพสกนิกรไม่เสื่อมคลาย ผู้เขียนขอพระราชทานเชิญพระราชดำรัสมาตอนหนึ่ง ดังนี้

“... แม้ในเวลาคับขันที่สุดของชีวิต คนไทยก็ยังห่วงใยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและข้าพเจ้า ความผูกพันนี้ลึกซึ้งแนบแน่นเสมอมา และเพราะข้าพเจ้าเป็นผู้หนึ่งที่อยู่มากได้เพราะประชาชน สิ่งใดที่ทำให้ประชาชนมีความสุขสวัสดิ์ก็ทำให้ข้าพเจ้ามีความสุขด้วย ฉะนั้นผู้ที่นำความสุขทั้งหลายมาสู่คนไทย จึงขอได้รับความขอบใจจากข้าพเจ้าอย่างแท้จริง...”

บทที่ ๕

พระราชกรณียกิจด้านการศึกษา

พระฉายาลักษณ์ของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ที่ประทับใจพสกนิกรชาวไทยทุกคนอย่างยิ่ง คือพระฉายาลักษณ์องค์ที่ประทับท่ามกลางพระราชโอรสพระราชธิดาและกำลังทรงสอนหนังสือพระราชทาน กับพระฉายาลักษณ์องค์ที่ทรงสอนหนังสือพระราชทานเด็ก ๆ และชาวบ้านในชนบท

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเห็นว่า การให้การศึกษาอบรมเด็กนั้นต้องเริ่มจากบิดามารดาก่อนเป็นสำคัญ เมื่อว่างจากพระราชภารกิจ จึงทรงสละเวลาส่วนพระองค์มาทรงอบรมสั่งสอนพระราชโอรส พระราชธิดา ด้วยพระองค์

ทรงสอนหนังสือพระราชนัดดาเด็กๆ
และชาวบ้านในชนบท

เองอยู่เสมอ เพื่อเมื่อทรงเจริญพระวัยต่อไปจะได้ทรงปฏิบัติคุณงามความดีอันเป็น
คุณประโยชน์ต่อประชาชนและประเทศชาติให้มากที่สุด นอกจากนั้นยังทรงพระ
อนุสรณ์คำนึงว่า ประเทศชาติจะเจริญวัฒนาได้ ต้องให้ประชาชนได้ศึกษาทั้งใน
ระบบ และนอกระบบโรงเรียน

การศึกษาสำหรับพสกนิกรโดยทั่วไปนั้น เมื่อสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรม
ราชินีนาถทรงโดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปทั่วประเทศ ก็ได้ทรงทราบว่
ราษฎรที่อยู่ในท้องถิ่นห่างไกลความเจริญ มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ยากแค้น เพียงการ
หาเลี้ยงปากเลี้ยงท้องของครอบครัวก็เป็นภาระอันหนักยิ่งอยู่แล้ว บางครอบครัว
บิดามารดาจำเป็นต้องให้ลูกออกจากโรงเรียนมาช่วยงานไร่นา หรือรับจ้างทำงาน
หารายได้เล็กๆ น้อยๆ มาเจือจุนครอบครัว เด็กบางคนยังไม่จบการศึกษาภาคบังคับ
ก็ต้องออกมาช่วยพ่อแม่ทำงาน บางคนก็มีโอกาสได้เรียนจนจบ แต่เมื่อไปช่วยทำงาน
เป็นเวลานานๆ ไม่มีโอกาสที่จะได้อ่านหนังสือ นานวันไปจึงกลายเป็นอ่านหนังสือ
ไม่ออก ความรู้ที่เคยเล่าเรียนมาก็ลดน้อยถอยลง เด็กเหล่านี้เมื่อเติบโตขึ้นจึงไม่อาจ
ยกระดับการครองชีพและคุณภาพชีวิตให้ดีกว่าบิดามารดาของตนได้ กลายเป็น

ลูกโซ่แห่งความล้มล้างที่เกี่ยวเนื่องต่อกันไป เป็นส่วนหนึ่งของพลเมืองที่ไม่สามารถทำให้ท้องถิ่นที่อยู่ของตนตลอดจนบ้านเมืองเจริญก้าวหน้า

ในการแก้ปัญหาอันสลับซับซ้อนนี้ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงใช้พระปรีชาสามารถแก้ปัญหาที่ต้นเหตุ และทรงหาทางออกให้แก่ทุกฝ่าย เช่น เมื่อทรงพบครอบครัวที่ยากจนมีลูกมากและขาดที่ทำกิน ก็จะทรงพิจารณาหารายได้เพิ่มเติมให้แก่พ่อแม่และพระราชทานการศึกษาแก่ลูก การศึกษานั้นไม่จำเป็นต้องเป็นการศึกษาในระบบเสมอไป หากเด็กคนใดมีอายุมากเกินไปที่จะกลับมาเข้าชั้นเรียนเดียวกับเด็กอื่นๆ ได้ ก็จะทรงส่งเสริมให้เรียนวิชาชีพตามความสนใจและความสามารถของเด็ก สำหรับเด็กที่อยู่ในวัยเรียน มีผลการเรียนดีพอสมควร มีความมานะพยายามและประสงค์จะศึกษาต่อ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จะพระราชทานทุนทรัพย์ ส่งเสียให้เรียนไปตามความสามารถของเด็กคนนั้น

การพิจารณาว่าราษฎรรายใดสมควรได้รับพระราชทานความช่วยเหลือหรือไม่ นั้น จะกระทำตามขั้นตอนโดยละเอียดถี่ถ้วน คณะกรรมการพิจารณาการมอบทุนพระราชทานเพื่อการศึกษา อันมีรายละเอียดการในพระองค์สมเด็จพระบรมราชินีนาถ เป็นประธาน จะร่วมกันพิจารณาประวัติความเป็นอยู่และรายได้ของครอบครัวเป็นหลัก ในการพิจารณารายละเอียดเหล่านี้ คณะกรรมการจะขอความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่ประจำจังหวัดหรืออำเภอ ในด้านการสอบข้อเท็จจริงและความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่นั้น เพื่อประกอบการพิจารณาด้วยทุกครั้ง

ครอบครัวราษฎรที่มีบุตรหลายคนและมีรายได้น้อย ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง หรือรายได้ขาดหัวหน้าครอบครัว จะได้รับการพิจารณาพระราชทานความช่วยเหลือก่อน ส่วนใหญ่จะพระราชทานความช่วยเหลือด้านการศึกษาของบุตรครอบครัวละ ๑ คน เพื่อเฉลี่ยให้ได้รับพระราชทานมากที่สุด ส่วนมากแล้วจะเลือกให้ผู้ที่เป็นผู้ที่ได้รับความเดือดร้อน เพื่อว่าจบการศึกษาแล้วจะได้ช่วยบิดามารดาส่งเสียให้น้องได้เรียนต่อไป อันเป็นประเพณีที่คนไทยยึดถือปฏิบัติกันสืบมา

เรื่องผลการเรียนของผู้ขอพระราชทานทุนนั้น ก็เป็นส่วนประกอบสำคัญในการพิจารณา คณะกรรมการกำหนดคะแนนเฉลี่ย ๒.๐๐ เป็นเกณฑ์ในการตัดสิน หากผู้ขอพระราชทานสอบได้คะแนนเฉลี่ยประจำภาคการศึกษา หรือประจำปีการศึกษาได้ไม่ถึง ๒.๐๐ จะไม่พิจารณาให้ได้รับพระราชทาน ทั้งนี้เพื่อทรงใช้พระราชมุทิตาให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ที่ตั้งใจเล่าเรียน แต่ถึงแม้จะกำหนดเอาคะแนนเฉลี่ย ๒.๐๐

เป็นเกณฑ์ ก็ยังมีนักเรียนบางรายเมื่อเรียนไปแล้วผลการเรียนอ่อนลง คณะกรรมการจะว่ากล่าวตักเตือนให้เอาใจใส่ในการเรียน และให้โอกาสเด็กให้พยายามเรียนไปจนจบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นเป็นอย่างน้อย เพื่อเด็กจะได้รู้หนังสือดีขึ้น มีความรู้ ความคิด รู้ดีรู้ชั่ว รู้เท่าทันคนมากขึ้น มีนักเรียนที่มีผลการเรียนถึงเกณฑ์ที่กำหนดไว้เป็นจำนวนหลายราย ได้รับพระราชทานความช่วยเหลือไปจนเรียนจบระดับอุดมศึกษา

นักเรียนในพระราชานุเคราะห์รายใดที่ไม่ชอบเรียนทางสายสามัญ ก็จะแนะนำให้เรียนวิชาชีพในโรงเรียนสารพัดช่าง ในศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน หรือศูนย์ฝึกอาชีพต่างๆ เพื่อจะได้มีวิชาชีพไว้เลี้ยงตนและครอบครัวต่อไป และถ้าขาดทุนทรัพย์ก็จะได้รับพระราชทานความช่วยเหลือ

อนึ่ง นักเรียนในพระราชานุเคราะห์นั้น จะได้รับพระราชทานความช่วยเหลือเฉพาะเรื่องค่าใช้จ่ายที่จำเป็นต่อการศึกษาเท่านั้น หาได้มีสิทธิพิเศษเหนือผู้อื่นแต่ประการใดไม่ เมื่อจะไปสอบเข้าเรียนต่อหรือสอบคัดเลือกเข้าทำงานที่ใดก็ตาม ต้องสมัครสอบโดยใช้ความรู้ความสามารถของตนเอง

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้พระราชทานพระราชทรัพย์เป็นทุนการศึกษาต่อเนื่องกันมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๙ มีผู้ได้รับพระราชทานทุนการศึกษาเป็นจำนวนมากไม่น้อยกว่า ๕,๐๐๐ คน ผู้ที่ได้รับพระราชทานทุนเมื่อจบการศึกษาและทำงานแล้ว บางรายจะส่งข่าวคราวมายังกองราชเลขาธุการในพระองค์สมเด็จพระบรมราชินีนาถ ว่าขณะนี้ทำงานอยู่ที่ใด และต่างสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้น บุคคลดังกล่าวนี้มีเป็นต้นว่า^๑

นายจิตติ สมรรถบุตร ได้รับพระราชทานทุนการศึกษาดังแต่ พ.ศ. ๒๕๑๖-๒๕๑๙ สำเร็จการศึกษาจากคณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปัจจุบันทำงานที่บริษัทเหมืองบ้านปู จำกัด กรุงเทพมหานคร

นางสาวปิยะนุช แผ่เต็ม ได้รับพระราชทานทุนการศึกษา ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๑-๒๕๓๖ สำเร็จการศึกษาจากวิทยาลัยพยาบาล นครศรีธรรมราช ปัจจุบันเป็นพยาบาลอยู่ที่โรงพยาบาลนาบอน อำเภอนาบอน จังหวัดนครศรีธรรมราช

ร้อยเอกโชคชัย พลสมัคร ได้รับพระราชทานทุนการศึกษา ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๔-๒๕๓๐ สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้าฯ

^๑ ได้รับข้อมูลจากกองราชเลขาธุการในพระองค์สมเด็จพระบรมราชินีนาถ

นายวรรณชัย แสนสุข ได้รับพระราชทานทุนการศึกษา ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๒๑-๒๕๓๕ สำเร็จการศึกษาจากคณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ปัจจุบันทำงานอยู่ที่กองบำรุงรักษาราชอุทยาน สำนักพระราชวัง ในสวนจิตรลดา

นายอุทัย ไตรยสุทธิ ได้รับพระราชทานทุนการศึกษา ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๒๓-๒๕๒๕ สำเร็จการศึกษาจากคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปัจจุบันทำงานอยู่ที่บริษัทการบินไทย

นางสาวสุดชาดา สิมิ ได้รับพระราชทานทุนการศึกษา ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๔-๒๕๓๖ สำเร็จการศึกษาหลักสูตรผู้ช่วยพยาบาล จากโรงพยาบาลรามาริบัติ ปัจจุบันทำงานที่โรงพยาบาลรามาริบัติ แผนกการพยาบาลเวชปฏิบัติทั่วไปและเวชศาสตร์ฉุกเฉิน

นอกจากจะพระราชทานทุนการศึกษาแก่เด็กยากจนที่เรียนดีแล้ว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ยังมีพระราชดำริว่า ชาติไทยมีขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมดั้งเดิมมาแต่โบราณ อันควรจะรักษาไว้และส่งเสริมให้คงอยู่ตลอดไป ขณะเดียวกันทรงตระหนักถึงสภาพบ้านเมืองไทยว่า มีการแทรกซึมเข้ามาทำลายความสามัคคีของคนไทย ทำลายศิลปวัตถุ ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามของไทยให้เสื่อมสลาย โดยเฉพาะมีอารยธรรมวัฒนธรรมใหม่ๆ ที่ไม่ประณีตหลังไหลเข้ามา ชักชวนเยาวชนหนุ่มสาวให้บันเทิงเริงรมย์ ระบายอารมณ์ ออกสนุกสนานจนแทบควบคุมกิริยามารยาทดั้งเดิมไว้ไม่ได้ พาให้ลืมความเป็นคนไทย ชาติไทย เพียงเพื่อให้เป็นคนทันสมัย ซึ่งเป็นเรื่องน่าห่วงใยอนาคตของคนไทยอยู่ไม่น้อย การที่จะรักษาสืบส่งต่อดั้งเดิมอันเป็นสมบัติล้ำค่าของชาติดังกล่าวให้คงอยู่ วิธีที่ดีที่สุดก็คือ การให้การศึกษาแก่ประชาชนและเสริมสร้างความรู้ด้วยการอ่านหนังสือ เพื่อจักได้รู้ว่า ของใหม่ใดควรรับหรือควรปรับปรุงใช้ ได้ทราบเหตุการณ์ ทันท่วงการเคลื่อนไหวของบ้านเมืองและของโลกอยู่เสมอ ยากที่ผู้อื่นใดจะยุยงให้แตกสามัคคี นอกจากนั้น ยังมีพระราชประสงค์ที่จะให้ชาวบ้านได้มีพื้นฐานความรู้ทางด้านการอนามัยและปฐมพยาบาลด้วย จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดสร้างศาลารวมใจขึ้น

ในด้านการเลือกสถานที่สร้างศาลารวมใจนั้น เนื่องจากสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถมีพระราชประสงค์ที่จะฟื้นฟูให้วัดเป็นศูนย์กลางของหมู่บ้าน ให้ชาวบ้านเข้าวัดยึดพระธรรมเป็นที่พึ่งทางจิตใจ มีพระสงฆ์เป็นผู้แนะนำสั่งสอน ทั้งวิชาความรู้และการดำรงชีวิตโดยยึดพระศาสนาเป็นหลัก จึงโปรดให้สร้างศาลา

รวมใจโกสวัตรอันเป็นที่เคารพนับถือของประชาชน

ศาลารวมใจส่วนหนึ่งจัดเป็นห้องสมุด เพื่อชาวบ้านจะได้พบปะสนทนากัน ได้อ่านหนังสือดีประเภทต่างๆ เช่น หนังสือเกี่ยวกับศาสนา ประวัติศาสตร์ ขนบธรรมเนียมประเพณีไทย นวนิยายที่มีคติสอนใจ คู่มือการเกษตร และอื่นๆ เป็นการเพิ่มพูนความรู้ สอนให้ชาวบ้านรู้จักใช้และรักษาห้องสมุดซึ่งเป็นสมบัติส่วนรวมด้วย อีกส่วนหนึ่งของศาลารวมใจจัดเป็นห้องปฐมพยาบาล ซึ่งในด้านการปฐมพยาบาล สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าหน้าที่ผู้ดูแลศาลารวมใจ ไปรับทราบอบรมหลักสูตร “หมอมุ่บ้าน” เพื่อให้มีความรู้พื้นฐานทางการปฐมพยาบาลและการใช้ยาสามัญประจำบ้าน สำหรับคอยช่วยเหลือเพื่อนบ้านที่เจ็บไข้ได้ป่วย

การจัดหาหนังสือต่างๆ สำหรับศาลารวมใจนั้น สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงคัดเลือกพระราชทาน ส่วนภาพติดฝาผนังและภาพสำหรับทำสมุดภาพศาลารวมใจนั้น โปรดให้ซื้อหาหรือได้รับความอนุเคราะห์จากองค์กรและบริษัทต่างๆ หรือมิฉะนั้นก็ตัดจากปฏิทิน หน้าปกหนังสือนิตยสารต่างๆ บาง

โอกาสที่ทรงพระกรุณาพระราชทานคำบรรยายประกอบภาพเหล่านั้นด้วยพระองค์เอง ในขณะที่เสด็จพระราชดำเนินแปรพระราชฐานไปต่างจังหวัด ก็โปรดให้ราษฎรในท้องถิ่นนั้นเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท และชมภาพสไลด์เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมและวิถีความเป็นอยู่ของคนไทยตามภาคต่างๆ ทรงบรรยายภาพสไลด์เหล่านั้นด้วยพระองค์เอง นอกจากนั้นยังโปรดให้ข้าราชการวิพากษ์ออกไปตกแต่งภาพและซ่อมแซมสิ่งที่ชำรุด ตลอดจนให้เจ้าหน้าที่ผู้ดูแลอาคารรวมใจได้ไปรับการฝึกอบรมเพิ่มพูนความรู้ด้านการพยาบาลอนามัย และอบรมโครงการหมอมูบ้านทุกปี ราษฎรในท้องถิ่นที่ศาลารวมใจได้ร่วมมือร่วมใจกันเป็นอย่างดี ช่วยกันพัฒนาบริเวณโดยรอบศาลา ทำความสะอาดและปลูกต้นไม้เพิ่มเติมอยู่เสมอ แต่ละวันจะมีราษฎรเข้ามาดูรูปภาพและอ่านหนังสือต่างๆ เด็กนักเรียนในท้องถิ่นนั้นก็ได้ใช้หนังสือของศาลารวมใจเป็นที่ค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติม ศาลารวมใจจึงเป็นแหล่งที่ให้ความรู้รอบตัวต่างๆ การบริการด้านอนามัยแก่ชาวบ้านก็รวมอยู่ในสถานที่เดียวกัน และยังเป็นแหล่งก่อให้เกิดความสามัคคีของคนในหมู่บ้าน มีทุกข์สุขอย่างไรก็ได้แนะนำช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ปัจจุบันมีศาลารวมใจ รวม ๖ แห่ง คือ ที่จังหวัดเชียงใหม่ ๔ แห่ง ได้แก่ศาลารวมใจบ้านภาค บ้านขุนคง พร้า และบ้านวัดจันทร์ ที่ภาคใต้ ๒ แห่งคือ ศาลารวมใจวัดพระพุทธรังษี จังหวัดนราธิวาส และวัดสารวัน จังหวัดปัตตานี

พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเมตตาของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ค่องวงการศึกษานั้นกว้างขวางสุดจะพรรณนา บังเกิดประโยชน์ต่อพสกนิกรและประเทศชาติอย่างยิ่ง พระราชดำริทางการศึกษาในด้านต่างๆ ที่พระราชทานแก่ชาวชนบทผู้ขาดแคลน ดังที่ได้ยกตัวอย่างให้เห็นเป็นเพียงบางส่วนเท่านั้น พระราชกรณียกิจ

ดังกล่าวนี้ สมควรที่ประชาชนจะได้สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ ด้วยการปฏิบัติตนเป็นคนที่มีความประโยชน์ ให้สมกับพระราชหฤทัยที่เปี่ยมล้นไปด้วยพระเมตตากรุณาต่อประชาชน ขอเชิญพระราชดำรัสที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้พระราชทานแก่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี^๑ มาตอนหนึ่งดังนี้

“ถ้าใจเรารักเขา อยากให้เขาดี อยากให้เขาสบาย หรืออยากให้เห็นเขาพ้นทุกข์ อย่างไม่เสียเราก็จะพยายามหาวิธีจนได้ไม่วิธีใดก็วิธีหนึ่ง เมื่อเราเอาจิตใจมาจดจ่ออยู่กับอะไรแล้ว เราก็ต้องทำได้ ”

^๑ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานสัมภาษณ์พิเศษ. ไทยรัฐ. ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๓๖.

บทที่ ๕

พระราชกรณียกิจด้านศาสนา

อานาภาพของบุญบารมีมีจริง แม้เป็นสภาพที่มองไม่เห็น จับต้องไม่ได้ แต่ก็สามารถบันดาลผลให้ผู้ประพฤติธรรมบำเพ็ญบุญกุศลอยู่เป็นเนืองนิตย์ มีแต่ความสุข ความเจริญ เพราะผลบุญย่อมพาให้ชีวิตมีความสุขและเจริญรุ่งเรืองเป็นนิจกาล

การที่พุทธศาสนิกชนกราบไหว้บูชาสักการะพระพุทธรูป แทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ด้วยใจศรัทธา มีความเชื่อและเลื่อมใสอย่างแท้จริง รักษา ศีลและปฏิบัติธรรม ท่านว่าเป็นบุญกุศลอันยิ่งใหญ่ เป็นนิสัยปัจจัยต่อเนื่อง ถึงนิพพาน

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงเป็นแบบอย่างที่ดีของ พุทธศาสนิกชน ด้วยมีพระราชหฤทัยฝักใฝ่ในทางพระพุทธศาสนามาดังแต่ยังทรง พระเยาว์ โปรดทรงกราบบูชาพระพุทธรูปด้วยดอกไม้หอม ทรงสวดมนต์เป็นประจำ มีพระราชหฤทัยโอบอ้อมอารี เมตตาแก่ผู้ที่ทรงทราบว่ามีความทุกข์ โปรดพระราช ทานสิ่งของเครื่องใช้แก่คนเหล่านั้น ทั้งที่ในขณะนั้น พระองค์เองก็มิได้ทรงมีสิ่งของ เครื่องใช้ส่วนพระองค์มากนัก พลเอกพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นจันทบุรีสุรนาถ ทรงเป็นปฐมครูที่ดีเลิศของพระธิดา ทรงอบรมสั่งสอนความรู้ได้หลายสาขาทั้งไทย และสากล มีประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม เป็นต้น

เมื่อเสด็จกลับเมืองไทยก็โปรดทรงพระภูษาจีน

เมื่อทรงเจริญขึ้น สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ มีพระมารยาทเรียบร้อยนุ่มนวล ทั้งที่เคยประทับอยู่ในประเทศตะวันตกหลายปี และกำลังทรงอยู่ในวัยรุ่น แต่ก็มิได้ทรงหลีกตามความนิยมเยี่ยงสาววัยรุ่นส่วนใหญ่ แม้เมื่อเสด็จกลับเมืองไทยมีพระชนมายุ ๑๗ พรรษา ได้ทรงเป็นพระคู่หมั้นในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ก็ยังโปรดเลือกทรงพระภูษาจีนแบบไทยอย่างหญิงไทยสมัยก่อน

ครั้นทรงดำรงพระราชอิสริยยศเป็นสมเด็จพระบรมราชินีนาถ ก็ได้ทรงสั่งสอนพระราชโอรสพระราชธิดาให้ทรงมุ่งมั่นในพระพุทธธรรม ดำเนินตามรอยพระยุคลบาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

เป็นที่ประจักษ์กันทั่วไปในหมู่ข้าราชการบริพารว่า สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ โปรดทรงสั่งสอนอบรมข้าราชการบริพารและประชาชนให้ประพฤติธรรม มีเมตตากรุณาต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน พระองค์เองได้ทรงทำเพื่อพระราชกุศลอยู่เสมอ มีพระราชเสาวนีย์ให้จัดภัตตาหารถวายทานไปถวายพระภิกษุ สามเณร ทั้งในกรุงเทพมหานครและต่างจังหวัด มีวังไกลกังวล หัวหิน เป็นต้น ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลถวายสังฆทานอาหารเครื่องแห้งด้วยพระองค์เอง พร้อมกับพระบาท

ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลส่วนพระองค์ ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณ พระบรมมหาราชวัง

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอวชิราลงกรณ เป็นต้นว่า วันคล้ายวันสวรรคตของสมเด็จพระมหิตลาธิเบศรอดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ โปรดสนทนารธรรมกับสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก พระมหาเถระและพระภิกษุอาวุโส ซึ่งทรงเลื่อมใสว่าเป็นอริยสงฆ์ โปรดให้สร้างกุฏิถวายในเขตพระราชฐานเวลาเสด็จประทับแรมตามภาคต่างๆ มีเจ้าหน้าที่ปฏิบัติถวายอย่างดี สถานที่ก็เลือกให้อยู่ในทำเลที่เหมาะสมร่มเย็น ให้พระภิกษุสงฆ์ได้มีความวิเวกตามควร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จะเสด็จพระราชดำเนินไปทรงสนทนารธรรมกับพระผู้เป็นเจ้านั้น แต่ละครั้งเป็นเวลานานๆ

ทรงสนทนาร่วมกับพระภิกษุอาฏาโต

ทรงถวายอาหารเครื่องแห้ง
ด้วยพระองค์เอง

นอกจากทรงบำเพ็ญพระราชกุศลถวายภัตตาหารและเครื่องสังฆทาน แก่พระภิกษุสามเณรตามวัดที่ขาดแคลนอยู่เป็นนิตย์แล้ว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ยังโปรดพระราชทานพระราชทรัพย์สิ่งของ แก่สถาบันหรือบุคคลที่สมควรได้รับความช่วยเหลือเป็นประจำ ได้แก่ พระราชทานอาหารไปเลี้ยงตามสถานสงเคราะห์คนชราบ้านบางแค สถานสงเคราะห์คนพิการพระประแดง และที่อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี โรงเรียนสอนคนตาบอด โรงเรียนเศรษฐเสถียร (สอนคนหูหนวก) มูลนิธิบ้านโสสะ และที่อื่นๆ อีกมากที่ทรงทราบว่าอยู่ในสภาพไม่สมบูรณ์ โปรดรับฟังความทุกข์ยากของประชาชน เมื่อทรงทราบว่า มีผู้เจ็บป่วยอาการหนักอยู่ในชนบท ไม่มีเงินจะรักษาตัว จะโปรดให้รับดูแลเป็นคนไข้อยู่ในพระราชานุเคราะห์ หากมีอาการหนักมาก ก็โปรดให้นำเข้ามารักษาคู่ในกรุงเทพมหานคร ส่วนพ่อแม่หรือญาติพี่น้องของผู้ป่วยที่ใคร่คิดตามมาดูแล ก็พระราชทานที่พักซึ่งอยู่ใกล้สวนจิตรลดา พร้อมทั้งอาหารการกิน ด้วยน้ำพระราชหฤทัยเมตตาปรานีต่อคนทั่วไปเช่นนี้ จึงทรงเป็นประหนึ่งแสงสว่าง ความหวัง และกำลังใจ แก่ผู้ที่อยู่ในความทุกข์ยากมีถมื่น รับสั่งอยู่เสมอว่าโปรดการทำให้คนมีความสุข สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลตามหลักพระพุทธศาสนา พร้อมทุกประการ

กิจการใดที่เกี่ยวกับพระศาสนา สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ มีพระราชหฤทัยยินดียิ่งนักที่จะทรงรับอุปการะ เป็นต้นว่า ในด้านพระพุทธศาสนา ทรงรับเป็นเจ้าของภาพวชิรสมาชิกลีลาธิปาชีพจนานรียกว่าคน ทรงร่วมบริจาคพระราชทรัพย์สิ่งของส่วนพระองค์ในงานบุญที่มีผู้กราบบังคมทูลให้ทรงทราบ และงานบุญอื่นๆอีกเหลือจะคณนานับ เป็นที่ปลาบปลื้มปิติแก่บุคคลที่ได้มีโอกาสร่วมงานบุญ โดยเสด็จพระราชกุศลเป็นอย่างยิ่ง

ประเทศไทยมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นเอกอัครศาสนูปถัมภกมาแต่โบราณกาล ประชาชนไม่ว่าจะเลื่อมใสนับถือลัทธิศาสนาใด ก็อาศัยอยู่ได้พระบรมโพธิสมภารปฏิบัติศาสนกิจของตนด้วยความร่มเย็นเป็นสุขตลอดมา สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเฝ้าพระทัยในงานบุญงานกุศลอยู่แล้ว ทรงทราบหลักธรรมของศาสนาอื่นๆ อย่างดียิ่ง ว่าสอนให้ประชาชนทุกชาติทุกศาสนาประพฤติตนเป็นพลเมืองดี มีศีลธรรม มีเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ สอนให้อยู่ด้วยกันอย่างสงบสุขไม่ว่าจะอยู่ในถิ่นใด จึงทรงดำเนนตามรอยพระยุคลบาทแห่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงเป็นเอกอัครศาสนูปถัมภกเสมอมา พระราชทานพระราชทรัพย์บำรุงมัสยิดในศาสนาอิสลามหลายแห่ง และเช่นเดียวกันก็ได้พระราชทานแก่ทางฝ่ายศาสนาคริสต์ด้วย ฉะนั้นในวโรกาสวันพระราชสมภพของทั้งสองพระองค์ นักบวชและพสกนิกรทุกศาสนา จึงต่างพร้อมใจกันถวายพระพรชัย เป็นที่ปิติยินดีแก่ประชาชนทั่วทั้งประเทศ

นอกจากพระพุทธศาสนาแล้ว
ยังทรงทูลบำรุงศาสนาอื่นด้วย

นอกจากทรงมีพระเมตตาต่อชีวิตมนุษย์แล้ว ยังทรงพระราชดำริถึงชีวิตสัตว์ที่กำลังจะสูญพันธุ์เพราะมีผู้ชอบล่าสัตว์ไม่คิดถึงบาปกรรม จึงโปรดให้นุรักษ์และบำรุงพันธุ์ทั้งสัตว์บกและสัตว์น้ำที่หายาก เช่น สมเสร็จ กระเจิง (สัตว์ตัวเล็กน่ารัก รูปร่างคล้ายแก้งว้างเร็ว) นกสอยงามและพันธุ์ที่หายาก เต่าทะเล ฯลฯ มีแหล่งอนุรักษ์พันธุ์สัตว์เหล่านี้อยู่ในจังหวัดต่าง ๆ หลายจังหวัด เช่น เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองนาคา จังหวัดระยอง เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาเขียว-เขาชมพู่ จังหวัดชลบุรี เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร จังหวัดกาญจนบุรี เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าโดินางช้าง จังหวัดสงขลาและจังหวัดสตูล เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอัมผาง จังหวัดตาก เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง จังหวัดอุทัยธานี ฯลฯ ทรงสนับสนุนงานของมูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพรรณพืชแห่งประเทศไทย ในการรณรงค์อนุรักษ์และคุ้มครองสัตว์ป่า

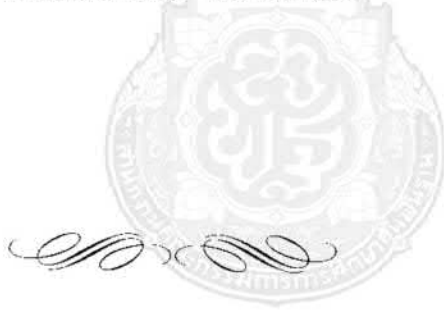
เมื่อมีผู้นำสัตว์มีชีวิตมาน้อมเกล้าฯ ถวาย เช่น นกเงือก ไก่ฟ้า ฯลฯ ก็พระราชทานรางวัลที่มีค่าหลายชีวิตสัตว์ และพระราชทานสัตว์เหล่านั้นแก่องค์การสวนสัตว์ หรือ ทรงปล่อยคืนสู่ป่า พระราชทานเงินให้ชาวบ้านทางภาคใต้เพาะเลี้ยงกระเจิงให้มีจำนวนมากขึ้นเพื่อมิให้สูญพันธุ์ไป

เสด็จพระราชดำเนินสวนสัตว์เปิดเขาเขียว อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

พระเมตตาบารมีที่แผ่ไพศาลไปถึงชีวิตคนชีวิตสัตว์เช่นนี้ เป็นธรรมะสำคัญ ในพระพุทธศาสนาที่พุทธศาสนิกชนพึงปฏิบัติตามเป็นประจำ เป็นส่วนหนึ่งของ เบญจธรรม สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงสวดมนต์เป็นเวลายาวนาน ทุกคืน ทรงสดับข้อธรรมะจากแถบบันทึกเสียงของพระอริยสงฆ์อยู่เสมอ ทั้งยัง พระราชทานแถบบันทึกเสียงข้อธรรมะแก่ผู้เจ็บป่วยให้ได้ฟัง เพื่อน้อมนำจิตใจให้ ยึดมั่นในพระไตรสรณาคมน์ จะได้บรรเทาความทุกข์ใจทุกข์กาย อันจะช่วยให้โรคภัย ไข้เจ็บคลายลงได้

เป็นบุญกุศลของพสกนิกรไทยยุคนี้ยิ่งนัก ที่ได้มีสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถผู้ทรงบุญบารมีสูงล้ำ มีพระราชหฤทัยบริสุทธิ์สดใสด้วย ทศพิธราชธรรม^๑ และจักรวรรดิวัตร^๒ ทรงพระเมตตากรุณาเลี้ยงดูประชาชนของ พระองค์ ตลอดจนเพื่อนมนุษย์และสรรพชีวิตที่อาศัยอยู่ใต้พระบรมโพธิสมภารให้มี ชีวิตร่มเย็น อุทิศพระองค์เพื่อความมั่นคงรุ่งเรืองของชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ สมแล้วที่ทรงเป็นนางแก้วคู่พระราชหฤทัยแห่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผู้ทรง พระคุณอันประเสริฐ เป็น “มหาธรรมิกราช” ของชาติไทย

^๑ ทศพิธราชธรรม จริยวัตรที่พระเจ้าแผ่นดินควรประพฤติเป็นหลักธรรมประจำพระองค์ หรือคุณธรรม ของผู้ปกครองบ้านเมือง มี ๑๐ ประการ

^๒ จักรวรรดิวัตร เป็นคำอธิบายในอรรถกถา คือคำราที่ขยายความจากจกกฎดติสูตร ซึ่งอยู่ในพระไตรปิฎก โดยแบ่งซอยและเพิ่มเติมออกเป็น ๑๒ ประการ เช่น มิคปากขีสุ คัมครองสงเคราะห์แก่เหล่า เนื่อ นก อันพึงบำรุงไว้ให้มีสืบพันธุ์

บทที่ ๒

พระราชกรณียกิจด้านการส่งเสริมศิลปาชีพ

หนังสือตีพิมพ์ค่าของมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ซึ่งได้รับพระราชทานพระราชนุญาตให้ตีพิมพ์เป็นภาษาอังกฤษ ชื่อ SUPPORT เล่มแรก ตีพิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๘ และเล่มที่ ๒ เป็นฉบับเพิ่มเติมเพื่อเผยแพร่การขยายงานของมูลนิธิฯ ที่เพิ่มประเภทออกไปกว้างขวางยิ่งขึ้น หนังสือทั้งสองเล่มนี้คงเคยมีผู้อ่านหรือพบเห็นแล้วเป็นส่วนมาก (ชื่อ SUPPORT ย่อมาจากคำเต็มว่า The Foundation for the Promotion of Supplementary Occupations and Related Techniques of Her Majesty Queen Sirikit of Thailand)

ในเรื่องพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ด้านส่งเสริมศิลปาชีพ และปัจจัยเหตุที่ทำให้มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ อุบัติขึ้นนั้น ผู้เขียนขออนุญาตเก็บความบางตอนจากหนังสือทั้งสองเล่มดังกล่าวไว้ข้างต้น มาเล่าสู่เยาวชนบางคนที่ยังไม่เคยอ่านหรือพบเห็น ได้ทราบความเป็นมาของมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ชัดเจนขึ้น เพราะหนังสือทั้งสองเล่มชี้แจงประวัติที่มาและผลงานของมูลนิธิฯ แต่ละประเภทไว้ มีภาพ

ประกอบคำอธิบายให้ผู้อ่านได้ทราบและเข้าใจข้อเท็จจริง ซึ่งผู้ที่ไม่ทราบข้อเท็จจริงแล้วย่อมไม่อาจเขียนแต่งเอาเองได้ตามอำเภอใจ

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ฟื้นฟูส่งเสริมศิลปหัตถกรรมและอุตสาหกรรมพื้นบ้าน ซึ่งชาวชนบทท้องถิ่นในภาคต่างๆ ของไทยมีชาวสวนชาวนา เป็นต้น ทำให้ในครัวเรือน เช่น หม้อ ไห ผ้าถุง ผ้าห่ม สืบทอดกันมาเป็นร้อยๆ ปี หรืออาจเท่ากับอายุของชาติไทยเมื่อตั้งหลักปักฐานเป็นบ้านเมืองก็ได้ แบบรูปของศิลปหัตถกรรมอุตสาหกรรมพื้นบ้านเหล่านี้ อาจเปลี่ยนแปลงไปตามความคิดและฝีมือที่เจริญขึ้นของชาวบ้านไร่บ้านนา ซึ่งบางชนิดอาจสาบสูญไปแล้วก็มี

ก. ทำไมมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ จึงเริ่มต้นฟื้นฟูศิลปหัตถกรรมและอุตสาหกรรมพื้นบ้าน ในท้องถิ่นภาคต่างๆ ของประเทศไทย

ปัญหาสำคัญน่าสนใจมีอยู่ว่า ทำไมมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ จึงส่งเสริมการฟื้นฟู อนุรักษ์ และปรับปรุงพัฒนาศิลปหัตถกรรม และอุตสาหกรรมพื้นบ้านของไทย ซึ่งชาวไร่ชาวนาไทยในชนบทภาคต่างๆ ผลิตขึ้นใช้ในครัวเรือนมาแต่โบราณกาล

หนังสือ SUPPORT เล่มแรกได้กล่าวถึงหนังสือภาษาอังกฤษเล่มหนึ่งชื่อว่า “A Physician At The Court Of Siam” (แพทย์ในราชสำนักสยาม) ของ เซอร์มัลคอม สมิธ แพทย์ชาวอังกฤษซึ่งเข้ามาในเมืองไทยเมื่อประมาณ ๑๓๐ กว่าปีมาแล้ว ต่อมาได้รับราชการเป็นแพทย์ประจำพระองค์ของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระอัครมเหสีในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ปิยมหาราช มีความตอนหนึ่งกล่าวถึงศิลปหัตถกรรมและอุตสาหกรรมพื้นบ้าน เป็นคำชมเชยสมบัติวัฒนธรรมทางด้านนี้ของชนชาติไทย ขอดออกเป็นภาษาไทย ดังนี้

“ศิลปะของชาวสยามซึ่งได้วิวัฒนาการมาหลายร้อยปีนั้น ทั้งสถาปัตยกรรมและภาพเขียนอันวิจิตรในกรุงเทพมหานคร ขึ้นถึงระดับสูงยิ่งมาตั้งแต่เริ่มต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ (พุทธศตวรรษที่ ๒๔) มาถึงในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย อิทธิพลของศิลปะในกรุงเทพฯ ยิ่งขึ้นถึงระดับสูงสุดมาก...”

สายตาของนายแพทย์เซอร์มัลคอม สมิธ ผู้ช่างสังเกต ยังเพ่งมองไปถึงศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านตามท้องถิ่นของคนไทยในสมัยนั้น แล้วบันทึกไว้ว่า

“ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ครอบครัวไทยที่มีฐานะมั่งคั่งได้เลี้ยงช่างศิลป์ฝีมือดีไว้ประจำบ้าน บ้างก็รับจ้างเป็นช่างเงินทอง

ช่างถม และช่างเพชรพลอย บ้างเป็นช่างเขียนภาพจิตรกรรม ช่างแกะสลักไม้ ช่างทำเครื่องเงิน ช่างฝังมุก บ้านขุนนางผู้ดีมีสกุลก็มีวงมโหรีปี่พาทย์ของตน มีนักดนตรีเป็นผู้หญิงมากเท่าๆ กับผู้ชาย บรรดาศิลปินประจำแต่ละครอบครัวมีความภาคภูมิใจในหน้าที่การงานของตน และแข่งขันกันแสดงฝีมืองานที่ตนทำอยู่ พวกเด็กๆ รุ่งลูกหลาน ซึ่งเติบโตขึ้นมาในวงศิลปะในบ้านแต่ละบ้าน ก็ได้รับการอบรมสั่งสอนจากบิดามารดาผู้เป็นประมุขของครอบครัวแต่ละสกุลวงศ์ ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นผู้อุปถัมภ์คำชู สืบสานศิลปะของคนไทยเก่าก่อนไว้

เมืองต่างๆ ในประเทศสยามสมัยนั้น มีอุตสาหกรรมของช่างทำหม้อไห ช่างทำเครื่องใช้โลหะ ช่างไม้ ช่างต่อเรือ ช่างทอผ้า ช่างจักสานกระบุงตะกร้า สิ่งของเครื่องใช้สารพัดชนิดในบ้าน ล้วนแต่ผลิตขึ้นภายในครัวเรือนทั้งสิ้น ประเทศสยามจึงพึ่งตัวเองได้สบาย ”

นายแพทย์เซอร์มัลคอม สมิธ ได้อธิบายไว้ในบันทึก เกี่ยวกับการทำศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านของคนไทยในสมัยนั้นว่า

“งานฝีมือชั้นน้อยๆ ซึ่งเจริญรุ่งเรืองมาแต่กาลก่อนอีกประเภทหนึ่ง ก็คือ การประดิษฐ์ดอกไม้ ผู้ประดิษฐ์เป็นผู้หญิงและเด็กสาว ซึ่งสามัญชนคนอื่นก็ไม่ได้งามเท่าผู้หญิงชาววัง เธอเนาเอากลีบดอกไม้เหล่านั้นมาเย็บด้วยลวดเล็กๆ ให้มีรูปร่างเป็นดอกไม้แบบคิดสร้างขึ้นเอง บางทีดอกไม้แบบประดิษฐ์เหล่านั้นมีรูปร่างวิจิตรพิสดารนัก เช่น ดอกกรักเร่ ดอกกล้วยไม้ ซึ่งไม่มีปลูกไว้ในแห่งใดเลยในบ้านเมืองนี้ บางทีผู้ประดิษฐ์ก็คิดแบบของตนขึ้นในใจออกมาเอง เป็นดอกไม้รูปใหม่ต่างๆ ตัดกลีบดอกไม้สดเป็นรูปต่างๆ ตามต้องการ ข้าพเจ้าได้เคยเห็นดอกไม้ประดิษฐ์มากมายที่ทำขึ้นด้วยฝีมือชำนาญ แล้วข้าพเจ้าหลงคิดว่าเป็นดอกไม้ธรรมชาติ

ผลิตศิลปปงานที่สุดประเภทหนึ่งของสยาม และเป็นศิลปะที่เด่นมาก คือ การทอผ้าไหมมีลวดลายเงินทองโดยใช้เส้นไหมเงินทองทำ ผ้าไหมเงินทองเหล่านี้เล็กน้อยไป มิใช่เพราะมีผ้าทอเข้ามาจากยุโรป แต่เป็นเพราะสมัยนิยมของเสื้อผ้าได้เปลี่ยนไปโดยเฉพาะเสื้อผ้าของผู้ชาย จังหวัดสำคัญในภาคเหนือและภาคอีสานสองจังหวัดคือ เชียงใหม่และโคราช เป็นแหล่งที่ผลิตผ้าทอด้วยไหมเงินไหมทองมาแล้วหลายร้อยปี ฝีมืองดงามสมบูรณ์ถึงระดับสูงสุด การออกแบบลวดลายและสีสันเส้นไหมของผ้าทอในสองจังหวัดนี้ ผ้าของประเทศอื่นไม่อาจเทียบได้เลย ทั้งสองจังหวัดต้องทอผ้าไหมให้เจ้าหน้าที่ ขุนนาง และเจ้านายในพระบรมมหาราชวัง ใช้ตัดเป็นเสื้อผ้านุ่งห่ม”

ผ้าไหม ผ้ายกเงินทองที่ใช้เป็นผ้าห่มของเจ้านาย ในพระบรมมหาราชวัง

ถ้อยคำที่คัดมาจกบันทึกภาษาอังกฤษเรื่อง "A Physician At The Court Of Siam" นี้ แปลเป็นไทยพอได้ความ เพื่อให้เยาวชนผู้อ่านได้ทราบวาศิลปะหัตถกรรม อุตสาหกรรม ประเภทที่ยกตัวอย่างไว้ในตอนต้นบทนี้ บรรพบุรุษของไทยในปัจจุบัน ได้คิดสร้างสรรค์และสั่งสอนลูกหลานให้สืบทอดกันทำไว้ใช้ในครัวเรือนของคนนับเป็นร้อยเป็นพันปีตามอายุของชาติไทย ซึ่งศิลปะด้านนี้ก็คงจะสูญหายไปบ้าง เพราะปรับปรุงพัฒนาใหม่ไปตามกาลสมัย ดังนั้นคำว่า "พื้นฟู" ซึ่งมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ ใช้ร่วมกับคำว่าอนุรักษ์ปรับปรุงพัฒนารูปแบบ จึงบอกให้รู้ว่าศิลปะหัตถกรรม อุตสาหกรรม บางประเภทคงสูญหายหรือใกล้จะสูญสิ้น ต้องค้นคว้าหาผู้รู้จัดทำและประดิษฐ์ขึ้นมาอนุรักษ์ไว้ก็มี ปรับปรุง พัฒนารูปแบบให้งดงามกว่าเก่าก็มี ให้ต้องคาบผู้พบเห็น จะได้ซื้อหาไปใช้ให้เหมาะสมแก่สมัยและรสนิยมของคน

ต่อไปก็จะกล่าวขยายความในวรรคหลัง ซึ่งเป็นการตอบปัญหาข้อ ก. ไปด้วย

ข. กำเนิดของมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

หนังสือพิมพ์รายวันภาษาอังกฤษชื่อบางกอกโพสต์ ฉบับพิเศษของวันที่ ๒๘ เมษายน ๒๕๓๓ อันเป็นวันครบปีที่ ๕๑ ของวันอภิเษกสมรสแห่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้ตีพิมพ์บทถวายชัยมงคล มีความสั้น ๆ ที่กินความกินใจผู้อ่านอย่างลึกซึ้งอยู่ตอนหนึ่ง ขออนุญาตบรรณาธิการ หนังสือพิมพ์บางกอกโพสต์ คัดมาและถอดเป็นภาษาไทย แต่ก็อาจหย่อนอรรถรสของความเดิม ซึ่งเป็นภาษาอังกฤษไปบ้างก็ได้

“การอภิเษกสมรสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ กล่าวได้ว่า เป็นการอภิเษกสมรสที่พิทักษ์รักษาชีวิตของชนชาติไทยให้ชุ่มชื้นคั่นพลังโดยแท้ (the marriage that keeps the nation alive)

การเป็นสมเด็จพระราชินีมิใช่เรื่องที่ทำได้ง่าย ๆ หรือมีชีวิตสะดวกสบาย ไปเสียทุกอย่างเหมือนเทพนิยายที่มีคนเชื่อกันเช่นนั้น เพราะเทพนิยายมิได้กล่าวถึงสัญญาที่ผูกพัน มิได้กล่าวถึงความต้องการของประชาชน พระราชพิธีอันต้องทรงปฏิบัติตามแบบแผนประเพณีอย่างน่าเหน็ดเหนื่อย และมีได้กล่าวถึงพระราชภาระอันแสนหนักที่ต้องทรงบำเพ็ญให้เป็นทีพอใจของปวงชน ต้องมีพระพักตร์ยิ้มแย้มอยู่ตลอดเวลา แม้จะทรงตกอยู่ในสถานการณ์ที่สุดจะยากลำบากพระราชหฤทัยแทนที่จะประทับเสวยน้ำชาอยู่บนระเบียงพระตำหนักอันร่มรื่น กลับต้องประทับอยู่ในหมู่บ้านชนบท อันมีแต่ฝุ่นละอองคละคลุ้ง ยามเมื่อทรงทักถามทุกข์สุขของพสกนิกร แต่ละคนก็กราบทูลเรื่องทุกข์ร้อนขาดแคลนของตน ”

กว่า ๕๐ ปีมาแล้วที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงอุทิศพระชนมชีพเพื่อประชาชนชาวไร่นาทุกภาคทุกถิ่น ได้มีชีวิตอยู่ดีมีสุขขึ้น พระองค์ได้โดยเสด็จเคียงคู่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระคุณธรรมล้ำเลิศ เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมทุกข์สุขของปวงชนไปทุกท้องถิ่นในประเทศ ไม่ว่าจะทุรกันดารเพียงใด พร้อมด้วยพระราชโอรสธิดาร่วมไปในขบวนเสด็จสนองพระเดชพระคุณแห่งสมเด็จพระบรมชนกนาถราชชนนี เห็นประจักษ์แก่สายตาของทวยไทยมิได้ขาด อนึ่งชาวไทยยังมีขัตติยนารีผู้ทรงพระคุณ คือสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา ทรงร่วมกำลังพระกายและกำลังพระปัญญาบำเพ็ญประโยชน์สุขแก่ประชาชนและแก่ชาติไทยให้ดำรงอยู่อย่างมั่นคงทั้งในทางอาชีพและทางความเป็นอยู่ ทรงชุบชีวิตของคนไทยให้ได้รับความร่มเย็นยิ่งขึ้น ทุกพระองค์ในพระราชตระกูลล้วนทรงเป็นมิ่งขวัญ ทรงเป็นที่พึ่งพิงทั้งทางกายทางใจของพสกนิกรทั้งชาติ

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ โดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทอดพระเนตรความเป็นอยู่และการทำมาหากินของราษฎรในพื้นที่ท้องถิ่นต่างๆ ตลอดจน เพื่อทรงแก้ไขข้อขัดปัญหาความขาดแคลนที่ดินทำกิน ขาดแคลนแหล่งน้ำที่ใช้เพาะปลูก ทรงพระราชดำริโครงการต่างๆ ช่วยชาวไร่ชาวนา ด้วยการพระราชทานที่ดิน แหล่งน้ำ ตลอดจนทรงแนะนำวิธีการเพาะปลูกพืชผลให้เหมาะสมแก่ลักษณะของดินและภูมิอากาศ จนราษฎรได้พัฒนาอาชีพหลัก คือ การทำไร่ นา ปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ อันเป็นอาชีพพอเลี้ยงตัวได้ดีกว่าเก่า ทรงมีทั้งผู้ชำนาญงานด้านกสิกรรม ซึ่งโปรดปรึกษาเมื่อมีปัญหา มีทั้งคณะแพทย์ไปพร้อมในขบวนเสด็จเยี่ยมประชาชนทุกท้องถิ่นเป็นประจำทุกปีมิได้ขาด ราษฎรชนบทจึงอยู่ดีมีสุขขึ้น พระราชทานวิธีการสหกรณ์แก่ชาวบ้านให้ร่วมกันใช้วิธีติดต่อซื้อขาย โดยได้รับความเป็นธรรมจากนายทุนมากขึ้นกว่าแต่ก่อน

เพราะสายพระเนตรที่แหลมคมและพระสติปัญญาอันเปี่ยมพรลาดของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถโดยแท้ ในคราวโดยเสด็จเยี่ยมราษฎรได้ทรงสังเกตเห็นผลงานหัตถกรรมและอุตสาหกรรมพื้นบ้านหลายอย่างหลายประเภทที่ทำกันอยู่ในหมู่บ้านถิ่นชนบทภาคต่างๆ เพื่อไว้ใช้สอยกันตามความจำเป็นของครอบครัว ดังที่เคยปฏิบัติมาแต่ครั้งบรรพบุรุษ มีสิ่งถักทอ ผ้าด้าย ผ้าไหม เครื่องจักสาน เครื่องปั้นดินเผา ดังกล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น ซึ่งบางประเภทกำลังสูญหายไปก็มี มูลเหตุนี้เองเป็นปัจจัยให้เกิดมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ขึ้นใน พ.ศ. ๒๕๑๙ ด้วยพระราชดำริอันกว้างไกลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ศิลปหัตถกรรมและอุตสาหกรรมฝีมือของชาวบ้านชาวไร่ชาวนาในภาคต่างๆ ที่ได้รับการฟื้นฟู อนุรักษ์ และปรับปรุงพัฒนารูปแบบอย่างประณีต สวยงาม ก็ด้วยพระราชดำริและพระราชวิริยะอุตสาหะของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทั้งประเภทผ้าถักทอและเครื่องจักสาน เครื่องเงินทอง เริ่มด้วยพระราชทานทุนทรัพย์แก่ชาวบ้านผู้มีฝีมือในงานหัตถกรรม อุตสาหกรรม แต่ขาดแคลนต้นทุน ทรงจัดหาครูผู้ชำนาญงานศิลปะแต่ละประเภทออกไปแนะนำฝึกฝีมือแก่ช่างพื้นบ้านเสด็จฯ ติดตามทอดพระเนตรผลงานจนเป็นที่พอพระราชหฤทัย แล้วทรงรับซื้อผลผลิตนั้นๆ มาทรงใช้เองเป็นแบบอย่างอันงาม ทำให้เกิดผลดีมีผู้นิยมโดยเสด็จใช้งานศิลปหัตถกรรมและอุตสาหกรรม ฝีมือชาวไร่ชาวนาของท้องถิ่นภาคต่างๆ ที่โปรดให้ฟื้นฟูขึ้น จึงกลายเป็นอาชีพเสริม สำหรับเสริมอาชีพกสิกรรมซึ่งทำรายได้

เป็นหลักประจำของครอบครัวในชนบท ซึ่งมีผลผลิตเพิ่มพูนขึ้นเพราะปฏิบัติตามโครงการพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว อาชีพเสริมคือศิลปหัตถกรรมและอุตสาหกรรมนั้น เป็นงานทำในบ้าน ซึ่งแม่บ้าน ลูกหลาน ผู้แก่เฒ่า ทำอยู่แล้วเป็นประจำเพื่อใช้ในครัวเรือน ตลอดจนในเวลาว่างจากการทำไร่นา ดังคำโบราณร้อยๆ ปีมา กล่าวไว้ว่า “ หมดหนานา ผู้หญิงทอผ้า ผู้ชายตีเหล็ก ”

ศิลปะพื้นบ้านที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ โปรดให้ฟื้นฟูขึ้นมานั้น บางอย่างโปรดให้อนุรักษ์ไว้ บางอย่างก็ปรับปรุงพัฒนาแบบรูปและวิธีการผลิตให้สะดวกขึ้น ให้อัตถุเหล่านั้นคงมาด้วยศิลปวิจิตรมากขึ้น โดยไม่ทิ้งเอกลักษณ์และวัฒนธรรมแบบไทย เช่น การทอผ้าด้วยผ้าไหม โดยเฉพาะผ้าไหม “มัดหมี่” ผ้ายกไหมเงินไหมทอง ฯลฯ ภาชนะเครื่องใช้ชนิดจักสาน เช่น หีบหมากสานของเดิมก็ให้เป็นรูปกระเป๋าลือของสตรี ซึ่งสานด้วยย่านลิเภา กระบุง ตะกร้า สานด้วยดอก (ไม้ไผ่) หวาย ลงมาจนถึงเชือกกล้วย ผักตบชวา (แห้ง) ซึ่งไทยเคยจัดไว้ในจำพวกสวะลอยอยู่ตามสองฝั่งของแม่น้ำลำคลองอย่างไรประโยชน์ เครื่องเงิน ทอง นาก ถม อันเป็นทั้งเครื่องใช้และเครื่องอาภรณ์ประดับ เครื่องเรือนทำด้วยไม้ หวาย เหล็กดัด ฯลฯ เครื่องแก้ว เครื่องปั้นดินเผา เครื่องกระเบื้อง ตุ๊กตาดินปั้น ดอกไม้ประดิษฐ์ด้วยไหม ผ้า กระดาษสา ฯลฯ ศิลปวัตถุเหล่านี้มีมากอย่างเกินพรรณนา ผลผลิตของศิลปหัตถกรรมอุตสาหกรรมดังกล่าว จำพวกที่เป็นวิจิตรศิลป์ ได้ออกจำหน่ายเป็นที่นิยมของคนไทยและคนต่างชาติ ผ้าไหม เครื่องเงินทอง ที่เป็นสินค้าส่งออกขายนอกประเทศนั้น นำรายได้มาสู่ประเทศไทยปีละมิใช่น้อย

ปัญหาข้อ ก. ที่ว่า ทำไมมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ จึงต้องฟื้นฟูส่งเสริมศิลปหัตถกรรม อุตสาหกรรมพื้นบ้านของท้องถิ่นไทย ตามที่กล่าวมาแล้วนั้น สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ผู้ทรงพระคุณประเสริฐยิ่งของชาวไทย ได้ทรงตอบปัญหาข้อนี้แล้ว ด้วยพระสติปัญญา พระปรีชาสามารถ พระราชอุตสาหวิริยะอันแรงกล้านั่นคง และที่สำคัญยิ่งกว่าอื่นใดก็คือ พระเมตตาบารมีต่อคนไทย ทรงช่วยชาวไร่นาให้มีรายได้เสริมครอบครัวให้มีกินมีใช้ไม่อับจนยากไร้ และร่มเย็นเป็นสุขยิ่งขึ้น เป็นชีวิตใหม่ที่ได้รับพระราชทานจากพระประมุขผู้ประเสริฐสุดทั้งสองพระองค์

สมกับคำในบทถวายชัยมงคลของหนังสือพิมพ์บางกอกโพสต์ ๒๘ เมษายน ๒๕๓๕ ที่ว่า “เป็นการอภิเษกสมรสที่พิทักษ์รักษาชีวิตของชนชาติไทย ให้ชุ่มชื้นกินพลังโดยแท้”

มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

เกิดขึ้นด้วยเหตุดังกล่าวมาแล้ว เป้าหมายหลักของมูลนิธิ คือการแนะนำให้ราษฎร
ยากจนทั่วประเทศ ประกอบอาชีพหัตถกรรมเสริมอาชีพเกษตรกรรม มูลนิธิมี
วัตถุประสงค์ ดังต่อไปนี้

๑. เพื่อยกระดับการครองชีพของราษฎรชนบททั่วประเทศ
๒. เพื่ออนุรักษ์ ฟื้นฟูและพัฒนาศิลปหัตถกรรมไทย ซึ่งชาวชนบทไทย
ได้สร้างสรรค์ รักษาอุปถัมภ์ไว้ เพื่อประโยชน์ใช้สอยในครัวเรือน
๓. เพื่อให้ราษฎรไม่ต้องทิ้งถิ่นฐาน อพยพไปหางานทำตามเมืองใหญ่ ๆ
๔. เพื่อเปลี่ยนอาชีพของราษฎรที่ตัดไม้ทำลายป่าล่าสัตว์ หรือปลูกพืช
ผิดกฎหมาย
๕. เพื่อเสริมสร้างความนิยมไทยแก่ประชาชนชาวไทยทั้งปวง

ทรงส่งเสริมให้ชาวบ้านฝึกฝีมืองานทอผ้า และจักสาน

ก. วิธีดำเนินงานของมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้า
สิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในภาคต่างๆ โดยสรุปจากหนังสือเรื่อง SUPPORT
ทั้งสองเล่ม ซึ่งมูลนิธิ จัดพิมพ์ขึ้น ตามที่ได้กล่าวไว้ตอนต้นแล้ว

ความข้างต้นกล่าวไว้ถึงศิลปหัตถกรรมอุตสาหกรรมพื้นบ้าน ว่ามีสิ่งใดบ้าง
แต่พื้นบ้านของภาคใดทำศิลปะประเภทใดยังมีได้กล่าวถึงชัดเจนนัก จึงขอเล่าสรุป
ให้เข้าใจพอควรว่า สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเลือกศิลปะ
ประเภทใด ก็โปรดให้ชาวบ้านซึ่งไม่มีฝีมือทางศิลปะมาก่อนไปฝึกฝีมือ และเลือก

ส่วนหนึ่งของผลิตภัณฑ์ของมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ

วัสดุท้องถิ่นในการจัดทำตลอดจนอนุรักษ์ ทั้งให้ช่างพื้นบ้านรู้จักปรับปรุงแบบรูปของศิลปะพื้นบ้านประเภทนั้นๆ ด้วยฝีมือประณีต มีสายคาและรสนิยมสูงขึ้นในเรื่องของความงามและความรู้จักคิดประดิษฐ์แบบรูปที่แปลก ทั้งงดงามกว่าแบบดั้งเดิม แต่ไม่ทิ้งรูปแบบหลักอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของไทยเสียสิ้น

๑. ภาคเหนือ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถโปรดการปักผ้า และการทำเครื่องอาภรณ์ด้วยเงิน การทอผ้าไหมเงินทอง จึงทรงพระกรุณาฝึกสตรีชาวไทยภูเขาและชาวไทยภาคเหนือ ให้มีฝีมือประณีตงดงาม พระราชทานแบบรูปซึ่งบางทีก็ทรงออกแบบเอง โปรดให้อบรมช่างฝีมือชายให้เป็นช่างเงินช่างทอง มีทั้งที่เป็นเครื่องอาภรณ์และเครื่องใช้ ส่วนเครื่องเงินก็โปรดให้ช่างเครื่องเงินฝีมือดีมาอบรมชาวบ้าน อุปกรณ์เครื่องมือในการผลิตวัตถุต่างๆ ก็โปรดจัดหาพระราชทานครบถ้วนส่งออกไปฝึกชาวบ้าน

๒. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ “ผ้าไหมมัดหมี่” เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีชื่อเสียงประจำจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ บรรพบุรุษฝึกสอนให้ลูกหลานถักทอกันมาเป็นร้อยๆ ปี เป็นผ้าไหมที่แสดงถึงสิ่งแวดล้อมของแต่ละจังหวัด ออกมา

เป็นลวดลายงดงาม เนื้อผ้าเป็นมันเลื่อมพรายน่าชม ผ้าไหมมัดหมี่เป็นสิ่งต้องพระราชหฤทัยมาก จึงโปรดให้ราษฎรหาการในพระองค์พร้อมด้วยคณะ คอยควบคุมดูแลการฝึกฝีมือให้ประณีต พระราชทานแบบลาย ทรงสนับสนุนการเลี้ยงตัวไหม การทำเส้นไหม ตลอดจนสีที่ย้อมซึ่งใช้ทั้งเปลือกไม้ ใบ และดอก บางอย่างต้องใช้สีสังเคราะห์เพื่อความงดงามคงทนมีสีผ้าเสมอกันตลอดผืน พระราชทานเงินทุน แก่ช่างทอ เสด็จพระราชดำเนินตรวจลักษณะรูปแบบของลวดลาย ของเนื้อผ้า ทรงเป็นทั้งเพื่อนทั้งที่ปรึกษา ทรงชื่นชมและแนะนำพระราชทานแก่ช่างทออย่างสนิทสนมตลอดจนรับซื้อมาจำหน่าย ชาวบ้านจึงรักเกิดทุนพระองค์เสมือนมารดาบังเกิดเกล้า ทรงปฏิบัติพระองค์ต่อชาวบ้านด้วยพระเมตตาจากพระราชหฤทัยอันบริสุทธิ์ ประเภทผ้าบุได้ะ ผ้าจิด ผ้าแพรวา ฯลฯ ก็ได้รับพระราชทานคำแนะนำให้ทำอย่างประณีต งดงามจับตายิ่งขึ้น

ทรงชื่นชมและพระราชทานคำแนะนำอย่างสนิทสนม

ในจังหวัดสกลนครยังมีศูนย์ฝึกการทำเครื่องปั้นดินเผา ภาชนะเครื่องกระเบื้องต่างๆ ที่บ้านกุดนาขาม ชาวบ้านกุดนาขามปัจจุบันมีฝีมือในการทำเครื่องกระเบื้องลวดลายสวยงาม เช่น ถ้วยชาม แจกัน กระถางรูปต่างๆ เขียนลายด้วยสีต่างๆ อันงดงาม

ทอหพระเนตร
เครื่องปั้นดินเผา
บ้านกุดนาขาม

๓. ภาคกลาง โปรดให้ฝึกอบรมสอนชาวบ้าน ในด้านถนอมอาหาร ประเภทต่างๆ ทั้งคาวหวาน ทำน้ำผลไม้ ปั่นคั่วคาวว่างค์น้อยๆ ตามศิลปนิยม ของโบราณ ทำดอกไม้ประดิษฐ์ด้วยผ้าและกระดาษสา เครื่องจักสานด้วยไม้ไผ่ (ดอก) และหวาย ช่างไม้ทำเครื่องเรือน ช่างซ่อมยนต์และเครื่องใช้ไฟฟ้า และการ บำรุงรักษาเครื่องยนต์กลไก การเลี้ยงไหม ทอผ้าไหม การทำเครื่องแก้ว

๔. ภาคใต้ โปรดให้จัดตั้งโครงการฝึกชาวบ้านในด้านจักสานย่านลิเภา เป็นกระเป๋าน้ำดื่ม พาน จานรองแก้ว ฯลฯ บ้างก็ตกแต่งหรือเลี่ยมนก เงิน ทอง ถม ตามแบบโบราณนิยม ซึ่งศิลปะนี้ใกล้จะสูญสิ้นไปแล้ว ได้ทรงฟื้นฟูขึ้นใหม่ทรงออกแบบงดงามต่างๆ กัน เป็นที่ดึงดูดใจของสตรี ทั้งในและนอกประเทศ มีการ ทอเสื้อกระจุต เสื้อโบเคยมียี่สิบสี่ลายงดงามๆ ฝึกฝีมือการปักทอ และปักผ้าด้วย ลวดลายงดงาม ทั้งลายไทย ลายดอกไม้ ใบไม้และภาพของบุคคล เมื่อนำมาออก นิทรรศการที่กรุงเทพฯ มีผู้คนชื่นชมซื้อหาไปใช้หรือไปประดับบ้านเป็นจำนวนมากน้อย

ส่วนหนึ่งของ
เครื่องจักสาน
ย่านลิเภาที่ทรง
ฟื้นฟูขึ้นใหม่

จ. ศูนย์ฝึกงานของมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

ศูนย์ใหญ่สถานฝึกงานของมูลนิธิฯ ขณะนี้มีอยู่ ๓ แห่งคือ ในสวนจิตรลดา กรุงเทพมหานคร ที่อำเภอบางไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และที่บ้านกุดนาขาม กิ่งอำเภอเจริญศิลป์ จังหวัดสกลนคร มีชาวบ้านจากจังหวัดต่างๆ มาอบรมแห่งละหลายร้อยคน ส่วนสถานอบรมในท้องถิ่นนั้นมีอยู่ทั่วทุกภาค เช่น จังหวัดสกลนคร จังหวัดลำปาง จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน จังหวัดอ่างทอง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ จังหวัดชลบุรี จังหวัดนราธิวาส และยังมีหน่วยฝึกเคลื่อนที่ซึ่งจะไปเปิดหน่วยฝึกในเขตพระราชฐานทุกแห่ง ระหว่างเวลาเสด็จแปรพระราชฐานเยี่ยมประชาชนภาคต่างๆ สถานที่จำหน่ายผลิตภัณฑ์ศิลปหัตถกรรม อุตสาหกรรม ก็คือนอกจากศูนย์ใหญ่ ศูนย์เล็กที่อบรมฝึกฝนการผลิตสิ่งศิลปะเหล่านี้ตามที่กล่าวมาแล้ว ยังมีอาคารแสดงผลิตภัณฑ์ของมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ ในสวนจิตรลดา และร้านจิตรลดา ซึ่งมีสาขาในหลายจังหวัด บางครั้งก็มีนิทรรศการศิลปหัตถกรรม อุตสาหกรรม ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ให้ผู้คนได้มาชม ชอบใจนิยมสิ่งใดก็ซื้อหาไป

อนึ่งในการฝึกอบรมชาวบ้านที่ยังอ่อนหัดในเรื่องฝีมือประณีต ไม่เข้าใจความงามของรูปแบบ ก็โปรดฯ ให้ผู้รับการอบรมที่ชำนาญแล้วช่วยหัวหน้าผู้อบรมฝึกงานคนที่มาฝึกใหม่ ทั้งผู้อบรมและทั้งผู้มาฝึกงานได้รับพระราชทานเงินทอง ข้าวปลาอาหาร มิได้เดือดร้อนเลย ยิ่งงานศิลปาชีพก็ยิ่งเพิ่มมากขึ้น เพราะสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงค้นคว้าศึกษางานศิลปหัตถกรรมและอุตสาหกรรมพื้นบ้านของทุกภาคของไทยอยู่ตลอดเวลา งานที่ควรฟื้นฟูขึ้นมานุรักษ์และพัฒนาด้วยฝีมือแบบรูปประณีตงดงามจึงเพิ่มประเภทมากขึ้น สาขาฝึกมากขึ้นตามภาคและท้องถิ่นจังหวัดต่างๆ

หนังสือ SUPPORT เล่มที่ ๒ จำแนกความรู้เกี่ยวกับงานของโรงฝึกศิลปาชีพในสวนจิตรลดา ให้ได้รู้เพิ่มเติมขึ้นมากประเภทออกไป จึงขอเก็บความและคัดความบางตอนโดยเฉพาะเกี่ยวกับศูนย์ฝึกงาน และวิธีการปฏิบัติควบคุมกิจการผลิตภัณฑ์ของชนไทยพื้นบ้านทุกภาคในประเทศไทย

กองศิลปาชีพ และ มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ดำเนินการร่วมกันในการจัดให้ราษฎรยากจนทั่วประเทศประกอบอาชีพหัตถกรรมเสริมอาชีพเกษตรกรรม เป็นกิจกรรมหลัก นอกจากนั้นยังมีกิจกรรมอื่นๆ ได้แก่

๑. เปิดการฝึกอาชีพศิลปหัตถกรรมแก่ราษฎรยากจน
๒. ฟื้นฟูและอนุรักษ์หัตถกรรมไทยโบราณ
๓. ดำเนินโครงการปาร์กน้ำเพื่ออนุรักษ์ป่าไม้ และการอนุรักษ์สัตว์ป่า สัตว์น้ำ
๔. ดำเนินโครงการสาธิตรวมใจเพื่อเป็นศูนย์กลางของคนในหมู่บ้าน ได้มาพบปะสนทนากันให้เกิดความสามัคคี และได้รับความรู้รอบตัว ทั้งด้านอาชีพและข่าวสารบ้านเมือง พระราชทานยาพื้นบ้านไว้แจกจ่ายแก่ราษฎรที่มีความจำเป็น ต้องใช้ โดยคัดผู้ดูแลสาธิตรวมใจ ไปฝึกอบรมหมอหมู่บ้านที่โรงพยาบาลในท้องถิ่น สำหรับโรงฝึกศิลปอาชีพสวนจิตรลดา นั้น เปิดสอนงานศิลปอาชีพแผนกต่าง ๆ รวมทั้งสิ้น ๒๑ แผนก ดังนี้คือ

๑. แผนกถมเงินและถมทอง เติมนงานถมมีทำกันมากในจังหวัดนคร-ศรีธรรมราช ทางภาคกลางมีทำกันไม่มากนัก ปัจจุบันโรงฝึกศิลปอาชีพ สวนจิตรลดา สามารถผลิตงานถมเงิน ถมทอง ที่มีคุณภาพวิจิตรงดงาม ใช้เป็นของขวัญของใช้ อันมีค่าได้เป็นอย่างดี

๒. แผนกช่างเครื่องเงินและช่างทอง แผนกนี้มีครูฝึกที่มีฝีมือทั้งที่เป็นชาวไทยภูเขาและคนไทยพื้นราบ ผลงานของแผนกนี้เป็นที่เชิดหน้าชูตาของมูลนิธิฯ เป็นอย่างยิ่ง เช่น นกยูงทองคำ ขบวนเรือพระที่นั่งจำลองทำด้วยเงินประดับทองคำ ถาดเรือสุพรรณหงส์เงิน ประกอบทองคำฝังเพชร เป็นต้น

ถาดเรือสุพรรณหงส์เงิน
ประกอบทองคำฝังเพชร

๓. แผนกเขียนลาย งานศิลปะและศิลปหัตถกรรมไทยหลายด้าน ที่ใช้ลายไทยอันเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของชาติ เป็นองค์ประกอบสำคัญ เช่น ลายถมเงินถมทอง งานคร่ำ ภาพจิตรกรรมฝาผนัง ภาพศิลปะต่างๆ ตามแบบไทย ผู้ที่จะปฏิบัติงานศิลปดังกล่าว จะต้องมาเรียนวิชาเขียนลายก่อน

๔. **แผนกคร่ำเงินคร่ำทอง** งานคร่ำ คือ การดอกลวดลายลงบนผิวทองแบบไทยลงบนพื้นเหล็ก แล้วตีลวดเงินลงบนลวดทองฝังลงในลายสลัก เป็นงานที่ละเอียดประณีตอย่างยิ่ง โดยมากคร่ำลงบนด้ามของอาวุธ เช่น ด้ามดาบ ด้ามพระแสง ศาสตราวุธของพระมหากษัตริย์ไทยในสมัยโบราณ มักประดับด้วยลายคร่ำเงินคร่ำทอง ปัจจุบันผลิตงานคร่ำเป็นของใช้หลายอย่าง เช่น กรอบรูป ฝาอบ คลับ เป็นต้น

หีบคร่ำเส้นเงินเส้นทอง
ลายช้าง ๑๐ กระกุก

๕. **แผนกจักสานย่านลิเภา** ย่านลิเภาเป็นไม้เลื้อยจำพวกเฟิร์นใหญ่ชนิดหนึ่ง มีมากทางภาคใต้ คนไทยรู้จักนำมาประดิษฐ์เป็นกระเป๋ เป็นกล่อง และนำมาเลี่ยมมาก เลี่ยมทอง ใช้ถือเป็นกระเป๋หิ้วมาของสตรีมานานแล้ว ปัจจุบันย่านลิเภาได้รับการฟื้นฟูขึ้นใหม่ ทำเป็นภาชนะหลายชนิด โดยมีลวดลายเสริมศิลปาชีพ เครื่องฝีมือย่านลิเภาที่มีชื่อเสียงเป็นที่นิยมทั้งในประเทศและต่างประเทศ

๖. **แผนกจักสานลายขีด** เป็นการนำไม้ไผ่มาจักสานเป็นลายขีดเพิ่มออกไปจากผ้าหรือไหมลายขีด มีดอกลวดลายละเอียด ประดิษฐ์เป็นเครื่องใช้ต่างๆ มีทั้งประโยชน์ใช้สอยและฝีมืองามสามารถอดชาวต่างประเทศได้เป็นอย่างดี

๗. **แผนกตกแต่งด้วยปีกแมลงทับ** แมลงทับมีอายุสั้นประมาณ ๓ เดือนอาศัยอยู่ตามต้นไม้ เวลาตายท่อนอยู่ตามพื้นดิน ปีกของแมลงทับมีสีเขี้ยวเหลืองเป็นมันเงาสวยงาม คนไทยรู้จักนำปีกแมลงทับมาใช้ตกแต่งเครื่องแต่งกาย เช่น ผ้าสไบของสตรี ก่อนที่จะรู้จักใช้เลื่อมจากต่างประเทศ ปัจจุบันได้มีการฟื้นฟูนำปีกแมลงทับมาประดับเสื้อ ผ้าห่มสตรี เช่น ผ้าสไบทรงทอง ไม้แกะสลัก หรือตัวสัตว์ที่ทำด้วยเงิน ใช้สอดสานกับเครื่องใช้ที่ทำด้วยย่านลิเภา ฯลฯ

๘. **แผนกทอผ้าไหม** มีการฝึกสอนตั้งแต่การสาวไหม การทอผ้าไหมทั้งชนิดไหมเลี่ยน (ไหมพื้น) ไหมมัดหมี่ ไหมหางกระรอก ผ้ายกเงินยกทอง และผ้าไหมชนิดต่างๆ หลายกระบวนการ

๕. แผนกทอจก จกเป็นแถบผ้าที่ใช้วิธีจกเส้นไหมหรือด้ายลงบนพื้นผ้าให้เป็นลวดลายสวยงาม เดิมใช้จกลงบนแถบผ้าเล็กๆ ไว้ต่อชายผ้าจีน ปัจจุบันได้รับการส่งเสริมและนำมาใช้ประโยชน์ได้กว้างขวางขึ้น เช่น ใช้ตกแต่งเสื้อผ้า ใช้แต่งปลอกหมอน ผ้ารองจาน ฯลฯ

๑๐. แผนกทอพรหม พรหมผ้าฝ่ายของมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ มีคุณสมบัติดี มีน้ำหนัก เมื่อปูพื้นแล้วทำให้ไม่ลื่นล้ม เหมาะสำหรับใช้ประจำบ้าน

๑๑. แผนกผ้าปัก ผ้าปักของมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ ใช้วิธีปักชอยแบบไทยด้วยลวดลายที่แสดงความเป็นไทย มีชนิดพิเศษที่ปักด้วยเส้นไหมไทยย้อมสีต่างๆ ที่คงทน แทนการปักด้วยไหมสำเร็จรูปจากต่างประเทศ

๑๒. แผนกดอกไม้ประดิษฐ์ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงเน้นในเรื่องดอกไม้ประดิษฐ์ โปรดให้มูลนิธิทำดอกไม้ที่มีในเมืองไทย ด้วยฝีมือละเอียดประณีตให้เหมือนของจริงที่สุดด้วย

๑๓. แผนกตัดเย็บ แผนกนี้ตั้งขึ้นเพื่อให้สมาชิกได้รู้จักช่วยตัวเองและครอบครัวในการเย็บเสื้อผ้า และผ้าที่เป็นเครื่องใช้ในบ้าน รวมทั้งพัฒนาเป็นอาชีพด้วย

๑๔. แผนกแกะสลักไม้ การแกะสลักไม้ของศิลปาชีพจะเน้นในด้านทำให้เหมือนธรรมชาติของจริงที่สุด สมาชิกในแผนกนี้จึงต้องเรียนรู้รูปร่างและสัดส่วนของคนและสัตว์ตลอดจนกิริยาอาการ ให้เข้าใจก่อนที่จะสลักไม้ งานของแผนกนี้ที่กำลังเป็นที่สนใจ คือ กล่องใส่ของสลักจากไม้โมก

๑๕. แผนกแกะหนังตลุง หนังตลุงเป็นศิลปะของภาคใต้ งานของแผนกนี้จึงเป็นการอนุรักษ์ศิลปะดั้งเดิมในการฉลุหนังสัตว์เป็นตัวหนังตลุงไว้มิให้สูญหายไป ปัจจุบันมีการแกะหนังเป็นตัวละครในวรรณคดี หรือแกะเป็นลายไทย ใช้เป็นเครื่องตกแต่งบ้านได้เป็นอย่างดี

๑๖. แผนกแกะสลักหินอ่อน งานของแผนกนี้ก็เช่นเดียวกับการแกะสลักไม้ คือเน้นให้เหมือนธรรมชาติและของจริง สมาชิกจึงต้องเรียนรู้สัดส่วนของสิ่งที่จะแกะสลักให้เข้าใจเสียก่อน

๑๗. แผนกปั้น เรียนรู้วิธีปั้นและลักษณะของพืช สัตว์ สิ่งของต่างๆ เพื่อเป็นพื้นฐานทางความคิดของช่างเครื่องเงิน เครื่องทอง เครื่องปั้นดินเผา และเครื่องกระเบื้องเคลือบต่อไป แผนกนี้นอกจากมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ จะมีศูนย์ฝึกอบรมที่สวนจิตรลดาแล้ว ยังมีศูนย์เชรามิกภาคเหนือ ที่จังหวัดลำปาง ภาคอีสาน

ที่จังหวัดสกลนคร และภาคใต้ ที่จังหวัดนราธิวาส

๑๘. **แผนกช่างไม้** สมาชิกของแผนกนี้จะได้เรียนรู้ถึงการประดิษฐ์เครื่องเรือน และเคล็ดสำคัญในการเข้ามุมไม้ ฯลฯ ซึ่งนำไปใช้ในการสร้างบ้านแบบไทยขนาดจำลอง และผลงานสวยงามต่างๆ เช่น พระที่นั่งวิมานเมฆจำลอง พระที่นั่งอภิเศกดุสิตจำลอง เป็นต้น

๑๙. **แผนกช่างหวาย** เรียนรู้วิธีตัดหวาย การต่อเส้นหวาย ตลอดจนวิธีมัดเครื่องใช้ที่ทำด้วยหวายให้แข็งแรง วิธีประดิษฐ์ของใช้ที่ทำด้วยหวาย เช่น กระจาด กระบุง ฉากหวาย เป็นต้น

๒๐. **แผนกประดับมุก** เนื่องจากปัจจุบันงานทำเครื่องประดับมุกอย่างประณีตสวยงามกำลังหายากขึ้นทุกที มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ จึงตั้งแผนกนี้ขึ้นในโรงฝึกศิลปาชีพ สวนจิตรลดา มีผลงาน เช่น ฉากมุก เป็นต้น

๒๑. **แผนกบรรจุภัณฑ์** แผนกนี้ฝึกอบรมให้สมาชิกรู้จักประดิษฐ์กล่องแบบต่างๆ ทำด้วยผ้าไหม กระดาษสา หรือวัสดุอื่นๆ ตกแต่งอย่างประณีตสวยงาม ใช้บรรจุผลิตภัณฑ์ขึ้นงามๆ ที่งานศิลปาชีพแผนกอื่นๆ ผลิตขึ้นเพื่อจำหน่าย

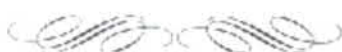
สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ยังได้ทรงพระกรุณาใช้สอยศิลปหัตถกรรม อุตสาหกรรม ที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของไทย ซึ่งงดงามด้วยฝีมือประณีตของชาวไทยผู้ด้อยความรู้ทางการศึกษา เป็นแบบอย่างให้ชาวไทยและชาวต่างประเทศผู้ได้พบเห็น ต่างชื่นชมหวัศจรยใจยิ่งนัก ผ้าไหม ผ้ามัดหมี่ที่ทรงนั้น โปรดให้ช่างฉลองพระองค์ตัดถวาย กระเป๋าย่านลิเกาที่ทรงถือ ผ้าสไบกรองทองที่ทรงสะพัก และพระภูษายกเงินทองในเวลาเสด็จออกงานใหญ่ ถึงดงามเหมาะแก่พระรูปโฉมและกาลเทศะ กล่าวได้ว่างามสุดจะพรรณนา ศิลปะพื้นบ้านที่ทรงส่งเสริมพัฒนาอันมีเอกลักษณ์ของชาติไม่เหมือนของชาติใด ที่เป็นสินค้าส่งออกจำหน่ายนอกประเทศก็ดี ที่ต่างประเทศสั่งทำก็ดี นำรายได้มาสู่บ้านเมืองและช่างฝีมือชาวชนบทมิใช่น้อยในแต่ละปี ทรงนำชื่อเสียงของประเทศไทยแพร่หลายไปทั่วโลกอย่างกว้างขวาง ก็เพราะศิลปหัตถกรรมอันงดงามประณีต จากฝีมือชาวชนบทของไทย ซึ่งพระองค์ทรงกอบกู้ฟื้นฟูขึ้นมาด้วยพระปรีชาญาณอันสูงส่ง

เมื่อทรงพระมหากรุณาเสด็จพระราชดำเนินต่างประเทศ ตามคำกราบบังคมทูลเชิญ ก็โปรดให้จัดนิทรรศการสินค้าศิลปหัตถกรรม อุตสาหกรรมไทย ของมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ ให้ชาวต่างชาติชม บางทีก็มีกลุ่มชาวไทยจัดถวายในต่างประเทศ เสมือนเป็นการโฆษณาสติปัญญา วัฒนธรรม อันงดงามของบรรพบุรุษ

ไทย และของคนไทยปัจจุบัน ที่สำคัญยิ่งเหนืออื่นใดก็คือ พระปรีชาสามารถ พระสติปัญญาอันหลักแหลม สายพระเนตรคมเฉียบและกว้างไกลกว่าจะมีใครอื่นคิด ประกอบกับพระเมตตากรุณาบารมีแผ่ไพศาล ทรงรักห่วงใยในพสกนิกร อุทิศ พระวรกายและพระราชหฤทัยเพื่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ โดยเฉพาะอุทิศ พระองค์สนองพระเดชพระคุณแห่งพระบรมราชสวามี ผู้ทรงพระคุณสุดประเสริฐ พระองค์มีพระราชภารกิจอีกหลายด้านหลายประการ ที่ทรงพากเพียรปฏิบัติดูแล เลี้ยงดูพสกนิกรชาวไทย ให้ร่มเย็นเป็นสุขทุกทีพาราตวี สมแล้วกับพระราชสมัญญา ซึ่งมหาชนขนานถวายว่า “สมเด็จพระแม่เจ้าของชาวไทย”

ฉลองพระองค์ที่ตัดเย็บจากผ้ายกเงินทอง
ผ้าไหม ผ้ามัดหมี่ อันแสดงถึงเอกลักษณ์
ของไทย

บทที่ ๗

พระราชกรณียกิจด้านการส่งเสริมสถานภาพสตรี

ร่างนโยบายและแผนงานหลักพัฒนาสตรีของชาติ (พ.ศ. ๒๕๓๕-๒๕๕๔) ของคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี ได้กำหนดคุณสมบัติและคุณลักษณะของสตรีไทยไว้ คือ คุณลักษณะส่วนตัว คุณลักษณะการดำรงชีวิตและครอบครัว และคุณลักษณะการมีส่วนร่วมในสังคม ทั้งสามลักษณะนี้เป็นเป้าหมายสำคัญของงานพัฒนาสตรี เพื่อส่งเสริมสถานภาพของสตรีให้ดียิ่งขึ้น สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการพัฒนาสตรีที่ประเทศต่างๆ ใน องค์การสหประชาชาติได้ตั้งไว้ คือ ความทัดเทียมกัน (equality) การพัฒนาคน (development) และความสงบสุขในสังคม (peace)

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงพร้อมด้วยคุณลักษณะทั้ง สามประการ ทรงเป็นแบบอย่างแก่สตรีไทยและสตรีในประเทศสากล ทั้งทรง ส่งเสริมให้สตรีไทยปฏิบัติตนให้ถึงพร้อมคุณลักษณะเหล่านั้นด้วย

๑. คุณลักษณะส่วนพระองค์

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ มีพระคุณลักษณะส่วน พระองค์งามเด่นในทุกด้าน เป็นที่ประจักษ์แก่ชาวไทยและชาวโลก มีพระสิริโฉม

สง่างาม พระราชจริยวัตรและพระราชอิริยาบถเพียบพร้อมด้วยความเป็นกุลสตรีไทย มีมีใครเสมอเหมือน เมื่อทรงอภิเษกสมรสแล้วได้ทรงปฏิบัติพระราชภาระหน้าที่แห่งสมเด็จพระมเหสีอย่างสมบูรณ์ทุกประการ

พระองค์มีพระราชหฤทัยในพระพุทธศาสนาอย่างยิ่ง ทรงศึกษาและปฏิบัติธรรมอยู่เป็นนิจ มีพระราชอัธยาศัยอ่อนหวานนุ่มนวลต่อคนทุกคนเมื่อทรงสนทนาปราศรัยด้วยไม่ว่าจะเป็นพระราชอาคันตุกะ ผู้มีวิทยุฒิ หรือแม้แต่กับชาวบ้านผู้ยากไร้ พระสุรเสียงกังวานไพเราะ โดยเฉพาะเมื่อรับสั่งกับประชาชน พระพักตร์ยิ้มแย้มอ่อนโยนอยู่เสมอ เพราะทรงพระเมตตา เข้าพระทัยและเห็นใจเขาเหล่านั้น สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงมีพระอารมณ์ดีอยู่เสมอเวลารับสั่งกับข้าราชการบริพารและประชาชนผู้ซึ่งมีโอกาสได้เข้าเฝ้าฯ อย่างใกล้ชิด มีพระอารมณ์ขันและมีพระราชปฏิภาณเฉียบแหลมว่า่องไว้ในเวลารับสั่งโต้ตอบ เป็นที่น่าชื่นชมอย่างยิ่ง

นอกจากพระคุณลักษณะอันน่าชื่นชมดังกล่าว ยังทรงใฝ่รู้ในศิลปวัฒนธรรมและวิทยาการต่างๆ ทั้งของไทยและสากล เป็นต้นว่า โปรดทรงดนตรี โปรดการอ่านหนังสือและติดตามข่าวสารทั้งภายในและภายนอกประเทศ ทรงแสวงหาวิธีพัฒนาคุณภาพของประชาชนด้วยพระราชดำริในทางริเริ่มสร้างสรรค์ ให้เหมาะแก่ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวไทย

๒. คุณลักษณะส่วนครอบครัว

ในฐานะสมเด็จพระบรมราชินีนาถ

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเป็นพระอัครนารีคู่พระราชหฤทัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโดยแท้ โดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวสนองพระเดชพระคุณตลอดเวลา เช่น ในคราวเสด็จแปรพระราชฐานในแต่ละภาค เพื่อทรงเยี่ยมราษฎรและบำเพ็ญพระราชกรณียกิจด้านพัฒนาชนบท แม้จะเป็นถิ่นทุรกันดารเพียงใดก็ตาม ถึงจะเป็นระยะทางไกลที่รถยนต์พระที่นั่งเข้าไปไม่ถึง สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถก็ทรงพระดำเนินตามเสด็จ โดยมีได้ทรงย่อท้อแต่ประการใด แม้ในสมรภูมิชายแดนซึ่งมีภัยอันตรายรอบด้าน พระองค์ได้โดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวด้วยพระราชหฤทัยกล้าหาญ ไปเยี่ยมทวยหาญซึ่งกำลังต่อสู้กับข้าศึก ทรงมุ่งแต่จะช่วยชีวิต บำรุงขวัญทวยหาญของชาติ ทรงพระกรุณาช่วยพยาบาลผู้ที่ได้รับบาดเจ็บจากการต่อสู้กับข้าศึกในสนามรบ เหตุการณ์ครั้งประชาชนของประเทศเพื่อนบ้านหนีภัยสงครามกลางเมืองเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิ์ในแดนไทย เมื่อความทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทก็รีบเสด็จพระราชดำเนิน พร้อมด้วยข้าราชการผู้ใกล้ชิดไปเยี่ยมเขาเหล่านั้นโดยด่วน มีพระราชเสาวนีย์ให้จัดที่อยู่ที่พักพอให้เหล่าผู้หนีภัยเข้ามาพึ่งพระบารมีได้ปลอดภัย

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเคารพเทิดทูนพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอย่างยิ่ง พระราชกิจใด ๆ ที่ทรงปฏิบัตินั้นก็เพื่อสนองพระเดชพระคุณตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสิ้น ดังพระราชดำรัส ณ ศาลาดุสิดาลัย เมื่อวันที่ ๑๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๔ ขอเชิญมาดონหนึ่งดังนี้

“... ก็ได้พระบารมีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงดูแลสั่งสอนมาตลอดว่าสิ่งใดควรทำไม่ควรทำบ้าง ทรงสอนให้ข้าพเจ้ารู้จักว่า การที่จะเป็นพระราชินีของไทยจะต้องวางตนอย่างไรบ้างและมีหน้าที่อย่างไรบ้าง...”

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงไว้วางพระราชหฤทัยในพระปรีชาสามารถของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จึงได้มีพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ในระหว่างที่เสด็จออกทรงพระผนวช ในปี พ.ศ. ๒๕๔๙ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงสนองพระราชประสงค์ได้อย่างสมบูรณ์ บ้านเมืองมีความสงบสุข และได้ทรงลงพระนามาภิไธยไว้ในกฎหมายสำคัญหลายฉบับ

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ โดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปเยือนต่างประเทศหลายสิบประเทศ ทุกครั้งทรงปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระบรมราชินีอย่างสมบูรณ์ เสด็จอยู่เคียงข้างพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตลอดเวลา เป็นที่ประทับใจของชาวต่างประเทศทั่วโลก และเป็นที่เชิดทูนว่า ทั้งสองพระองค์เป็นพระมหากษัตริย์และพระบรมราชินีในอุดมคติโดยแท้

ในฐานะสมเด็จพระราชมารดา

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเล็งดูอบรมสั่งสอนพระราชโอรสและพระราชธิดาให้เจริญพระวัยด้วยดี ทรงสอนหนังสือและความรู้พื้นฐานเบื้องต้นด้วยพระองค์เอง ตามความถนัดและความสนพระทัยของสมเด็จพระเจ้าลูกเธอแต่ละพระองค์ ขอเชิญพระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เรื่อง สมเด็จพระแม่กับการศึกษา มาตอนหนึ่ง ดังนี้

“สมเด็จพระแม่ทรงเป็นครูคนแรกของข้าพเจ้า ท่านทรงสอนภาษาไทยโดยการให้อ่านวรรณคดีและท่องกลอนตอนที่เพราะๆ ท่านจะเลือกหนังสือดีๆ สนุกๆ มาเล่าให้พวกเราฟังเสมอ ข้าพเจ้าโชคดีที่มีทั้งพ่อและแม่เป็นแนวทางให้ยึดถือได้อย่างน่าภูมิใจ...”

ความยากลำบากในฐานะสมเด็จพระบรมราชชนนีคงจะมีมากกว่าพ่อแม่ทั่วไป
ดังที่พระราชทานสัมภาษณ์ของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร
ตอนหนึ่งว่า

“... คือสมัยก่อน การเป็นลูกพระเจ้าแผ่นดินมี พ่อแม่ก็พยายามอบรม
แล้ว... พระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระเจ้า ก็ต้องต่อสู้เกี่ยวกับการที่คนอื่นรอบข้างคาบใจ หรือ
ชี้แนะให้เสียหายได้ เพื่อประโยชน์ของคนบางคน พระองค์ท่านต้องทรงต่อสู้มากกว่า
มีความลำบากในการทำหน้าที่เป็นพ่อแม่มากกว่า...”

การส่งเสริมสถานภาพสตรีในด้านครอบครัวนั้น จะเห็นได้จากการที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงส่งเสริมพระราชธิดาทุกพระองค์ให้ได้มีการ
ศึกษาสูง โดยมีได้ทรงคิดว่าเป็นสตรีไม่ควรหรือไม่ต้องเล่าเรียนก็ได้ ดังที่พ่อแม่
ผู้ปกครองบางคนยังคิดดั่งนั้นอยู่

นอกจากทรงอบรมเลี้ยงดูพระราชโอรสพระราชธิดาให้ทรงเจริญด้วยศีลธรรม
และคุณธรรม มีการศึกษาเล่าเรียนด้วยดีแล้ว ยังทรงสอนในเรื่องคำนิยมและ
ความคิดเห็นที่ต่างอีกหลายอย่างหลายประการ เช่น ทรงสอนให้มีความอดทน
ฝึกให้มีวินัยในตนเอง และให้ทรงรู้จักความรับผิดชอบ รู้จักตัดสินใจด้วยตนเองได้
ทรงสอนให้อยู่ง่าย กินง่าย ถูกต้องตามหลักโภชนาการ ทรงรับฟังความคิดเห็นอย่าง

ทรงสอนหนังสือและหาความรู้พื้นฐานเบื้องต้น
ด้วยพระองค์เอง

มีเหตุผลของพระราชโอรสพระราชธิดา และในบางขณะจะทรงแสดงให้เห็นว่า กิริยามารยาทที่ไม่ควรปฏิบัตินั้นเป็นอย่างไร ดังพระราชนิพนธ์ของ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเล่าไว้ว่า

“... เสด็จมาอาละวาดให้คุณข้าพเจ้าเงงตะลึง และก็ทรงถามว่า แบบนี้ดีหรือไม่ ถ้าเห็นว่าไม่ดีก็ไม่ควรทำ ข้อนี้ได้ผล เพราะได้ขึ้นมาข้าพเจ้าไม่เคยอาละวาด เออะหรือกระแทกกระทั้นอะไรเลย ไม่ว่าอะไรจะโกรธแค่ไหน...”

ทรงสอนให้ใช้ถ้อยคำสุภาพทั้งในการพูดและการเขียน ทรงสอนให้รักพี่รักน้อง และรักประชาชน ให้พร้อมเสมอที่จะช่วยเหลือพี่น้องร่วมชาติผู้ด้อยโอกาส และภูมิใจในการกระทำนั้น

พระปรีชาสามารถในการเลี้ยงดูพระราชโอรสและพระราชธิดาของพระองค์ เป็นที่ประจักษ์ว่า พระราชโอรสธิดาทั้งสี่พระองค์ทรงปฏิบัติตามคำสอน ทรงประกอบพระราชกรณียกิจต่างๆ แทนสมเด็จพระบรมชนกนาถพระราชชนนี เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนได้อย่างดีงาม เป็นที่ซาบซึ้งแก่ประชาชนทั้งในประเทศและต่างประเทศตลอดมา

๓. คุณลักษณะการมีส่วนร่วมในสังคม

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงพระราชวิริยะอุตสาหะ ประกอบพระราชกรณียกิจเพื่อประโยชน์สุขของสังคมไว้หลายข้อหลายประการ เหลือที่จะพรรณนาได้หมดสิ้น เช่น การฟื้นฟูพัฒนาศิลปวัฒนธรรมไทย การก่อตั้งมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ และมูลนิธิสายใจไทยฯ การช่วยเหลือผู้เจ็บป่วย เด็กยากจน เด็กกำพร้า การอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม มีทั้งป่าไม้ ดินน้ำลำธาร และพันธุ์สัตว์ที่หายาก การปลูกฝังคุณธรรมแก่ประชาชนเพื่อพัฒนาจิตใจ และโดยเฉพาะการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์โดยมิได้เลือกกว่าชาติใด เพศใด หรือวัยใด

ทรงพัฒนาและส่งเสริมสถานภาพสตรีอย่างได้ผลดีทั้งในด้านคุณภาพชีวิต ความเป็นอยู่ของสตรีไทยมาโดยตลอด ด้วยมีพระราชเจตนาให้สตรีเป็นอีกแรงหนึ่ง ที่ช่วยแบ่งเบาภาระทางเศรษฐกิจของครอบครัว รู้จักใช้ความสามารถที่มีอยู่ให้เป็นประโยชน์ต่อครอบครัวและสังคม พึ่งพาตนเองได้ ทรงยกระดับสถานภาพสตรีให้สูงขึ้น ทรงยกย่องสนับสนุนสตรีผู้มีความดีงามในการบำเพ็ญประโยชน์แก่สังคม ให้มีกำลังใจในการปฏิบัติงานให้ดียิ่งขึ้น เช่น ทรงรับสภาสตรีแห่งชาติ และสมาคม

ทรงช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์โดยมิได้เลือกเพศใด หรือวัยใด

บัณฑิตสตรีทางกฎหมาย ไว้ในพระบรมราชินูปถัมภ์ มีพระราโชวาทแนะนำแนวทางในการปฏิบัติงานอยู่เนืองๆ ดังพระราชดำรัสในพิธีเปิดการประชุมใหญ่สามัญประจำปี ๒๕๓๐ ครั้งที่ ๑๙ ของสภาสตรีแห่งชาติในพระบรมราชินูปถัมภ์ ณ หอประชุมมนังคศิลา วันศุกร์ที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๓๐ ความตอนหนึ่งว่า

“ข้าพเจ้าสนใจและติดตามการทำงานของสภาสตรีแห่งชาติมาเป็นเวลานานแล้ว รู้สึกยินดีที่เรามีศูนย์รวมของสตรีผู้ทำงานเพื่อชาติ เป็นโอกาสให้แต่ละองค์กรได้มาพบปะปรึกษาหารือกัน เพื่อจะได้วางแผนงานในการปฏิบัติงานให้สอดคล้องต้องกัน ช่วยเหลือและส่งเสริมซึ่งกันและกัน อันจะทำให้เกิดผลประโยชน์เป็นทวีคูณแก่ส่วนรวม

ในการรวมตัวกันเพื่อทำงานต่างๆ นั้น ย่อมจะมีปัญหาเกิดขึ้นบ้าง แต่ปัญหาใดๆ ก็ย่อมขจัดเสียได้โดยอาศัยความสามัคคีเป็นคุณธรรม ที่จะร้อยรัดให้ทุกคนเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ขอเพียงให้แต่ละคนไม่ยึดถือ “อัตตา” ถือตัวตนของผู้หนึ่งผู้ใดเป็นส่วนใหญ่นั้น

อีกอย่างหนึ่งก็คือ มักมีผู้ตั้งข้อสังเกตว่า สตรีรวมตัวกันทำงานได้ยากกว่าบุรุษ ข้าพเจ้าจึงอยากให้สภาสตรีแห่งชาติเป็นตัวอย่างอันดีที่จะแก้ไขความเชื่อนี้โดยยึดเอาเนื้อแท้แห่งคุณลักษณะของสตรีไทยนั่นเอง มาเป็นเครื่องป้องกันและแก้ไขปัญหา สิ่งนั้นคือความนุ่มนวล อ่อนโยน ความอดทน อดกลั้น และในบางเวลาก็คือความเข้มแข็ง เด็ดขาด ยิ่งยงเดียวกับบุพการีของเราในประวัติศาสตร์

ในโอกาสที่ผู้แทนองค์กรสตรีต่าง ๆ มาร่วมประชุมกันเป็นจำนวนมากในวันนี้ ข้าพเจ้าขออวยพรให้ท่านทั้งหลาย และสมาชิกขององค์กรทุกองค์กร มีสุขภาพร่างกายอันแข็งแรงสมบูรณ์ พร้อมทั้งจะปฏิบัติงานเพื่อประเทศชาติ และขอให้ทุกท่านเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงานส่วนตน ตลอดจนประสบความสำเร็จ ในชีวิตครอบครัว เพื่อจะได้มีจิตใจอันผ่องแผ้ว และมีกำลังใจยึดมั่นในปณิธาน ที่จะเสียสละเพื่อส่วนรวมตลอดไป”

พระองค์ทรงพระราชดำริให้สตรีในชนบทหารายได้เพิ่มในเวลาว่างจากการทำไร่ นา อันเป็นอาชีพหลักของครอบครัว ช่วยให้สตรีและสมาชิกในครอบครัว ไม่ต้องจากบ้านไปทำงานในเมือง จึงทรงฟื้นฟูสนับสนุนการทำศิลปหัตถกรรมที่เคยผลิตใช้เองในครอบครัวมาแต่เก่าก่อน โดยใช้วัตถุดิบในท้องถิ่น เช่น การทอผ้าไหม ผ้าฝ้าย และเครื่องใช้ในครัวเรือน ฯลฯ โปรดหาวิธีให้ทำเป็นจำนวนมากด้วยฝีมือ ประณีตงดงามออกจำหน่ายเป็นสินค้า นอกจากทรงส่งเสริมให้สตรีทำงานศิลปหัตถกรรมดังกล่าวแล้ว ยังทรงติดตามผลงานของชาวบ้านด้วยพระองค์เอง เมื่อทรงเห็นว่าผลิตภัณฑ์ของชาวบ้านได้ผลดีมีคุณภาพ ฝีมืองดงามสมพระราชประสงค์ จึงทรงช่วยหาตลาดสำหรับจำหน่ายผลิตผลเหล่านั้น ทำให้สตรีชาวไร่ชาวนาผู้ขาดแคลนมีรายได้เพิ่มพูนขึ้น ช่วยจุนเจือครอบครัวได้ บ้างก็มีเงินไปไถ่ถอนที่ดิน จากที่จำนองไว้ บ้างก็ไปซื้อปุ๋ยและเมล็ดพันธุ์ต่างๆ มาปลูกไว้กินไว้ขาย ทำให้สตรีในชนบทมีชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น มีความสำคัญต่อครอบครัวและสังคมเพิ่มมากขึ้นกว่าแต่ก่อน

จะเห็นว่าสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ ทรงเป็นสตรีแบบอย่างอันงดงามอย่างยิ่งของชาวไทย ชาวต่างประเทศต่างแซ่ซ้องสรรเสริญเทิดพระเกียรติคุณ ที่ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจเพื่อส่วนรวมตลอดมา พระเกียรติคุณของพระองค์แผ่ไพศาลไปไกล ได้มีสถาบันวิชาการ มหาวิทยาลัย และองค์กรต่างประเทศหลายแห่ง ถวายรางวัลพระเกียรติคุณต่างๆ เป็นจำนวนมาก เช่น องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติได้ทูลเกล้าฯ ถวายเหรียญเชเรส เป็นต้น

เนื่องในมหาสุกมลสมัยที่สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ ทรงเจริญพระชนมายุ ๖๐ พรรษา ณ วันที่ ๑๒ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๕ รัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งมีนายอานันท์ ปันยารชุน เป็นนายกรัฐมนตรี ได้มีมติเป็นเอกฉันท์กำหนดให้ปีพุทธศักราช ๒๕๓๕ เป็น “ปีสตรีไทย” เป็น

อนุสรณ์ให้รำลึกถึงพระเกียรติคุณอันล้ำเลิศ รัฐบาลได้จัดพิธีเฉลิมพระเกียรติ ซึ่ง สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงพระกรุณาเสด็จพระราชดำเนินมา ทรงเป็นประธานในพิธีเปิด“ปีสตรีไทย” ณ ทำเนียบรัฐบาล เมื่อวันที่ ๒๙ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๓๕ ในโอกาสนี้คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ และกระทรวงมหาดไทย ได้จัดงานและกิจกรรมหลากหลาย ในทุกจังหวัด ทั่วราชอาณาจักรด้วย

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเป็นผู้นำสตรีไทยให้ปฏิบัติ ความดีงาม บำเพ็ญประโยชน์ต่อครอบครัว สังคม และบ้านเมือง ทรงเมตตาช่วยเหลือ ช่วยเหลือราษฎรผู้ด้อยโอกาส ทรงเป็นสมเด็จพระบรมราชินีนาถในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ เป็นพระบรมราชชนนี สดุดะประเสริฐของพระราชโอรสพระราชธิดา และทรงเป็นประจักษ์พระแม่เจ้าของ ชาวไทย พสกนิกรจึงต่างจงรักภักดี เทิดทูนพระองค์ไว้เหนือเศียรเกล้า

บทที่ ๘

พระราชกรณียกิจด้านสังคมสงเคราะห์

นับตั้งแต่ชาติไทยของเราได้มาตั้งหลักปักฐานเป็นปึกแผ่นอยู่ในดินแดนปัจจุบันนี้ เป็นเวลากว่า ๗๐๐ ปีมาแล้ว ประเทศไทยได้อยู่รอดปลอดภัยตลอดมา แม้จะมีวิกฤตการณ์ทางการเมืองหรือทางเศรษฐกิจ หรือมีเรื่องขัดแย้งทางความคิดเห็นกันอยู่บ้าง แต่ก็ผ่านพ้นอุปสรรคต่างๆ มาได้ทุกครั้ง เพราะพระราชประเพณีแห่งพระมหากษัตริย์ไทยแต่โบราณกาลหลายร้อยปี กำหนดไว้ว่า ต้องมีพระคุณลักษณะของมหาธรรมิกราช คือ ทรงทศพิธราชธรรมและจักรวรรดิวัตรอย่างสมบูรณ์ ถึงคราวที่มีข้าศึกุกรณบ้านเมือง พระมหากษัตริย์ย่อมทรงเอาพระองค์ออกหน้านำทัพต่อสู้ป้องกันประชาชน พระราชอาณาจักร และเอกราชของบ้านเมือง ให้คงอยู่ได้ ปัจจุบันไทยมีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เป็นพระประมุขผู้ทรงเพียบพร้อมด้วยพระคุณธรรมแห่งสมเด็จพระมหาธรรมิกราชเจ้าทุกประการ ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจ เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม โดยแท้ตลอดกาล ด้วยน้ำพระราชหฤทัยเมตตา กรุณาต่ออาณาประชาราษฎร์ ทรงพระปรีชาสามารถบรรเทาความทุกข์ร้อนของพสกนิกร ทั้งยังระงับยับยั้งเหตุวิกฤติให้กลับเป็นปกติได้เสมอมา ชาวไทยทั้งหลาย

ต่างยึดมั่นในสถาบันพระมหากษัตริย์ พร้อมทั้งจะปฏิบัติตามพระบรมราโชวาทและพระราชดำริ มีศรัทธาเชื่อมั่นว่า พระองค์จะทรงทำให้สังคมไทยเจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้น และคงความเป็นชาติอยู่ตลอดไปชั่ววันรัตนกาล

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงมีสายพระเนตรกว้างไกล ทรงพระปรีชาสามารถปฏิบัติพระราชกรณียกิจ และพระราชภารกิจ เพื่อประโยชน์สุขของชาวไทยและบ้านเมืองของไทย ด้วยพระราชหฤทัยเปี่ยมด้วยพระเมตตาคุณและพระกรุณาคุณ ทรงสนับสนุนปฏิบัติตามพระบรมราโชบายและพระราชดำริ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวผู้ทรงคุณอันประเสริฐ ทรงเป็นนักพัฒนาและนักสังคมสงเคราะห์ผู้รอบคอบ และทรงเป็นนักคิดผู้เล็งเห็นการณ์ไกลทุกกรณีที่ทรงปฏิบัติ

งานด้านสังคมสงเคราะห์นั้น เป็นงานที่ต้องทำด้วยบริสุทธิ์ใจ ด้วยใจเมตตา กรุณา ต้องเสียสละทั้งเวลา ทั้งกำลังกายใจ กำลังทรัพย์ และความคิด เพราะงานสังคมสงเคราะห์มีมากมายใหญ่น้อยเหลือจะคณานับ ทำอย่างไรทำเท่าใดนานเพียงใดก็ไม่เสร็จสิ้น แต่กระนั้นสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ก็มีได้ทรงทอดย ระยะเวลายาวนานกว่าสี่สิบปีที่ทรงรับสถาปนาเป็นสมเด็จพระบรมราชินี พระองค์ได้ทรงพระราชวิริยะอุตสาหะอย่างยิ่ง ในการบำเพ็ญพระราชกรณียกิจด้านสังคมสงเคราะห์ทุกรูปแบบและทุกวิถีทาง

ในการเสด็จพระราชดำเนินเปิดงานบำเพ็ญประโยชน์ ณ ศาลาไคเซ็คชนม์ กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ ๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๑ ได้มีพระราชดำรัสตอนหนึ่งไว้ว่า

“การบำเพ็ญประโยชน์ที่แท้จริงคือการทำหน้าที่เพื่อประโยชน์ของหน้าที่ ทำเพื่อมุ่งผลของงาน ทำด้วยจิตใจหวังดีต่อมนุษยโลก ทำโดยไม่คิดว่าผลประโยชน์นั้นจะมาสู่ตัวเรา ทำเพื่อประโยชน์ของหน้าที่และเพื่อผู้อื่น ไม่หวังเกรงหรือมีความสะเทือนใจต่อความเข้าใจผิด ต่อกำหนดินทาหรือการสรรเสริญเยินยอ ทำทุกอย่างโดยไม่คำนึงถึงประโยชน์ส่วนตัว ไม่หวังในลาภยศ ทำดูการปิดทองหลังพระ”

พระราชดำรัสนี้แสดงถึงแนวพระราชดำริ ในการบำเพ็ญพระราชกรณียกิจด้านสังคมสงเคราะห์อย่างชัดเจน และทรงถือเป็นหลักปฏิบัติตลอดมาด้วย

จากการเสด็จแปรพระราชฐานไปยังภูมิภาคต่างๆ ของประเทศไทย และจากการโดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเยี่ยมราษฎรในท้องถิ่นชนบท ได้ทรงพบว่า ปัญหาของราษฎรในชนบทคือความยากจน โรคภัยไข้เจ็บ และความไม่รู้ ไม่เข้าใจในการแก้ปัญหาความเป็นอยู่ของตนเอง เพราะด้อยการศึกษา จึงทรงเพียร

พยายามแก้ปัญหาของราษฎรด้วยการสงเคราะห์ที่ทรงคุณค่ายิ่ง คือ นอกจากสงเคราะห์ให้พ้นความทุกข์ยากเฉพาะหน้าแล้ว ยังได้ทรงวางแผนระยะยาว เพื่อให้ราษฎรเหล่านั้นได้หลุดพ้นจากความทุกข์ สามารถช่วยตัวเอง ครอบครัวและสังคม ให้ได้มีชีวิตอยู่ดีมีสุขอย่างถาวรต่อไปในอนาคต

ในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้านั้น เมื่อทรงได้รับสถาปนาเป็นสมเด็จพระบรมราชาธิบดีแล้ว ทุกครั้งที่เกิดภัยพิบัติ ภัยแล้ง หรืออุทกภัย ราษฎรได้รับความเดือดร้อนลำบาก ทันทีที่ทราบดีว่าราษฎรกำลังเดือดร้อนอยู่ พระองค์ได้สนองพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าโดยพระราชทานพระราชทรัพย์และเครื่องอุปโภคบริโภค ให้หน่วยราชการที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการบรรเทาทุกข์ มีกรมประชาสงเคราะห์ เป็นต้น นำข้าวของเงินทองไปแจกจ่ายแก่ผู้ที่ประสบภัยโดยด่วน ในคราวเสด็จแปรพระราชฐานไปยังภูมิภาคต่างๆ หรือโดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเยี่ยมราษฎรในท้องถิ่น จะพระราชทานอาหาร เครื่องนุ่งห่มและยารักษาโรคด้วยพระองค์เอง มีคณะแพทย์โดยเสด็จดูแลตรวจอาการเจ็บป่วยของราษฎรสนองพระราชประสงค์ นอกจากจะพระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์แล้ว ยังได้ทรงชักชวนผู้มีฐานะดีช่วยบริจาคสิ่งของหรือทรัพย์สินช่วยเหลือผู้ยากจนโดยผ่านมูลนิธิและสมาคมสงเคราะห์ต่างๆ ด้วย

ในการบรรเทาความทุกข์ยากของราษฎรนั้น ทรงรับฟังเรื่องราวความทุกข์ยากของราษฎรจากคำกราบบังคมทูลร้องทุกข์ ด้วยความสนพระราชหฤทัย พระราชทานเวลาให้แก่ราษฎรที่มากราบทูลความทุกข์ยากต่าง ๆ อย่างที่อาจจะกล่าวได้ว่าไม่มีกำหนดเวลา ไม่ว่าจะเป็นคำ ฟันตกหรือแคะรื้อน ไม่ว่าจะเป็นทรงเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้าเพียงใด ในการรับฟังนั้นก็ทรงบันทึกไว้ และที่พระราชทานความช่วยเหลือเป็นรายบุคคลในแต่ละเรื่องโดยเฉพาะก็มี เพื่อให้การสงเคราะห์เป็นไปอย่างถูกต้องแท้จริง

นอกจากจะพระราชทานความช่วยเหลือในระหว่างเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมเป็นการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าแล้ว ได้ทรงพระราชดำริการแก้ไขระยะยาวต่อมาอีกหลายประการ ทั้งในด้านการป้องกันและแก้ไขโรคภัยไข้เจ็บ และการฝึกวิชาชีพเพื่อหารายได้เสริม

ราษฎรในชนบทเมื่อเจ็บป่วย ไม่มีความรู้เรื่องการป้องกันแก้ไข ขาดแคลนทั้งหมอและยา เวลาเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎร จะโปรดให้มีหน่วยแพทย์พระราชทานหรือแพทย์หลวงออกตรวจรักษาและให้ยาด้วย รายใดที่มีอาการหนัก และต้องใช้เวลารักษานาน ก็จะโปรดรับไว้ในพระราชานุเคราะห์ และส่งให้เข้ารักษา ณ โรงพยาบาลต่าง ๆ ทรงเข้าพระทัยดีว่า ราษฎรที่เจ็บป่วยและได้รับพระมหา

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้แพทย์
ตรวจอาการราษฎรที่เจ็บป่วย

ทรงพระกรุณาให้แพทย์ตรวจอาการและรับเป็นคนไข้ในพระราชานุเคราะห์

กรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ ให้เข้ารับรักษาพยาบาลในโรงพยาบาลนั้น ย่อมขลาดกลัวและ
ว่าแห้ว จึงโปรดให้มีอาสาสมัครหรือข้าราชการบริพารไปเยี่ยมไข้ตามโรงพยาบาล ทรง
ติดตามอาการ พระราชทานข้อคิดเป็นแนวทางแก่อสาสมัครที่ไปเยี่ยมไข้ว่า ขอให้
ถือว่าคนไข้เป็นญาติของตัวเอง อย่าคิดว่าเป็นเพียงชาวบ้าน พระมหากรุณาธิคุณ
ในด้านความอบอุ่นใจนี้ นอกจากจะได้เห็นจากสายพระเนตร พระสุรเสียงที่ทรง
ซักถามราษฎร และพระราชดำริในการช่วยเหลือแล้ว ได้เคยพระราชทานแม้กระทั่ง
แถบบันทึกเสียงบันทึกพระสุรเสียงเยี่ยมราษฎรที่เจ็บป่วยในโรงพยาบาล คนชรา
และคนที่มีความทุกข์ นอกจากนั้นคนไข้ในพระราชานุเคราะห์ที่อยู่ในโรงพยาบาล
ขาดแคลนข้าวของเครื่องใช้ส่วนตัวที่จำเป็น ก็โปรดจัดหาให้ เมื่ออาการป่วยหาย
เป็นปกติดีแล้ว ก็โปรดช่วยเหลือให้เดินทางกลับภูมิลำเนาโดยเรียบร้อย

ในเรื่องของความไม่รู้เพราะด้อยการศึกษา ทำให้ไม่รู้วิธีรักษาสุขภาพอนามัย
ไม่รู้วิธีที่จะหารายได้มาจุนเจือครอบครัว นอกเหนือไปจากการทำไร่ทำนา เคยทำนา
ทำไร่อย่างไรก็ทำอย่างนั้นเพียงนั้น เมื่อดินฟ้าอากาศแปรปรวนทำให้เกิดปัญหาชีวิต

เสด็จพระราชดำเนินทรงเยี่ยมโรงเรียนแห่งหนึ่งในจังหวัดตาก

ความเป็นอยู่ การทำนาทำไร่ไม่ได้ผลราษฎรก็ยากจนลง ทรงเห็นว่าการศึกษาเป็น
สิ่งจำเป็นยิ่ง ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาในระบบหรือนอกระบบ ในเวลาเสด็จแปรพระ
ราชฐานไปในต่างจังหวัด มักโปรดเสด็จฯไปทรงสอนหนังสือพระราชทานแก่เด็ก
ชนบทด้วยพระองค์เอง เมื่อเสด็จฯเยี่ยมโรงเรียนใดในชนบทก็ทรงได้ถามครูถึงการ
เรียนการสอน ทรงทราบว่าขาดแคลนอุปกรณ์การเรียนสิ่งใดก็พระราชทานความ
ช่วยเหลือ ได้ทรงพบว่าคนในชนบทนั้น เมื่อเรียนหนังสือจบการเรียนภาคบังคับแล้ว
เด็กบางคนไม่มีหนังสือที่จะอ่านเพราะหาหนังสือยาก ในที่สุดก็ลืมตัวหนังสือ อ่าน
หนังสือไม่ออก ได้โปรดให้จัดตั้ง “ศาลารวมใจ” ขึ้นในหมู่บ้าน ศาลานี้เป็นทั้งสถาน
ที่ที่ชาวบ้านและเด็กๆ ได้มาพบปะสนทนากัน เกิดความสามัคคีในหมู่บ้าน
รวมทั้งเป็นห้องสมุด และห้องปฐมพยาบาลด้วย ใครมีเวลาว่างก็เข้ามาอ่านหนังสือ
คนที่อ่านหนังสือไม่ออกก็ดูรูปภาพซึ่งโปรดให้จัดทำสมุดภาพต่างๆ เพื่อเป็นความรู้
พระราชทานไว้ที่ศาลารวมใจ ใครเจ็บป่วยเล็กๆ น้อยๆ ก็มีอาสาสมัครประจำบ้าน
และมีหมอหมู่บ้านซึ่งโปรดให้อบรมฝึกการปฐมพยาบาลและรู้เรื่องการไช้ยา อยู่
ประจำศาลารวมใจนั้นด้วย

เด็กที่ยากจนแต่ขยันหมั่นเพียร จะได้รับพระราชทานทุนการศึกษา เด็กประเภทนี้มีอยู่ในชนบทเป็นจำนวนมาก เด็กที่อยู่ในพระราชานุเคราะห์เหล่านี้ มีตั้งแต่ระดับประถมศึกษาจนถึงอุดมศึกษา เด็กบางคนทรงฝากไว้ให้ข้าราชการบริพารดูแลในระหว่างศึกษาเล่าเรียน โดยพระราชทานค่าอาหารประจำวัน ค่าเล่าเรียน อุปกรณ์การเรียนและค่าเสื้อผ้า จนสำเร็จการศึกษาตามความสามารถของแต่ละคน นอกจากนี้ยังได้ทรงรับมูลนิธิช่วยเหลือเด็กนักเรียนที่ขาดแคลน ไว้ในพระบรมราชานุปถัมภ์ ทำให้การช่วยเหลือดำเนินไปอย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น

การฝึกอบรมให้ความรู้และการบรรเทาทุกข์อันเนื่องมาจากความยากจนนั้น ได้ทรงพบว่า ราษฎรในชนบทส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม เมื่อพืชนานาแล้วมีเวลาว่าง ปีใดทำนาทำไร่ไม่ได้ผลดีก็ไม่ว่าจะหารายได้มาจุนเจือครอบครัวได้อย่างไร เพียงพอ คนในชนบทจำนวนไม่น้อยต้องทิ้งบ้านเรือนไปหางานทำที่อื่น เช่น ไปทำงานก่อสร้างในกรุงเทพฯ ไปทำงานตามร้านอาหาร หรือไปเป็นแรงงานในต่างประเทศ ทำให้ครอบครัวในชนบทขาดความอบอุ่น เด็กและคนชราถูกทอดทิ้งอยู่ตามลำพัง การที่คนในชนบทต้องไปหางานทำที่อื่น ต้องดิ้นรนขวนขวายเพื่อความอยู่รอดด้วยวิธีการต่างๆ บางครั้งก่อให้เกิดปัญหาทางสังคม สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ จึงมีพระราชดำริที่จะให้ชาวนาชาวไร่มีอาชีพเสริมอยู่ที่บ้าน พระราชดำริข้อนี้ เกิดจากการโดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปเยี่ยมราษฎรในภาคอีสาน ทรงเห็นราษฎรที่มาเฝ้าฯรับเสด็จजू่งผ้าไหมลวดลายสวยงาม และเมื่อทรงซักถามก็ได้รับความว่า เป็นผ้าไหมที่ราษฎรทอใช้เองในครัวเรือน จึงได้มีพระราชดำริโครงการศิลปาชีพขึ้น โครงการนี้สนับสนุนให้คนในชนบทได้มีโอกาสแสดงฝีมือและความสามารถในการงานศิลปหัตถกรรม ตามแบบที่เคยทำมาในท้องถิ่นของตน ได้ทรงวางระบบและวิธีดำเนินงานตั้งแต่ต้นจนจบ เริ่มตั้งแต่ทรงฟื้นฟูศิลปะพื้นบ้านเหล่านี้ และให้มีการฝึกฝนโดยใช้วัสดุพื้นบ้านที่มีอยู่ในท้องถิ่นนั้นๆ มาประดิษฐ์ ที่ใดที่ไม่มีวัสดุพื้นบ้านหรือราษฎรขาดแคลนทุนทรัพย์ที่จะทำงาน ก็พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ให้เป็นทุน โปรดให้ชาวบ้านผู้ชำนาญงานฝีมือนั้นๆ ถ่ายทอดความรู้แก่เพื่อนบ้าน ผู้ที่มีฝีมืออยู่แล้วก็พระราชทานตัวอย่างของโบราณไปให้ทำ เมื่อทำได้แล้วก็ทรงรับซื้อไว้ ต่อมาได้ทรงหาแหล่งจำหน่ายให้ด้วย เพราะทรงตระหนักดีว่า ลำพังราษฎรในชนบทคงจะหาตลาดจำหน่ายงานฝีมือเองได้ยาก

โครงการศิลปาชีพได้ประสบผลสำเร็จเป็นอย่างดียิ่ง ราษฎรชาวไร่ชาวนาได้มีความรู้ความสามารถ มีฝีมือในการผลิตศิลปหัตถกรรมได้งดงามอย่างคาดไม่ถึง ช่วย

ให้ความเป็นอยู่ดีขึ้น ได้ทำงานอยู่ในภูมิลำเนาของตนพร้อมด้วยครอบครัวโดยไม่ต้องอพยพไปหากินในที่อื่น โครงการนี้ปัจจุบันได้ขยายเป็นมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพ ในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ นอกจากจะเป็นการฝึกอาชีพและมีรายได้แล้ว ยังมีผลดีในด้านฟื้นฟูและอนุรักษ์งานศิลปหัตถกรรมของท้องถิ่น ให้กลับฟื้นขึ้นมาเป็นสมบัติวัฒนธรรมอันมีค่าของชาติ มีฝีมือประณีตงดงาม มีเอกลักษณ์ของไทย

การให้ความรู้ทางสุขภาพพลานามัยหรือการสาธารณสุขพื้นฐาน ได้มีพระราชดำริให้มีโครงการหมอบ้านขึ้นดังที่ได้กล่าวมาแล้ว เวลาเสด็จแปรพระราชฐานไปประทับในภูมิภาคต่าง ๆ โปรดให้จัดฝึกอบรมวิชาสาธารณสุขพื้นฐานแก่คนในชนบท เพื่อให้มีความรู้ไปช่วยเหลือกันเองในหมู่บ้าน ได้ช่วยกันถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจที่จะรักษาสุขภาพอนามัยของตนเอง รู้ป้องกันโรคภัยไข้เจ็บและรู้รักษาพยาบาลเบื้องต้น การเสด็จเยี่ยมราษฎรในท้องถิ่น ได้โปรดเกล้าฯ ให้มีแพทย์โดยเสด็จออกไปตรวจรักษาพยาบาลราษฎรที่เจ็บป่วย ทั้งยังโปรดให้ติดตามดูแลคนไข้เป็นรายบุคคลด้วย

สภานายิกาสภาอากาศไทย

สภาอากาศเป็นองค์กรกุศลสาธารณะ จัดตั้งขึ้นเพื่อช่วยรักษาพยาบาลผู้ที่ป่วยไข้และบาดเจ็บ ทั้งในยามสงคราม และยามสงบ ตลอดจนบรรเทาทุกข์ผู้ที่ประสบภัย โดยไม่เลือกว่าจะมีเชื้อชาติ สัญชาติ หรือศาสนาใด หรือมีความคิดศรัทธาลัทธิการเมืองใด สภาอากาศไทยเกิดขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๖ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงดำรงตำแหน่งสภานายิกาสภาอากาศไทย สืบต่อจากสมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๙

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงเพียรพยายามที่จะให้สภาอากาศไทยดำเนินงานสำเร็จตามวัตถุประสงค์ ได้ทรงอุทิศพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ให้แก่สภาอากาศไทย ทรงชักชวนผู้มีทรัพย์หรือศรัทธาในการกุศลสาธารณะ บริจาคทรัพย์ โลหิต หรือดวงตา ให้แก่สภาอากาศไทย เพื่อการศึกษาของแพทย์ พยาบาล และสงเคราะห์เพื่อนมนุษย์ที่ได้รับความเดือดร้อน ตลอดจนผู้ที่เจ็บป่วย งานสำคัญๆ ของสภาอากาศไทยได้แก่

โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ทำหน้าที่รักษาพยาบาลผู้บาดเจ็บ และป่วยไข้ และเป็นสถานที่ศึกษาของนิสิตแพทย์ด้วย

โรงพยาบาลสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ ทำหน้าที่รักษาพยาบาลผู้บาดเจ็บ และป่วยไข้

วิทยาลัยพยาบาลสภากาชาดไทย ทำหน้าที่จัดการศึกษาวิชาพยาบาล ระดับปริญญา และผู้ช่วยพยาบาล

โรงเรียนรังสีเทคนิค ทำหน้าที่จัดการศึกษา เพื่อส่งนักเรียนรังสีเทคนิค เข้าปฏิบัติงานในโรงพยาบาล

กองบรรเทาทุกข์ ทำหน้าที่สงเคราะห์ผู้ตกทุกข์ได้ยากในเหตุการณ์ สงคราม ภัยพิบัติ อัคคีภัย วาตภัย สอนการปฐมพยาบาลและฝึกเจ้าหน้าที่เพื่อการบรรเทาทุกข์ มีสถานีกาชาดและสาขาอยู่ตามจังหวัดต่างๆ หลายแห่ง

สถานเสาวภา หรือ กองวิทยาศาสตร์ ทำหน้าที่ วิจัย คิดค้น ตรวจทางวิทยาศาสตร์ ผลิตวัคซีนเซรุ่มป้องกันรักษาโรค และนำยาฉีดต่างๆ

กองยุวกาชาด มีหน้าที่ปลูกฝังคุณธรรมให้แก่เด็ก ให้มีน้ำใจเมตตา กรุณา และรู้จักรักษานามยของตนเอง

กองอาสาชาด มีหน้าที่อบรมอาสาสมัคร เพื่อช่วยเหลือด้านการบรรเทาทุกข์และกิจการสาธารณะต่าง ๆ

ศูนย์บริการโลหิตแห่งชาติ มีหน้าที่จัดหาโลหิตจากผู้บริจาค จ่ายให้ผู้ป่วย โรงพยาบาลต่างๆ และแยกส่วนประกอบของโลหิต เพื่อใช้รักษาโรคบางชนิด ในระยะเริ่มต้นการดำเนินงาน มีผู้บริจาคโลหิตไม่เพียงพอกับความต้องการ สภากาชาดไทยจึงได้บอกบุญเชิญชวนให้มีการบริจาคโลหิต สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ได้มีพระมหากรุณาพระราชทานเข็มที่ระลึกแก่ผู้บริจาคโลหิต เป็นกำลังใจด้วย ปัจจุบันศูนย์บริการโลหิตแห่งชาติ มีสาขาบริการโลหิตขึ้นตาม โรงพยาบาลต่างๆ ทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด ได้ช่วยเหลือผู้ป่วยให้พ้นจากอันตรายและรอดชีวิตได้จำนวนมาก

ศูนย์ดวงตา ทำหน้าที่รับบริจาคดวงตาจากผู้ทิสดวงตาเมื่อถึงแก่กรรม แล้วนำไปให้จักษุแพทย์ผ่าตัดเปลี่ยนกระจกตาให้ผู้ที่มีกระจกตาพิการ สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ ได้พระราชทานคำขวัญเนื่องในวันศูนย์ดวงตา สภากาชาดไทย ทุกปี เช่น คำขวัญ ปี ๒๕๒๘ พระราชทานว่า

อันมนุษย์แม้ร่าง	มิสลาย
ทวังสุข ณ สัมปราช	ภพหน้า
อย่าทวงอยู่เลยกาย	จึงดับ สุนัขเหี้ย
บริจาคดวงตาหล้า	จะซื้อสัการ

คำขวัญ ปี ๒๕๓๔ พระราชทานว่า

ขอจงอย่าตายเปล่าอย่างน่าเปื่อย
ไหลเรื่อยไปตามวงแห่งสงสาร
บริจาคดวงตามหาทาน
จะยืนนานในกุศลแห่งผลบุญ

ศูนย์เวชศาสตร์ฟื้นฟู ให้บริการด้านฟื้นฟูสมรรถภาพผู้พิการจากโรค หรือ
หลังจากการผ่าตัด

มูลนิธิสงเคราะห์เด็กของสภากาชาดไทย ทำหน้าที่เลี้ยงดูเด็กกำพร้าที่
ถูกทอดทิ้งในโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ และเด็กที่ถูกทอดทิ้งอยู่ในที่ต่างๆ แล้วมีผู้นำ
มามอบให้โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์

ในการหารายได้เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายของสภากาชาดไทย สมเด็จพระนางเจ้า
พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงพระราชดำริจัดงานกาชาดขึ้นเป็นงานประจำปี มีการออก
ร้านการแสดงกิจการของหน่วยงานต่างๆ มีการเก็บค่าผ่านประตูเพื่อเป็นรายได้ของ
สภากาชาดไทย ในระยะแรกๆ ได้เสด็จไปทรงเปิดงานกาชาด และเสด็จเยี่ยมร้าน
ต่างๆ ที่มาร่วมออกร้านด้วย ได้พระราชทานเข็มกาชาดสรรเสริญแก่ผู้บริจาคทรัพย์
ให้สภากาชาดไทย ยังความปิติยินดีแก่ผู้บริจาค และส่งเสริมให้มีผู้สนับสนุนกิจการ
ของสภากาชาดไทยมากยิ่งขึ้น รายได้จากการจัดงานกาชาดและจากผู้บริจาค ทำให้
สภากาชาดไทยดำเนินงานได้ตามวัตถุประสงค์ ปัจจุบันงานประจำปีของสภากาชาด
ได้รับความร่วมมือจากหน่วยราชการ จัดนิทรรศการ ออกร้านอาหารได้ ตลอดจน
สถานทูตประเทศต่างๆ ก็ได้ร่วมมือจัดงานจำหน่ายสินค้านานาชาติ เพื่อหารายได้
บำรุงสภากาชาดไทยด้วยอีกงานหนึ่ง

เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๓ เกิดสงครามในประเทศเวียดนาม เขมร และ ลาว
ประชาชนอพยพลี้ภัยเข้ามาอาศัยอยู่ตามชายแดนของประเทศไทย เช่น ที่จังหวัด
ปราจีนบุรี จันทบุรี และตราด เด็ก ผู้หญิง และคนชรา ซึ่งพลัดบ้านพลัดเมือง
เดินทางมาด้วยความยากลำบาก พวกเข็เจ็บป่วย ได้รับความทุกข์เขทนาค่างๆ

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ในฐานะที่ทรงดำรงตำแหน่งสถานายิกา สภาภาษาไทย และด้วยพระราชหฤทัยที่เป็นอันด้วยพระเมตตากรุณา ได้เสด็จฯ ไปทอดพระเนตรผู้ลี้ภัยด้วยพระองค์เองถึงชายแดน ได้พระราชทานอาหาร ยารักษา โรค เครื่องนุ่งห่ม ตลอดจนรักษาพยาบาลผู้ที่ตกทุกข์ได้ยากเหล่านั้น ได้มีการจัดตั้ง ศูนย์ปฏิบัติการเฉพาะกิจของกาชาด สำหรับให้ความช่วยเหลือผู้อพยพ รวมทั้ง ชาวไทยชายแดนที่ได้รับความเดือดร้อน พระราชกรณียกิจนี้เลื่องลือไปทั่วโลก องค์กรกุศลต่าง ๆ พากันสรรเสริญไปทั่ว

เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมเด็ก ๆ ที่ค่ายผู้อพยพลี้ภัยชาวกัมพูชา

พระราชกรณียกิจด้านสงเคราะห์คนพิการ

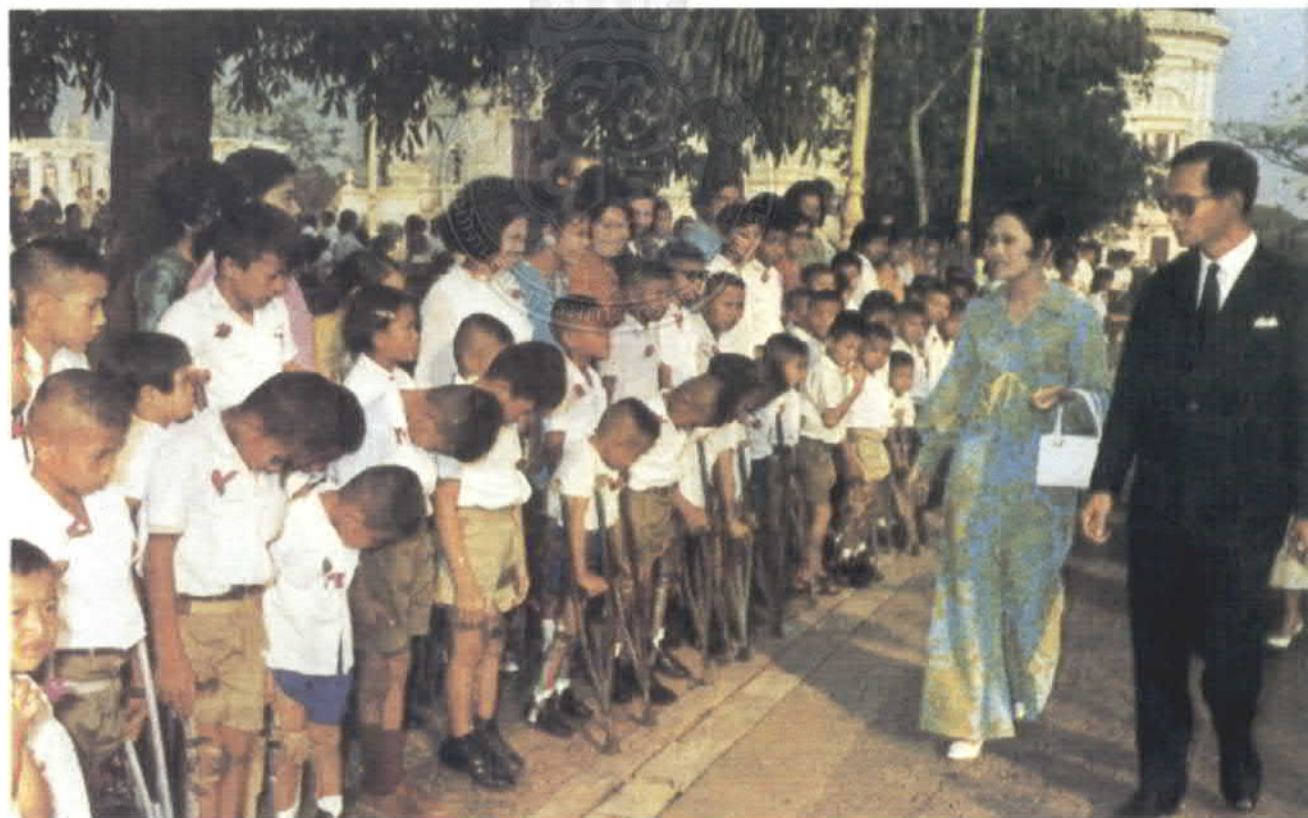
สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงพระเมตตากรุณาต่อคนพิการ เป็นอย่างยิ่ง ในเวลาที่เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรนั้น มักจะทรงพบ ราษฎรพิการมาเฝ้าฯ รับเสด็จอยู่ด้วยเสมอ พระองค์จะทรงรับราษฎรพิการเหล่านี้ไว้ในพระราชานุเคราะห์ หากเป็นเด็กหูหนวกหรือตาบอด จะทรงส่งไปเรียนหนังสือที่ โรงเรียนสอนคนหูหนวกหรือสอนคนตาบอดในจังหวัดต่าง ๆ หากเป็นเด็กที่แขนขา พิการ จะทรงส่งไปรับการรักษาสืบก่อน เมื่อเด็กได้รับการรักษาและได้รับพระราชทาน กายอุปกรณ์แล้ว เป็นต้นว่า เหล็กประกับขา ไม้ค้ำยัน รองเท้าพิเศษ จะส่งเข้าพัก และเรียนหนังสือที่ศูนย์บริการเด็กพิการ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี หากเป็นผู้ที่มีอายุเกินวัยเรียนแล้ว ทรงส่งไปฝึกอาชีพที่สถานฝึกอาชีพของสมาคมและ มูลนิธิต่าง ๆ โดยพระราชทานค่าใช้จ่ายสำหรับคนพิการตามที่หน่วยงานนั้น ๆ เรียกเก็บ

บางรายได้มาฝึกอาชีพที่มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ จนกลายเป็นสมาชิกผู้ที่มีมือเยี่ยมทางศิลปหัตถกรรม

ครั้งหนึ่ง ทรงทราบว่าคนพิการที่สถานสงเคราะห์คนพิการพระประแดง มีความสนใจจะฝึกอาชีพหัตถกรรม จึงทรงส่งครูไปสอนศิลปาชีพให้ ทรงเลือกการสานย่านลิเภา อันเป็นงานฝีมือที่ต้องใช้เวลามากแต่มิมีน้ำหนักเบา เหมาะแก่คนพิการทำ เพื่อจะได้ใช้เวลาให้เป็นประโยชน์อีกทั้งได้รับความเพลิดเพลินไปด้วย ซึ่งต่อมาปรากฏผลว่า คนพิการสานย่านลิเภาได้ละเอียดสวยงามเป็นพิเศษ

คนพิการบางประเภท เช่น สมอ่งพิการ หรือปัญญาอ่อน จนไม่สามารถสอนให้ช่วยเหลือตนเองได้ จะพระราชทานเงินจำนวนหนึ่งแก่ครอบครัว พร้อมทั้งทรงกำชับคนในครอบครัวให้มีเมตตาและเอาใจใส่ดูแลคนพิการนั้น ในฐานะที่เขาก็ก็นเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัว

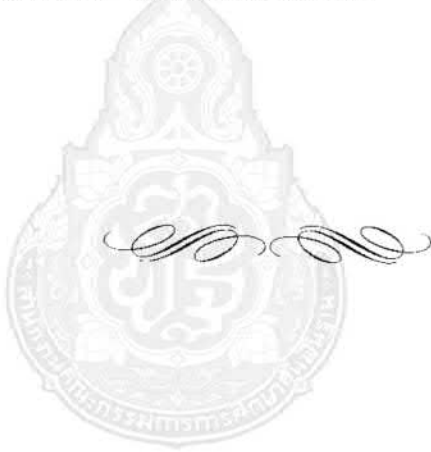
ในโอกาสขึ้นปีใหม่ของทุกปี สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเลี้ยงอาหารแก่คนพิการเป็นประจำ ระเบียบแรกๆ

เสด็จฯไปพระราชทานเลี้ยงอาหารแก่เด็กกำพร้า และเด็กพิการ

จัดเลี้ยงภายในสวนจิตรลดา ต่อมาได้ย้ายไปจัดที่สวนอัมพร ตลอดมาจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ยังพระราชทานอาหารไปเลี้ยงทหารพิการและบาดเจ็บ ที่โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้าอยู่เสมอ ในฤดูร้อนมีไอศกรีมพระราชทานเป็นพิเศษด้วย

พระราชกรณียกิจที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือทรงก่อตั้งมูลนิธิสายใจไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ขึ้น เพื่อสงเคราะห์ทหาร ตำรวจ และราษฎรอาสาสมัครที่บาดเจ็บ พิการหรือเสียชีวิต จากการสู้รบเพื่อป้องกันประเทศชาติ รวมทั้งครอบครัวของบุคคลเหล่านี้ด้วย ทรงพระกรุณาพระราชทานเงินทุนแรกเริ่ม และทรงมอบให้สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีเป็นประธานของมูลนิธินี้ต่อไป สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงรับมูลนิธิและสมาคมของคนพิการต่างๆ ไว้ในพระบรมราชินูปถัมภ์เป็นจำนวนมาก และยังได้พระราชทานความช่วยเหลือแก่มูลนิธิหรือสมาคมเหล่านี้ เป็นครั้งคราวอีกด้วย

บทที่ ๙

พระราชกรณียกิจด้านสิ่งแวดล้อม

คำว่า สิ่งแวดล้อม ได้บอกชัดเจนอยู่แล้วว่าเป็นสิ่งที่อยู่รอบๆ ตัวเรา ไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่อยู่ใกล้ๆ อย่างอากาศที่เราหายใจ น้ำที่เราดื่ม อาหารที่เรารับประทาน แผ่นดินที่เราอยู่อาศัย เสียงที่มากระทบโสตประสาท จนถึงสิ่งที่อยู่ไกลออกไปในวงกว้าง มีสัตว์ป่า ป่าไม้ แม่น้ำ ทะเล เป็นต้น จนกระทั่งถึงชั้นบรรยากาศที่ห่อหุ้มโลกอยู่ เหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งแวดล้อม ถ้าสิ่งเหล่านี้เสียหายหรือสูญสิ้นไป ก็ย่อมเป็นภัยอันตรายอย่างยิ่งต่อชีวิตมนุษย์และสรรพสัตว์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ปัจจุบันนี้ทั่วโลกเริ่มตระหนักถึงพิษภัยของการทำลายสิ่งแวดล้อม และทราบดีว่าสาเหตุนั้นเกิดจากความเห็นแก่ตัวและความชะล่าใจของมนุษย์ อันกำลังก่อให้เกิดมหันตภัยต่อมนุษยชาติและสิ่งมีชีวิตทั้งมวลในโลก มีการประชุมนานาชาติหลายครั้ง เพื่อหาข้อตกลงร่วมมือกันในการพิทักษ์โลกให้พ้นจากมหันตภัยนี้ แต่จนบัดนี้ก็ยังไม่เห็นผลสรุปที่ชัดเจนแน่นอนออกมา แม้ทุกชาติจะทราบดีถึงสาเหตุของปัญหา แต่กลับไม่มีชาติใดยอมรับว่าพร้อมจะแก้ไขสาเหตุเหล่านั้นทันที โลกทั้งโลกจึงตกอยู่ในความหวาดกลัวต่อไป รอคอยวันเวลาที่สิ่งแวดล้อมจะเป็นพิษภัยจนเกินกว่าที่มนุษย์จะทนทานได้ ซึ่งเมื่อถึงวันนั้น ก็อาจเป็นเวลาที่สายเกินไปเสียแล้ว สำหรับหาวิธีการและมาตรการใด ๆ มาแก้ไข

เป็นบุญกุศลของประชาชนชาวไทยยิ่งนัก ที่ได้มีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินีนาถผู้ทรงคุณอันประเสริฐ ทรงห่วงใยทุกข์สุขของประชาชน ทรงตระหนักถึงปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม และได้ทรงปฏิบัติพระองค์มาเป็นเวลาช้านานแล้ว เป็นแบบอย่างในการอนุรักษ์แก้ไขและพัฒนาสิ่งแวดล้อมให้คืนสภาพดีขึ้น เช่น ทรงปรับปรุงบริเวณสวนจิตรลดา ในพระราชวังดุสิต อันเป็นที่ประทับ มีอาณาบริเวณประมาณสี่ร้อยกว่าไร่ ให้งดงามร่มรื่นประดุจสวนรุกขชาติกลางเมืองหลวง มิไ้ยขึ้นต้นขนาดใหญ่ นานาพรรณปลูกอยู่มากมาย จนชิดขอบรั้วสวนจิตรลดาทุกด้าน เพราะทั้งสองพระองค์มีพระราชประสงค์ให้ไม้ขึ้นต้นเหล่านั้นช่วยดูดซับอากาศที่เป็นพิษต่อประชาชนผู้สัญจรผ่านไปมาด้วย

สวนจิตรลดาอันร่มรื่นด้วย
ไม้ยืนต้นและมีคูน้ำล้อมรอบ

พ.ศ. ๒๕๐๙ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ นิสิตคณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มาปลูกป่าสาธิตในสวนจิตรลดา ครั้งนั้นสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้ทรงร่วมปลูกป่าด้วย ที่มีพระราชดำริเช่นนี้ กล่าวได้ว่าทรงแสดงแบบอย่างของการปลูกป่าภายใน “บ้าน” ให้ประชาชนเห็นประโยชน์และเจริญรอยตามพระยุคลบาท หลังจากนั้นก็ได้ทรงปฏิบัติพระองค์เป็นแบบอย่างในการรักษาสีสิ่งแวดล้อมมาโดยตลอดดังกล่าวแล้ว ดังจะเห็นได้ว่า หากทรงมีโอกาสนี้จะมีพระราชดำรัสกับชนหมู่มาครั้งใด ก็มักจะทรงเตือนให้คนไทยดูแลรักษาความสะอาดของบ้านเมืองและสิ่งแวดล้อม เช่น ไม่ให้ทำลายต้นไม้ใหญ่ ไม่ให้ทิ้งสิ่งสกปรกและขยะมูลฝอยลงในแม่น้ำลำคลอง อันเป็นการทำลายน้ำให้เน่าเสีย ฯลฯ แต่ในเวลานั้น ภัยของการทำลายสิ่งแวดล้อมยังไม่เห็นชัดเจนเช่น

ทุกวันนี้ ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมจึงยังดำรงอยู่และทวีความรุนแรงขึ้นตามลำดับ นอกจากนั้นประชากรไทยยังเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ในขณะที่ป่าไม้ของเราถูกทำลายลงอย่างน่าใจหาย เพราะบุคคลที่เห็นแก่ตัวมากกว่าประโยชน์ของเพื่อนมนุษย์และบ้านเมือง การทำลายสิ่งแวดล้อมดังกล่าว ส่งผลให้เกิดปัญหาธรรมชาติแปรผันฟ้าไม่ตกต้องตามฤดูกาล แม้ประเทศไทยจะเป็นประเทศที่ตั้งอยู่ในเขตรมมรสุมพัดผ่าน น้ำน้ำฝน น้ำท่ามาตามฤดูกาล มากบ้างน้อยบ้าง คนไทยจึงมีน้ำกินน้ำใช้ทำไร่นาได้พืชผลพอเลี้ยงชีวิตได้ตลอดมา แต่ปัจจุบันกลับต้องเผชิญกับปัญหาภัยแล้งอยู่เนืองๆ หรือบางครั้งก็เกิดอุทกภัยในฤดูฝน อันเนื่องมาจากป่าไม้ของไทยลดน้อยลงไปเรื่อยๆ เพราะฝีมือมนุษย์เอง จนไม่สมดุลกับขนาดพื้นที่ของประเทศ ไม่สามารถจะช่วยดูดซับน้ำฝนไว้ได้เช่นแต่กาลก่อน

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้โดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ไปทรงเยี่ยมราษฎรทั่วพระราชอาณาจักรมาเป็นเวลากว่าสี่สิบปี ทำให้ทรงทราบถึงชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎรไทยว่า ส่วนใหญ่เป็นชาวนาชาวไร่ที่ยากจน การตัดไม้ทำลายป่านั้นมักเกิดจากความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ เช่น ชาวบ้านมักรับจ้างตัดไม้ขายให้แก่พ่อค้า ชาวไทยภูเขาในภาคเหนือแต่เดิมถางป่าและเผาป่าเพื่อทำไร่เลื่อนลอย เมื่อถางป่าพอปลูกพืชได้สักครั้งสองครั้ง ดินก็หมดความอุดมสมบูรณ์ ทำให้ต้องย้ายไปถางป่าที่บริเวณอื่นต่อไปอีก ป่าไม้จึงถูกทำลายเป็นหย่อมกว้างๆ โดยทั่วไป ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังต้องอาศัยไม้ไปทำฟืนหุงต้มในครัวเรือน บ้างก็ตัดไป

การถางป่าทำไร่เลื่อนลอย
ทำให้ป่าไม้ถูกทำลาย

เป็นไม้ใช้สอยในบ้าน ที่ภาคอีสาน ชาวบ้านยังตัดไม้ไปทำฟืนต้มเกลือสินเธาว์เป็นนิจ ด้วยเหตุเช่นนี้ ป่าไม้จึงหมดสภาพป่าอย่างรวดเร็ว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถจึงทรงนำโครงการศิลปาชีพ ซึ่งเป็นโครงการส่งเสริมอาชีพหัตถกรรมในครัวเรือน ออกไปเผยแพร่ เพื่อชักนำให้ราษฎรมีอาชีพหัตถกรรม ทดแทนอาชีพที่ต้องตัดไม้ทำลายป่า อย่างไรก็ตาม แม้ว่าบัดนี้ชาวบ้านจะหันมาประกอบศิลปาชีพกันเป็นจำนวนมาก ก็ยังมีอีกหลายพื้นที่ที่โครงการศิลปาชีพยังเข้าไปไม่ถึง และป่าไม้ที่ถูกทำลายไปแล้วก็กลายเป็นป่าเสื่อมโทรม หมดสภาพป่า บางแห่งเต็มไปด้วยวัชพืช บางแห่งมีแต่ภูเขาหิน ดินทราย แห้งแล้งทำไร่นาไม่ได้เลย ความร้อนแล้งยิ่งเพิ่มกระจายออกไปทั่วทุกภาคของประเทศ

ล่วงมาถึง พ.ศ. ๒๕๒๕ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จึงได้ตัดสินใจพระทัยปลูกป่าขึ้นเพื่อเป็นตัวอย่างแก่ราษฎร เนื่องจากในระหว่างที่เสด็จแปรพระราชฐานไปประทับ ณ พระตำหนักภูพานราชนิเวศน์ จังหวัดสกลนคร เพื่อทรงเยี่ยมราษฎรนั้น ราษฎรได้กราบบังคมทูลพระองค์ว่า การทำนาไม่ได้ผลเพราะฝนไม่ตก จึงตรัสถามว่า ทุกวันนี้ชาวบ้านทำมาหากินกันอย่างไร ชาวบ้านกราบบังคมทูลว่า ทำมาหากินด้วยการตัดไม้ในป่าไปทำฟืนส่งโรงต้มเกลือสินเธาว์ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงทราบเช่นนั้น ทรงพระราชกัณฑ์ว่า ป่าไม้เป็นที่ดูดซึมเก็บกักน้ำไว้ได้ ทรงเสียดายที่ทรัพยากรธรรมชาติอันมีคุณค่านี้ถูกทำลายไป โดยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ เพราะไม้ที่ชาวบ้านตัดนั้นเป็นไม้มีค่า เช่น ไม้ประดู่ ไม้แดง แต่มาตัดทอนเป็นฟืนขายท่อนละไม่กี่บาท จนป่าหลายแห่งหมดสภาพไปแล้ว จึงทรงชักชวนประชาชนให้ร่วมมือร่วมใจกันปลูกป่าขึ้น พระราชทานชื่อโครงการปลูกป่านี้ว่า “ป่ารักษน้ำ” ทรงเริ่มปลูกป่าครั้งแรกที่บริเวณเชิงภูผาเหล็กติดอ่างเก็บน้ำคำจวง บ้านถ้ำด้ว ตำบลสองดาว อำเภอสองดาว จังหวัดสกลนคร เมื่อวันที่ ๒๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๕ สภาพพื้นที่บริเวณนี้เป็นดินลูกรัง และหมดสภาพป่าไปแล้ว พระองค์ทรงปลูกไม้ประดู่ ไม้แดง ไม้ซ้อและไม้ยูคาลิปตัส ประมาณ ๑๐๐ ต้นลงในเนื้อที่ ๑ ไร่ เพื่อให้ราษฎรได้เห็นการปลูกป่าอย่างถูกวิธี ทั้งยังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกอบพิธีเก่าแก่ ที่บรรพบุรุษไทยเคยใช้อนุรักษ์ป่าไม้ด้วยอาศัยอำนาจศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งคนโบราณนับถือเกรงกลัวเวลาตัดไม้ใหญ่ไปใช้ เช่น ชาวอีสานมีเชตรักษาป่า ยกป่าบริเวณหนึ่งในหมู่บ้านให้เป็นของ “ผีปู่ตา” ไม่มีใครกล้าล่วงล้ำเข้าไปตัดไม้ทำลายป่าในบริเวณนั้น หากมีผู้ใดต้องการไม้ไปใช้ทำบ้านเรือน ก็ต้องทำพิธีกรรมขออนุญาตต่อผีปู่ตาเพื่อตัดไม้นั้นไปใช้ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรม

โครงการปาร์กน้ำที่อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี

ราชินีนาถ โปรดให้จัดเครื่องสังเวยบวงสรวงเทพารักษ์ และอัญเชิญให้มาสถิตอยู่ ณ ปาร์กน้ำ เพื่อที่ราษฎรจะได้มีความคร่ำมเกรงต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ไม่กล้าตัดไม้ทำลายป่าตามอำเภอใจ

จากนั้นราษฎรบ้านถ้ำตัวได้ปลูกป่าถวายในโครงการปาร์กน้ำอีกประมาณ ๖๐ ไร่ และภายในเดือนธันวาคม นั้น สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงปลูกปาร์กน้ำเพิ่มเติมที่บ้านหนองไผ่ ตำบลโลกสี่ อำเภอสังขละบุรี และที่บ้านทรายทอง ตำบลปทุมวาปี อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี รวมพื้นที่ปาร์กน้ำในระยะแรกประมาณสองร้อยกว่าไร่

ต่อมาโครงการปาร์กน้ำก็เริ่มเป็นที่สนใจของราษฎร เพราะชั่วระยะเวลาเพียง ๖ เดือน ไม้บางชนิดเช่น ยูคาลิปตัส เจริญเติบโตรวดเร็วมาก ทำให้ราษฎรเกิดความหวังว่าถ้าปลูกป่าตั้งแต่บัดนี้ ทุกคนก็จะมีโอกาสได้ใช้ไม้ที่ตนปลูกภายในระยะเวลาไม่ถึง ๑๐ ปี โครงการปาร์กน้ำจึงขยายตัวอย่างรวดเร็วไปทั่วภาคอีสาน มีราษฎรจำนวนมากได้น้อมเกล้าฯ ถวายที่ดินเพื่อปลูกป่า บ้างก็ช่วยปลูกป่าในที่ดินสาธารณะของแต่ละหมู่บ้าน ศูนย์เพาะชำกล้าไม้จังหวัดกาญจนบุรี อุดรธานี

หนองคายและกาฬสินธุ์ ผลัดกล้าไม้มาสนับสนุนโครงการปาร์กน้ำเป็นจำนวนนับล้านๆ ต้น ก็ยังไม่เพียงพอต่อความต้องการของราษฎร จนเจ้าหน้าที่ศูนย์เพาะชำต้องอบรมราษฎรให้หัดเพาะชำกล้าไม้ แล้วกลับไปทำเองที่บ้าน ซึ่งมีราษฎรหลายต่อหลายรุ่นได้มารับการอบรม

พ.ศ. ๒๕๒๖ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จเข้าไปทอดพระเนตรป่า รอบๆ พระตำหนักภูพานราชนิเวศน์ ซึ่งอยู่ในบริเวณอุทยานแห่งชาติภูพาน ทรงพบว่าป่าไม้มีสภาพแห้งแล้ง บางส่วนถูกลักลอบตัดไม้หรือมีผู้บุกรุกเข้ามาทำไร่เลื่อนลอย ที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าหลายชนิดที่เคยมีชุกชุมในบริเวณนี้มาก่อน ก็พลอยถูกทำลายไปด้วย ดังนั้น เพื่อเป็นการฟื้นฟูป่าให้คืนสภาพมาเป็นต้นน้ำลำธารเช่นเดิม จึงมีพระราชดำริให้ปลูกป่าเสริมธรรมชาติขึ้น ทั้งในและนอกเขตพระตำหนักภูพานราชนิเวศน์ โปรดให้สำนักพระราชเลขาธิการ สำนักพระราชวัง และอุทยานแห่งชาติภูพาน กรมป่าไม้ เป็นผู้ดำเนินการ ระยะแรกเริ่มจากการปลูกป่าในเขตพระตำหนักภูพานราชนิเวศน์และบริเวณใกล้เคียงก่อน มีการเพาะชำกล้าไม้ตามพระราชดำริ ทั้งไม้เศรษฐกิจ ไม้โตเร็ว ไม้บำรุงดิน และไม้ที่เป็นอาหารสัตว์ป่า มีไม้ประดู่ พยุง ตะเคียน มะค่า จีเหือก สะเดา นนทรีป่า มะกอกเลื่อม พลับพลากว๊า ไทร มะขามป้อม และไผ่ ฯลฯ หากมีพรรณไม้เดิมขึ้นอยู่ก็คงให้เจริญเติบโตต่อไป ที่ใดที่เป็นป่าเสื่อมโทรมป่าร่อยหรอลงก็ปลูกพรรณไม้ต่างๆ คละกันให้เหมือนธรรมชาติมากที่สุด โปรดให้จ้างราษฎรยากจนในบริเวณใกล้เคียงที่เคยลักลอบตัดไม้มาก่อน ครอบครัวยะ ๑ คน มาเป็นแรงงานปลูกป่า เมื่อราษฎรเหล่านี้มีรายได้พอยังชีพ ก็ไม่จำเป็นต้องลักลอบตัดไม้ขายพ้อค้าอีกต่อไป ทั้งยังเป็นการปลูกฝังให้เห็นความสำคัญของป่าไม้ พาให้เกิดความหวงแหนป่าไม้ที่พวกตนได้ปลูกคอยดูแลรักษาจนเจริญเติบโตเป็นลำดับ จะได้ส่งสอนบุตรหลานของตนให้รู้คุณและความสำคัญของป่าไม้สืบไปอีกด้วย

โครงการปาร์กน้ำได้ปลูกกล้าไม้ไปแล้วตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๗ - ๒๕๓๕ เป็นจำนวนกว่า ๙๐๐,๐๐๐ ต้น ในเนื้อที่กว่า ๙,๐๐๐ ไร่ เมื่อไม่นานมานี้ชนิดเจริญเติบโตพอสมควร สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ก็ได้ทรงปล่อยสัตว์ป่าจำพวกที่หายากและที่สูญหายไปเพราะถูกทำลาย เช่น กระซัง นกยูงไทย ไก่ฟ้า ไก่ป่า และนกต่างๆ จำนวนหลายร้อยตัว ให้มาอาศัยอยู่ในป่าที่ทรงปลูกขึ้น ในปัจจุบันนี้ก็ยังมิมีผู้พบสัตว์ป่าที่ทรงปล่อย ในเขตพระตำหนักภูพานราชนิเวศน์ และอุทยานแห่งชาติภูพานอยู่เสมอ

ส่วนหนึ่งของสัตว์ป่าและนกต่างๆ

จากภาคอีสาน โครงการปลูกป่าเพื่อสนองพระราชดำริของสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ ได้ขยายไปทุกภาคทั่วประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ซึ่งสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ ทรงเจริญพระชนมพรรษาครบ ๕ รอบ ทั้งหน่วยงานของข้าราชการบริพาร หน่วยงานของรัฐบาล หน่วยงานเอกชนและองค์กรการกุศลต่างๆ ได้ร่วมมือกันปลูกป่าถวายเป็นจำนวนมาก เช่น โครงการปลูกป่าเสริมธรรมชาติตามพระราชดำริที่บ้านแม่ต๋ำ ตำบลเสริมซ้าย อำเภอสว่างงาม จังหวัดลำปาง พื้นที่ประมาณ ๓๒,๐๐๐ ไร่ ปลูกต้นไม้เสริมธรรมชาติไปแล้วกว่า ๔,๐๐๐,๐๐๐ ต้น โดยเน้นการปลูกไม้สักซึ่งเคยขึ้นอุดมสมบูรณ์ในเขตนี้นมาแต่ก่อนเป็นหลัก โครงการพัฒนาป่าแม่ตะไคร้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ โครงการสวนป่าสิริกิติ์ ตำบลท่าผา อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ โครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณบ้านแคกิ้ว ตำบลปากคม อำเภอเชียงคาน บริเวณผานาง-ผาเก้ง และบริเวณผาป่าว-ผาสาว อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย เป็นต้น

ป่าแม่ตะไคร้ที่ได้รับการพัฒนาเป็น อุทยานแห่งชาติแม่ตะไคร้

ขอพระราชทานอัญเชิญพระราชดำรัสเกี่ยวกับการรักษาป่าปลูกป่า ที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ พระราชทานแก่ผู้มาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา เมื่อวันที่ ๑๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๕ มาตอนหนึ่ง ดังนี้

“ข้าพเจ้าขอชี้แจงว่า เพราะเหตุใดเราจึงควรรักษาป่า ไม่ใช่เพียงเพื่อเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าเท่านั้น แต่เหตุผลที่สำคัญที่สุดคือแหล่งน้ำ และพวกเราควรจะรู้คุณค่าของแผ่นดิน เราเรียกแผ่นดินนี้ว่าแผ่นดินแม่ ก็เพราะแผ่นดินนี้เป็นที่เกิดและเลี้ยงดูคนไทยมากกว่า ๗๐๐ ปี ควรที่เราทั้งหลายจะบำรุงรักษาแผ่นดินให้คงความอุดมสมบูรณ์ไว้ ถ้าเราไม่แต่ดักตวงผลประโยชน์จากผืนดิน เช่นเอาแต่ตัดไม้ขาย จนป่าสูญสิ้นไป ใช่ว่าฆ่าแมลง และฆ่าวัชพืชจนดินเสียหมด หรือทิ้งของเสียสิ่งปฏิกูลลงไปแม่น้ำลำคลอง โดยไม่ห่วงใยแผ่นดินเลย หากเรากระทำทารุณกรรมต่อแผ่นดินโดยไร้ความสำนึกถึงบุญคุณเช่นนี้ สักวันหนึ่งแผ่นดินแม่คงตายจากเราไปโดยไม่มีวันหวนกลับคืนมา คงเหลือไว้ซึ่งพื้นดินที่แห้งแล้ง สันสภาพจากการเป็นดินที่จะทำการเพาะปลูกได้ คงจะมีแต่ฝุ่นฟุ้งตลบไปหมด เสมือนแผ่นดินที่ไร้วิญญาณ ไร้ความหมายใดๆ ต่อชีวิตบนผืนโลก

ขณะนี้เรายังมีเวลาและโอกาสที่จะฟื้นฟูรักษาแผ่นดินแม่ ป่าไม้เป็นเครื่องบำรุงที่ดีของแผ่นดิน ประเทศไทยนั้นอยู่ปลายเขตรมสูม เมื่อลมพัดเอาไอน้ำจากทะเลขึ้นมา ได้กระทบกับความชุ่มชื้นจากป่าไม้ ไอน้ำก็จะกลั่นตัวเป็นหยาดฝนตกลงมาให้เราได้อาศัยน้ำจืดไว้ดื่มใช้ รากของต้นไม้ยังช่วยซับน้ำไว้ใต้ดิน แม้กระทั่งซึมซาบลงไปเป็นน้ำบาดาล ท่านทราบหรือไม่ว่าผิวดินในป่านั้นมีซากใบไม้และกิ่งไม้ทับถมกันเป็นชั้นหน้าดินที่หนาถึงครึ่งเมตร มีความสามารถอุ้มน้ำได้มากกว่าผิวดินธรรมดา ๕ ถึง ๗ เท่า ถ้าฝนตกหนักไม่เกิน ๒๔๐ มิลลิเมตรต่อชั่วโมง ดินในป่าจะดูดซับน้ำไว้ได้หมด แต่ถ้าฝนตกบนผิวดินธรรมดาเพียง ๖๐ ถึง ๘๐ มิลลิเมตรเท่านั้น น้ำก็จะไหลบ่าแล้ว ซึ่งเป็นสาเหตุให้เกิดอุทกภัยขึ้นครั้งแล้วครั้งเล่าอย่างที่เราเคยทราบกันดี

และประชาชนที่พูดกันว่าฝนฟ้าไม่ตกต้องตามฤดูกาลนั้น ความจริงเป็นฝีมือมนุษย์นั่นเอง เพราะฉะนั้น ถ้าเราจะให้สภาพธรรมชาติกลับคืนมาเหมือนเดิม มีแม่น้ำลำธาร มีน้ำจืด ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่สุดต่อชีวิตมนุษย์และการพัฒนาประเทศชาติ พวกเราต้องเข้าใจและช่วยกันรักษาป่า เพื่อเราจะได้มีอนาคตและความหวังร่วมกัน

ข้าพเจ้าอาจจะได้ทำหน้าที่เพื่อประชาชนมาแล้วหลายอย่าง แต่ถ้าข้าพเจ้าไม่สามารถทำให้ประชาชนตระหนักถึงคุณค่าของการรักษาป่าว่า ป่านี้ได้ช่วยพิทักษ์น้ำและเก็บน้ำไว้ในดินเพื่อเรา ก็เหมือนกับข้าพเจ้าทำหน้าที่ยังไม่สมบูรณ์ ดังนั้น การที่ท่านทั้งหลายปลูกป่าเพื่อเป็นเกียรติแก่ข้าพเจ้า จึงเป็นสิ่งที่นำความปลาบปลื้มใจมาให้ข้าพเจ้าอย่างมาก”

นอกจากสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถจะทรงสนับสนุนให้ราษฎรช่วยกันดูแลรักษาป่าไม้ แม่น้ำลำธาร พื้นดินและอากาศบริสุทธิ์แล้ว ยังทรงห่วงใยสัตว์นานาชนิดที่เคยมีอยู่ชุกชุมบนผืนแผ่นดินไทย เมื่อมีราษฎรนำสัตว์ป่ามาถวาย พระองค์จะทรงพระกรุณาให้นำไปปล่อยคืนสู่ป่า และทรงขอรับรองราษฎรมิให้จับสัตว์ป่ามาถวายอีก นอกจากจะจับมาเพื่อประโยชน์ในการเพาะเลี้ยงขยายพันธุ์เท่านั้น หรือหากราษฎรพบสัตว์ที่บาดเจ็บก็ให้นำมาดูแลรักษา ทรงพระกรุณาพระราชทานเงินเป็นค่าเลี้ยงดูสัตว์เหล่านั้นจนหายเจ็บป่วยแข็งแรงดี แล้วก็ให้ปล่อยคืนสู่ป่า

สัตว์ป่าหายากบางชนิด ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานแก่องค์การสวนสัตว์แห่งประเทศไทย เพื่อให้นำไปเพาะเลี้ยงขยายพันธุ์ และมีพระราชดำริให้จัดสร้างศูนย์เพาะเลี้ยงและขยายพันธุ์สัตว์ขึ้น เพื่อประโยชน์ทางการศึกษา และการอนุรักษ์ ซึ่งมีหน่วยงานต่างๆ รับไปดำเนินการตามพระราชดำริ เช่น กรมป่าไม้ได้จัดสร้างศูนย์เพาะเลี้ยงและขยายพันธุ์สัตว์ป่า ๘ แห่ง ที่จังหวัดเชียงราย แม่ฮ่องสอน เพชรบูรณ์ ชัยภูมิ ปราจีนบุรี ชลบุรี เพชรบุรี และนราธิวาส ศูนย์ศิลปาชีพบางไทรจัดสร้างสวนนกศูนย์ศิลปาชีพบางไทร องค์การสวนสัตว์แห่งประเทศไทยจัดสร้างกรงนกใหญ่ ที่เขาเจ็ว จังหวัดชลบุรี เป็นต้น พระมหากษัตริย์องค์อื่นๆ อีกประการหนึ่งในการอนุรักษ์สัตว์ป่า คือการที่ทรงรับมูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพรรณพืชแห่งประเทศไทย ไว้ในพระบรมราชินูปถัมภ์ และทรงสนับสนุนการดำเนินงานของมูลนิธินี้มาโดยตลอด

พระเมตตาบารมีที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ พระราชทานแก่สัตว์ทั้งหลายนั้น เป็นที่ทราบกันทั่วไปในบรรดาประชากรราษฎร ราษฎรจำนวนมากที่เคยมีอาชีพเป็นพรานล่าสัตว์ได้ประกาศตนเลิกเป็นพราน นำปืนที่เคยล่าสัตว์มาทูลเกล้าฯ ถวาย หันไปประกอบอาชีพเกษตรกรรมและหัตถกรรมในโครงการพระราชดำริ เช่น ราษฎรบริเวณรอบป่าภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ และราษฎรที่บ้านแม่คำ จังหวัดลำปาง

พระมหากษัตริย์คุณต่อสรรพสัตว์นั้นกว้างใหญ่ไพศาล ครอบคลุมไปทั้ง แผ่นฟ้าแผ่นดินและแผ่นน้ำ นอกจากนกนานาชนิดและสัตว์ป่าหายากต่างๆ แล้ว ยังทรงห่วงใยบรรดาสัตว์น้ำของไทยหลายชนิดที่ใกล้จะสูญพันธุ์ไป เช่น ปลาบู่ทอง ซึ่งปรากฏชื่ออยู่ในนิทานพื้นบ้านของไทยนั้น ตามความเป็นจริงยังมิได้สูญพันธุ์ไป แต่ชาวบ้านที่จับปลาบู่ทองได้มักไม่ยอมให้ใครดู เก็บเอาไว้บูชาเป็นสมบัติส่วนตัว สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ จึงมีพระราชเสาวนีย์ให้กรมประมงไปเสาะ หาปลาบู่ทองและปลาไทยที่หายากต่างๆ มาขยายพันธุ์ พระองค์ทรงพระกรุณา ให้จัดสร้าง “ วังปลา ” ในลักษณะเป็นตู้ปลาขนาดใหญ่ขึ้นที่ศูนย์ศิลปาชีพบางไทร เพื่อเป็นแหล่งอนุรักษ์และศึกษาพันธุ์ปลาน้ำจืดของไทย ทั้งเป็นแบบอย่าง แก่ประชาชนซึ่งไปท่องเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจ ได้ช่วยอนุรักษ์สัตว์น้ำของไทยด้วย

ปลาต่างๆ ในวังปลาที่
ศูนย์ศิลปาชีพบางไทร

เต่าทะเลก็เป็นสัตว์อีกชนิดหนึ่งที่ทรงห่วงใยว่าจะสูญพันธุ์ไปอย่างรวดเร็ว เพราะเต่าเป็นสัตว์ที่โตช้าและไข่ของมันเป็นอาหารอันโอชะของมนุษย์ สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ จึงมีพระราชดำริจะทรงอนุรักษ์พันธุ์เต่าทะเลไว้ เมื่อหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช นายกรัฐมนตรีในสมัยนั้น ทราบถึงพระราชดำริ จึงน้อมเกล้าฯ ถวายเกาะมันใน ที่จังหวัดระยอง ให้เป็นศูนย์อนุรักษ์พันธุ์เต่าทะเล โครงการอนุรักษ์เต่าทะเลที่เกาะมันในได้รับพระราชทานชื่อว่า “ โครงการสมเด็จพระนางเจ้า อนุรักษ์พันธุ์เต่าทะเล ” เริ่มดำเนินการตั้งแต่วันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๒ โดยการนำไข่เต่าทะเลมาเพาะฟักจนเป็นตัว แล้วนำมาเพาะเลี้ยงที่เกาะมันใน เมื่อลูกเต่าแข็งแรงดีแล้วจึงปล่อยลงทะเลจนเติบโต ต่อมาโครงการนี้ได้ทดลองเลี้ยง เต่าทะเลที่เค็มได้นั้นใช้เป็นพ่อแม่พันธุ์วางไข่ และควบคุมดูแลลูกเต่าที่ออกจากไข่

ให้เจริญเติบโตต่อไป เต่าทะเลที่ศูนย์อนุรักษ์นี้เป็นพันธุ์เต่าทะเลในประเทศไทย ได้แก่ เต่าตนุ เต่ากระ เต่าหญ้า เต่าตาแดง และเต่านะเฟื่อง ขณะนี้บ่อเลี้ยงเต่าที่เกาะมันในเป็นบ่อเลี้ยงเต่าทะเลแบบธรรมชาติที่ใหญ่ที่สุดในโลก และเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดระยอง

โครงการสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารีอนุรักษ์พันธุ์เต่าทะเล เป็นแรงบันดาลใจให้ประชาชนผู้อาศัยอยู่ริมฝั่งทะเลซึ่งเคยเก็บไข่เต่าและแม่เต่าไปขาย หันมาช่วยดูแลแม่เต่าที่ขึ้นมาวางไข่ ไม่ให้ถูกทำร้าย ตลอดจนช่วยดูแลไข่เต่าจนฟักเป็นตัว จึงเป็นความหวังสำหรับการอนุรักษ์เต่าทะเลว่า คงไม่สูญพันธุ์ไปจากท้องทะเลไทยอย่างแน่นอน

เต่าทะเล

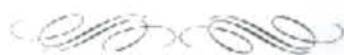

พระมหากรุณาธิคุณของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ที่ทรงพระราชอุตสาหะหาทางแก้ไขและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ดินฟ้าอากาศ ป่าไม้ และสรรพสัตว์ให้คืนสภาพดีขึ้น เป็นที่ประจักษ์ไปทั่วโลก ทรงได้รับการยกย่องและเทิดทูนพระเกียรติคุณอย่างสูง ดังจะเห็นได้ว่า วันที่ ๑๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๒๙ ประธานคณะกรรมการบริหารของกองทุนอนุรักษ์สัตว์ป่าแห่งโลก ได้ทูลเกล้าฯ ถวายประกาศนียบัตรเทิดพระเกียรติคุณ ในวโรกาสที่ทรงได้รับเลือกเป็นนักอนุรักษ์ดีเด่นด้านการอนุรักษ์ป่าไม้และสัตว์ป่า วันที่ ๒๙ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๓๕ สถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชียได้ทูลเกล้าฯ ถวายเหรียญทองเฉลิมพระเกียรติคุณ ในฐานะที่ทรงพระปรีชาสามารถในการพิทักษ์สิ่งแวดล้อม และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

เหรียญทองเฉลิมพระเกียรติคุณในการพิทักษ์
สิ่งแวดล้อมและอนุรักษ์ธรรมชาติ

บริเวณสวนจิตรลดาเป็นสถานที่อันร่มรื่นงดงาม ต้นไม้ใหญ่น้อยจำนวนมาก ทำให้อากาศสดชื่น และฝูงนกนานาชนิดที่โฉบบินไปมาอย่างอิสระเสรีภายในบริเวณ พาให้ผู้ได้พบเห็นจิตใจเบิกบานแจ่มใส สัตว์ต่างๆ คั่นเคยและเป็นมิตรกับมนุษย์ อย่างไม่น่าเชื่อ ฝูงนกกาบบัวเล่นน้ำและลอยคออยู่ในหนองน้ำน้อยใหญ่ ที่มีอยู่ทั่วไป ในสวนจิตรลดา นกยูงเป็นจำนวนมากที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเลี้ยงไว้แบบไม่ขังกรง ออกเดินท้อมๆ ไปทั่วบริเวณ บางครั้งก็พากันเดินข้าม ถนนอย่างแซ่ซี้ดตามสบาย ทำให้ผู้ที่ขับรถเข้าไปในบริเวณสวนจิตรลดาต้องหยุดรถ คอยให้นกยูงข้ามถนนผ่านไปเสียก่อน บางครั้งยังมีโอกาสได้ชมเหล่านกยูงรำแพน หางอย่างสง่างามด้วย สัตว์เหล่านี้แสดงออกถึงความสุขและความมีอิสระโดยแท้ เพราะได้อยู่ภายใต้ร่มพระบารมีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ผู้ทรงพิทักษ์สิ่งแวดล้อมและอนุรักษ์ธรรมชาติ แห่งประเทศไทย

บทที่ ๑๐

พระเกียรติคุณแม่ไพศาล

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ผู้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจ ด้วยพระราชวิริยะอุตสาหะ พระปัญญาบารมีและพระเมตตาบารมี เพื่อความมั่นคง ของประเทศชาติ เพื่อประโยชน์สุขของพสกนิกร ตลอดจนเพื่อบรรเทาทุกข์ผู้ที่ อพยพลี้ภัยจากประเทศใกล้เคียงมาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร ประชาชนทุกรูปทุกนาม ต่างตระหนักซาบซึ้งและสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้นตลอดมา จะเห็นได้ จากการที่สถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทยหลายแห่งทั้งของราชการและของเอกชน ได้ขอพระราชทานทูลเกล้าฯ ถวาย ปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาต่างๆ ราชวิทยาลัยอายุรแพทย์แห่งประเทศไทยซึ่งเป็นองค์กรอบรมด้านวิชาชีพชั้นสูงสุด ของอายุรแพทย์ ทูลเกล้าฯ ถวายสมาชิกภาพกิตติมศักดิ์ของราชวิทยาลัย เป็นต้น ปีพุทธศักราช ๒๕๓๕ รัฐบาลได้จัดพิธีเฉลิมพระเกียรติ ในวโรกาสที่สมเด็จพระ นางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเจริญพระชนมายุ ๖๐ พรรษา ได้ทูลเกล้าฯ ถวายเหรียญดุษฎีมาลาเข็มศิลปวิทยา เพื่อเฉลิมพระเกียรติคุณที่ได้ทรงปฏิบัติ พระราชกรณียกิจอันเป็นประโยชน์ใหญ่ยิ่งต่อประเทศชาติเป็นเวลาหลายสิบปีมาแล้ว พระราชสมัญญาที่แสดงถึงความเคารพเทิดทูนอย่างยิ่งจากพสกนิกรทั่วไปก็คือคำว่า

พระแม่เจ้าของชาวไทย คำว่า แม่หลวง เป็นพระราชสมัญญาที่ชาวไทยภูเขาลาว เพราะรำลึกถึงพระเดชพระคุณของพระองค์ เมื่อโดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ไปช่วยเหลือนราษฎรผู้ขาดแคลนในท้องถิ่นต่างๆและพระราชทานอาชีพใหม่ ทรงยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ ให้มีความสุขความเจริญขึ้นกว่าแต่ก่อน

อนึ่ง พระเกียรติคุณของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ไซ้จะเป็นที่ยกย่องเทิดทูนเฉพาะแต่ประชาชนชาวไทยก็หาไม่ แม้ชาวต่างประเทศทั่วโลกก็ได้ประจักษ์และถวายสดุดีชื่นชมตลอดมา นับตั้งแต่ได้โดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปเจริญสัมพันธไมตรี ตามคำกราบบังคมทูลเชิญของประเทศไทยต่าง ๆ กล่าวคือ

ปี พ.ศ. ๒๕๐๒ เสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศสาธารณรัฐเวียดนาม และสาธารณรัฐอินโดนีเซีย

ปี พ.ศ. ๒๕๐๓ เสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศสหภาพพม่า ซึ่งเป็นประเทศเพื่อนบ้านเป็นอันดับแรก หลังจากนั้นได้เสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศต่างๆ ในทวีปยุโรป คือ อังกฤษ เยอรมนี โปรตุเกส สวิตเซอร์แลนด์ เดนมาร์ก นอร์เวย์ สวีเดน อิตาลี เบลเยียม ฝรั่งเศส ลักเซมเบิร์ก เนเธอร์แลนด์ และสเปน รวม ๑๔ ประเทศ ทรงใช้เวลาติดต่อกันนานถึง ๖ เดือน ซึ่งเป็นเวลานานมิใช่น้อย ที่ทั้งสองพระองค์ต้องทรงปฏิบัติพระราชภารกิจอย่างเหน็ดเหนื่อยตรากตรำพระวรกาย โดยมิได้ทรงมีเวลาพักผ่อนเพียงพอ

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๐๕ เสด็จพระราชดำเนินเยือน ประเทศปากีสถาน
สหพันธรัฐมลายา (ประเทศมาเลเซียในปัจจุบัน) นิวซีแลนด์ และออสเตรเลีย

ปี พ.ศ. ๒๕๐๖ เสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศญี่ปุ่น สาธารณรัฐจีน
และสาธารณรัฐฟิลิปปินส์

ปี พ.ศ. ๒๕๐๗ เสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศออสเตรีย

ปี พ.ศ. ๒๕๐๙ เสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศเยอรมนี และออสเตรีย

ปี พ.ศ. ๒๕๑๐ เสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศอิหร่าน สหรัฐอเมริกา
และแคนาดา

เสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศต่าง

สวีเดน

ฟิลิปปินส์

สหภาพพม่า

ออสเตรีย

การเสด็จพระราชดำเนินเยือนต่างประเทศอย่างเป็นทางการ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๒ จนถึงปี พ.ศ. ๒๕๑๐ ทั้งสองพระองค์ทรงปฏิบัติพระราชภารกิจด้วยพระราชวิริยะอุตสาหะอันแรงกล้าและพระขันติธรรมอย่างหนัก เพื่อทรงบรรลुพระราชปณิธาน ตามที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้มีกระแสพระราชดำรัสอ้าลาประชาชน เมื่อวันที่ ๑๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๓ เนื่องในโอกาสเสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศต่างๆ ในทวีปยุโรป ขออัญเชิญความตอนหนึ่งมาดังต่อไปนี้

สหรัฐอเมริกา

สวีตเซอร์แลนด์

อังกฤษ

“การไปต่างประเทศคราวนี้ ก็ไปเป็นทางราชการแผ่นดิน เป็นการทำตามหน้าที่ของข้าพเจ้าในฐานะเป็นประมุขของประเทศ

เป็นที่ทราบกันอยู่แล้วว่า ในสมัยนี้ประเทศต่างๆ ไม่ว่าใหญ่หรือเล็ก ต้องพึ่งพาอาศัยกันอยู่เสมอ จะว่าชนทุกชาติเป็นญาติพี่น้องกันก็ว่าได้ จึงควรพยายามให้อัจฉริยะใจคอกัน ทั้งต้องผูกน้ำใจกันไว้ให้ดีด้วย

การผูกน้ำใจกันไว้นั้น ธรรมดาญาติพี่น้องก็ไปเยี่ยมเยียนถามทุกข์สุขซึ่งกันและกัน แต่สำหรับประเทศไทยนั้น ประชาชนนับแสนนับล้านจะไปเยี่ยมเยียนกันก็ยาก เขาจึงยกให้เป็นหน้าที่ของประมุขของประเทศในการไปเยี่ยมเยียนประเทศต่างๆ ข้าพเจ้าก็จะแสดงต่อประชาชนของประเทศเหล่านั้นว่า ประชาชนชาวไทยมีมิตรจิตมิตรใจต่อเขา และข้าพเจ้าจะพยายามเต็มที่เพื่อให้ฝ่ายเขารู้จักเมืองไทย และเกิดมีน้ำใจที่ดีต่อชาวไทย...”

ด้วยพระปรีชาสามารถ พระราชวิจารณ์ญาณอันสุขุมรอบคอบ ตลอดจนพระราชจริยวัตร และการวางพระองค์ได้อย่างสง่างามของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระสรีริโฉมและพระราชจริยวัตรอันงดงาม พระวาจาอ่อนโยนเปี่ยมไปด้วยพระเมตตาธรรมของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทั้งสองพระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ราชและสมเด็จพระบรมราชินีนาถของชาติไทย ผู้ซึ่งประมุขและประชาชนของแต่ละประเทศประทับใจอย่างยิ่ง บรรดาสื่อมวลชนต่างก็ฉายพระบรมฉายาลักษณ์ ขอพระราชทานสัมภาษณ์เสนอข่าวและบทความสดุดีอย่างกว้างขวาง ทำให้โลกได้รู้จักประเทศไทย ทรงผูกสัมพันธ์ไมตรีไว้กับมิตรประเทศ เกิดประโยชน์แก่ประเทศชาติไทยสมดังพระราชเจตนาทุกประการ

พระเกียรติคุณอีกประการหนึ่งของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ที่ยังความชื่นชมและภาคภูมิใจแก่ชาวไทยทุกคนก็คือ การที่ต่างชาติขอพระราชทานพระราชนุญาต ตั้งชื่อดอกไม้พันธุ์ที่ผสมขึ้นใหม่ตามพระนามเพื่อเฉลิมพระเกียรติดอกไม้เหล่านั้นได้แก่

แคทลียาควีนสิริกิติ์ เป็นดอกกล้วยไม้พันธุ์แคทลียาสีขาว กลางดอกส่วนที่เรียกว่ากระเปาะเป็นสีเหลือง ซ่อหนึ่งมีประมาณ ๒ - ๓ ดอก ออกดอกไม่จำกัดฤดู บริษักล้วยไม้เก่าแก่ของประเทศอังกฤษชื่อ แบล็กแอนด์ฟลอริ ซึ่งเป็นผู้ผสมพันธุ์ขึ้นและได้รับรางวัลระดับสูงจากราชสมาคมไม้ประดับ (Royal Horticultural Society) ของประเทศอังกฤษ ได้ขอพระราชทานพระราชนุญาต ตั้งชื่อดอกแคทลียานั้นว่า “แคทลียาควีนสิริกิติ์” จดทะเบียนตั้งชื่อเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๑

แคทลียาหัวนารีรัตน์

ดอนญาควินศิริกิติ์ เป็นไม้พุ่มประดับ ดอกสีชมพูอ่อน ขอบกลีบทั้ง ๕ เป็นสีชมพูเข้ม ออกดอกเกือบตลอดทั้งปี เป็นดอนญาควินพันธุ์ใหม่ของฟิลิปปินส์ เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศสาธารณรัฐฟิลิปปินส์ ปี พ.ศ. ๒๕๐๖ รัฐบาลฟิลิปปินส์จึงได้ขอพระราชทานพระนาม สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ตั้งเป็นชื่อดอกดอนญาควินพันธุ์ใหม่นี้

ดอนญาควินศิริกิติ์

กุหลาบควีนสิริกิติ์ เป็นกุหลาบพันธุ์ดอกใหญ่ สีเหลืองสดใส เมื่อถูกแดดจัด ปลายกลีบจะแปรเป็นสีส้มเรื่อๆ ดอกมีกลิ่นหอมอ่อน กิ่งก้านและใบแข็งแรง บางครั้งกิ่งหนึ่งอาจมีถึง ๓ ดอก นายองเดร อองดริก ชาวเบลเยียมซึ่งเป็นผู้อำนวยการไร่กุหลาบแห่งลุ่มแม่น้ำลัวร์ ประเทศฝรั่งเศส ชื่อกรังด์ โรเซอเร ดู วาลเดอ ลัวร์ (Grandes Roseraies Du Val de Loire) ได้เป็นผู้ตั้งชื่อดอกกุหลาบนี้ตามพระนามสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๕๑๔ ในเอกสารของไร่กุหลาบที่บันทึกเรื่องราวของกุหลาบควีนสิริกิติ์ มีคำบรรยายว่า “พระราชินีแห่งประเทศไทย ทรงพระสิริโฉมเป็นเสน่ห์แบบตะวันออกเหนือตะวันตก”

กุหลาบควีนสิริกิติ์

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนินไปต่างประเทศโดยลำพังพระองค์อีกหลายครั้ง เป็นการเสด็จฯ ส่วนพระองค์และตามคำกราบบังคมทูลเชิญของมิตรประเทศ พระราชภารกิจในการเสด็จฯ ต่างประเทศทุกครั้ง นอกจากจะเป็นการเจริญสัมพันธไมตรีกับประเทศเหล่านั้นแล้ว ยังทรงเผยแพร่ผลิตภัณฑ์ของมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ เช่น ผ้าไหม เครื่องถมเงินถมทอง เครื่องจักสาน อันล้วนวิจิตรงดงาม ให้เป็นที่รู้จักแพร่หลายและเกิดผลดีแก่ประเทศไทยอีกด้วย แม้ในคราวเสด็จพระราชดำเนินไปประเทศสหรัฐอเมริกา เพื่อให้แพทย์ผู้เชี่ยวชาญทางด้านโรคภูมิแพ้ตรวจพระอาการแพ้ลมพิษต่างๆ ในอากาศ ระหว่างเดือนมกราคมถึงเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๓ ซึ่งหลังจากแพทย์ผู้เชี่ยวชาญตรวจพระอาการแล้ว หัวหน้าคณะแพทย์ถวายคำแนะนำว่า ทรงเป็นพระโรคภูมิแพ้เกี่ยวกับเชื้อราและกลุ่มควั่นต่างๆ ขอให้ทรงพักผ่อนให้มากที่สุดเพื่อหลีกเลี่ยงมลพิษใน

อากาศและเชื้อราเหล่านี้สักกระยะหนึ่ง ในโอกาสเสด็จฯ ไปรักษาพระองค์ครั้งนั้น สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ยังได้ทรงนำผลิตภัณฑ์ศิลปาชีพไปจัด นิทรรศการ และจัดแสดงเครื่องแต่งกายที่ตัดเย็บจากผ้าไหมไทยขึ้น ที่หอนิทรรศการ เสื้อผ้า ในนครนิวยอร์ก โดยทรงเชิญผู้เชี่ยวชาญทางด้านการออกแบบเครื่องแต่งกาย ไปร่วมงานด้วย

ตลอดเวลา ๒ เดือนที่ประทับในสหรัฐอเมริกา เพื่อรักษาพระโรคภูมิแพ้ และคณะแพทย์ได้ถวายคำแนะนำให้ทรงพักผ่อนให้มากที่สุด แต่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถก็ยังพระราชทานพระราชวโรกาสให้บุคคลชั้นนำของประเทศ ตลอดจนคนสำคัญอื่นๆ ได้เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทเพื่อสร้างความเข้าใจอันดี เป็นการกระชับสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศ ตัวอย่างเช่น ได้เสด็จพระราชดำเนิน ไปยังทำเนียบขาว ตามคำกราบบังคมทูลเชิญของนางโรซาลิน คาร์เตอร์ ภริยา ประธานาธิบดีจิมมี คาร์เตอร์ เสด็จพระราชดำเนินไปยังกระทรวงการต่างประเทศ ตามคำกราบบังคมทูลเชิญของ นางเกรซ แวนซ์ ภริยานายไซรัส แวนซ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของสหรัฐอเมริกา เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมและ เสวยพระกระยาหารกลางวัน ตามคำกราบบังคมทูลเชิญของ นายเคิร์ท วัลไฮม์ เลขาธิการองค์การสหประชาชาติและภริยา ณ บ้านพักในนครนิวยอร์ก และเสด็จฯ ที่อื่นๆ อีกหลายแห่ง ตามคำกราบบังคมทูลเชิญของผู้มีน้ำใจไมตรีต่อพระองค์

เสด็จพระราชดำเนินไปยังทำเนียบขาวตามคำกราบบังคมทูลเชิญของนางโรซาลิน คาร์เตอร์

พระราชกรณียกิจในสหรัฐอเมริกาครั้งนี้ ได้สร้างความเข้าใจอันดีตลอดจนเผยแพร่ชื่อเสียงและความสามารถของคนไทย ให้ชาวต่างประเทศรู้จักอย่างกว้างขวาง 'ไม่ว่าจะเสด็จไปแห่งใด ชาวต่างประเทศจะรุมล้อมล้อมเฝ้ารับเสด็จจนไม่เห็นพระวรกาย ทั้งนี้เพราะกิตติศัพท์ของพระองค์ในการทรงงาน เพื่อช่วยเหลือและส่งเสริมอาชีพของคนไทยซึ่งเป็นชาวไร่ชาวนา และมีฝีมือในทางศิลปหัตถกรรม ประณีตงดงาม เป็นที่เลื่องลือไปทั่วโลก สื่อมวลชนต่างๆ ได้ขอพระราชทานสัมภาษณ์และเผยแพร่พระเกียรติคุณพระปรีชาสามารถ ดังที่หนังสือพิมพ์วอชิงตันสตาร์ได้สรุปดีถวายเป็นว่า “นอกจากจะทรงเป็นพระราชินีผู้ทรงพระสิริโฉมแล้ว ยังทรงเป็นพระราชนิพนธ์ผู้ทรงงานตลอดเวลา (Working Queen) อีกด้วย”

พระราชทานสัมภาษณ์
เผยแพร่ทางโทรทัศน์
ณ ประเทศสหรัฐ
อเมริกา

ในเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๔ สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนินไปเยือนประเทศญี่ปุ่นเป็นการส่วนพระองค์ พร้อมด้วย สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ฯ เพื่อตอบสนองพระอภัยมัยไมตรีของพระราชวงศ์ญี่ปุ่น ซึ่งได้เสด็จมาเยือนประเทศไทย ทั้งเป็นการกระชับความสัมพันธ์ระหว่างพระราชวงศ์ทั้งสอง และระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่นที่มีมาช้านานแล้ว นอกจากนั้นยังเป็นการแลกเปลี่ยนศิลปวัฒนธรรมของทั้งสองประเทศ และเผยแพร่ศิลปหัตถกรรมของชาวไทยในหมู่ประชาชนชาวญี่ปุ่นด้วย

ระหว่างประทับที่กรุงโตเกียว เมืองหลวงของประเทศญี่ปุ่น สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ฯ ได้เสด็จ ไปเฝ้าพระเจ้าจักรพรรดิ ณ พระราชวังอิมพีเรียล และ

ในวันต่อมา เจ้าชายอากิฮิโตะ มกุฎราชกุมารญี่ปุ่นและพระชายา ได้กราบบังคมทูล
 อัญเชิญเสด็จในงานเลี้ยงถวายพระเกียรติ ณ วังของพระองค์ด้วย ส่วนการเผยแพร่
 ศิลปวัฒนธรรมและศิลปหัตถกรรมไทยนั้น มีพระราชประสงค์ที่จะให้ชาวญี่ปุ่นรู้จัก
 กิจกรรมของมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ และเป็นการหาตลาดสำหรับผลิตภัณฑ์ที่
 สมาชิกของมูลนิธิฯ ผลิตขึ้น จึงโปรดให้จัดนิทรรศการที่กรุงโตเกียวและกรุงเกียวโต
 ทรงนำงานศิลปะโบราณบางชิ้นไปแสดงควบคู่กับงานศิลปะที่โปรดให้อบรมช่างทำ
 ขึ้นใหม่ เพื่อเทียบให้ผู้ชมได้เห็นฝีมือของช่างโบราณกับช่างปัจจุบันของมูลนิธิ
 ส่งเสริมศิลปาชีพฯว่า การที่ทรงพระราชอุทิศสละส่งเสริมฟื้นฟูศิลปโบราณชิ้นนั้น
 ฝีมือประณีตงดงามของช่างโบราณกับช่างปัจจุบันมิได้แตกต่างกัน

นิทรรศการชุดผ้าไหมมัดหมี่และ
ผลิตภัณฑ์ศิลปาชีพ

พระราชกรณียกิจในประเทศญี่ปุ่นนี้ สื่อมวลชนทั้งหนังสือพิมพ์และโทรทัศน์ต่างสนใจ ขอพระราชทานสัมภาษณ์ และออกข่าวอย่างแพร่หลาย ทำให้ชาวญี่ปุ่นทั่วไปได้ทราบและชื่นชมในพระปรีชาสามารถ พวกเข้เข้าชมนิทรรศการอย่างล้นหลาม นอกจากนี้ในงานนิทรรศการ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถยังโปรดให้มีการแสดงเครื่องแต่งกายโดยนำผ้าไหมมัดหมี่อันวิจิตรงดงามมาดัดเป็นชุดกิโมโนแสดงให้ผู้ที่มาในงานชมด้วย ปรากฏว่าผู้เข้าชมต่างสนใจ สั่งซื้อผ้าไหมมัดหมี่กันเป็นจำนวนมาก รวมทั้งผลิตภัณฑ์อื่นๆ เช่น เครื่องจักสาน เครื่องถม ของใช้ที่ผลิตจากผ้าฝ้าย และของใช้ที่ตกแต่งด้วยผ้าปักฝีมือชาวเขา ฯลฯ การเสด็จพระราชดำเนินครั้งนี้ จึงประสบความสำเร็จตามพระราชประสงค์ทุกประการ

ระหว่างเดือนตุลาคมถึงเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๒๔ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้เสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศสหรัฐอเมริกา พร้อมด้วย สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อีกครั้งหนึ่ง เพื่อทอดพระเนตรงานแสดงสินค้าจากประเทศในเอเชียอาคเนย์ และทรงนำผลิตภัณฑ์ศิลปหัตถกรรมไทยของมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ ไปร่วมแสดงที่ห้างสรรพสินค้า นีแมน มาร์เก็ต เมืองดัลลัส มลรัฐเท็กซัส ตามคำกราบบังคมทูลเชิญของนายริชาร์ด มาร์คัส ประธานกรรมการห้างสรรพสินค้าดังกล่าว

ในการเสด็จพระราชดำเนินครั้งนี้ นอกจากโปรดให้จัดการแสดงผลภัณฑ์ศิลปหัตถกรรมที่ห้างสรรพสินค้า นีแมน มาร์เก็ต แล้ว เมื่อนายมาร์คัสจัดงานเลี้ยงถวายในตอนค่ำ เชิญแขกที่เป็นบุคคลสำคัญและสุภาพสตรีชั้นนำของเมืองดัลลัสประมาณ ๒๐๐ คน มาร่วมงานด้วย สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถก็โปรดให้จัดการแสดงเครื่องแต่งกายที่ดัดเย็บด้วยผ้าไหมมัดหมี่อันวิจิตรสวยงามให้ผู้มาร่วมงานชม เพื่อเป็นการเผยแพร่ผลงานของมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ แล้วพระราชทานพระราชดำรัสเป็นภาษาอังกฤษ ทรงเล่าถึงความพยายามส่งเสริมผ้าไหมมัดหมี่ ผลิตภัณฑ์จากย่านลิเภา ตลอดจนการดำเนินงานของมูลนิธิฯ ผู้มาร่วมงานต่างซาบซึ้งในพระราชกรณียกิจ พวกเข้กล่าวชมว่า สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเป็น “สุภาพสตรีมหัศจรรย์ (Wonderful Lady) และตรีศกษาอังกฤษได้ไพเราะลึกซึ้งมาก”

พระราชกรณียกิจอันเป็นที่ยกย่องชื่นชมของพระองค์นี้ บรรดาสื่อมวลชนอเมริกันต่างขอพระราชทานสัมภาษณ์เพื่อนำไปเผยแพร่ สถานีโทรทัศน์บางช่องของรัฐเท็กซัส ได้นำภาพยนตร์สารคดีเกี่ยวกับประเทศไทย โดยเฉพาะพระราช

กรณีกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ฉายให้ประชาชนอเมริกันได้ชม ภาพยนตร์มีความยาวถึงสามชั่วโมงครึ่ง ปรากฏว่าเป็นที่ประทับใจของผู้ชมอย่างยิ่ง

เมื่อเสร็จพระราชภารกิจที่เมืองคัลลิสแล้ว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนินไปกรุงวอชิงตัน ดี.ซี. ตามคำกราบบังคมทูลเชิญของ นางแนนซี เรแกน ภริยาประธานาธิบดี โรนัลด์ เรแกน นางเรแกนได้จัดงานเลี้ยงรับรองถวาย ณ ทำเนียบขาว ทั้งยังได้เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมบุคคลสำคัญอื่นๆ อันเป็นการกระชับสัมพันธไมตรีระหว่างประเทศไทยกับสหรัฐอเมริกา ตลอดระยะเวลาที่ประทับที่กรุงวอชิงตัน ดี.ซี. โดยมีได้ทรงมีวันว่างเลย

ไม่ว่าใครก็ตามที่ได้รู้จักและเห็นผลงานของมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถแล้ว จะต้องชื่นชมผลงานแห่งพระราชกรณียกิจ แม้ในหมู่คนต่างชาติก็เห็นความสำคัญของการดำเนินงานของมูลนิธิฯ จึงได้ช่วยเหลือส่งเสริม ดังที่มีผู้กราบบังคมทูล เชิญเสด็จพระราชดำเนินไปทรงจัดนิทรรศการผลิตภัณฑ์ศิลปาชีพเผยแพร่ในประเทศต่าง ๆ ทำให้เป็นที่รู้จักแพร่หลาย และได้รับความนิยมนจากประชาชนในประเทศเหล่านั้นตลอดมา ในเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๘ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้เสด็จพระราชดำเนินเยือนรัฐแคลิฟอร์เนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นการส่วนพระองค์ เพื่อทรงเผยแพร่ผลงานของมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ ตามคำกราบบังคมทูลเชิญของนายเฮอร์เบิร์ต อาร์มสตรอง ประธานมูลนิธิแอมบาสซาเดอร์ เจ้าของและอธิการบดีวิทยาลัยแอมบาสซาเดอร์ ซึ่งเป็นวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงในด้านผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพทางจิรยศาสตร์ และเป็นวิทยาลัยที่มีบริเวณสวยงามเป็นอันดับหนึ่ง

นิทรรศการศิลปหัตถกรรมของมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ ครั้งนี้ ได้จัดขึ้นที่วิทยาลัยแอมบาสซาเดอร์ มีบุคคลชั้นนำของรัฐแคลิฟอร์เนียและประชาชนทั่วไปเข้าชมมากมาย ต่างตื่นเต้นชื่นชมศิลปวัตถุและศิลปหัตถกรรมที่จัดแสดงนั้นเป็นอันมาก บรรดาสื่อมวลชนต่างกล่าวถึงงานนิทรรศการว่า ประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี และลงข่าวสดุ้สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถว่า ทรงเป็นพระราชินีผู้สูงส่ง มีพระราชอัธยาศัยและพระราชจริยวัตรงดงาม ทรงพระปรีชาสามารถเยี่ยมแหลม ทรงวางพระองค์ได้งดงามและเป็นไปโดยธรรมชาติ

พระมหากษัตริย์และพระเมตตาคุณของ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ต่อประชาชนชาวไทย ต่อชาวต่างบ้านต่างเมืองและผู้อพยพพลัดถิ่นสงครามจากประเทศใกล้เคียง เป็นที่ปรากฏจรรจนายไปในสากล สถาบันต่างๆ ในต่างประเทศต่างสนใจนำเรื่องราวไปเผยแพร่ ดังเช่น เลดี้แมรี แพร่แฟกซ์ ภริยานักธุรกิจด้านสื่อมวลชนชาวออสเตรเลีย ได้ขอพระราชทานพระราชนุญาต ให้คณะถ่ายทำภาพยนตร์โทรทัศน์ของประเทศออสเตรเลียเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ขอพระราชทานสัมภาษณ์และถ่ายทำภาพยนตร์พระราชกรณียกิจ เพื่อนำออกฉายเผยแพร่ทั่วโลก ในฐานะที่ทรงได้รับยกย่องเป็นสุภาพสตรีดีเด่นของโลก ในปี พ.ศ. ๒๕๒๔ นักเขียนชาวเยอรมันชื่อ นายเจ บอบชิน ได้ขอพระราชทานพระราชนุญาตถ่ายทำภาพยนตร์พระราชกรณียกิจ ขณะเสด็จประทับที่จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อนำออกเผยแพร่ทางโทรทัศน์ในประเทศต่างๆ กว่า ๒๘ ประเทศ นอกจากนั้นสถาบันการศึกษาและองค์กรต่างๆ ในต่างประเทศ ยังได้ขอพระราชทานทูลเกล้าฯ ถวายปริญญาคุณวุฒบัณฑิตกิตติมศักดิ์ ประกาศนียบัตร เกียรติบัตร สมาชิกกิตติมศักดิ์ และรางวัลต่างๆ เพื่อเทิดพระเกียรติคุณมาโดยลำดับ ดังต่อไปนี้

เหรียญเซเรส (Ceres Medal)

พระเกียรติคุณของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ โดยเฉพาะในด้านพระเมตตาธรรม ตลอดจนพระปรีชาสามารถในการหาทางยกระดับความเป็นอยู่ของราษฎรชนบทที่ขาดสนให้มีชีวิตที่ดีขึ้น เป็นที่ประจักษ์แก่ชาวต่างประเทศทั่วโลก จนกระทั่งองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (Food and Agriculture

Organization of United Nation-FAO) ได้สดุดีพระเกียรติคุณ อัญเชิญพระฉายาลักษณ์จารึกไว้ด้านหน้าของเหรียญเซเรส ส่วนด้านหลังเหรียญเป็นรูปสตรีชาวนาสมงอบ มือถือรวงข้าว พร้อมทั้งจารึกอักษรว่า “To give without discrimination” แปลเป็นภาษาไทยว่า “ให้โดยไม่เลือกที่รักมักที่ชัง” เหรียญนี้ผลิตขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๕ สำหรับมอบให้แก่ผู้ที่ทำประโยชน์แก่โลกในด้านการยกระดับความเป็นอยู่ และส่งเสริมสถานภาพของสตรี โดยเฉพาะในชนบท ปีละ ๑ คน และจำหน่ายเหรียญนี้ไปทั่วโลกเพื่อหาทุนด้วย

ในวันที่ ๑๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๒ ผู้อำนวยการองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ ได้เดินทางมาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ณ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ทูลเกล้าฯ ถวายเหรียญเซเรส พร้อมแผ่นเงินสลักคำจารึกพระเกียรติคุณ ความบางตอนในคำกราบบังคมทูลสดุดีพระเกียรติคุณ มีดังนี้

“โดยที่ได้เฝ้าละอองธุลีพระบาท มีพระราชหฤทัยอันเปี่ยมไปด้วยคุณธรรม พระราชทานพระบรมราชานุญาตแก่พสกนิกรชาวไทยทั้งมวลอยู่เสมอมิได้ขาด โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่ขัดสนจนยากในท้องถิ่นชนบท....ทรงเป็นผู้มองเห็นการณ์ไกล และทรงพยายามทุกวิถีทางที่จะยกฐานะของสตรีให้มีระดับสูงขึ้น... ทรงพระเมตตาธรรมอย่างล้นลึก ทรงพระราชปรารภณาที่จะให้สังคมทั่วประเทศมีความเป็นธรรมมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากทรงสนับสนุนพระบรมราโชบายของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในอันที่จะพระราชทานโอกาสให้บรรดาเกษตรกรได้มีส่วนเป็นเจ้าของที่ดินที่ทำกินอย่างทั่วถึง...ทรงเป็นผู้มีทัศนะอันกว้างขวาง ทั้งในฐานะที่เป็นสมเด็จพระบรมราชินีนาถ และในฐานะที่ทรงเป็นประหนึ่งพระแม่เจ้าของประชาชนทั้งประเทศ ทรงปรารภณาที่จะทอดพระเนตรเห็นทุกคนในสังคมไทย ปฏิบัติหน้าที่ที่มีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ตลอดจนเพื่อนร่วมชาติ ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ด้วยความสำนึกในความจริงที่ว่า ผลของความซื่อสัตย์สุจริตเท่านั้นที่จะนำความสงบสุขมาสู่คนและส่วนรวม.....องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ จึงใคร่ขอพระราชทานทูลเกล้าฯ ถวายเหรียญเซเรส แห่งปีคริสต์ศักราช ๑๙๗๙ แต่ได้เฝ้าละอองธุลีพระบาท ณ วันที่ ๑๑ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๒๒”

ปริญญาคุณวุฒิตดกิตติมศักดิ์สาขามนุษยธรรม

เมื่อสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้โดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ไปเยือนสาธารณรัฐฟิลิปปินส์อย่างเป็นทางการ ในปี พ.ศ. ๒๕๐๖ ในวโรกาสนั้น มหาวิทยาลัยเซนต์โทมัสแห่งสาธารณรัฐฟิลิปปินส์ ได้ทูลเกล้าฯ ถวายปริญญาคุณวุฒิตดกิตติมศักดิ์ สาขามนุษยธรรม แต่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๒๓ ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงรักษาพระโรคภูมิแพ้ที่สหรัฐอเมริกา ทรงนำผลงานหัตถกรรมไทยของ มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพไปจัดนิทรรศการและจำหน่าย ทำให้ชาวต่างชาติได้รู้จักและนิยมแพร่หลาย อันเป็นการช่วยให้ชาวชนบทได้มีรายได้จากอาชีพเสริม ทำให้มีความเป็นอยู่ดีขึ้น นอกจากนี้พระมหากรุณาธิคุณที่ทรงช่วยเหลือชาวต่างชาติผู้ลี้ภัยโดยเฉพาะชาวเขมรอพยพในฐานะสถานทูต สภาฯชาวไทย เป็นที่แซ่ซ้องสรรเสริญแก่ชาวโลกทั่วไป มหาวิทยาลัยทัฟต์แห่งรัฐแมสซาชูเซต ประเทศสหรัฐอเมริกา จึงได้ทูลเกล้าฯ ถวายปริญญาคุณวุฒิตดกิตติมศักดิ์ สาขามนุษยธรรม ในวโรกาสที่เสด็จพระราชดำเนินประเทศสหรัฐอเมริกาครั้งนั้นด้วย นายอีโอดอร์ เอเลียต กณาดิสถาบันกฎหมายและการทูตของมหาวิทยาลัย ได้กราบบังคมทูลสดุดีพระเกียรติคุณ ตอนหนึ่งว่า

“ทรงเป็นผู้เสียสละอย่างใหญ่ยิ่ง....ได้ทรงส่งเสริมโครงการต่างๆ อย่างเต็มพระกำลังและด้วยพระราชปณิธานอันมั่นคงแน่วแน่ ที่จะยกระดับการครองชีพของพสกนิกรให้สูงขึ้น.... ได้ทรงเสียสละเวลาส่วนพระองค์โดยไม่ทรงเห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อย ทั้งนี้เพื่อจะช่วยเหลือบรรเทาความทุกข์ของเด็กๆ ในหมู่ผู้ลี้ภัย....”

ทรงรับปริญญาคุณวุฒิตดกิตติมศักดิ์
สาขามนุษยธรรม
จากมหาวิทยาลัยทัฟต์

รางวัลดีเด่นของสหพันธ์พิทักษ์เด็ก (Save The Children Distinguished Service Award)

พระราชกรณียกิจและพระเกียรติคุณของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เป็นที่ตระหนักและชื่นชมโสมนัสต่อองค์กรและกลุ่มบุคคลต่างๆ ในต่างประเทศมาโดยตลอด ในปี พ.ศ. ๒๕๒๔ สหพันธ์พิทักษ์เด็ก (Save the Children Federation) ซึ่งเป็นองค์กรที่มุ่งช่วยเหลือเด็กๆ ทั่วโลกให้มีโอกาสเท่าเทียมกัน ในการที่จะมีชีวิตเป็นสุขและมีพละนาถมยดี ได้ทูลเกล้าฯ ถวายรางวัลดีเด่นของสหพันธ์พิทักษ์เด็ก ในงานฉลองครบรอบ ๕๐ ปีของสหพันธ์ เมื่อวันที่ ๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๒๔ ณ นครนิวยอร์ก ประเทศสหรัฐอเมริกา นายเดวิด รอกกีเฟลเลอร์ ประธานคณะกรรมการบังคมทูลสดุดีพระเกียรติคุณ ในวโรกาสทูลเกล้าฯ ถวายรางวัล ความตอนหนึ่งว่า

“ได้ฝัละองธุลีพระบาท ทรงพระราชอุดสาหะวิริยะอุทิศพระองค์เพื่อความสุขของปวงชนชาวไทย โดยเฉพาะผู้ขัดสนที่อยู่ตามชนบททางไกล มีพระราชดำริริเริ่มสร้างสรรค์ ทรงเป็นผู้นำซึ่งเห็นการณ์ไกล เห็นได้จากการที่ทรงส่งเสริมศิลปหัตถกรรมไทย ทำให้ชาวไร่นาที่ไม่มีที่ทำกินเป็นของตนเองมีรายได้อเสริม ทั้งยังเป็นการส่งเสริมศิลปหัตถกรรมอันมีค่าของไทยให้เป็นที่รู้จักแพร่หลายด้วย ทรงมีมนุษยธรรมล้าเลิศ มีพระราชหฤทัยมุ่งมั่งที่จะช่วยเหลือผู้ประสบเคราะห์กรรม ซึ่งอพยพลี้ภัยจากประเทศใกล้เคียงในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจดังกล่าวด้วยพระองค์เองมิได้ขาด เพื่อให้ผู้เดือดร้อนเหล่านั้นได้รับความ

ปลอดภัย มีที่พักพิง โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้อพยพชาวกัมพูชาทั้งชายหญิงและเด็ก
จำนวนนับแสนคน ทรงสนับสนุนอย่างจริงจังในการดำเนินงานของสหพันธ์พิทักษ์
เด็ก ตลอดจนองค์กรเอกชนอาสาสมัครอื่นๆ เกี่ยวกับด้านมนุษยธรรม...”

รางวัลด้านมนุษยธรรมจากสถาบันเอเชียโซไซตี้ (The Asia Society's Humanitarian Award)

สถาบันเอเชียโซไซตี้ ตั้งอยู่ที่รัฐนิวยอร์ก ประเทศสหรัฐอเมริกา ประมาณ
๓๐ ปีมาแล้ว มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมให้คนอเมริกันได้รู้จักอารยธรรมอันเก่าแก่
และสภาพการณ์ปัจจุบันของภูมิภาคเอเชีย เพื่อเชื่อมความเข้าใจอันดีให้เกิดขึ้นระหว่าง
ประชาชาติอเมริกันกับเอเชีย

สถาบันฯ ได้ขอพระราชทานทูลเกล้าฯ ถวายรางวัลด้านมนุษยธรรม แต่
สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ในโอกาสที่เสด็จพระราชดำเนินไปประเทศ
สหรัฐอเมริกา เพื่อทรงเผยแพร่งานของมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ นายโรเบิร์ต
บี. ออกซ์นัม ประธานสถาบันฯ ได้กราบบังคมทูลสดุดีพระเกียรติคุณ ในพิธี
ทูลเกล้าฯ ถวายรางวัลด้านมนุษยธรรม ณ นครนิวยอร์ก เมื่อวันที่ ๑๕ มีนาคม
พ.ศ. ๒๕๒๘ มีใจความสำคัญว่า

“สถาบันเอเชียโซโซติ ได้ทูลเกล้าฯ ถวายรางวัลนี้แด่ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เป็นพระองค์แรก มีไว้ในฐานะที่ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจอันเป็นคุณประโยชน์สูงสุดต่อประชาชนชาวไทยเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงภูมิภาคเอเชียด้วย ทรงทำให้ประเทศไทย ซึ่งเป็นประเทศใหญ่ในทวีปเอเชียได้เป็นแบบอย่างพิเศษที่ก้าวหน้าทันสมัยไปพร้อมๆ กับทะนุถนอมศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และศาสนา ซึ่งมีประวัติอันงดงามดีเด่นมาช้านาน ทรงเสียสละทั้งกำลังพระวรกาย กำลังพระราชหฤทัย และพระราชทรัพย์ เพื่อช่วยเหลือชาวชนบท ผู้ขาดทุนให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ทั้งในด้านการศึกษา สาธารณสุข และมีอาชีพใหม่ๆ ที่มีรายได้เพิ่มขึ้น นอกจากนั้นยังทรงส่งเสริมศิลปหัตถกรรมอันเป็นสมบัติล้ำค่าของชาติมิให้สูญหายไป โดยโปรดให้จัดตั้งมูลนิธิศิลปกรรมราษฎรผู้ขาดทุนเหล่านั้น ให้รู้จักประดิษฐ์งานศิลปะต่างๆ จนยึดเป็นอาชีพได้ ทั้งยังเป็นการเผยแพร่และธำรงรักษาศิลปะอันงดงามล้ำค่า ให้เป็นที่รู้จักแพร่หลายยิ่งขึ้นด้วย...

พระราชกรณียกิจต่างๆ ดังที่ได้เชลุมกล่าวว เป็นประโยชน์อย่างมากต่อชนชาติไทย แสดงให้เห็นถึงความเป็นชนชาติไทยที่มีอารยธรรมและวัฒนธรรม มีความคิดสร้างสรรค์อันสูงส่ง สถาบันเอเชียโซโซติซาบซึ่งในพระเกียรติคุณเป็นอย่างยิ่ง...”

ประกาศนียบัตรเทิดพระเกียรตินักอนุรักษ์ดีเด่นด้านการอนุรักษ์ป่าไม้และสัตว์ป่า

พระราชกรณียกิจของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ด้านการอนุรักษ์ป่าไม้และสัตว์ป่า เป็นที่ประจักษ์แก่ประชาชนทั่วไป ทรงสนับสนุนงานของมูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าแห่งประเทศไทยอย่างแท้จริง แม้บรรดานักอนุรักษ์ทั่วโลก

ก็พากันยกย่องและสดุดีพระเกียรติคุณ ดังที่เจ้าชายฟิลิป ดยุกแห่งเอดินบะระ ประธานมูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าสากล (The World Wildlife Fund International) ได้ทรงประกาศในงานฉลองครบรอบ ๒๕ ปีของมูลนิธิ ที่ประเทศอิตาลี เมื่อวันที่ ๒๕ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๙ ว่า สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถแห่งประเทศไทย ทรงได้รับเลือกเป็นนักอนุรักษ์ดีเด่น พร้อมกับเจ้าชายเบิร์นฮาร์ด แห่งประเทศเนเธอร์แลนด์ และในวันที่ ๑๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๒๙ นายรัสเซล เทรน ประธานคณะกรรมการบริหารของมูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าสากล พร้อมคณะ ได้เชิญประกาศนียบัตรเทิดพระเกียรติในฐานะนักอนุรักษ์ดีเด่นด้านอนุรักษ์ป่าไม้และสัตว์ป่า มาทูลเกล้าฯ ถวาย ใจความในประกาศนียบัตรมีว่า

“รางวัลนี้ ทูลเกล้าฯ ถวายเพื่อแสดงว่า สมเด็จพระบรมราชินีนาถแห่งประเทศไทย ทรงเป็นนักอนุรักษ์ชั้นนำผู้ช่วยเหลืองานอนุรักษ์มาเป็นเวลาช้านาน.....ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความหวัง เพราะสมเด็จพระบรมราชินีนาถ ทรงเป็นผู้นำทางให้ผู้อื่นคำนึงความรอบพระยุคลบาท ในการอนุรักษ์สัตว์ป่าและพรรณไม้”

สมาชิกภาพกิตติมศักดิ์ แห่งราชวิทยาลัยอายุรแพทย์แห่งกรุงลอนดอน (The Honorary Fellowship of The Royal College of Physicians of London)

ราชวิทยาลัยอายุรแพทย์ แห่งกรุงลอนดอน (The Royal College of Physicians of London) ซึ่งพระเจ้าเฮนรี่ที่ ๘ แห่งประเทศอังกฤษมี

พระราชานุญาตให้สถาปนาขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๐๖๑ นับเป็นวิทยาลัยทางการแพทย์ที่เก่าแก่ที่สุดในโลก ราชวิทยาลัยนี้มีหน้าที่ออกใบอนุญาตแก่ผู้ที่มีคุณสมบัติในการประกอบอาชีพเวชกรรม พิจารณาโทษผู้ประกอบอาชีพเวชกรรมโดยผิดวิธี เป็นแหล่งสนับสนุนวิชาการแพทย์สาขาอายุรศาสตร์ ทั้งด้านการศึกษาและการสอบเพื่อมาตรฐานทางวิชาอายุรศาสตร์ เป็นแหล่งพิมพ์ “ลอนดอนฟาร์มาโคเปีย” (London Pharmacopoea) อันเป็นตำรับยาเล่มแรกของโลก

สภาราชวิทยาลัยอายุรแพทย์แห่งกรุงลอนดอน ได้ตระหนักถึงพระราชกรณียกิจของ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ที่พระราชทานพระราชนุเคราะห์ โดยเฉพาะด้านการแพทย์และสาธารณสุขแก่พสกนิกรของพระองค์ ตลอดจนผู้อพยพลี้ภัยจากบ้านใกล้เรือนเคียงเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารอย่างสม่ำเสมอ จึงมีมติให้กราบบังคมทูลขอพระราชทานพระราชนุญาต ทูลเกล้าฯ ถวายเกียรติบัตรสมาชิกภาพกิตติมศักดิ์แห่งราชวิทยาลัยอายุรแพทย์แห่งกรุงลอนดอน ต่อมาในวันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๑ เซอร์ เรย์มอนด์ ฮอฟเฟินเบอร์ก ประธานราชวิทยาลัยฯ พร้อมด้วยคณะกรรมการบริหารและสมาชิกของราชวิทยาลัย จำนวนทั้งสิ้น ๗๖ คน ได้เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ณ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ในพระบรมมหาราชวัง เพื่อทูลเกล้าฯ ถวายเกียรติบัตรสมาชิกภาพกิตติมศักดิ์ แห่งราชวิทยาลัยฯ เซอร์สเรย์มอนด์ ฮอฟเฟินเบอร์ก ได้ถวายราชสดุดี มีใจความว่า

“เป็นที่ทราบกันดีทั่วไปในนานาประเทศว่า ได้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ทรงห่วงใยในสุขภาพอนามัยและสวัสดิภาพของประชาชนชาวไทย นานเป็นเวลากว่ายี่สิบปีมาแล้วที่ทรงทุ่มเทพระราชหฤทัยให้แก่งานด้านสังคมสงเคราะห์ การแพทย์ และงานแก้ไขปัญหายุ่งยากเกี่ยวกับสุขภาพอนามัยของราษฎร โดยเฉพาะในชนบท ทรงจัดตั้งหน่วยแพทย์พระราชทาน เพื่อประชาชนทุกระดับชั้นในทุกท้องถิ่นทั่วประเทศ พระราชกรณียกิจนี้มีคุณค่าอย่างยิ่งต่อการฝึกให้อายุรแพทย์และศัลยแพทย์ทั้งหลาย เกิดทัศนคติที่ถูกต้องต่อผู้ป่วยใช้ในชนบท... การปฏิบัติพระราชกรณียกิจในฐานะสถานายิกา สภาภาษาคนไทยนั้น ได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทได้ทรงช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อพยพลี้ภัยในประเทศไทย ด้วยพระราชอุตสาหะวิริยะ โดยสม่ำเสมอตลอดมา ทำให้ทั่วโลกซาบซึ้งในน้ำพระราชหฤทัยอันเปี่ยมไปด้วยมนุษยธรรม...”

รางวัลความช่วยเหลือผู้ลี้ภัยประจำปี ๒๕๓๓ (Immigration and Refugee Policy Award ๑๕๕๐)

ศูนย์ศึกษาการอพยพ (Center For Migration Studies) ซึ่งมีสำนักงานอยู่ที่รัฐนิวยอร์ก ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้กราบบังคมทูลเชิญ สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปกรุงวอชิงตัน ดี.ซี. เพื่อทรงรับรางวัลความช่วยเหลือผู้ลี้ภัยประจำปี พ.ศ. ๒๕๓๓ ในฐานะที่พระราชทานพระราชานุเคราะห์แก่ผู้ลี้ภัยนับล้านคนจากประเทศในอินโดจีน มีลาว เวียดนาม กัมพูชา และพม่า ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๘ เป็นต้นมา แต่เนื่องจากสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ไม่ทรงว่างพระราชกิจ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ฯ เสด็จแทนพระองค์ไปทรงรับรางวัล เมื่อวันที่ ๒๙ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๓

รางวัลมนุษยธรรมระหว่างประเทศ (International Humanitarian Award)

รางวัลมนุษยธรรมระหว่างประเทศนี้ เป็นของกลุ่มผู้สนับสนุนพิพิธภัณฑ์เด็กแห่งกรุงวอชิงตัน ดี.ซี. (The Friends of The Capital Children's Museum) ประเทศสหรัฐอเมริกา จะมอบให้เฉพาะบุคคลผู้มีชื่อเสียง มีผลงานดีเด่นเป็นที่ยอมรับของคนทั่วโลก ในด้านการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนชาติทั่วไปให้ดีขึ้น ผู้ที่เคยได้รับรางวัลนี้มาแล้วเป็นคนอเมริกันทั้งสิ้น เช่น นางแนนซี เรแกน ผู้มีผลงานในเรื่องการต่อต้านยาเสพติด นางบาร์บารา บุช ผู้มีผลงานรณรงค์ให้คนจำนวนมากรู้หนังสือ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเป็นบุคคลสำคัญต่างชาติพระองค์แรกที่คณะกรรมการฯ ซึ่งมีจำนวนถึง ๑๒๕ คน พร้อมใจกันลงมติทูลเกล้าฯ ถวายรางวัลดังกล่าว เป็นการสดุดีที่ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจเพื่อประโยชน์สุขแห่งมวลมนุษยชาติตลอดมา และได้กราบบังคมทูลเชิญเสด็จฯ ไปทรงรับรางวัล ณ กรุงวอชิงตัน ดี.ซี. เมื่อวันที่ ๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๔

เหรียญทองโบโรพุทโธ (UNESCO Borobudur Gold Medal)

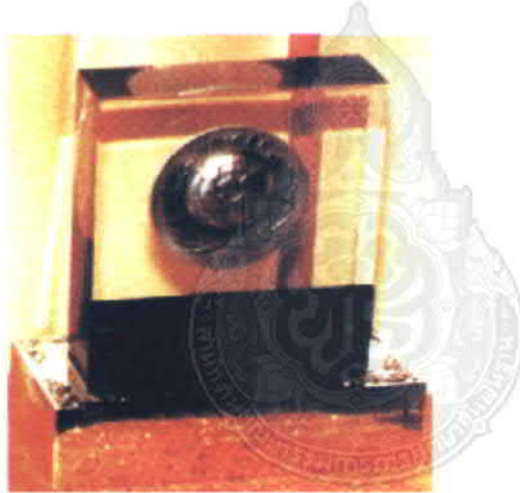
องค์การศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (The United Nations Education Scientific and Cultural Organization-UNESCO) ได้ทูลเกล้าฯ ถวายเหรียญทองโบโรพุทโธ แต่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เพื่อเทิดพระเกียรติที่ได้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจ ในการอนุรักษ์และพัฒนางานศิลปหัตถกรรม อันถือเป็นมรดกล้ำค่าของมวลมนุษยชาติ นายเฟเดอริโก มาบอร์ ผู้อำนวยการใหญ่องค์การศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรม แห่งสหประชาชาติ ได้กราบบังคมทูลสดุดี สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ในพิธีทูลเกล้าฯ ถวายเหรียญดังกล่าว เมื่อวันที่ ๓๐ มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๕ ณ ศาลาธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มีใจความสำคัญว่า

“เหรียญทองโบโรพุทโธ สัญลักษณ์เทิดพระเกียรติ ที่องค์การศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรม แห่งสหประชาชาติ ขอพระราชทานทูลเกล้าฯ ถวายนี้ เป็นเหรียญซึ่งสร้างขึ้นเมื่อพุทธศักราช ๒๕๑๙ อันเป็นปีเดียวกับที่ได้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ได้ทรงก่อตั้งมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ พระราชกรณียกิจที่ได้ทรงปฏิบัติมากกว่า ๔๐ ปีด้วยพระราชอุตสาหะวิริยะ ในการอนุรักษ์ฟื้นฟู สืบทอด งานศิลปหัตถกรรมแบบดั้งเดิมของชนชาวไทย ทั้งพระราชทานพระราชานุเคราะห์แก่ราษฎรผู้ยากไร้ในชนบท ให้มีอาชีพและมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นนั้น สอดคล้องกับการดำเนินกิจกรรมด้านต่าง ๆ ขององค์การศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรม แห่งสหประชาชาติ ซึ่งมีปณิธานที่จะผดุงรักษามรดกวัฒนธรรมของประเทศสมาชิกไว้

พระบรมราชินูปถัมภ์ในด้านศิลปหัตถกรรมดั้งเดิม เป็นตัวอย่างอันดีแก่ประเทศที่กำลังพัฒนา องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติเชื่อมั่นว่า หากช่างหัตถศิลป์ปัจจุบันสร้างสรรค์งานโดยออกแบบใหม่ให้เข้ากับ

สมัยนิยม แต่ใช้วิธีการผลิตแบบดั้งเดิม ก็จะทำให้งานที่สร้างสรรค์ชิ้นนั้นมีคุณค่า ทั้งด้านประโยชน์ใช้สอย และยังคงรักษาศิลปะดั้งเดิมอันล้ำค่าไว้ได้ด้วย และหาก บรรดาช่างหัตถศิลป์ทั้งหลายได้รับการสนับสนุนอย่างจริงจัง ตลอดจนส่งเสริม ความรู้ความสามารถให้พึ่งตนเองได้ ก็จะสามารถสร้างสรรค์ผลงานที่มีคุณประโยชน์ และมีคุณค่าทางศิลปะอย่างยอดเยี่ยม สมดังความเชื่อที่ว่า งานศิลปหัตถกรรมที่ พัฒนาอย่างจริงจังด้วยความสามารถ จะสนองความต้องการของมวลมนุษยชาติ ได้เป็นอย่างดี..."

เหรียญรางวัลเกียรติคุณพิเศษจากกองทุนเพื่อเด็กแห่ง สหประชาชาติ (UNICEF Special Recognition Award)

กองทุนเพื่อเด็กซึ่งองค์การยูนิเซฟแห่งสหประชาชาติตั้งขึ้น (The United Nations Children's Fund-UNICEF) ได้ขอพระราชทานทูลเกล้าฯ ถวาย เหรียญรางวัลเกียรติคุณพิเศษ แด่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ในวโรกาส มหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ ณ วันที่ ๑๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๕ เพื่อประกาศพระเกียรติคุณที่ได้ทรงอุทิศพระองค์ตลอดระยะเวลา ๔๒ ปี ประกอบ พระราชภารกิจอันเป็นผลให้แม่และเด็กนับล้านๆ คน ได้รับการรักษานั่นพื้นฐาน เช่น การสาธารณสุข การศึกษา และการส่งเสริมอาชีพ ทำให้มีชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น นางคาริน แชมพู รองผู้อำนวยการบริหารขององค์การยูนิเซฟ ได้เป็นผู้ทูลเกล้าฯ ถวายรางวัลดังกล่าว ในงานเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรม

ราชินีนาถ ซึ่งกระทรวงการต่างประเทศได้จัดถวายเมื่อวันที่ ๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๕ ณ อาคารใหม่สวนอัมพร กรุงเทพมหานคร และได้กราบบังคมทูลสดุดี มีใจความสำคัญว่า

“ในช่วงเวลา ๔๒ ปี นับแต่ทรงดำรงตำแหน่งสมเด็จพระบรมราชินีแห่งราชอาณาจักรไทย ได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทได้ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจมิได้ว่างเว้น เพื่อทรงมั่นพระทัยว่าเด็ก ๆ ที่ยากไร้ที่สุดในราชอาณาจักร มิได้ถูกหลงลืมหรือทอดทิ้งเลย ในขณะที่ความเจริญทางเศรษฐกิจรุดหน้าไปอย่างรวดเร็ว จะเห็นได้จากการที่มูลนิธิและกองทุนต่างๆ ที่อยู่ในพระบรมราชินูปถัมภ์ ได้ให้ความช่วยเหลือแก่เด็ก ๆ ในครอบครัวที่ยากจนในภูมิภาคต่างๆ ทั่วประเทศ ให้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียน และได้รับบริการสาธารณสุข นอกจากนั้น โครงการในพระบรมราชินูปถัมภ์หลายโครงการ ยังได้ช่วยเหลือเด็ก ๆ ทั้งชายหญิงผู้ด้อยโอกาส ให้ได้รับการฝึกงานฝีมือ และจัดหาตลาดให้แก่ผลิตภัณฑ์อันเกิดจากฝีมือเด็กเหล่านั้น...

การที่ได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทได้ทรงอุทิศพระองค์ และทรงถือเป็นพระราชภารกิจอันมุ่งมั่น ที่จะปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ซึ่งขาดแคลนของสตรีและเด็กให้พ้นจากความทุกข์ยาก ดังนั้น องค์การยูนิเซฟจึงรู้สึกเป็นเกียรติอย่างยิ่งที่ได้ร่วมกับประชาชนชาวไทย ประกาศพระเกียรติคุณเฉลิมพระเกียรติแห่งสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เนื่องในวโรกาสทรงเจริญพระชนมายุ ๖๐ พรรษา ขอดถวายพระพรชัยให้มีพระชนมชีพถึงพร้อมด้วยความสมบูรณ์ทุกประการ ทรงบำเพ็ญประโยชน์ยิ่งใหญ่แก่มวลมนุษยชาติตลอดไป”

รางวัลแห่งความเป็นเลิศจากกองทุนพัฒนาเพื่อสตรีแห่งสหประชาชาติ (UNIFEM'S Award of Excellence)

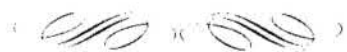
กองทุนพัฒนาเพื่อสตรีแห่งสหประชาชาติหรือยูนิเฟม (The United Nations Development Fund For Women-UNIFEM) เป็นหน่วยงานแกนนำด้านสตรีขององค์การสหประชาชาติ ที่มีภาระหน้าที่ในการเผยแพร่ให้ทั่วโลกได้รู้เห็นถึงความทุกข์ยากของสตรียากจนในประเทศที่กำลังพัฒนาทั้งหลาย กองทุนยูนิเฟมได้ตระหนักถึงพระราชหฤทัยที่ทรงมุ่งมั่นปฏิบัติพระราชภารกิจ ที่จะพัฒนาสตรีไทยให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี จึงขอพระราชทานทูลเกล้าฯ ถวายรางวัลแห่งความเป็นเลิศจากกองทุนพัฒนาเพื่อสตรีแห่งสหประชาชาติ ซึ่งเป็นรางวัลสากลที่มอบแก่ผู้นำทั้งหลาย ผู้แสดงให้เห็นประจักษ์ถึงความตั้งใจแน่วแน่ที่จะส่งเสริมบทบาทสตรี และได้ประกอบกิจกรรมในด้านนี้อย่างดีเลิศ ในโอกาสเดียวกับที่องค์การกองทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ (ยูนิเซฟ) ได้ทูลเกล้าฯ ถวายรางวัลเกียรติคุณพิเศษแด่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เมื่อวันที่ ๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๕ นางชาลอน อลากิจา ผู้อำนวยการกองทุนเพื่อพัฒนาสตรีแห่งสหประชาชาติ ผู้ทูลเกล้าฯ ถวายรางวัล ได้กราบบังคมทูลสดุดีมิไจความว่า

“... มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพ ที่ได้ฝ่าละอองธุลีพระบาททรงจัดตั้งขึ้นเพื่อส่งเสริมและอนุรักษ์ศิลปะพื้นบ้านของไทย ได้ช่วยให้เยาวชนสตรีทั่วประเทศฝึกฝน

ฝีมืองานศิลปะอันประณีตซับซ้อน ทั้งยังได้ช่วยสร้างงานให้สตรีชาวนาชาวไร่ที่ยากจน มีรายได้จุนเจือครอบครัวด้วย... เป็นที่ประจักษ์ว่า ได้ฝ่าละอองธุลีพระบาททรงเป็น ผู้นำการอนุรักษ์ป่าไม้และลดการทำลายป่า... การต่อสู้เพื่อความอยู่รอดและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมนั้นไม่อาจแยกออกจากกันได้ สตรีคือบุคคลกลุ่มแรกที่จะได้รับความเดือดร้อนเมื่อแผ่นดินขาดความอุดมสมบูรณ์ เมื่อต้นไม้ถูกทำลาย และเมื่อแหล่งน้ำมีมลพิษ...

การที่ได้ฝ่าละอองธุลีพระบาททรงสนับสนุนบทบาทสตรี ทำให้คุณค่าของสตรีในด้านเกื้อกูลเศรษฐกิจและอนุรักษ์วัฒนธรรมของชาติเป็นที่ประจักษ์ชัด ดังนั้น กองทุนยูนิเฟมจึงมีความภาคภูมิใจที่ได้ร่วมกับองค์การยูนิเซฟ เพิดพระเกียรติ ได้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ให้เป็นที่ประจักษ์แก่สากล... ทูลเกล้าฯ ถวายรางวัล แห่งความเป็นเลิศจากกองทุนพัฒนาเพื่อสตรีแห่งสหประชาชาติ "

เอกสารสำคัญต่าง ๆ ที่สถาบันต่างประเทศและสถาบันวิชาการของไทย ได้ทูลเกล้าฯ ถวายเพื่อเทิดทูนพระเกียรติคุณและพระมหากรุณาธิคุณ ของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ดังได้บรรยายมาข้างต้นนั้นเป็นเพียง ส่วนน้อย แต่ที่ปรากฏอยู่ตลอดมาตราบจนปัจจุบัน พระเกียรติคุณและพระมหากรุณาธิคุณ มีต่อชนชาวไทยและเพื่อนมนุษย์ร่วมโลกเป็นอเนกประการสุดที่จะพรรณนาได้ กวระที่พสกนิกรทั้งปวงโดยเฉพาะเยาวชน น้อมสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ และพระเมตตาบารมีอันยิ่งใหญ่ แห่งสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ไว้ตลอดไป และแสดงกตเวทิตาคุณ ปฏิบัติตนสนองพระเดชพระคุณ ด้วยความจงรักภักดี รู้รักสามัคคี ร่วมกายใจจรรโลงประเทศชาติด้วยความซื่อสัตย์สุจริต เพื่อชาติไทยเจริญรุ่งเรืองสืบไปตลอดกาลนาน

ภาคผนวก

แนะนำหนังสือที่มีคุณค่าอ่านอย่างยิ่งชุดหนึ่ง

ธานินทร์ กรัยวิเชียร ผู้แนะนำ

หนังสือชุดนี้คือ “เป็น อยู่ คือ : สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ” อันประกอบด้วยหนังสือ ๑ เล่ม (๕๑๖ หน้า) และหนังสือในรูปแบบของแฟ้มประมวลภาพพระบรมฉายาลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระเจ้าอีก ๑ เล่ม (๑๔๐ ภาพ) ซึ่ง ท่านผู้หญิงเกนหลง สนิทวงศ์ ณ อยุธยา เป็นผู้เรียบเรียงและรวบรวม, บริษัทศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด จัดพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๓๕

เนื่องในวโรกาสที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงเจริญพระชนมายุครบ ๖๐ พรรษานี้ สถาบันต่างๆ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชนได้จัดพิมพ์หนังสือเทิดพระเกียรติสมเด็จพระเจ้า และเผยแพร่พระราชกรณียกิจในพระองค์เป็นจำนวนหลายสิบเล่มกับทั้งมีหนังสือประมวลภาพเกี่ยวกับพระองค์อีกมากเล่ม หากจะรวมทั้งบทความในเรื่องเดียวกันด้วยแล้วก็เป็นเรื่องน้อย นับได้ว่าเป็นประวัติการณ์ในวงการวรรณกรรมของไทยที่มีหนังสือเกี่ยวกับบุคคลคนเดียวในวาระเดียวกันมากมายถึงขนาดนี้ หนังสือเหล่านี้ล้วนแต่มีคุณค่า น่าสนใจ และน่าสะสมไว้เป็นสมบัติให้ลูกหลานได้อ่านต่อไปอีกนานเท่านาน ในบรรดาหนังสือและประมวลภาพเหล่านี้ ก็มีหนังสือชุด “เป็น อยู่ คือ : สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ”

ที่โดดเด่นเป็นพิเศษชุดหนึ่ง โดยที่เป็นหนังสือว่าด้วยพระราชประวัติ พระราชจริยวัตร พระบุคลิกลักษณะ พระราชกรณียกิจทั้งในประเทศและในต่างแดน รวมตลอดทั้งโครงการต่าง ๆ ในพระองค์ ที่ท่านผู้เรียบเรียงอยู่ในเหตุการณ์โดยตลอด โดยที่เป็นพระญาติสนิทและนางสนองพระโอษฐ์ หนังสือชุดนี้เต็มไปด้วยแก่นสารและเกร็ดที่น่ายกซึ่งไม่เคยเผยแพร่ในที่ใดมาก่อน อาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า เป็นประวัติศาสตร์ของรัชกาลปัจจุบัน ที่ชาวไทยทุกคนทั้งรุ่นนี้และรุ่นหน้าพึงรับรู้และให้ความสนใจเป็นพิเศษ

ว่าถึงลีลาการเขียนแล้วกล่าวได้ว่า ท่านผู้เรียบเรียงใช้ภาษาไทยที่เรียบง่ายแต่เข้มข้นและคมคายชวนอ่าน ผู้อ่านจะเพลิดเพลินในความไพเราะทั้งในรสคำและรสความ หวังเหตุหวังผลกลมกลืนและต่อเนื่องกันเป็นอันดี ทั้งสั้น กะทัดรัด และชัดเจน และที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ ท่านผู้เรียบเรียงเขียนจากใจจริงและตามที่เป็นจริงทุกอย่าง

แม้ว่าข้อเขียนบทนี้เป็นเพียงการแนะนำหนังสือที่น่าอ่านเท่านั้น ผู้แนะนำก็สมควรจะนำเอาจุดเด่นต่าง ๆ บางเรื่องในหนังสือชุดนี้ มาแสดงให้เห็นเป็นตัวอย่างสนับสนุนคำกล่าวของผู้แนะนำว่ามีคุณค่าและน่าอ่านอย่างไร และที่สำคัญกว่านั้นก็คือเพื่อเป็นการประเทืองความรู้เกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ และเป็นการสะกิดใจให้ผู้อ่านเกิดความภาคภูมิใจในพระอัจฉริยภาพ และระลึกในน้ำพระทัยอันเปี่ยมไปด้วยพระเมตตาต่อพสกนิกรทั้งมวลของทั้งสองพระองค์ มาตั้งแต่ต้นจนตราប់เท่าทุกวันนี้

ท่านผู้เรียบเรียงได้กล่าวถึงสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณองค์ปัจจุบันว่า :

“ในวาระเวลาหกสิบปีที่ผ่านมา สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถจากหม่อมราชวงศ์หญิงเล็กๆ ในราชสกุล “กิตติยากร” ธรรมดาคนหนึ่ง ซึ่งมีชีวิตที่มิได้หรูหราฟุ้งเฟ้ออะไรนัก มีความยากลำบากในบางครั้ง แม้ต้องนั่งรถรางหรือเดินไปโรงเรียน อันเนื่องมาจากเหตุการณ์ของบ้านเมือง แต่ก็เป็นครอบครัวที่อบอุ่นเต็มไปด้วยความสุขและความรักระหว่างพ่อ แม่ พี่และน้องอย่างยากที่จะหาได้ง่ายๆ ในครอบครัวทั่วไป

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เคยรับสั่งถึงว่า “ทรงมีความภูมิใจพระทัยที่ทรงมีท่านพ่อและคุณแม่ที่ประเสริฐ ท่านพ่อได้ทรงสั่งสอนท่านมาตั้งแต่ทรงพระเยาว์ ให้มีความกตัญญูต่อพระบูรพกษัตริย์ที่ทรงมีพระคุณต่อชาติไทยอย่างยิ่ง ถ้าพระองค์ท่านมิได้ทรงเสียสละทุกอย่างแม้จนกระทั่งพระชนมชีพ

เพื่อป้องกันศัตรู และทรงกอบกู้ชาติเมื่อเพลี่ยงพล้ำเสียที่ต่อศัตรู ให้กลับคืนมาสู่ความมีอิสระอย่างทุกวันนี้ เราจะเป็นอย่างไร?

ท่านพ่อทรงสอนให้ละอายต่อการทำผิดทำชั่ว แต่ไม่ต้องอายต่อความจน มันช่วยไม่ได้ที่จะต้องเกิดมาจน แต่สิ่งที่จะช่วยได้ คือ ต้องมีความอดทน มีความเพียรและหาปัญญาใส่ตัว ข้อสำคัญที่ท่านพ่อทรงเตือนเสมอ คือ ขอให้ม่เมตตาและความเข้าใจในบุคคลที่พบเห็น ฯลฯ” ด้วยเหตุนี้ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จึงทรงยึดมั่นเป็นหลักที่ทรงปฏิบัติตลอดมาตั้งแต่ทรงเป็นหม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ กิติยากร.....จากกาลเวลาอันเนิ่นนาน ๕๒ ปีมาแล้ว หลังจากวันราชาภิเษกสมรสจนถึงปัจจุบันนี้ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงปรับพระองค์และทรงปรับพระทัยจากเด็กวัยรุ่นซึ่งมีอายุเพียง ๑๗ ปี กำลังเป็นวัยที่ร่าเริงและหาความสุขใส่ตัวอย่างเต็มที่ เป็นวัยที่กำลังอยู่ในความฝันที่ไม่มีแก่นสาร มาเป็นผู้ที่มีความสำนึกในตำแหน่งและหน้าที่ ว่าควรจะทำอะไรให้เหมาะสมที่จะต้องทรงปฏิบัติ ในเมื่อองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงตั้งพระราชสัตยาธิษฐานในวันอันศักดิ์สิทธิ์ยี่งั้น และพระปฐมบรมราชโองการที่พระราชทานแก่มหาชนทั้งชาติ ความว่า ‘เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม’ สมดังพระสัจจาจา ทรงมีพระราชจริยวัตรอันงดงาม พระราชกรณียกิจอันล้วนเป็นคุณประโยชน์ต่อส่วนรวมของประชาชน ฉะนั้น สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จึงทรงถือว่าพระองค์เองย่อมจะต้องเจริญรอยตามพระยุคลบาทเช่นกัน นับจากวาระนั้น” (หน้า ๕๐๗-๕๐๘)

ที่ว่าพระราชกรณียกิจอันล้วนเป็นคุณประโยชน์ต่อส่วนรวมของประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับผู้คนที่ยากไร้ นั้น “จักทรงมุ่งมั่นที่จะหาทางช่วยเหลืออย่างเต็มพระกำลังทั้งพระวรกายและพระปัญญา” ท่านผู้หญิงฯ กล่าวไว้อีกตอนหนึ่งว่า :

“ทั้งสองพระองค์ทรงชอกแซกไปตามหมู่บ้านราษฎรที่ยากจน ไม่ต้องให้ราษฎรมาร้องทุกข์ให้เพิ่มความยากลำบากมากขึ้นในการเดินทาง จะเสด็จฯ ไปจนถึงบ้าน ขึ้นไปบนบ้าน แม้บางบ้านจะโย้เย้ บันไดทำด้วยไม้กระบอกอย่างไรก็ตาม จะทรงย่องด้วยฝีพระบาทอันแผ่วเบาไปทอดพระเนตรจนถึงกันครัว ทรงเห็นถึงความขมขื่นแร้นแค้น ทรงสัมผัสด้วยความสลดพระทัย บางครอบครัวมีความทุกข์ถึงขนาดบนดวงหน้าปราศจากความรู้สึกรับรู้เย็น ร้อน อ่อน แข็งใดๆ ทั้งสิ้น เฉยเมยเหมือนรูปปั้น ได้ทรงพบกับความจริง อันเป็นจริงอย่างที่สุดแล้ว ระหว่าง

พระมหากษัตริย์และประชาชน โดยไม่ต้องกล่าวเป็นคำพูดใดๆ ทั้งสิ้น ทั้งสองพระองค์จะทรงเข้าพระทัยเป็นอย่างดีด้วย ‘ภาษาใจ’

ฉะนั้น ครอบครัวใดที่ควรจะต้องได้รับความช่วยเหลือก่อน ตามเหตุการณ์เฉพาะหน้า ก็จะต้องทรงให้ความช่วยเหลือทันที ต่อจากนั้นก็ทรงหาทางช่วยเหลือด้วยวิธีการระยะยาว จนกว่าเขาจะพอช่วยตัวเองได้” (หน้า ๒๑๐-๒๑๑)

“ในการที่ทั้งสองพระองค์เสด็จฯ เยี่ยมราษฎร หรือเสด็จฯ ไปตามท้องที่ที่จะต้องสำรวจเพื่อพัฒนาตามโครงการพระราชดำรินั้น” ท่านผู้หญิงฯ ซึ่งตามเสด็จเล่าว่า : “ไม่ใช่เป็นการเดินทางที่สะดวกสบายเสมอไป ต้องทรงไปด้วยความอดทนไม่บ่น และมีความตั้งใจพระทัยแน่วแน่ที่จะทรงทำทุกสิ่งให้สำเร็จด้วยดี

การเดินทางโดยรถยนต์ บางครั้งก็ต้องผจญภัยกับฝนทำให้รถตกหล่มถนนหนทางและ ตัวทากกระโดดเกาะดูดเลือดจนตัวโป่งเป็นสีเลือดหมูแก่น้ำเกลียด บางครั้งหลบฝนพายุหนาวสั่นเหมือนลูกนก บางครั้งหิวจนแทบท้องก็ยังไม่อิ่มไม่ได้ เพราะงานยังไม่เสร็จถึงแม้พระอาทิตย์จะตกดินมีแต่ความมืดอยู่รอบด้านแล้วก็ตามสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ก็ยังประทับอยู่ตามพื้นดินที่มีผ้าพลาสติกสีทหารรองรับ อยากจะเรียกว่าอยู่ในป่าเหลือเกิน เพราะอยู่ตามต้นไม้บ้างและรอบด้านมีแต่ความมืด หรือไม่ก็ประทับอยู่บนศาลาตามวัด มีแสงสว่างส่องเฉพาะไฟฉายที่เปิดอยู่เฉพาะพระพักตร์ ในขณะที่ยังทรงซักถามถึงการครองชีพ และสิ่งที่ท่านทรงคิดว่าจะหาทางช่วยเหลือวิธีใด จึงจะเหมาะแก่บุคคลนั้น แทบจะเรียกได้ว่าถ้างานไม่เสร็จก็ยังไม่เสด็จฯ กลับพระตำหนัก แต่ปัจจุบันนี้ มีหลายแห่งดีขึ้นมากเนื่องจากฐานะโครงการศิลปาชีพเจริญขึ้น จึงมักประทับตามศูนย์ และนัดพบกับราษฎรตามพื้นที่ใกล้เคียง

แม้พวกเราจะหิวกระหายเรายังขอแบ่งขนมกันกินได้ แต่ทั้งสองพระองค์สังเกตได้จากพระโอษฐ์ที่แห้ง พระเสโทที่ชุ่มโชกพระองค์ พวกเรารู้ว่าท่านก็ทรงมีความรู้สึกเหมือนพวกเรา แต่ท่านจะทรงทำอะไรอย่างพวกเราทำไม่ได้ เพราะท่านประทับอยู่ในสายตาของราษฎรตลอดเวลา” (หน้า ๔๙๖)

ท่านผู้หญิงฯ เขียนเกี่ยวกับความเสี่ยงภัยในการเสด็จเยี่ยมราษฎรต่อไปว่า : “การเดินทางทางอากาศมีหลายครั้งที่เราต้องใช้คำว่า ‘หวาดตาย’ พวกเราต้องผจญกับพายุฝนขนาดเล็ก แม้บางครั้งเฮลิคอปเตอร์จะลงมาต่ำถึงพื้นดินประมาณ ๔ - ๕ เมตร ก็ยังไม่ลงได้ เพราะเฮลิคอปเตอร์กว้างเหมือนนอนเปล ใครมีบทสวดมนต์ลึกลับๆ ก็นำมาใช้หมด แม้แต่พลโทนายแพทย์หม่อมหลวงจินดา สนิทวงศ์

ซึ่งนั่งลำพระที่นั่งก็ยังต้องสวดมนต์ แต่การสวดผิดปกติเนื่องจากความกลัว จึงสวดกลับหน้าเป็นหลังจับต้นชนปลายไม่ถูก จึงเป็นที่ขบขัน และทรงล้อภายหลังว่า ‘มโนยังสวดมนต์พ่ายก็ยิ่งโหมหนก’ ลูกเห็บลูกโตๆ หล่นลงมาโดนทวารหน้าผาก แดกต่อพระพักตร์ บางครั้งเฮลิคอปเตอร์ลำผู้เขียนต้องอยู่กลางอากาศ แล้วนักบินผู้ขับบอกให้รัดเข็มขัดของลงฉุกเฉิน และให้ออกจากเฮลิคอปเตอร์โดยเร็วเมื่อถึงพื้นดิน เหตุการณ์เช่นนี้ ถ้าสายพานขาดกลางอากาศ ผู้เขียนก็คงไม่มีโอกาสจะมาเล่าเรื่องให้ท่านผู้อ่านได้ทราบอยู่ในขณะนี้ เพราะพอเฮลิคอปเตอร์ถึงพื้น สายพานใบพัดหลังก็ขาดพอดี” (หน้า ๔๔๗)

ทั้งสองพระองค์มิได้เสด็จฯ เยี่ยมแต่เพียงราษฎรผู้ยากไร้เท่านั้น หากแต่ในยามที่บ้านเมืองกำลังตกอยู่ในภาวะคับขัน โดยได้รับการคุกคามจากการก่อการร้ายของคอมมิวนิสต์จากทั้งในและนอกประเทศ ก็ทรงห่วงใยทหารหาญผู้ปกป้องผืนแผ่นดินไทยเป็นที่ยิ่ง มิโยที่ค่ายที่พักของทหารหาญจักเป็นถิ่นทุรกันดารหรือกำลังตกอยู่ในห้วงอันตรายจากการโจมตี มิโยที่ทางฝ่ายทหารไม่ยอมให้เสด็จเพราะเสี่ยงอันตรายมาก ก็ไม่มีสิ่งใดจักหยุดยั้งความห่วงใยของพระองค์ที่มีต่อทหารหาญได้ และเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมจนทั่วถึง ในบางครั้งกล่าวได้ว่าทั้งสองพระองค์ได้ร่วมสมรภูมิของทหารหาญด้วยพระองค์เอง ดังที่ท่านผู้หญิงเกนหลงฯ ซึ่งตามเสด็จ ได้กล่าวไว้อย่างน่าตื่นตะลึงว่า :

“๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๓ ทั้งสองพระองค์เสด็จฯ จากพระตำหนักภูพิงค์ฯ ไปยังสนามบินเชียงใหม่ เพื่อเสด็จฯ โดยเครื่องบินพระที่นั่งไปจังหวัดน่าน และเสด็จฯ โดยเฮลิคอปเตอร์ไปโรงพยาบาล เพื่อทรงเยี่ยมคนไข้และพระราชทานเครื่องเวชภัณฑ์ ตลอดจนถุงของขวัญ ในวันนั้นทั้งสองพระองค์เท่ากับได้ทรงปฏิบัติงานร่วมกับเจ้าหน้าที่โดยไม่รู้พระองค์ ณ กองบัญชาการกองทัพบกที่ ๓ ส่วนหน้า ตำบลเชียงกลาง อำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน เมื่อได้ทรงทราบว่าทหารหน่วยหนึ่งถูกล้อมอยู่บนยอดเขา การส่งเสบียงและรับคนเจ็บจึงเป็นการยากที่จะลำเลียงได้ และในขณะนั้นยังมีคนเจ็บที่กำลังรอรับความช่วยเหลืออยู่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชกระแสรับสั่งให้จัดการช่วยเหลือทันที โดยวิทยุส่งข่าวให้หน่วยที่กำลังถูกล้อมเตรียมพื้นที่และคนเจ็บไว้ให้พร้อม เฮลิคอปเตอร์ลำพระที่นั่งจะบินเป็นผู้คุ้มกันอยู่ข้างบน ซึ่งขณะนั้นหม่อมเจ้ากาพวรรณดิศ ดิศกุล ทรงเป็นสมุหราชองครักษ์ ได้เตรียมปืนกลมือพร้อมโดยแถมประตู่เฮลิคอปเตอร์เพื่อปลดปากกระบอกปืนไว้ ส่วนลำที่จะรับคนเจ็บบินอยู่ข้างล่าง ผู้ที่รับคำสั่งให้ปฏิบัติงาน

ในครั้งนั้นยากที่จะกล่าวถึงความรู้สึกได้ ทั้งเกรงกลัวและเป็นห่วงในความปลอดภัยของพระองค์ ทั้งซาบซึ้งในน้ำพระทัยที่ทรงมีความห่วงใยต่อทหารของท่าน มั่นองเลงในหัวใจจนน้ำตาแทบร่วง แต่ไม่อาจที่จะขัดได้เพราะเป็นพระบรมราชโองการแห่งจอมทัพไทย

ขณะที่เฮลิคอปเตอร์กำลังบินไปสู่จุดหมาย ผู้เขียนซึ่งตามเสด็จด้วยนั่งหัวใจเต้นสั่นอยู่ด้วยความตื่นเต้น ไม่รู้กระสุนปืนมันจะทะลุได้เฮลิคอปเตอร์มาเมื่อไหร่ เพราะเคยถามแม่ทัพอากาศ (พลอากาศเอกบุญชู จันทรเบกษา) ทราบว่า จะมีแผ่นเหล็กกรองได้ที่นั่งเฉพาะใต้ที่ประทับและคนขับเท่านั้น ถ้าถามว่ากลัวตายไหม? ในขณะนั้น จะตอบได้ทันทีว่าไม่กลัว ตราบใดที่ตามรอยพระยุคลบาท แต่ความหวาดเสียว เรื่องลูกปืนจะทะลุมันเป็นเรื่องอารมณ์ตื่นเต้นเท่านั้นเอง

แอบมองพระพักตร์ทั้งสองพระองค์ มีแต่ความสงบเป็นปกติ ชั่วแต่พระเนตรเท่านั้นที่จับตามเฮลิคอปเตอร์ลำล่างและตามแนวป่าทั่วไป แต่ความตื่นเต้นในเหตุการณ์ก็มีอยู่ไม่นาน กลับเกิดความรู้สึกดีใจจนพูดไม่ถูก เมื่อเห็นเฮลิคอปเตอร์ลำที่ไปรับคนเจ็บวูบลงต่ำลงจอดได้ หมายความว่าชั่วพริบตาเดียวก็โผล่ขึ้นมา พร้อมทั้งทราบจากรายงานว่าภารกิจเรียบร้อยแล้ว ขากลับอารมณ์กลัวลูกปืนทะลุเฮลิคอปเตอร์หายไป” (หน้า ๒๐๕)

ความห่วงใยในทุกข์สุขของพสกนิกรในพระองค์นั้น สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ มิได้ทรงมีแต่เฉพาะผู้ยากไร้และทหารหาญของชาติเท่านั้น หากแต่ยังทรงถือเป็นพระราชกิจวัตรที่จะทรงต้องดูแลทุกข์สุขของพระสงฆ์และสามเณร และการบูรณะวัดวาอาราม รวมตลอดทั้งทรงเหลียวแลคนพิการและคนปัญญาอ่อนทั้งในกรุงเทพมหานครและจังหวัดอื่นๆ ด้วย ท่านผู้หญิงเจนหลงฯ เล่าถึงพระราชกิจกุศลกรรมของสมเด็จพระเจ้า ไว้ว่า :

“ส่วนในยามปกติ ระหว่างที่เสวยพระกระยาหาร จะมีผู้ถวายรายงานถึงพระราชกรณียกิจที่เกี่ยวกับด้านพระพุทธศาสนา เพราะไม่ว่าจะประทับอยู่ ณ ที่แห่งใด ย่อมทรงเอาพระทัยใส่วัดและพระสงฆ์อยู่เป็นกิจวัตร วัดใดที่เก่าชำรุดหรือมีภาระที่ต้องจ่ายค่าน้ำค่าไฟจนสุดกำลังจ่าย ก็จะมีพระราชทานเงินช่วยเหลือวัดตามที่อดคัดค้านก็จะพระราชทานรถขนน้ำไปใส่ถังไว้ และเพิ่มจำนวนถังให้มากขึ้นจนกว่าจะถึงฤดูกลมน้ำฝน หากทรงทราบว่า มีพระสงฆ์รูปใดที่อาพาธ ก็จะมีทรงรับอยู่ในพระบรมราชานุเคราะห์ทั้งสิ้น ทรงแสดงความห่วงใย ตลอดจนพระราชทานปัจจัยตามวัดที่ทรงเห็นว่ายากจน อย่างสม่ำเสมอเป็นเวลานานมาแล้ว

ปัจจุบันกิจวัตรที่ทรงปฏิบัติประจำถ้าไม่ติดพระราชกิจใด ๆ ทุกวันจันทร์ เวลาประมาณ ๑๙.๐๐ น. จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานสังฆทาน พระสงฆ์จำนวน ๑๕ รูป บนพระตำหนักจิตรลดารโหฐาน ในแต่ละครั้งนั้นจะทรงนิมนต์สมเด็จพระญาณสังวรสมเด็จพระสังฆราช เป็นองค์ประธานด้วยเสมอ นอกนั้นก็ให้นิมนต์พระสงฆ์จากวัดอื่น ๆ หมุนเวียนกันไป

นอกจากนั้นในทุกวันพุธ จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดภัตตาหารคาวหวานและมอบให้เจ้าหน้าที่ (นายอุทัย สุวรรณจินดา เป็นหัวหน้าปฏิบัติงานโดยเฉพาะ) นำไปพระราชทานเลี้ยงเพลแก่พระสงฆ์ สามเณร ทั้งวัด ตามวัดที่เห็นว่าอยู่ในถิ่นขาดแคลนและพระสงฆ์บิณฑบาตได้ภัตตาหารไม่พอฉัน จนทางวัดต้องตั้งโรงครัวขึ้นประกอบอาหารถวายพระ การพระราชทานถวายภัตตาหารตามวัดที่ขาดแคลนนี้มีทั้งในกรุงเทพมหานครและตามจังหวัดใกล้เคียง ซึ่งได้ทรงปฏิบัติมาเป็นเวลาหลายปีติดต่อกันมา

ส่วนในทุกวันศุกร์จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานถวายสังฆทานแก่พระสงฆ์สามเณรทั้งวัด ตามวัดที่ทรงเห็นว่าขาดแคลนมาก แล้วยังพระราชทานปัจจัยเป็นประจำทุกครั้งที่อีกด้วย เพื่อใช้เป็นค่าซื้ออาหารเพิ่มเติม

นอกเหนือจากนี้ยังพระราชทานเลี้ยงเป็นประจำตามสถานที่ของคนตาบอด หูหนวก เป็นไข้ ป่วยอา่อน และสถานที่เลี้ยงเด็ก เเทาที่เล่ามานี้เป็นสิ่งที่ทรงปฏิบัติเป็นประจำ” (หน้า ๔๘๕-๔๘๖)

ในการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินเยือนนานาประเทศอย่างเป็นทางการนั้น ประเทศต่าง ๆ เหล่านั้นได้ถวายการต้อนรับอย่างสมพระเกียรติยศ ในฐานะองค์พระประมุขของประเทศไทย ดังเช่นครั้งที่เสด็จฯ เยือนประเทศเยอรมนีตะวันตก เมื่อปี ๒๕๐๓ ท่านผู้หญิงเคนหลงฯ ซึ่งตามเสด็จ บันทึกไว้ :

“เมื่อเสด็จฯ ไปถึงมีประชาชนมากคอยต้อนรับล้นหลามทุกแห่ง ยิ่งที่เมืองหลวงด้วยแล้ว ต่างพร้อมใจกันมาต้อนรับเป็นหมื่นเป็นแสน ต่างก็โบกมือร้องตะโกนถวายพระพรและขอให้เมืองไทยจงเจริญ ตั้งแต่สถานีไปจนถึงที่ประทับสองข้างทางที่ทรงพระดำเนินเข้าไปในตึกประชาชนก็มาขึ้นคอยรับเสด็จ พอเสด็จฯ ผ่านก็ปรบมือถวายพระพร จนเข้าที่ประทับแล้วก็ยังไม่ยอมกลับ ในที่สุดอธิบดีกรมพิธีการทูตของรัฐบาลเยอรมันต้องเข้ามากราบทูลปรึกษาว่า จะโปรดฯ ให้ทำอย่างไรดี ราษฎรเป็นหมื่นไม่ยอมกลับบ้าน ขอให้ได้เห็นพระองค์อีก พระบาทสมเด็จพระเจ้า

อยู่หัวจึงตัดสินพระทัยเสด็จออกอีกทั้งสองพระองค์ที่เจ็ลียง และทรงโบกพระหัตถ์
สักครู่ก็เสด็จเข้า เขาก็ยังไม่ยอมกลับ ต้องทรงทำอยู่เช่นนั้นถึง ๓ ครั้งเขาจึง
ยอมกลับ

ถึงแม้ทั้งสองพระองค์จะทรงเหน็ดเหนื่อยเพียงใด ไหนจะต้องเตรียมพระ
องค์ให้ตรงเวลาตามกำหนดการ แต่ก็ยังทรงชื่นพระทัยในไมตรีจิตของพวกเขา
(ถ้าประชาชนของเราต้อนรับแขกเมืองด้วยความอบอุ่นและมีไมตรีจิต อาคันตุกะ
ของเราก็คงจะมีความรู้สึกที่ประทับใจเช่นเดียวกัน)

ไม่ว่าจะเสด็จฯ ไหน อากาศจะหนาว ฝนจะตกพริ้วๆ อย่างไร จะติดขึ้น
เพียงไหน เขาก็จะยืนรอที่หน้าโฮเต็ลที่ประทับจนกว่าจะเสด็จกลับ บ้างก็กางร่ม
สวมเสื้อฝน บางคนมีผ้าโพกศีรษะแต่ก็ไม่คุ้มฝน จึงได้เห็นแต่หน้าผมเผ้าเปียกปอน
ดูไม่ได้ เขาจะเดินกรำฝนมาที่ละคนสองคนตั้งแต่หัวค่ำ ยิ่งดึกก็ยิ่งมากขึ้นทุกทีจน
กระทั่งเสด็จฯ กลับ เขาก็จะให้ร้องโบกมือตอบมือด้วยหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใส จะเป็น
เช่นนี้ทุกแห่งหรือเสด็จฯ ผ่านตามทางตลอดเวลา วันที่สองพระองค์ประทับอยู่ใน
ประเทศเยอรมนี ชาวเยอรมันคงไม่รู้ว่าพวกเขาได้ทำให้ทั้งสองพระองค์ทรงตื่นตัน
พระทัย และไม่อาจที่จะทรงลืมหัวใจไมตรีอันน่ารักและการต้อนรับที่อบอุ่น ที่มีต่อ
ทั้งสองพระองค์ได้

เยอรมนีในวันสุดท้ายอีกเช่นกัน ที่สถานีรถไฟ ขณะที่ขบวนรถไฟพระที่นั่ง
เตรียมจะเคลื่อนขบวนเข้าเขตแดนสวิส รถไฟขบวนอื่นทั้งชายและชาวของขบวนรถ
พระที่นั่ง ตลอดจนประชาชนที่อยู่ในสถานี ต่างก็ร้องเพลง ‘Auf Wiedersehen’
โดยมิได้นัดหมายเลยกระหึ่มขึ้นทั้งสถานี ในขณะที่รถไฟเคลื่อนช้าๆ เป็นเพลงที่
หวานและเศร้า จึงทำให้น้ำตาคลอตาทั้งผู้ไปและผู้มาส่ง เป็นภาพที่ทำให้สอง
พระองค์จะทรงลืมยากทุกครั้งทีนึกถึง” (หน้า ๑๑๐-๑๑๑)

ที่ท่านผู้หญิงเถนหลงฯ เล่านี้ ทำให้ผู้อ่านรู้สึกเสมือนอยู่ทีนั้นในเวลานั้น
ด้วยตนเอง จึงตื่นเต้นและตื่นตันใจตามไปด้วย

ในระหว่างที่เสด็จฯ เยือนนานาประเทศ สิ่งหนึ่งซึ่งประทับใจชาวต่าง
ประเทศ เหมือนกับที่ชาวไทยเราปลื้มปิติในสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
ก็คือ พระราชดำรัสของพระองค์นั้น พิเศษทั้งในเนื้อหา จังหวะ และท่วงทำนองของ
พระสุรเสียงอันกังวาน ซึ่งทำให้ผู้ฟังมักจะตะลึงตามไปด้วยตลอดเวลาที่ทรงมี
พระราชดำรัสอย่างที่เราเรียกว่า “spellbound”^๑ ทั้งนี้ไม่ว่าจะตรัสเป็นภาษาไทยหรือ

^๑ ถูกมนต์สะกด

ภาษาอังกฤษ อนึ่ง วาทีลปินมักจะกล่าวกันว่า การตอบสนองที่ดีที่สุดของผู้ฟังต่อการพูดในเรื่องสำคัญและเป็นทางการก็คือ การฟังอย่างเจียบสังเกตและปรบมือให้ผู้พูดเมื่อพูดจบ ท่านผู้หญิงฯ บันทึกไว้ในบันทึกประจำวันของท่าน เกี่ยวกับเรื่องที่ Mr. David Rockefeller ทูลเกล้าฯ ถวายรางวัลแรกของ “Save the Children Federation” ที่เรียกว่า “The First Distinguished Service Award” ณ นครนิวยอร์ก เมื่อปี ๒๕๒๔ :

“สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงลุกขึ้นมีพระราชดำรัสเป็นพระองค์สุดท้าย ทรงสดงาม ทรงชุดไทยจักรี เวลาทรงมีพระราชดำรัส ทุกสายตาแทบจะเรียกว่าทั้ง ๔๐๐ คู่ จ้องเป็นจุดเดียวกันและสงบอย่างประหลาด จบลงด้วยการปรบมือกราวใหญ่และนาน” (หน้า ๔๑๕)

ในระหว่างที่ตามเสด็จฯ ในต่างแดนนั้น ท่านผู้เรียบเรียงก็มีเรื่องขำๆ ชันๆ มาเล่าสู่กันฟังเหมือนกัน ดังเช่นตอนเสด็จฯ เยือนสหรัฐอเมริกา เมื่อปี ๒๕๒๔ คุณป้าอเมริกันเล่าให้ท่านฟังถึงเรื่องที่ชาวอังกฤษ ซึ่งมานุกเบิกทวีปอเมริกาเมื่อหลายร้อยปีมาแล้วว่า

“เจ้าของบ้าน (Brigham Young) เป็น Pioneer ต้องเหนื่อยยากลำบากมากพากองคาราวานมากกว่าจะถึง Utah เมืองก็แสนจะกันดารแลนมมีทะเลสาบน้ำเค็มอีกปลูกอะไรก็ไม่ค่อยงาม แต่ที่ไหนได้เดี๋ยวนี้กลับเป็นเมืองที่มีแร่ดีบุก เหล็ก ทองแดงมาก มองไปทางไหนมีแต่โรงงาน ส่วนตัวคุณ Brigham Young มีภริยา ๑๔ คน ลูก ๕๐ คน เราเพลอร้องโห้! ออกไปเลยต้องเอามือปิดปาก เหล่าคุณป้าและนักข่าวเลยหัวเราะก๊าก มีภริยาหลายคนเพราะว่าเหล่าเธอทั้งหลายเป็นแม่ม่ายสามี่ต้องตายในการสู้รบกับเจ้าถิ่นบ้าง ภริยาจึงขาดคนคุ้มครองและเป็นที่พึ่งในระหว่างการเดินทางในการบุกเบิกเมืองใหม่ ด้วยเหตุนี้หัวหน้าจึงต้องรับมาอยู่ในความคุ้มครอง” (หน้า ๔๐๒)

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงรักการอ่านมาก และสนพระทัยในหนังสือนานาประเภท และโปรดเสด็จฯ ร้านหนังสือในประเทศต่างๆ ที่เสด็จฯ เยือน ในฐานะผู้ตามเสด็จฯ ผู้หนึ่ง ท่านผู้หญิงฯ เล่าเมื่อครั้งเสด็จฯ สหรัฐอเมริกา ปี ๒๕๒๔ ว่า :

“๑๙.๔๕ น. ออกจาก Gucci เข้าร้านหนังสือ คราวนี้ลูกข้างอาณ ทำไมร้านขายหนังสือจึงไม่มีเก้าอี้หรือที่พอนั่งงอนนั่งสักนิดก็ไม่มี แล้วเรื่องหนังสือจะเดินเลือกๆ ซ็อกก็ไม่ได้ ต้องคอยยืนอ่านยืนดูไปด้วย กว่าจะเสด็จฯ ออกจากร้าน

ก็เกือบจะต้องลงกลานสี่ขาอยู่รอมร่อ มีผู้ตามเสด็จคนหนึ่งเหลือที่จะทนเลยต้อง แอบลงนั่งข้างตู้” (หน้า ๔๒๕)

ท่านผู้หญิงฯ บันทึกเรื่องตามเสด็จฯ ประเทศญี่ปุ่น ในปี ๒๕๒๔ ไว้ตอน หนึ่งว่า :

“วันนี้ไม่ค่อยมีใครกระตือรือร้นที่จะไปนั้ เพราะรู้ว่าไปก็ไปนั่งเฝ้าประดู พระราชวังอิมพีเรียล ใส่หมวกอีกแล้ว ใส่ที่ไรหน้าเหมือนแม่สมศรีทุกที (ดารา ละครถึงที่เคยแสดงถวายทอดพระเนตร เนื่องในวันพระราชสมภพสมเด็จพระเทพ รัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เมื่อทรงพระเยาว์ ที่พระราชวังไกลกังวล หัวหิน) แต่หลายคนบอกว่าถึงไม่ใส่ก็เหมือนอยู่แล้ว กลุ่ม.” (หน้า ๓๖๓)

อีกแห่งหนึ่ง หนังสือนี้ก็มิบทชนกชมไม้ที่ไม่ซ้ำแบบใคร :

“ณ ที่นี้ (ที่ไทรงาม อำเภอพิมาย) ทั้งสองพระองค์ได้ทอดพระเนตรเห็น ความงามของไทรสมชื่อ รากที่หักจากลำต้นสู่พื้นดินก็จะเกิดเป็นต้นไทรต้นใหม่ การทอดกิ่งและทิ้งรากของไทรจะขยายเป็นต้นไทรใหญ่ให้ความร่มรื่นแก่มนุษย์และสัตว์ ส่วนมากจะเป็นนก ได้อาศัยหลบความร้อนจากแสงอาทิตย์ เป็นความงามแห่ง ธรรมชาติที่มนุษย์มีอาจสร้างได้เสมอเหมือน” (หน้า ๔๓)

เมื่อตามเสด็จฯ เยือนพิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์ในเมืองบอสตัน ท่านผู้เรียบ เรียงเกิดสนใจในเรื่องของหิ้งห้อย :

“ที่นี้เป็น Museum ใครๆ ก็เข้าไปชมได้ เข้าไปชมเองจะดีกว่าถึงเล่าก็ ไม่จบ แต่ที่น่ารักและอดพูดไม่ได้คือ หิ้งห้อย ตามที่อธิบายไว้ว่ามีการนัดพบ (ออกเดท) ระหว่างหนุ่มสาว เขาจะส่งสัญญาณในการกะพริบไฟเป็นจังหวะ และจังหวะก็ผิดกันระหว่างตัวผู้กับตัวเมีย มันจึงเป็นสัญญาณระหว่างเขาทั้งสอง คนไม่เกี้ยว” (หน้า ๓๑๙)

ท่านผู้หญิงฯ ชวนชมอาทิตย์อุทัยในฟลอริดา ในลีลาที่สมสมัยและทันใจว่า :

“อากาศสดชื่นยามเช้า พระอาทิตย์เริ่มขึ้นพ้นตามเนินต่างๆ ที่รถผ่านมา บางแห่งพระอาทิตย์มาดักหน้าอยู่ตรงถนนที่เป็นเนินตรงยอดเนินพอดี ระหว่างเส้น ขึ้นถนนกับฟ้าสวอย่างแปลก เพราะเราหาดูยากที่พระอาทิตย์ขึ้นจากกลางถนน ดิดกับท้องฟ้า” (หน้า ๓๐๕)

ความเรียงของท่านผู้หญิงเกนหลงฯ ที่ผู้แนะนำคัดตอนมาแสดงนี้ เป็น เพียงส่วนน้อยนิดหนึ่งของวรรณกรรมเอก เรื่องข้อที่น่าพิศวงก็คือ ท่านผู้เรียบเรียง ทำอย่างไรจึงเขียนได้เยี่ยมยอดเช่นนี้ ทั้งๆ ที่ไม่เคยปรากฏว่าท่านผู้เรียบเรียงเขียน

เรื่องใดมาก่อน แม้นักเขียนมืออาชีพก็ต้องค่อยๆ ไล่ไต่เข้ามา ผึกฝนกันมานานปีกว่าจะมีผลงานเป็นวรรณกรรมดีเด่น ที่ผู้เขียนเขียนแล้วประสบความสำเร็จอย่างใหญ่หลวงเป็นเรื่องแรกนั้นมีน้อยมาก เท่าที่เราทราบกันอยู่ก็เช่น มาร์กาเรท มิชเชลล์ (Margaret Mitchell) ผู้ประพันธ์เรื่องวิมานลอย (Gone With the Wind) อันเป็นวรรณกรรมอมตะของอเมริกันและแพร่หลายทั่วโลก ซึ่งผู้ประพันธ์ใช้เวลาประพันธ์ถึง ๑๐ ปีเศษ และเป็นบทประพันธ์เรื่องเดียวในชีวิตของเธอ สำหรับเรื่อง “เป็น อยู่ คือ : สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ” ที่ท่านผู้เรียบเรียงทำได้สำเร็จ เป็นเพชรน้ำเอกเม็ดหนึ่งของวรรณกรรมไทยปัจจุบันนั้น ชะรอยจะเป็นดังที่ท่านผู้เรียบเรียงได้กล่าวไว้ในท้ายเล่มว่า ท่าน “เขียนด้วยแรงใจแห่งความกตัญญู” ผู้แนะนำขอถือโอกาสแสดงความชื่นชมด้วยกับความดีเด่นและความสำเร็จอันยิ่งใหญ่ ของ ท่านผู้หญิงเก่งหลง สนิทวงศ์ ณ อยุธยา ไว้ ณ ที่นี้ด้วย

หนังสือเล่มนี้น่าจะมีการถอดความบางบทบางตอนเป็นภาษาอังกฤษ เพื่อให้ชาวโลกได้รู้จักสถาบันพระมหากษัตริย์ของไทยดีขึ้น แม้ว่าการแปลจากภาษาหนึ่งไปอีกภาษาหนึ่งนั้น จะให้ได้เนื้อความบริบูรณ์และได้วรรครสอันสมบูรณ์เป็นสิ่งที่ทำได้ยากก็ตาม เพราะคนแต่ละชาติคิดกันคนละอย่าง ทั้งการพูดกับการเขียนแต่ละภาษาก็ไปกันคนละแบบ แม้กระนั้นก็ตาม การเลือกสรรถอดความบางบทบางตอนออกเผยแพร่ น่าจะเป็นประโยชน์หาใช่น้อย

อาศิรวาทถวายชัยมงคล
แด่
สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

รวมใจรวมจิตพร้อม
สมเด็จพระบรมราชินี
แผ่พระเกียรติคุณศรี
ทุกย่านทุกหย่อมเทย้า

ไฉปานใดเปรียบไท่
พระราชดำริจรัส
ศิลปอุตสาหกรรมหัตถ์-
ช โปรดให้สร้างจ้า

พระภารกิจลือเลื่องทล้า
อนุรักษพิชพรรณพง
อีกพระราชประสงค์
เพื่อโลกร่มเย็นได้

สดดี
นางเจ้า
สวัสด์
ทั่วทั้งไท่ไทย

ทรงพิศ-นาเอย
แจ่มล้ำ
ถกรรมแห่ง ไทยนา
ฝึกฝนฝีมือ

ดำรง
พฤษีไม้
สงวนสัตว์- พันธุ์นา
ดบร้อนผ่อนเชิญ

เพ็ญพระพิริยะเกื้อ
เกิดมนุษย์จรรพหน
มีเลือกชาติสกุล
พระเพ็ญดาราชฎ์อ้อม

การณ
เนื่องพร้อม
ที่เกิด
โอบเอื้ออวยเกษม

เอมใจไทยทั่วทั้ง
พระดุษประทีปสว่างดิน
ส่องจิตส่องเจตน์จินต์
ส่องทิศส่องทางกล้า

ชานินทร์
สว่างฟ้า
กระจำง แจ่มนา
แกร่งแก้ปัญหา

อาศิรวาทแจ้ง
เจริญพระไตรรัตน์พิทักษ์
พระสยามเทวาริราชศักดิ์
ศาลพระจุตพรไท้

จงรัก พระเอย
ท่านไท้
สิทธิราช
ทริไท้ทวิศรี

ศึกษาอิงร้อย
ขุนเค็มพระปรีชา
ขุนพระยศพระบา-
ไตพระผดตมหายแล้

พรรษา
เจียวแท้
รเมศ เสถียรเทญ
ลูแผ่นดินทรงหมาย

(นางสาวนิดา สกิตาเนห์ ผู้ประพันธ์)

คณะกรรมการจัดทำหนังสือเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าฯ
พระบรมราชินีนาถ

๑. ท่านผู้หญิงมณีรัตน์ บุนนาค	ที่ปรึกษา
๒. นายภาวาส บุนนาค	ที่ปรึกษา
๓. ท่านผู้หญิงสุประภาดา เกษมสันต์	ที่ปรึกษา
๔. ท่านผู้หญิงมนัสสินีย์ วณิกกุล	ที่ปรึกษา
๕. อธิบดีกรมวิชาการ	ประธานกรรมการ
๖. นายทองต่อ กล้ายไม้ ณ อยุธยา	รองประธานกรรมการ
๗. นายโกวิท ประวาลพุกษ์	รองประธานกรรมการ
๘. ท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา	กรรมการ
๙. นายขวัญแก้ว วัชรโรทัย	กรรมการ
๑๐. พลตำรวจเอกวชิรฐ เดชกุญชร	กรรมการ
๑๑. นางสาวมณูญ นิละภมร	กรรมการ
๑๒. คุณหญิงอุไรวรรณ เลิศศรีสันต์	กรรมการ
๑๓. นางสาววนิดา สติदानนท์	กรรมการ
๑๔. นางสุภรณ์ สภาพงศ์	กรรมการ
๑๕. ดร.สุธีราว พิชัยชาญณรงค์	กรรมการ
๑๖. นางกรรณิรมย์ กังสนันท์	กรรมการ
๑๗. นางมาลินี ฝิโลประการ	กรรมการและเลขานุการ
๑๘. นางสาวปริญญา ฤทธิเจริญ	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๙. นางสุดฤทัย มุขยวงศา	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

ผู้เรียบเรียง

นายทองต่อ กล้ายไม้ ณ อยุธยา
ท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา
ท่านผู้หญิงมณีรัตน์ บุนนาค
ดร.สายสุรี จุติกุล
นางสาววนิดา สติदानนท์

คุณหญิงอุไรวรรณ เลิศศรีสันต์
 นางกรรณิรมย์ กังสนันท์
 ดร.ศศิธรา พิชัยชาญณรงค์
 นางมาลินี ฝโลประการ
 นางสาวปริญญา ฤทธิเจริญ

คณะบรรณาธิการ

ท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา	นายทองต่อ กล้วยไม้ ณ อยุธยา
นายขวัญแก้ว วัชรทัย	นางสาววนิดา สติตานนท์
คุณหญิงอุไรวรรณ เลิศศรีสันต์	นางกรรณิรมย์ กังสนันท์
นางมาลินี ฝโลประการ	นางสาวปริญญา ฤทธิเจริญ

ออกแบบรูปเล่ม และจัดหน้า

นายทวี ใจน้อม
 นายมานิต อยู่อ่อน

ออกแบบปก

นายทวีพร ทองคำใบ

ประสานงาน

นางขวัญจิต พิจฉิก

เอื้อเฟื้อภาพประกอบ

กองราชเลขาการในพระองค์ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
 ฝ่ายช่างภาพส่วนพระองค์ สำนักพระราชวัง สอนจิตรลดา

